

T.C.
YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

132677

TÜRKİYE’NİN KUZEY IRAK’A

YÖNELİK POLİTİKALARI

(1992-2002)

132677

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER
ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
SERDAR YILDIRIM-716013

Danışman
Doç. Dr. GENCER ÖZCAN

İstanbul
Eylül-2003

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KISALTMA LİSTESİ.....	i
ÖNSÖZ	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
GİRİŞ	1
1 KUZHEY İRAK'TA, DİNİ, ETNİK VE DEMOGRAFİK YAPI.....	4
1.1 DİNİ YAPI	4
1.1.1 Sünniler	4
1.1.2 Şiiler	4
1.1.3 Hıristiyanlar	5
1.1.4 Diğer Küçük Dini Gruplar (Yahudiler, Yezidiler ve Ehl-i Hak)	6
1.2 ETNİK YAPI.....	8
1.2.1 Kürtler	8
1.2.2 Araplar	9
1.2.3 Asuriler (Nasturiler, Keldaniler, Aramiler ve Yakubiler)	10
1.2.4 Türkmenler	11
1.2.5 Yahudiler ve Acemler	12
1.3 DEMOGRAFİK YAPI	13
2 KUZHEY İRAK TARİHİ.....	14
2.1 Osmanlı Dönemi	14
2.2 Kurtuluş Savaşı Dönemi Türkiye İle İlişkiler	15
2.3 İngiliz Mandası ve Kral Faysal Dönemi	16
2.4 Bağımsızlık ve Krallık Dönemi (1932-1958).....	17
Sadabâd Paktı (1937).....	17
Ortadoğu Komutanlığı Projesi(1950)	19
Bağdat Paktı (1955)	19
2.5 Cumhuriyet ve Askeri Darbeler Dönemi (1958-1968)	20

2.4	Baas Partisi İktidarı ve Saddam Hüseyin Dönemi (1968-1991)	22
3	KÖRFEZ SAVAŞI VE KUZEY IRAK KÜRT FEDERE DEVLETİ'NİN KURULUŞU	26
3.1	Kuveyt'in İşgali ve Körfez Savaşı.....	27
3.2	Özal'ın Körfez Savaşı Politikası	28
3.3	1991 Mart İsyanı ve Sonrası Büyük Göç	33
3.4	Güvenli Bölge Uygulaması ve Huzur Operasyonu	36
3.5	Huzur Operasyonu ve Türkiye Dış Politikası	38
	Türkiye'de Çekiç Güç Tartışmaları.....	39
3.6	Huzur Operasyonu'ndan Sonra Kuzey Irak'taki Gelişmeler	42
3.7	Kuzey Irak'ta Seçimlerin Yapılması, Yerel Meclis ve Hükümetin Kurulması	44
3.8	Türkiye'nin Seçimlere ve Seçim Sonrası Gelişmelere Karşı Tutumu	47
	Irak'ın Türkiye'ye Bakışı	49
	Türkmenlerin Faaliyetleri.....	49
4	KUZEY IRAK KÜRT FEDERE DEVLETİNİN KURULUŞUNDAN 11 EYLÜL 2001'E KADAR TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK POLİTİKALARI	51
4.1	1992-1994 TEK MECLİS VE HÜKÜMET DÖNEMİ	51
4.1.1	Kuzey Irak Kürt Federe Devleti'nin ve Hükümetinin Kurulması	51
4.1.1.1	Irak Kürtlerinin Irak Hükümeti ile İlişkileri.....	53
4.1.1.2	Türkiye'nin Kürt Federe Devleti İlanına Karşı Politikaları	55
4.1.1.3	Türkiye'nin PKK'ya Yönelik Ekim-1992 Sınır Ötesi Operasyonu	56
4.1.1.4	Türkiye'nin KDP ve KYB ile Görüşmeleri	61
4.1.1.5	Irak Muhalefetine Kuzey Irak'taki Faaliyetleri.....	63
4.1.1.6	Türkiye-ABD İlişkileri ve Kuzey Irak'ta STK varlığı.....	64
4.1.2	1993 Sonbaharı, Kürt İç Çatışmalarının Başlaması.....	65
4.1.2.1	Türkiye'nin Kürt İç Çatışmalarına Yönelik Politikası	67
4.1.2.2	Türkiye-Irak İlişkileri.....	68
4.1.2.3	Bölge Ülkelerinin Kürt İç Çatışmalarına Karşı Politikaları	68
4.2	1994-1998 İÇ ÇATIŞMALAR VE İKİ HÜKÜMETLİ DÖNEM	70
4.2.1	1 MAYIS 1994, BÜYÜK İÇ ÇATIŞMALARIN BAŞLAMASI.....	70

4.2.1.1	Türkiye'nin Arabuluculuk Çabaları	72
4.2.1.2	Yerel ve Diğer Güçlerin Arabuluculuk Çabaları	75
4.2.1.3	PKK'nın Bu Dönemdeki Faaliyetleri ve Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonları	79
	Mart 1995 Çelik Operasyonu	80
4.2.1.4	1994-1995 Yıllarında Türkiye-Irak İlişkileri	82
4.2.2	1995-DUBLİN SÜRECİ VE TÜRKİYE'NİN TEPKİSİ	83
4.2.2.1	Dublin Toplantıları	84
4.2.2.2	Türkiye'nin Dublin Toplantıları Sonrası Politikaları	85
4.2.2.2.1	Türkiye'nin Dublin Toplantıları Sonrası KDP ve KYB ile İlişkileri	89
4.2.2.2.2	Türkiye'nin Dublin Toplantıları Sonrası ABD ile İlişkileri	90
	Türkiye, ABD ve İran Arasındaki İlişkiler	91
4.2.2.2.3	Türkiye'nin Dublin Toplantıları Sonrası Irak ile İlişkileri	92
4.2.2.2.4	Türkiye'nin Dublin Toplantıları Sonrası Türkmenler ile İlişkileri	94
4.2.2.3	DUBLİN SÜRECİ'Nİ BOŞA ÇIKARMA ÇABALARI: PKK-KDP ÇATIŞMALARI	96
4.2.2.3.1	İran ve Suriye'nin Dublin'den Rahatsızlığı	97
4.2.2.3.2	PKK-KDP Çatışmaları	98
4.2.2.3.3	Kuzey Irak'ta İç Çatışmalar	100
4.2.2.3.4	Irak Hükümeti ile Kürtler Arasındaki İlişkiler	101
4.2.3	1996 ERBİL SALDIRISI VE KÜRT İÇ ÇATIŞMALARINDA DENG SAĞLANMASI	102
4.2.3.1	Erbil Saldırısı Öncesi Türkiye ve İran'ın Bölgedeki Faaliyetleri	102
4.2.3.2	Erbil Saldırısı Öncesi Kuzey Irak'taki Durum	102
4.2.3.3	Irak ve KDP'nin Erbil Saldırısı ve KYB'nin Kuzey Irak'tan Çıkarılması	105
	Türkiye'nin Tepkisi	107
	ABD'nin Tepkisi	109
4.2.3.4	KYB'nin Geri Dönüşü ve Kürt İç Çatışmalarında Denge Sağlanması	111
4.2.4	ANKARA SÜRECİ VE SONRASI KUZEY IRAK	112
4.2.4.1	Ankara Görüşmeleri	113
4.2.4.2	ABD'nin Bölgedeki Faaliyetleri	113
4.2.4.3	Kuzey Irak'ta Türkmenlerin Durumu	116
4.2.4.4	İran'ın Ankara Süreci'ni Tepkisi	117
4.2.4.4	Irak ve Mısır'ın Arabuluculuk Girişimleri	118

4.2.5	1997-98 TÜRKİYE'NİN SINIR ÖTESİ ASKERİ OPERASYONLARI VE KUZey IRAK'TA ARABULUCULUK ÇABALARI	119
4.2.5.1	14 Mayıs 1997 Çekiç Operasyonu.....	119
4.2.5.2	Çekiç Operasyonu Sonrası Kuzey Irak'ta Arabuluculuk Faaliyetleri	124
4.2.5.3	24 Eylül 1997 Şafak Operasyonu ve Sonrası Gelişmeler	128
	Türkiye-KYB İlişkileri.....	130
	Kürt İ Çatışmaları	131
	1997-1998 Türkiye-Irak İlişkileri	132
	1997-1998 Türkiye-İran İlişkileri	133
	1997-1998 Türkiye-ABD İlişkileri	134
	Türkmenlerin Kuzey Irak'taki Faaliyetleri	135
4.2.5.4	ABD-Irak Şubat 1998 Krizi	139
4.2.5.4.1	Kriz Dönemi Türkiye'nin Tutumu ve Girişimleri	139
4.2.5.4.2	Kriz Sırası ve Sonrası Türkiye-ABD İlişkileri	142
	Kürt Devleti Tartışmaları	143
4.2.5.4.3	Kriz Dönemi Kuzey Irak'ta İ Gelişmeler	145
	Irak Hükümeti'nin Kürtlerle Yakınlaşma Çabası	146
	ABD'nin Arabuluculuk Girişimleri	146
	Mısır'ın Irak Kürt Sorununda Var Olma Gayretleri	147
	PKK'nın Bağımsızlık Talebinden Vazgeçmesi	148
	KDP-KYB Uzlaşma Görüşmeleri	148
4.2.5.4.4	1994-1998 Arası Arabuluculuk Çabalarının Genel Değerlendirmesi	148
4.3	1998-2001 WASHINGTON ANLAŞMASI VE İÇ BARIŞ DÖNEMİ.....	150
4.3.1	EYLÜL 1998 WASHINGTON ANLAŞMASI VE İÇ BARIŞ DÖNEMİNİN BAŞLAMASI.....	150
4.3.1.1	Eylül 1998 Washington Anlaşması	150
4.3.1.2	1998-1999 Kürtlerin Tek Hükümet Kurma Çabaları.....	155
4.3.1.3	Türkiye'nin Washington Anlaşmasına Karşı Politikası.....	157
4.3.1.4	Washington Anlaşması Sonrası Bölgesel İttifakların Durumu	162
	Irak Hükümeti ile Kürtler Arasındaki Görüşmeler	167
4.3.1.5	Eylül 1998 ABD-Irak Gerginliği ve Çöl Tilkisi Operasyonu	168
4.3.1.6	Washington Anlaşması ve Çöl Tilkisi Operasyonları Sonrası ABD ve	

	Türkiye'nin Kuzey Irak Politikalarının Ayrışmaya Başlaması	170
4.3.1.6.1	Türkiye ve ABD'nin Irak Muhalefeti ile İlişkileri	172
4.3.2	ABDULLAH ÖCALAN'IN YAKALANMASI VE BUNUN TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK POLİTİKALARINA ETKİSİ	176
4.3.2.1	PKK'nın Öcalan'ın Yakalanmasına Tepkisi ve Yeni Politikaları	177
4.3.2.2	Öcalan'ın Yakalanması Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak'ta PKK'ya Yönelik Faaliyetleri ve Sınır Ötesi Operasyonları	180
	Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonları	180
	Atruş ve Mahmur Kampları	181
4.3.2.3	ABD ve İsrail'in Öcalan'ın Yakalanmasındaki Rollerini	181
4.3.2.4	Washington Anlaşması ve Abdullah Öcalan'ın Yakalanması Sırası ve Sonrası Türkiye'nin Bölgesel Güçlerle İlişkileri	183
4.3.2.4.1	Washington Anlaşması Sonrası Türkiye-Irak İlişkileri	184
4.3.2.4.2	Washington Anlaşması Sonrası Türkiye-KDP İşbirliği	186
4.3.2.4.3	Washington Anlaşması Sonrası Türkiye-KYB İlişkileri	189
4.3.2.4.4	Washington Anlaşması Sonrası Türkiye'nin Türkmenler ile İlişkileri	189
4.3.2.4.5	Washington Anlaşması Sonrası Türkiye'nin İran ve Suriye ile İlişkileri	191
4.3.3	21 MART 2000 KDP RESEPSİYONU SONRASI TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK POLİTİKALARI	192
4.3.3.1	Türkiye'nin KDP ve KYB ile İlişkileri	193
4.3.3.1.1	Türkiye-KDP İlişkileri	196
4.3.3.1.2	Türkiye-KYB İlişkileri	202
4.3.3.2	2000-2001 Yılları Türkiye-Irak İlişkileri	206
	Irak'a İkinci Kapı	207
	Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattının Yeniden Açılması	210
	Türkiye ile Irak Arasındaki Anlaşmazlık Konuları	213
	Kuzeyden Keşif Gücü	214
	Irak'ın Toprak Bütünlüğü'nün Korunması	216
	Türkiye-Irak Ticari İlişkileri	216
	Türkiye-Irak-Suriye İlişkileri	217
4.3.3.3	PKK'nın Kuzey Irak'taki Faaliyetleri ve Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonları	218

4.3.3.4	Türkiye'nin Türkmenler ile İlişkileri	223
4.3.3.5	Türkiye'nin ABD ile İlişkileri	225
	ABD'nin Şubat 2001 Bağdat Saldırısı	226
4.3.3.6	Kuzey Irak'ta İç Gelişmeler.....	230
4.3.3.7	Bölgesel Güçlerin Kuzey Irak'a Müdahaleleri.....	233
4.3.3.8	Irak Kürtlerinin ABD ile İlişkileri	234
	SONUÇ	237
	KAYNAKLAR.....	240
Ek-1	Kuzey Irak'taki Partiler	244
	ÖZGEÇMİŞ.....	253

KISALTMA LİSTESİ

ADH	Asuri Demokratik Hareketi
BAAS	Arap Sosyalist Baas(Diriliş) Partisi
ENFD	(Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı) Enformasyon Dairesi Başkanlığı
IKP	Irak Komünist Partisi
IMTP	Irak Milli Türkmen Partisi
ITC	Irak Türkmen Cephesi
IUK	Irak Ulusal Kongresi (Iraqi National Congress-INC)
İran-KDP	İran Kürdistan Demokrat Partisi
KADEK	Kongreya Azadi û Demokrasiya Kurdistan - Kürdistan Özgürlük ve Demokrasi Kongresi
KBH	Kürt Bölgesel Hükümeti-Kurdish Regional Government (KRG)
KDP	Kürdistan Demokrat Partisi – Partiya Demoqratya Kurdistan (PDK)
KDHP	Kürdistan Demokratik Halk Partisi
KİH	Kürdistan İslam Hareketi - Hareketa İslamiya Kurdistan
IKMM	Irak Kürt Milli Meclisi - Parlamentoya Kurdistana İraqê - Iraqi Kurdish National Assembly (IKNA)
KYB	Kürdistan Yurtseverler Birliği-Yekitiya Nîştimanperweri Kurdistan (YNK)
MECS	Middle East Contemporary Survey
PASOK	Kürt Sosyalist Partisi
PKK	Partiya Karkerên Kurdistan-Kürdistan İşçi Partisi
PSK	Kürdistan Sosyalist Partisi-KSP (Irak)
PSK	Partiya Sosyalist a Kurdistan-Kürdistan Sosyalist Partisi (Türkiye)
S-KDP	Suriye Kürdistan Demokrat Partisi
T-KDP	Türkiye Kürdistan Demokrat Partisi

ÖNSÖZ

Bu tezin amacı Türkiye'nin 1992'de oluşan Kürt Federe Devleti ve sonrasında Kuzey Irak'a yönelik politikalarını tespit etmektir.

Tez, federe devletin kuruluşundan sonrasına özel önem verdiğiinden bu dönemden öncesi ayrıntılı olarak incelenmemiştir. Amaç ne bir Irak tarihi, ne Irak Kürt tarihi, ne de Körfez Savaşı tarihi yazmaktır. Sadece federe devlet çevresinde gelişen olaylar ve bu olaylar neticesinde Türkiye'nin geliştirdiği politikalar araştırılmış, Türkiye'nin bu dönemdeki politikaları anlaşılmasına çalışılmıştır.

Bu çalışma bir nevi Türkiye'nin neden genel olarak 'Irak' politikasından ayrı ve 'Irak' politikasına baskın bir 'Kuzey Irak' politikası olduğu sorusunun da cevabını bulmaya çalışmıştır.

Bu tezi hazırlamamda benden desteklerini esirgemeyen başta hocalarım Doç. Dr. Gencer Özcan, olmak üzere tüm hocalarıma ve dostlarıma teşekkür ederim.

ÖZET

Kuzey Irak Kürtleri Körfez Savaşı sonrası Saddam Hüseyin'in saldırılarına karşı oluşturulan güvenli bölgelerinde 1992 yılında kendi yönetimlerini kurdular. Seçimler yapıldı ve bir meclis oluşturuldu. Daha sonra kurulan Hükümet 'Kürt Federe Devleti'ni ilan etti. Kürtler, Irak içinde federal bir yapı kurmak istiyorlardı.

Daha sonra Kürtler, kısa süren bir iç barış döneminden sonra, iç çatışmalara düştüler. 4 yıl süren iç çatışmalar bölgede iki hükümetli bir yapı ortaya çıkardı. Bu döneminin ardından, çevre ülkelerin ve ABD'nin yoğun baskısı ile bir ateşkes ve barış dönemine geçildi.

Bu çalışmada; 1992'de Kürt Federe Devleti kurulduktan sonraki gelişmeler çerçevesinde Türkiye'nin Kuzey Irak politikaları incelenmeye çalışılmıştır. 1992 sonrası gelişmeler ayrıntılı olarak incelenmiş ve her olaya Türkiye'nin tepkisi ve geliştirdiği politikalar çerçevesinde Türkiye'nin Kuzey Irak politikası anlaşılmaya çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Irak, Kuzey Irak, Türkiye Dış Politikası, Irak Kürtleri, Türkmen

ABSTRACT

Iraqi Kurds, after the Gulf War established their own administration in Northern Iraq under the protection of Allied Forces. They made elections and established Assembly. After parliament, they established their Government. About two years passed with relatively peace. In 1994 clashes begin within different Kurdish parties. This clashes divided Kurdish region and administration to two parts: PDK part, and PUK part. Clashes continued for four years. Then USA put pressure on clashing Kurdish parties and they signed a peace agreement. From 1998 to autumn of 2002 there was a cease-fire but still two parts.

In this work, Turkish Policy towards Kurdish Federate State, Turkey's reaction to important developments, and Turkey's Policy toward developments have been studied. From this reactions, policies and interference's we tried to understand what is Turkey's Policy regarding Northern Iraqi Kurds and their federate state.

Keywords: Turkish Foreign Policy, Iraq, Northern Iraq, Iraqi Kurds, Turkomans

GİRİŞ

Körfez Savaşı sonrasında Kuzey Irak'ta izlenen gelişmeler Türkiye'nin dış politikasını yakından ilgilendiren sonuçlar ortaya koymuş, doksanlı yılların ilk yarısında güçlenen Kürt ayrılıkçılığının da etkisiyle Türkiye'nin en önemli dış politika sorunu durumuna gelmiştir. 'Kuzey Irak sorunu' olarak adlandırılan bu sorunun genel olarak iki boyutu bulunmaktadır: Birincisi, Kuzey Irak'ta güvenli bölge yaratılmasından sonra Iraklı Kürtlerin kendilerini yönetmek konusunda kazandıkları deneyim ve edindikleri uluslararası destek, Türkiye'nin güney sınırlarına komşu bir Kürt devletinin kurulması olasılığından kaynaklanan geleneksel güvenlik kaygılarını yeniden suyüzüne çıkarmıştır. İkinci olarak, seksenli yıllarda başlayan ancak temel olarak bir iç güvenlik sorunu konumunda olan Kürt ayrılıkçılığı bu gelişmenin etkisiyle yeni boyutlar kazanarak tırmanmış, bölgesel bir sorun kimliğine bürünmüştür.

Sorunun bu iki boyutu, Türkiye'nin farklı düzeylerde uğraşması ve çözüm yaratması gereken başka sorunlarla karşı karşıya kalmasını da beraberinde getirmiştir. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta etkili Kürt örgütlerle işbirliği olanakları araması, zaman zaman koşulların dayatması sonucunda bu gruplarla *ad hoc* ittifaklara girmesi, Cumhuriyet tarihi boyunca eşi görülmemiş ölçekte geniş çaplı sınırötesi operasyonlar düzenlemesi, bölgesel istikrarın sağlanması için düzenlenen uluslararası konferanslara katılması ve benzeri diğer bazı girişimleri sözkonusu karmaşık sorunların çözümüne yönelik Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı sorunlardan bazılarıdır. Ancak, genel olarak bu girişimlerin bütüncül olmayan, stratejik bir perspektiften yoksun ve koşullara göre sık sık değişiklik gösteren, tepkisel yanı ağır basan önlemlerden ibaret olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca bu girişimler yakından incelendiğinde birbiriyle çelişen amaçlara hizmet ettiği görülmektedir. Örneğin, 1992'den başlayarak, PKK'nın Kuzey Irak'taki faaliyetlerinin denetim altında tutulması ve etkisizleştirilmesi için Iraklı Kürt örgütleri ile değişik işbirliği biçimleri geliştirilmiştir. Bu işbirliği neticesinde Türkiye, PKK ile mücadelesi sırasında, Kuzey Irak'ta devlete dönüşmesinden çekindiği Kürt yönetiminin ayakta kalmasına, askeri ve ekonomik yönden güç kazanmasına yardımcı olmuştur. Bu yapılanmanın yakın gelecekte göstereceği gelişim, orta erimde Irak'ın nasıl yapılanacağı sorusuna verilecek yanıtlar için önemli ipuçları sağlayacaktır.

Bu nedenlerle Kuzey Irak politikasının amaçları arasındaki çelişkiler Ankara açısından gerilimli bir ilişkinin oluşmasını da beraberinde getirmiştir. Bu ilişkinin Türkiye üzerinde yarattığı ve yaratacağı etkilerin uzun dönemli olacağı, bu etkilerin,

özellikle ABD ile ilişkilerde yarattığı sonuçlara bakıldığında, sadece Iraklı Kürt gruplarla ilişkiler çerçevesinde kalmayacağı ileri sürülebilir. Bu ilişkinin oluşumu ve gelişmesi bakımından Kürt Federe Devleti'nin ilan edildiği 4 Ekim 1992'den 11 Eylül 2001'e kadar süren onyıllık sürenin incelenmesi gereksinimi açıktır. Sözkonusu dönem boyunca izlenen politikaların sonuçları, yarattığı açmazlar, yolaçtığı dolaylı sonuçları irdelemeye yönelik kapsamlı ve derinlikli yayınların sayısı sorunun önemi dikkate alındığında son derece sınırlı kalmaktadır.¹

Çalışmanın kapsayacağı dönem Irak merkezli bölgesel gelişmelerin ışığı altında üç evrede ele alınmıştır. İlk evre, Mayıs 1992'de seçimlerin yapılması ve Ekim'de de Kürt Federe Devletinin kurulması ile başlayan ve kimi gözlemciler tarafından '*Kürt iç savaşı*' olarak adlandırılan çatışmaların başladığı 1993 yılı sonuna kadar süren iki yıllık dönemdir. İlk evrede Türkiye'nin Kürt Federe Devleti oluşumu ve PKK'nın Kuzey Irak'ta yerleşmesi olguları karşısında geliştirdiği politikalar incelenmiştir. İkinci evre ise, Kuzey Irak'ta istikrarın bozulduğu Mayıs 1994'ten başlayan ve Kürt gruplar arasındaki çatışmaların tüm Kuzey Irak'a yayılarak, kısa süreli ateşkesler dışında, barışın imzalandığı 1998 Eylülüne kadar yaklaşık dört yıl süren istikrarsızlık dönemidir. İkinci evrede Türkiye, politikasını Kürt gruplar arasındaki çatışmalar nedeniyle farklılaşan koşullar altında, başka öncelikler doğrultusunda oluşturmaya başlayacaktır. Bu evrede Ankara'nın Kürt gruplarla geliştirdiği yeni ilişki biçimleri ve bölgede istikrarın sağlanması için benimsenen politikalar üzerinde durulacaktır. ABD'nin bölgesel gelişmelere daha doğrudan müdahale etmeye başladığı 1998 yılından başlayan ve 11 Eylül 2001'e kadar süren gelişmeler, ABD'nin Irak'ın işgaline gidecek gelişmeler açısından taşıdığı önem bakımından, üçüncü evre olarak seçilmiştir. Bu evre, Suriye'nin PKK'ya destek politikasından vazgeçirilmesi ve ardından da Abdullah Öcalan'ın yakalanarak Türkiye'ye getirilmesi gibi önemli gelişmeleri kapsamaktadır. Bu evrede Türkiye'nin Kuzey Irak politikalarında geleneksel endişelerin ağır basmaya başladığı görülmektedir.

Çalışma bu dönemler boyunca Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının ayrıntılı biçimde betimlenerek irdelenmesini ve geline nokta karşılaşılan olgular ışığında yeniden değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışmada, dönem boyunca yayınlanan günlük basın başta olmak üzere, geniş kapsamlı bir kaynak taraması yapılmıştır. Ayrıca,

¹ Ümit Özdağ, "Türkiye, Kuzey Irak ve PKK /Bir Gayri Nizami Savaşın Anatomisi", Ankara, ASAM, 1999. Ümit Özdağ, Sedat Laçiner, Serhat Erkmen, "Irak Krizi (2002-2003)", Ankara, ASAM, 2003. Baskın Oran, Kalkık Horoz, Çekiç ve Kürt Devleti, Ankara, Bilgi Yayınevi, Şubat 1996. Turan Yavuz, "ABD'nin Kürt Kartı", İstanbul, Doğan Kitapçılık, 1998.

Kuzey Irak'ta etkin durumdaki grup ve örgütlerin yayın organları ve internet siteleri taranarak incelenmiştir. Çalışmada, her evre için ortaya konan genel ilkeler, saptanan amaçlar, bu amaçlar doğrultusunda geliştirilen politikalar, bu politikaların uygulanabilmesi için girilen ittifaklar ve benzeri temel unsurlar betimlenecek, bu unsurların hangi siyasal, toplumsal ve tarihsel koşullar altında oluştuğu sorusuna yanıt verilmeye çalışılacaktır. Bu çözümleme, Kuzey Irak'ta oluşacak yapılanmanın gelecekte alacağı biçimlere karşı izlenecek politikaların oluşturulmasında ve Türkiye'nin Irak'ın işgali ile başlayan yeni dönemde izleyeceği bölgesel politikalara ışık tutacak nitelikte ipuçları sağlayacaktır.

1. KUZHEY IRAK'TA DİNİ, ETNİK VE DEMOGRAFİK YAPI

Ön Asya'nın tüm halklarının, tüm inançlarının Irak'ta yaşayan akrabaları vardır. Bu toplulukların, inançların hiçbirini kendini Irak'ta göçmen saymamakta, hepsi de kendini Irak'ın yerleşik halkı saymaktadır.

Kuzey Irak'ta da, güney ve orta Irak'ta yaşayan bazı küçük topluluklar hariç hemen hemen Irak'taki tüm etnik ve dini toplulukların mensupları bulunur. Yezidilik, Ehl-i Hak gibi bazı topluluklar ise sadece Kuzey Irak'ta bulunur. Bu yüzden Kuzey Irak'ın etnik, dini yapısını anlatmak bir nevi tüm Iraklıları tanıtmak gibidir. Lakin Irak hükümetlerinin nüfus kayıtları üzerinde tahribat yapmaları nedeniyle hiçbir grubun, dinin veya mezhebin gerçek nüfusu bilinmemektedir. Verilen tüm rakamlar tahmini değerlerden ibarettir.

1.1 DİNİ YAPI

Kuzey Irak'ta tüm belli başlı dini inançlar mevcuttur. Nüfusun çoğu Müslüman'dır. Müslümanların çoğu da Sünni'dir. Diğer dini gruplar ise Hristiyanlar ve Yahudilerdir.

1.1.1 Sünniler

Kuzey Irak nüfusunun çoğu Sünni Müslüman'dır. Sünnilerin çoğu da Kürttür. Kuzey Irak'taki Araplar ve Türkmenlerin çoğu da Sünni'dir. Kürtler, Sünniliğin Şafii Mezhebine mensup iken, komşuları Araplar ve Türkmenler daha ziyade Hanefi mezhebine mensupturlar.

Kürtler arasında Nakşibendi ve Kadiri tarikatları yaygındır. Berzenci ailesinin bir kısmı ile Nehri ve Barzani aileleri önde gelen Nakşibendi aileleri iken; Berzenci ailesinin diğer kısmı ve Talabani aileleri de Kadiri tarikatının önde gelen aileleridir.²

1.1.2 Şiiler

Irak'taki Şiilerin çoğunluğunu Araplar oluşturur. Lakin Şii Araplar, daha ziyade Irak'ın orta ve güneyinde yaşadıkları için Kuzey Irak'taki Şii nüfus daha ziyade Türkmenler ve az sayıda Kürtten oluşmaktadır.

Şii Türkmenler, Azerbaycan kökenli olan Türkmenlerdir. Şii Türkmenlere, Türkmenler bahsinde ayrıca değinileceğinden burada Şii Kürtlere değinilecektir.

2 Ayrıntılı bilgi için bkz: Martin Van Bruinessen, Agha, Shaikh and State, The Social and Political Structure of Kurdistan, Londra, Zed Books, 1992.

Şii Kürtler, çoğunlukla Şebekler (Kızılbaşlar) ve Feylilerden oluşmaktadır. Ayrıca Bağdat'ın kuzey doğusuna düşen Hanekin ve Mendeli bölgeleri de Şii'dir.³

Şebekler; Musul'da "Şebek", Kerkük'te "Kızılbaş" olarak anılırlar. Diğer küçük topluluklar Ehl-i Hak ve Yezidilerle güçlü sosyal bağları vardır. Anadolu Alevilerinden izole durumda olan Şebekler buna rağmen Kızılbaş kimliklerini korumuşlardır. Bu, zaten Kerkük'te halen bu isimle anılıyor olmalarından da anlaşılmaktadır.⁴ Şebeklerin konuştuğu dil Türkiye'deki Alevi Zaza Kürtlerine yakındır.

Feyliler, Bağdat ve civarında yaşamaktadırlar. İran kökenli oldukları için Irak iktidarları tarafından Irak vatandaşı olarak kabul edilmemişlerdir. Irak Baas rejimi yüz binlerce Feyliyi, bu gerekçe ile İran'a sürmüştür.⁵

Feyliler, Arapça konuşurlar ama kendilerini Kürt olarak görür, diğer Kürtler tarafından da öyle kabul edilirler. Hatta kimi Feyliler, Irak Kürt hareketinde önder roller bile üstlenmişlerdir.⁶ Kuzey Irak'taki Feyli varlığı hakkında ise bir bilgiye rastlanamamıştır.

1.1.3 Hristiyanlar

Asuri, Keldani, Nasturi, Arami ve Yakubi topluluklarından oluşan Irak'ın Hristiyan toplulukları ülkenin kadim halklarıdır.⁷

Nüfusları Irak toplamında 1 milyon olarak tahmin edilen Irak Hristiyanları, Bağdat hariç, çoğunlukla Kuzey Irak'ta yaşarlar. Kerkük, Erbil ve Musul'da çok sayıda Hristiyan vardır.⁸

Türkiye'deki Süryaniler ile aynı etnik kökenden olan Irak Hristiyanları genel olarak Asuri veya Arami olarak anılırlar. Tüm Irak nüfusuna oranları %3,5 olan Hristiyanların, Kuzey Irak'ta nüfusa oranları daha fazladır. Yalnız çoğu Musul civarında yaşadığı ve Musul da Kürt denetiminde olmadığı için 1992'de yapılan Kürt

3 Martin Van Bruinessen, *Kürdistan Üzerine Yazılar*, İstanbul, İletişim Yayınları, 2002, syf:21.

4 Martin Van Bruinessen, "The Kurds and Islam", Working Paper no. 13, *Islamic Area Studies Project*, Tokyo, Japonya, 1999, Paris: INALCO, 1998, pp: 13-35, <http://www.let.uu.nl/~martin.vanbruinessen/personal/publications/Kurds%20and%20Islam.htm> 29 Mayıs 2003.

5 7 Nisan 1980'de Irak-İran savaşının başlamasından hemen önce yaklaşık 300.000 Feyli Kürdü, Irak vatandaşı olduklarına dair tüm belgeleri ellerinden alınarak, İran'a sürüldü. Sürgünden önce Irak'ın en büyük 480 tacirinin dörtte üçü Feyli idi. Feyliler, güney ve orta Irak'ta Bağdat, Basra, El-Kut, El-Hayy, El-Amara, Doğu ve Batı Ali, El-Mesayyib, Bedre, Mendeli, Zurbetiya, Suweyra ve diğer bazı şehirlerde yaşamakta idiler. Bazı Arap ülkeleri de ülkelerinde bulunan Feylileri, malvarlıklarına el koyup sınır dışı ederek Irak'a destek verdiler. Bkz: *Kurdistan Newsline*, KYB Uluslararası İlişkileri Bürosu, 26. Sayı, 23 Nisan 2000. <http://meltingpot.fortunecity.com/hastings/894/news126.htm> 14 Mart 2002.

6 Bruinessen, *Kürdistan Üzerine Yazılar*, syf:21.

7 Asuriler, Hristiyanlığı kabul eden ilk halk olduklarını, Asuri kilisesinin de M.S 33'te Thomas, Bortholemew ve Thaddeus tarafından kurulduğunu söylerler. "Brief History of Assyrians", <http://www.aina.org/aol/peter/brief.htm#Geography> 10 Haziran 2003.

8 Kathryn Westcott, "Iraq's Rich Mosaic of People", *BBC News Online*, 27 Şubat 2003, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/2783989.stm 18 Mart 2003.

meclisi seçimlerinde 105 sandalyenin 5'i bölge Hristiyanlarına ayrılmıştı. Ki bu bile yaklaşık % 5 etmektedir.

30.000 kişilik "Kale Gavuru" denen bir Hristiyan Türkmen⁹ ve az sayıda Hristiyan Kürt varlığından da söz edilmektedir.¹⁰

En büyük Hristiyan topluluklar olan Asurilerin bir kısmı ve Keldari Katolikler, Katolik Papa'sına bağlıdır. Diğer Asuriler, Suriye Ortodoks, Suriye Katolik, Rum Katolik, Ermeni Apostolik¹¹ ve Doğu ile Batı Suriye Kiliselerine¹² bağlıdır.

1.1.4 Diğer Küçük Dini Gruplar (Yahudiler, Yezidiler ve Ehl-i Hak)

Irak Yahudilerinin hemen hepsi İsrail kurulunca İsrail'e göç etmiş olduğu için bugün Irak'ta bir Yahudi varlığından söz edilememektedir. Göç öncesi de zaten sayıları tehdit olamayacak kadar az olan Kuzey Irak Yahudileri; İsrail kuruluncaya kadar, Hristiyanların aksine düşman güçlerin potansiyel müttefiki olarak görülmemişlerdi. Bu dönemde Yahudilerin Kürtler ile ilişkileri iyiydi, bir çok Kürt şehrinde küçük Yahudi toplulukları vardı. Zaho ve Barzan'da ise büyük Yahudi toplulukları yaşardı.¹³

Kürtler arasında Yezidilik, Ehl-i Hak gibi bazı eski mezhepler de vardır. **Yezidiler**; Türkiye, Irak, Suriye ve başta Ermenistan olmak üzere eski Sovyet Cumhuriyetlerinde yaşarlar. Yezidiler, Kuzey Irak'ta Musul'un batısı ve kuzeyindeki bölgelerde, özellikle batısındaki Cebel Sincar'da (Sincar Dağı) yaşarlar. Cebel Sincar Yezidilerin en güçlü olduğu yerdir. Yezidilik sadece Kürtler arasında mevcuttur ve Yezidiler, Kürtçe'nin Kurmanci lehçesini konuşurlar.¹⁴

9 "Turkomans", Türkmen Halk Partisi, <http://www.angelfire.com/tn/halk> 15 Nisan 2003.

10 Bruinessen, *Kürdistan Üzerine Yazılar*, syf:22.

11 Westcott, "Iraq's Rich Mosaic of People", BBC News Online, 27 Şubat 2003.

12 Bruinessen, "The Kurds and Islam".

13 Bruinessen, "The Kurds and Islam". Bugün de İsrail'de Kürt Yahudi topluluğu olarak anılan Kuzey Irak'tan göç etme Yahudilerin, güçlü "Kürtlük" hassasiyetleri vardır. Mesut Barzani'nin ailesine Türkiye'de bazı kesimlerce 'Yahudi' denmesinin sebebi, Barzan'dan göç etmiş ve bugün İsrail'de 'Barzani' soyadını taşıyan Yahudilerdir. 'Barzani', kelimesi Kürtçe'de "Barzan'lı" anlamına gelmektedir ve Barzan'lı olan herkes bu nedenle 'Barzani'dir. Bu nedenle İsrail'deki Barzani Yahudileri ile Irak'taki Barzani Kürtleri arasındaki bağ kan bağına değil coğrafya bağına dayanmaktadır. Bu Irak Yahudi topluluğu ile Kürtler arasındaki bir diğer bağ da Feyliler vasıtasıyla vardır. Irak Yahudilerinin kahyalarının çoğu Feyli idi. İsrail'e göç eden Yahudiler işlerini bu Feyli Kürtlere bırakmışlardı. Feyli Kürtlerinin eline bu vesileyle büyük bir ekonomik güç geçmiş ama onlar daha sonra İranlı oldukları gerekçesiyle Saddam Hüseyin tarafından İran'a sürülmüşlerdi.

14 Yezidilerin Kutsal kitapları Kürtçe'dir ve adı "Mushafê Reş", yani Kara Kitaptır. Mezhebin kurucusu Şeyh Adi Bin Musafar eş-Şafii'dir, türbesi Musul'a bağlı bir köydedir. Yezidiler, Şeyh Adi'nin yahut talebe ve müritlerinin torunlarıdır. Yezidi ismi Hz. Muaviye'nin oğlu Yezid'den gelmektedir. Yezidiler kutsal kitaplarında Yezid için şöyle diyorlar: "Biz Yezidi taifesine inanıyoruz, çünkü biliyoruz ki yukarıda mezkur yedi ilahın biri idi." Yezidiler, Allah'ın dışında Melek-i Tavus ismini verdikleri bir meleğe de taparlar. Melek Tavus, İslam dinindeki İblis meleğidir. Bu yüzden Müslümanlar arasında Yezidiler "Şeytana tapanlar" olarak bilinir. Mushafê Reş'te Hz. Adem'in yasak meyveyi yemesinde Melek Tavus'un rolü anlatılır ve Melek Tavus'un daha sonra Yezidiler için dünyaya indiği anlatılır. Yezidiler, kutsal kitaplarında kendilerini doğrudan Hz. Adem'e ve eski Asur krallarına nispet ederler. Ayrıca her şeylerinin bir meleğin yeryüzüne inmiş hali olduğuna inanırlar. Mushafê Reş'ten bir cümle bu konuda açıklayıcı olacaktır: "Allah, ..., Pazartesi günü Melek Deraldil'i yarattı ki, bu Şeyh Hasan'dır. Salı günü Melek İsrafil'i yarattı ki, bu Şeyh Ebu Bekir'dir..." Semenov, A.A, "Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapması";

Yezidilerin Müslüman sayılıp sayılmayacakları tartışma konusudur. Osmanlılar, Yezidileri de vergi ve diğer yükümlülükler konularında Müslümanlar arasında saymışlardır. Fakat Yezidilere komşu olan Sünni Kürtler, Yezidileri Müslüman saymazlar.¹⁵ Yezidiler de çevrelerindeki Sünni Kürtler için “Müslümanlar” kelimesini kullanırlar.

Ehl-i Hak mezhebi mensupları ise Irak-İran sınırında Goran bölgesinde yaşarlar. Mezhep, Yezidiliğe yakın zamanlarda, miladi 10-11. yüzyıllarda Goran bölgesinde ortaya çıkmıştır. Ehl-i Hak, Yezidiliğin aksine tümüyle belli bir bölgeye has bir mezheptir, başka bir coğrafyada tabiisi bulunmamaktadır. Fakat, yine Yezidilikten farklı olarak, etnik olarak Kürtler haricinde, Goran’da yaşayan diğer bazı İranlılar arasında da yayılmıştır.¹⁶

Gerek Yezidilik gerekse de Ehl-i Hak ilk çıktıkları zamanlarda Sünni İslam içerisinde yer alan tarikatvari gruplardı. Mesela bir Vakıf belgesinde 1526 yılında Sünni bir Kürdün Ehl-i Hak’ın kurucusu Baba Yadiğar’a, Şer’i bir mahkemede Müslüman tanıklar huzurunda toprak vakfettiği kayıtlıdır. Ama zamanla “Şeyh uçmaz mürit uçurur” kabilinden bu gruplar çok farklı düşüncelere yönelmişlerdi. Kurucu Şeyhten sonra gelen Şeyhler bunda başı çekmişler cemaatlerine kendilerini üstün kabul ettirmek için mezheplerinde ciddi değişiklikler yapmışlardı.¹⁷

Bu mezheplere mensup gruplar ile komşuları arasında eskiden bugünkü kadar farklılık olmadığının diğer bir işareti de bilinen en büyük Kürt aşiretlerinden olan Milli aşiretinin Arap ve Kürt alt aşiretleri ihtiva etmiş olmasıdır. Milli aşiretinin Kürt kolu arasında Sünni Zaza ve Kûrmanc Kürtlerinin yanı sıra Yezidi Kürtler de vardı. Yine Mardin’de Asuriler için kutsal olan Tûr` Abdîn’deki Hevêrkân aşiretinin Sünni ve Yezidi Kürt boyları olduğu gibi Hristiyan boyları da vardı.¹⁸

(Der.) Mehmet Bayrak, **Kürdoloji Belgeleri**, Ankara, Özge Yayınları, 1994, syf:315-320.

15 Bruinessen, "The Kurds and Islam".

16 Mezhep, Sultan Sahak tarafından kurulmuştur. Mezhep mensupları Sahak’ın Allah’ın yeryüzündeki hali olduğuna inanmaktadırlar. Fakat, mezhebin esas şeyhi, Sahak’ın oğlu Baba Yadiğar’dır. Türbesi Kırmanşah’tadır. Sultan Sahak’ın ailesi ile Sünni Kürtlerin ünlü Berzenci ailesinin kendilerini aynı soya nispet etmektedirler. Bruinessen, "The Kurds and Islam".

Goran, Irak-İran sınırında, Süleymaniye’nin doğusu, Halepçe’nin kuzeydoğusuna düşen dağlık bir alandır.

17 Bruinessen, "The Kurds and Islam".

18 Martin van Bruinessen, "Kurds, States, and Tribes", Utrecht Üniversitesi,

<http://www.let.uu.nl/~martin.vanbruinessen/personal/publications/Kurds,%20states,%20tribes.htm> 29 Mayıs 2003.

1.2 ETNİK YAPI

Kuzey Irak'ta nüfusun etnik yapısı da dini yapısı gibi bol çeşitlidir. Bir çok etnik gruptan insan 70-80 bin kilometrekarelik bu alanda yaşamaktadır.

Kimi zaman etnik ve dini kimlikler birebir örtüşürken; kimi zaman ise dini kimlikler etnik kimliğin ötesine geçmektedir. Mesela tüm Yezidiler, Ehl-i Hak ve Şebekler Kürttür. Yine Hristiyanlık ve Asurilik hemen hemen özdeş gibidir. Asuri olmayan çok az Hristiyan vardır. Yahudilik zaten etnik bir din olduğu için İbrani olmayan Yahudi olamamaktadır. Ama Sünnilik ve Şiiilik gibi dini kimlikler ise etnik kimliğin üstündedir. Çünkü bu kimlikler Kürtleri de, Türkmenleri de, Arapları da kapsamaktadır.

Konu içinde tekrarlardan kaçınmak amacıyla örtüşen kimliklere sahip gruplarda neyin dini, neyin etnik yapı olduğu hususunda dikkatli olmaya çalışılmış, bir bölümde verilen bilgi ikincisinde ya hiç verilmemiş ya da gerekli görülmüş ise kısaltılarak verilmiştir.

1.2.1 Kürtler

Kuzey Irak'ta en büyük etnik grup Kürtlerdir. Bu yüzden Türkiye'nin Kuzey Irak politikasının merkezinde de Kürtler bulunmaktadır. Bu sebeble etnik grupları tanıtmaya Kürtlerden başlanacaktır. Kürtler, Irak genelinde ise Araplardan sonra ikinci büyük etnik gruptur.

Kuzey Irak Kürtleri, iki ana kol ve bazı küçük kollardan oluşurlar. Dünya genelinde Kürtlerin çoğunluğunu Kûrmanclar (Yukarı-Kuzey Kûrmancları) oluştururken, Kuzey Irak'ta **Soranlar**¹⁹ (Aşağı-Güney Kûrmancları) çoğunluğu oluşturmaktadır. Süleymaniye'nin aşağısında kalan Soran bölgesinden esinlenerek kendilerine ve konuştukları lehçeye 'Sorani' (grup kimliği anlamında Soranlı, lehçe için kullanılınca ise Soranca anlamında) denmiştir. Soranlar, Kuzey Irak'ın Güney ve Doğusunda yaşarlar. Soranca, Irak Kürtlerinin tümü tarafından Kürt bölgesinin resmi dili olarak kullanılmaktadır.

Kûrmanclar²⁰ Kuzey Irak'ın Kuzeyinde, Türkiye ve Suriye sınırına yakın bölgelerde yaşarlar.

Irak Kürtleri arasında aşiret ve aileler hâlâ çok güçlüdür. Bugün için en ünlü Kûrmanc ailesi Barzani ailesi,²¹ en ünlü Soran ailesi de Talabani ailesidir.

19 Türkiye'de Soranlı bulunmamaktadır. Türkiye Kürtleri, Kûrmanclar ve Dımılilerden (Zazalar) oluşurlar.

20 Türkiye Kürtlerinin çoğu, Suriye ve eski SSCB Kürtlerinin tamamı Kûrmancdır. İran Kürtlerinin de bir kısmı Kûrmanc, çoğunluğu ise Sorandır.

Kuzey Irak'ta yaşayan üçüncü Kürt grubu da **Goranlardır**. Irak-İran sınırındaki Goran bölgelerinde yaşadıkları için Goranlar, Irak-İran savaşından en çok etkilenen toplulukların başında gelirler. Dil bakımından Türkiye'deki Zaza Kürtlere²² yakındırlar. 1900'lerin başında 10 bin ailelik bir nüfustan bahsedilirken bugünkü sayıları hakkında kesin bir bilgi yoktur. Ehl-i Hak mezhebi Halepçe'nin kuzeydoğusundaki Irak-İran sınır bölgesindeki Hewreman'da yaşayan Goranlar arasında doğup yayılmış ve bu mezhebe tabi olanlar zamanla ayrı yaşamalarından dolayı farklılaşmış ve kimi kaynaklarda 'Hewremani' adıyla ayrı bir Kürt grubu olarak nakledilmişlerdir.

Bir diğer grup da Irak-İran sınırında yaşayan Lurlar'dır (Loriler olarak da bilinirler). Çoğunlukla sınırın İran tarafında yaşayan Lurlar, bir çok kaynakta Kürt olarak sayılırken bazı kaynaklarda Kürt sayılmazlar.²³

Diğer Kürt grupları, **Şebekler** (Kızılbaşlar) ve **Feyliler**dir. Şebeklere ve Feylilere "Şiilik" bölümünde değinilmiş olduğu için bu kısım da tekrar değinilmeyecektir.

Kürtlerin, Irak'taki nüfusu hakkında, Kürtlerin yıllık nüfus artış hızından yola çıkılarak yapılan bir projeksiyonda, 1990'da 3.9 milyon olan Kürt nüfusunun, 2000'de 5.6 milyon olduğu, 2020'de ise 9,6 milyona çıkacağı hesaplanmaktadır. Bu dönemde Kürtlerin genel Irak nüfusu içindeki oranı da % 20,7'den %25,1'e çıkmaktadır. Sadece 2.000 yılında, İran'da mülteci olarak yaşayan 200.000 Iraklı Kürt, Irak'a geri dönmüştür.²⁴ Baas sonrası yeni düzen kurulduktan sonra kalan birkaç yüz bin kişinin de dönmesi ile Kürtler, Baas'ın müdahaleleri ile kaybettikleri nüfusu yeniden kazanmış olacaklardır.

1.2.2 Araplar

Araplar, Irak'taki en büyük etnik topluluktur. Irak nüfusunun %75'i Araptır. Suriye Çölünden, Suudi Arabistan'dan göçebe Bedeviler ve Filistinliler, 20. yüzyıl içinde Irak'a göç etmişlerdir. Bu yüzden Arapların bir kısmı Filistinli, Suriyeli ve Suudi Arabistanlıdır.

21 Barzani ailesi Kûrmanc olduğu için KDP'nin bir Kûrmanc partisi olduğu sanılır ama bu bir yanılgıdır. KDP, Kuzey Irak'taki tüm siyasi partiler gibi Soranca'yı resmi dil olarak kullanır. KDP'nin yayın organları Soranca yayın yapar.

22 Michiel Leezenberg, "Gorani Influence On Central Kurdish", ILLC - Amsterdam Üniversitesi Felsefe Bölümü, <http://www.cogsci.ed.ac.uk/~siamakr/Kurdish/Papers/Leezenberg93/sec1.html> 29 Mayıs 2003. Zaza Kürtleri (Dımıliler/Kirdler) sadece Türkiye'de bulunmaktadır.

23 Türkiye insanı aslında "Lor" ismine yabancı değildir. "Lor peyniri" ismini bu topluluktan almaktadır.

24 Hamit Bozarslan, "Research Guide: Kurdish Studies", **MERIA News**, Sayı 3, Ocak 2000, <http://www.biu.ac.il/SOC/besa/meria/research-g/kurds.html#> 20 Mart 2003

Irak Arapları, Sünni Araplar ve Şii Araplar olarak ikiye ayrılırlar. Şii Araplar Irak'ın orta ve güney kesimlerinde yaşarlar. Kuzey Irak'taki Araplar ise Sünni Araplardır. Kuzey Irak Arapları daha ziyade Musul ve Kerkük'te yaşarlar. Aslında Kuzey Irak'ta pek varlıkları bulunmayan Araplar, Baas'ın Araplaştırma politikaları sonucu özellikle Musul'da çoğunluğu teşkil eder hale gelmişlerdir. Baas, Musul ve Kerkük'teki Arap olmayan unsurları buralardan sürüp yerine Arapları yerleştirme politikası gütmüş ve bu politika en çok Musul'da başarılı olmuştur.

1.2.3 Asuriler (Nasturiler, Keldaniler, Aramiler ve Yakubiler)

Kuzey Irak'taki üçüncü büyük topluluk Asurilerdir. Asuri, Keldani, Nasturi, Yakubi ve Aramilerin²⁵ tamamına yakını Hristiyan'dır. Hepsini birbirinin konuştuğu dili anlayan Asuriler, etnik köken olarak, eski Mezopotamya halklarına dayanırlar.²⁶

Asuriler, genelde Musul ve Kerkük çevresinde yaşarlar. Özellikle Musul'un kuzeyi önemli bir Asuri yerleşim yeridir ve Beth Nahrain'ın bir parçası sayılır.²⁷ Nüfusları geçen yüzyılda yaşadıkları büyük kıyımlar nedeniyle oldukça azalmıştır. Kuzey Irak'taki nüfusları birkaç yüz bin dolayındadır.

Kürtler gibi aşiret düzeninin geçerli olduğu Asuriler, 19. Yüzyıl başlarına kadar da Kuzey Irak politikasında aktif bir role sahiptiler.²⁸ Ancak bu tarihten sonra gerek Rusya gerekse İngiltere ile işbirliğine gitmelerinden ötürü, bu iki güce karşı ayaklanmış Kürt aşiretlerinin saldırılarına maruz kalmışlar ve ciddi katliamlara uğramışlardır. Kuzey Irak'taki son büyük Asuri gücü dini lider Mar Şemun'un, bir Kürt beyi olan İsmail Ağa Şıkaki (Sımko)²⁹ tarafından öldürülmesi ve 40.000 Asurinin, Sımko'dan kaçıp İngilizlere sığınması³⁰ ile kırılmıştı.

Her ne kadar Asuriler eski güçlerinde değilseler de şu anda da Kürt hareketleri Asurilere siyasal çalışmalarında yer vermeye özen göstermektedirler. Kuzey Irak'taki Irak Kürt Milli Meclisi'nin yanı sıra PKK/KADEK'in bir uzantısı olan Sürgünde Kürt Parlamentosu da Asuri temsilciler bulunmaktadır. Ayrıca uydudan yayın yapan, KADEK yanlısı, Medya-TV'den de Asuri dilinde haberler yayınlanmakta,³¹ Asuriler haftanın belli saatlerinde kendilerine ait programlar yapmaktadırlar. Gerek KDP'de

25 Bu toplulukların farklı isimlendirilmeleri farklı coğrafyalardan ve farklı kiliselere bağlı, farklı mezheplerden kaynaklanmaktadır.

26 Westcott, "Iraq's Rich Mosaic of People", **BBC News Online**, 27 Şubat 2003.

27 Asuriler, yaşadıkları topraklara "*Bet-Nahrain*" (ya da Bet-Nahrin) ülkesi derler. Asuriler hakkında Asuri kaynaklı bilgiler için bkz: <http://www.aina.org> veya <http://www.bndp.net/default.htm> 10 Haziran 2003.

28 Bruinessen, "The Kurds and Islam".

29 Şıkak aşiretinin reisi olan Sımko, 1921'de İran'a karşı isyan edip İran'ı 20 yıl boyunca kendisi ile uğraştırmıştır.

30 Refik Hilmi, **Anılar: Şeyh Mahmut Berzenci Hareketi**, İstanbul, Nujen Yayınları, 1995, syf:94.

31 Bruinessen, "The Kurds and Islam".

gerekse KYB'de de üst düzey Asuriler vardır. Bunlardan biri, KDP Merkez Komite Üyesi, Erbil eski Valisi, Molla Mustafa Barzani'nin yakın arkadaşı Franso Hariri³² idi.

1.2.4 Türkmenler

Türkiye'nin Irak ve Kuzey Irak politikalarında önemli yer tutan Türkmenler Irak'a üç dalga halinde gelmişlerdir. İlk dalga 7. yüzyılın başında Orta Asya'dan gelmiştir.³³ İkinci dalga olarak 9. yüzyılda, Abbasi Halifesi El-Mu'tassım zamanında, Orta Asya Türkleri ile beraber Azerbaycan Türkleri de Irak'a göç etmeye başlamışlardır.³⁴ Üçüncü Türkmen dalgası da Moğolların işgal döneminde, 13. yüzyılda Irak'a göç etmeye başlamıştı. Bugünkü Şii Türkmenlerin ataları özellikle bu son grup idi. Şii Türkmenlerin, kendilerini Sünni Türkmenlerden ayıran özgün kültür ve adetleri vardır. Ayrıca lehçe açısından da biraz farklıdırlar, Şii Türkmenlere Azerice'ye daha yakın bir lehçe konuşmaktadırlar. Bu nedenlerle bu grup diğer Türkmenlerden farkını koruyabilmişti.³⁵

Irak Türkmenleri, Irak'ın kuzeyinden itibaren Telafer, Musul, Erbil, Altunköprü, Kerkük, Tuzhurmatu, Kifri, Kara Tepe, Hanekin, Mendeli ve Bağdat'ın güney doğusunda bulunan Bedre'ye kadar uzanan bir şerit üzerinde yerleşik durumdadırlar.³⁶ Türkmenler, yaşadıkları yerlere "Türkmeneli" derler. Bu şehirlerdeki nüfuslarını Türkmen Halk Partisi kaynakları şöyle vermektedir: Musul vilayeti (Telafer, Kadziye, Residiye, Eski Musul, Eski Kelek, Muhallebiye ve Şebek) tahmini:450.000; Erbil vilayeti (Erbil, Eski Kelek, Altunköprü, Karakuş) tahmini: 215.000; Kerkük vilayeti [Kerkük, Tazehurmatu, Dibis, Leylan, Terkelan, Kadir Kerem ve Da'kuk (Tavuk)] tahmini: 700.000; Selahaddin vilayeti (Tuzhurmatu, Kifri, Bestamlı, Süleyman Beg, Karatepe, Amirli, Yenice, Bablan and Karahasan) tahmini: 300.000; Diyala Vilayeti [Hanekin, Mendeli, Kızlarbat (Saadiye), Şehreban (Mikdadiye), Celawla (Karahan)], Kazaniye and Bedre) tahmini: 220.000; Bağdat vilayeti tahmini: 300.000.³⁷

32 Hariri, 18 Şubat 2001'de, Ensar El-İslam'ın bir saldırısı sonucu Erbil'de öldürüldü. Kürtler ve Asuriler saldırıyı ilişkilerinin bozulmasına yönelik bir saldırı olarak algıladılar. <http://www.aina.org/releases/2001/hariri1.htm> 10 Haziran 2003.

33 "Turkomans", <http://www.al-bab.com/arab/background/turkoman.htm> 15 Nisan 2003.

34 "Turkomans", Türkmen Halk Partisi.

35 David Nissman, "The Iraqi Turkomans: Who They Are And What They Want", **RFE-RL Irak Raporu**, 5 Mart 1999, Cilt: 2, Sayı: 9 <http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iraq/1999/9-050399.html> 15 Nisan 2003.

36 "Irak'ın Özet Siyasi Tarihi", Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, Ankara, <http://www.iraqitürkman.org.tr/turkmen19.htm> 15 Nisan 2003.

37 "Turkomans", <http://www.al-bab.com/arab/background/turkoman.htm>. Site, verilerin Türkmen Halk Partisi'nden alındığını belirtmektedir.

Türkmenlerin yaşadığı coğrafya, görüldüğü gibi, Araplar ile Kürtler arasında kalmaktadır ve bir nevi tampon bölge işlevi yapmaktadır.

Türkmenlerin nüfusu konusunda 350.000'den 2,5 milyona kadar, birbirinden çok farklı rakamlar telaffuz edilmekte, bununla bağlantılı olarak Irak nüfusunun %1,4'ü³⁸ ile %13'ü arasında bir nüfusları olduğu belirtilmektedir. Yukarıdaki Türkmen kaynağı 2.185.000 kişilik bir nüfus verirken bir başka Türkmen kaynağı nüfus oranı konusunda şöyle demektedir: "... 1957 yılında yapılan sayımda Irak' ta 600.000 Türkmenin yaşadığı belirtilmiştir. Bu kaynaklara göre Irak'ın % 8,94'ü Türkmen'dir. Daha sonra Irak'ta yayınlanan resmi kaynaklar ise Türkmenleri % 2 olarak göstermiştir. Bizim tahminlerimiz ise Türkmenlerin gerçek oranı % 13'tür. Irak'taki Türkmen nüfus bugün ise 2-2.5 milyondur."³⁹ Türkmenler, 1957 sayımında Şii Türkmenlerin, "Türkmen" sayılmadığını bu yüzden de o zaman % 8,94 çıkmış olan rakama Şii Türkmenlerin de eklenmesi gerektiğini düşünmektedirler.⁴⁰

Irak'ın kuzeyinde Körfez Savaşı sonrası Kürtlerin denetiminde kalan bölgede ise az sayıda Türkmen vardır. Erbil'deki bazı Türkmen liderleri, çoğu Erbil'de olmak üzere, 3.500 Türkmen ailenin güvenli bölgede yaşadığını söylemekteyken,⁴¹ bir başka Türkmen lideri bu rakamı Irak Türkmenleri'nin %10-13'ü olarak vermektedir.⁴²

Ayrıca 30.000 kadar da Kale Gavuru denen Hristiyan Türkmen de vardır.⁴³

1.2.5 Yahudiler ve Acemler

Babil sürgünü döneminden kalma Irak Yahudileri, 20. yüzyıldaki göçlerden sonra sayıca önemsiz bir seviyeye inmişlerdir. Irak Yahudilerine dini bölümde değinildiği için bu kısımda eklenecek farklı bir şey bulunmamaktadır.

Acemler, Irak'taki İranlı etnik topluluklara verilen addır. 1970'lerin sonunda ülkenin doğusundaki Acemler büyük ölçüde sınır dışı edilmişlerdir.

38 Ana Britannica, Irak Maddesi.

39 "Irak'ın Özet Siyasi Tarihi", <http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmen19.htm>

40 Melik Kaylan, "Iraq's 'Bosnians' : The Turkomans as Ethnic Scapegoats", *Turkish Times Opinion*, 1-14 Ocak 2003, No: 314 http://www.theturkishtimes.com/archive/03/0103/op_kaylan.html 15 Nisan 2003.

41 Carole O'Leary, "Iraqi Regime Change Must Consider Kurdish, Turkoman Concerns", *Roll Call Daily*, 13 Eylül 2002, <http://www.krg.org/docs/articles/oleary-RollsCallDaily-sep-2002.asp> 15 Nisan 2003.

42 Türkmen Birlik Partisi (Şimdiki Türkmeneli Partisi) lideri Riyas Sarı Kahya'nın 4 Nisan 1994'te verdiği rakamlar. Osman Aytar, *Kurdistana bi Fifti Fifti*, İstanbul, Nujen Yayınları, 1995, syf: 253.

43 "Turkomans", Türkmen Halk Partisi.

1.2.6 DEMOGRAFİK YAPI

Irak'ta nüfus yoğunluğu daha ziyade Orta Irak'ta, Bağdat ve çevresinde toplanmıştır. Dicle ve Fırat nehirleri Irak'ın can damarıdır. Yaşam daha ziyade nehirlerin kenarında ve Kuzey Irak'ın Kuzeydoğudaki dağlık alanda toplanmıştır.

Kuzeydeki büyük kentler Musul, Kerkük, Süleymaniye, Erbil ve Duhok'tur. Irak genelinde kentlerde oturanların toplam nüfus içindeki oranı (1988) %70'tir.

Irak Devleti kurulduktan sonra, günümüze kadar, bilimsel ve gerçeği yansıtan bir nüfus sayımı yapılmadığından Irak'ın gerçek nüfusu bilinmemektedir. Bugüne kadar Irak'ta 1927,1934,1947,1957, 1965,1977, 1987 ve 1997 yılları olmak üzere sekiz kez nüfus sayımı yapılmıştır. Irak Krallığı 1957 yılında yaptığı nüfus sayımında, sayım formunda milletleri tespit etme yoluna gitmiştir. Bu nüfus sayımında Irak'ın toplam nüfusu 6.340.000 olarak açıklanmıştır. Ne var ki bu yolda Irak'ın resmi istatistik kaynaklarında yapılan araştırmalarda, aydınlatıcı bilgi ve rakamlara rastlanmamaktadır. Nüfus sayım sonuçları gizli tutulmuş ve gerçek dışı rakamlar yayınlanmıştır.⁴⁴

44 "Irak'ın Özet Siyasi Tarihi", <http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmen19.htm>

2. KUZEY IRAK TARİHİ

Milliyetçilik kültürü az-çok gelişmiş her etnik topluluk kendi 'büyük' tarihini yazar veya yazma çabasına girer. Bu anlamda en çok vurgu yapılan ise 'eski'lik, 'kadim bir halk' olmaktır. Gerek Kürt milliyetçileri gerek Arap milliyetçileri gerekse Türk milliyetçileri kendi 'kadim' tarihlerine sık sık vurgu yaparlar.

Irak'ta da Baas ideolojisi eski Irak'a vurgu yapmaktaydı. Saddam Hüseyin'in kendini Asur ve Babil Kralları ile özdeşleştirmesi de bu türden bir davranıştı. Ayrıca Irak'ın etnik topluluklarına bir 'Iraklılık' kimliği vermek açısından da sık sık Irak'ın binlerce yıllık tarihine vurgu yapılmaktaydı. Irak Devleti'nin resmi adının 1992 Nisan ayı içinde "El-Cumhuriyye El-Irakiyye"den "Cumhuriyet El-Irak"a çevrilmesinde de tarihe vurgu vardı. Çünkü salt "Irak" kelimesi orta çağlardaki ve monarşi dönemindeki tarihsel Irak'a atıfta bulunuyordu.⁴⁵

Kürt tarihçiliği de "Kürtlerin ne kadar eski bir halk" olduğunu anlatır ama burada sadece Türkiye'nin politikalarına etkisi ölçüsünde tarihe yer verilecektir.

Konumuz Kuzey Irak'taki Kürt Federe devleti sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak politikaları ve Kuzey Irak'a da Kürtler hakim olduğu için Kürtlerin Irak'taki tarihi üzerinde de ayrıca durulması gerekli görülmüştür. Bu yüzden Osmanlı döneminden başlanarak Kuzey Irak Kürtleri'nin tarihi anlatılacaktır.

2.1 Osmanlı Dönemi

Irak Kürtlerinin kahir ekseriyeti oluşturduğu topraklar Osmanlı'nın Musul ve Şehrezor⁴⁶ eyaletlerini kapsamakta idi. Emirlikler halinde yaşayan Kürtler, Osmanlı'nın bütün merkezileştirme çabalarına rağmen uzun süre merkezden kopuk yaşamaya devam etmişlerdi. Ancak son büyük Kürt emirlikleri 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı tarafından merkeze bağlanmışlar; Botan, Baban ve Soran emirlikleri ortadan kalkmışlardı.⁴⁷ Bunlardan Baban⁴⁸ ve Soran emirlikleri bugünkü Kuzey Irak'ta, Botan Emirliği ise Cizre'de hüküm sürüyordu.

Son emirliklerin yıkılması ile Osmanlı, merkezi iktidarını güçlendirmiş ama yine de aşiretlerin gücünü tam olarak kıramamış, aşiret isyanları yer yer sürmüştü.

45 Ofra Bengio, "Iraq", *Middle East Contemporary Survey (MECS) Iraq*- Vol. XVI: 1992, The Moshe Dayan Center For Middle Eastern and African Studies, The Shiloah Institute, Tel Aviv University, İsrail, syf: 484.

46 Şehrezor daha ziyade dini liderleri ile ön plana çıkan bir yerleşimdir. Nakşibendi tarikatı burada güçlüdür.

47 Bu beyliklerin kısa tarihi için bkz: Kaws Kaftan, *Baban, Botan, Soran; 19. Yüzyıl Bölgesel Kısa Kürt Tarihi*, İstanbul, Nujen Yayınları, 1996 ve bu beylikler ile beraber diğer tüm Kürt devlet ve beyliklerinin tarihi için bkz: Mihemed Emin Zeki Beg, *Diroka Kurd û Kurdistanê*, İstanbul, Avesta Yayınları, 2002. Eser aslında 1932'de Soranca yazılmıştır. Kurmanci'ye çevirisi ise ancak 2002'de yapılmıştır.

48 Baban ailesinin bazı fertleri daha sonra İstanbul'a yerleşmiş, aralarından ünlü isimler çıkmıştır.

20. yüzyılın başında Barzani ailesi Irak Kürtleri arasında sivrilmeye başlamıştı. 1907 ve 1914'te Molla Mustafa Barzani'nin abisi Şeyh Abdusselam ile Osmanlı kuvvetleri arasında çatışmalar çıkmıştı. Şeyh Abdusselam olayı⁴⁹ Süleymaniye valisi Süleyman Nazif tarafından bastırılmış ve Şeyh Abdusselam Barzani de Süleymaniye'de asılmıştı.⁵⁰

2.2 Kurtuluş Savaşı Dönemi Türkiye İle İlişkiler

Mondros Mütarekesi sonrası dönemde Musul-Kerkük havzasında İngiliz egemenliği olduysa da Türkiye de tümüyle çekilmemiş, bölgede kalan küçük bir Türkiye askeri birliği paramiliter Kürt birlikleri ile beraber İngilizlere saldırmaya başlamıştı.

1919-1922 yılları arasında Türkiye, Yunanistan ile savaşırken Irak'taki Kürtler de devamlı olarak İngilizlere karşı ayaklanmışlardı. Haziran 1922'de, Ankara Hükümeti propaganda yapmak ve Kürt aşiretlerinin İngilizleri desteklemelerini engellemek için bir grup askeri, Ali Şefik Paşa komutasında Rewanduz'a göndermişti. Ali Şefik Paşa, bölgede kendini Özdemir Paşa olarak tanıtmıştı. İngiliz karşıtı olan ve Osmanlı'ya bağlılık nedeniyle Ankara Hükümeti'ne yakın duran Kürtler, kısa sürede Rewanduz'da toplanmışlardı. Özdemir Paşa, bölgedeki bir çok aşiretin desteğini alabilmiş hatta ona karşı Kürt aydın ve bağımsızlıkçılarından da hiçbir itiraz gelmemişti. Özdemir Paşa, sürekli "*Türklerin bir gün geri gelip Musul'u alacağını*" propagandasını yapıyordu ve bölge halkında da bu inanç gittikçe güçlenmişti.

Bu dönemde Irak Kürtlerinin lideri olan Şeyh Mahmud Berzenci iki kez İngilizlere isyan etmiş ama ikisinde de başarılı olamamıştı. Şeyh Mahmud, bu isyanlar öncesinde veya sonrasında bazen İngilizler ile çeşitli kereler anlaşmış ise de Türkiye ile anlaşma yollarını da aramıştı. Özdemir Paşa, Şeyh Mahmud'un İngilizlere güvenmemesinden yola çıkarak O'nunla iyi ilişkiler kurmuştu. Özdemir Paşa, Şeyh Mahmut ile Ankara arasındaki bağlantıyı kuruyordu. Özdemir Paşa, Ankara Hükümeti

49 Bir çok kaynakta 'isyan' olarak anlatılan Şeyh Abdusselam olayı Sıraç Bilgin tarafından, Barzan köylerinde gözü olan Musul'a hakim bir çetenin Osmanlı merkezi yönetimini yanıltması sonucu çıkan bir çatışma olarak anlatılmaktadır. Bkz: M. Sıraç Bilgin, **Barzani**, İstanbul, Fırat Yayınları, 1992, syf: 17-22.

50 Bu olay ileriki Kürt isyanlarına damgasını vuran Molla Mustafa Barzani'nin de mücadele yöntemini çok köklü bir şekilde etkilemişti. Şeyh Abdusselam'ın asılmasını izleyen küçük kardeşi Mustafa Barzani o sıralarda 10-12 yaşlarında idi ve daha önce ilki 9 aylık-2 yaş arası(Diyarbakır hapishanesi) ikincisi 4-6 yaşları arası(Musul hapishanesi) olmak üzere aşireti ile beraber iki sefer hapis hayatı yaşamıştı. Mustafa Barzani bu olaydan sonra "... o anda hiçbir şekilde bir daha hapishaneye girmemeye yemin ettim. Ölecektim, parçalanacaktım, kaçacaktım, fakat zindanlara düşmeyecektim ve böyle gaddar bir valinin elinde can vermeyecektim" diye düşündüğünü yıllar sonra dile getirmişti. Nitekim Molla Mustafa Barzani hiçbir zaman teslim olmamış, en çok sıkıştığı anlardan biri olan 1946 senesinde de, İran kuvvetleri ile çatışarak 400-450 kilometrelik bir yürüyüş yapmış ve Sovyetlere sığınmıştı. O'nun bu tavrı Irak Kürtleri mücadele tarihinde çok önemli etkilerde bulunmuştur. Bkz: Bilgin, **Barzani**, syf: 21-22.

adına Kürdistan'ı bir vilayet yapıp, Şeyh Mahmud'u da bu vilayetin valisi yapacaklarına dair söz vermişti.

Şeyh Mahmud, Özdemir Paşa vasıtasıyla Büyük Millet Meclisine yazdığı mektuplarda Türkiye ile Kürt sorunu konusunda anlaşma yolu aramıştı. Bu yazışmalar uzun süre devam etmiş hatta Şeyh Mahmud, Ankara'ya Mustafa Kemal'le görüşmeye aralarında Refik Hilmi gibi bir bağımsızlıkçının da bulunduğu bir heyet göndermişti. Bu heyette yer alan, Şeyh Mahmud'un yardımcılarında ve Irak Kürt hareketinde önemli bir yere sahip olan Refik Hilmi anlarında bu olayı şöyle anlatmaktadır: *"Şeyh Mahmud'un ikinci yöneticiliği sırasında ben, Ahmet Taki ve Fettah Emin Attar (Şeyh Mahmud'un kayınbiraderiydi) yönetici(Şeyh Mahmud) tarafından Rewanduz'a Özdemir'in yanına gönderildik.(1922) Oradan da yüzbaşı Fevzi Bey ve Osmanlı zamanında Köysancak kaymakamı olan Remzi Bey'le beraber Ankara Hükümeti'nin yetkilileriyle Kürt sorunu üzerinde görüşmelerde bulunmak için Türkiye'ye gittik..."*

Heyet, Ankara'ya gitmiş ve Mustafa Kemal ile Mayıs 1922'de Lozan görüşmelerinin birinci turu sürerken görüşmüştü. Anlaşıldığı kadarı ile görüşmeler çok sıcak bir havada geçmemiş; Ankara, Lozan'dan gelecek sonuca göre hareket etmeyi tercih etmişti. Yine de Atatürk, o sıralarda Özdemir Paşa ile beraber isyanda olan Şeyh Mahmud'a bazı silahların gönderilmesi emrini verdiğini söylemişti. Türkiye'nin görüşmelerdeki temel tezi Musul'un bir gün geri alınacağı ve o zaman Kürtlerin de din ve tarih kardeşi oldukları Türklerle birleşecekleri ve İngiliz 'gavurlarından' kurtulacakları idi. Ancak Kürt idaresi hakkında heyete somut şeyler söylenmemiş bu da heyette hayal kırıklığı yaratmıştı.⁵¹

2.3 İngiliz Mandası ve Kral Faysal Dönemi

1916'da Kutü'l-Amare'de Osmanlı'ya yenilmelerine karşın İngilizler 1917'de Bağdat'a, Musul'a da 1918 Mondros Mütarekesinden sonra girmişlerdi. Kürt ve Arap milliyetçilerinin isyanlarını sert bir şekilde bastıran İngilizler başlangıçta Irak'ta doğrudan mı dolaylı mı bir yönetim kurma konusunda bir karara varamamışlardı.

Suriye'de Emir Faysal'ın Fransızlarca devrilmesinden sonra Faysal, yardım için İngilizlere başvurmuş, neticede İngilizler Faysal'la güdümlü bir monarşi için anlaşmıştı. 1921'de Faysal bir halkoylaması düzenlenerek Irak Kralı ilan edilmişti.

⁵¹ Bu dönem ile ilgili bilgiler Şeyh Mahmut hareketinden sonra Hêvi (Umut) partisini kuran Refik Hilmi'nin hatıratından alınmıştır. Bu hatıratta bu dönem ile ilgili çok ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Bkz: Hilmi, **Anılar**:...

1922'de İngilizler, Faysal'la 20 yıllık bir ittifak anlaşması imzaladılar. Ancak Irak milliyetçilerinin baskılarıyla bu antlaşma uzun ömürlü olamadı.

Osmanlı dönemi ardından İngiliz işgalindeki Kuzey Irak'ta Şeyh Mahmud önderliğinde özerk bir yönetim öngörülmüştü.⁵² Ama Şeyh Mahmud ile İngilizler arasında 1918 ve 1922'de ortaya çıkan çatışmalar nedeniyle bu yönetim uygulanamamıştı. Şeyh Mahmud isyanını bastıran İngilizler onu Hindistan'a sürgüne göndermiştiler. Bir süre sonra tekrar İngilizlerle anlaşılan Şeyh Mahmud 1923'de Kuzey Irak'a geri getirilmişti. İngilizlerin amacı Şeyh Mahmud'u kullanarak Kürt isyanlarını bitirmektir lakin Şeyh Mahmud döner dönmez Faysal'ın Irak Kralı ilan edilmesine misilleme olarak kendini Kürdistan Kralı ilan etmişti. Ama bu girişimi de İngiltere tarafından bastırılmıştı. Şeyh Mahmud 1924'te Pencwin'e çekilerek 1930'a kadar orada kaldı.

1930'da Irak'ın iç ve dış işlerini Krala bırakan Irak-İngiliz anlaşması imzalanınca başta Süleymaniye'de olmak üzere Kürtler tekrar isyan etmişlerdi. Şeyh Mahmud kısa sürede isyanın liderliğini ele almış ama bu sefer de İngilizler isyanı bastırmıştı.⁵³

2.4 Bağımsızlık ve Krallık Dönemi (1932-1958)

1933'ten sonra Kürt hareketinde Molla Mustafa Barzani, liderliği ele almaya başladı. O yıllarda abisi Şeyh Ahmet Barzani liderliğinde Barzaniler tekrar isyan etmişlerdi. İsyan bastırılınca Şeyh Ahmet, Şeyh Sadık ve Molla Mustafa Barzani kardeşler güney Irak'ta Hille'ye sürüldüler. Molla Mustafa Barzani, 1935'te Hille'den kaçıp yeniden isyan başlatmış olan aşiretine katıldı. 1940'lı yıllarda Barzani isyanı İngiltere'nin de yardımı ile Irak hükümetince bastırıldı.

Bu arada Irak'ta Kral Faysal 1933'te ölmüş yerine Kral Gazi geçmişti. Gazi döneminde askeri darbeler birbirini izlemişti. Her darbeden sonra darbeciler bu sefer kendi içlerinde iç darbeler yapmışlardı.

Kral Gazi döneminde 1935'te Musul petrolü Akdeniz'e bağlanmıştı.

Sadâbad Paktı (1937)

3 Temmuz 1937'de Irak; Türkiye, İran ve Afganistan'la birlikte **Sadâbad Paktı'nın** kurucularından oldu. İkinci Dünya Savaşı'nın kendini iyice hissettirdiği

⁵² Koray Düzgören, "Nobody's Land (Sahipsiz Topraklar) Kuzey Irak", Yeni Yüzyıl, Pazartesi Dosyası, 3 Nisan 1995.

⁵³ İngilizlerin hava kuvvetleri Kürtlere karşı çok etkin bir rol oynuyordu ve Irak kuvvetlerinin kıramadığı direnişi İngiltere Kraliyet Hava Kuvvetleri (RAF) kırıyordu. İngiltere, Şeyh Mahmud'u güney Irak'a, Nasıriye'ye sürgüne göndermiş; Şeyh Mahmud, 1956'da ölene kadar orada kalmıştı. Bu dönem için bkz: Bilgin, Barzani, syf: 24-34.

ortamda bu ülkeler sınırlarını korumak için bir pakt çatısı altında bir araya gelmişlerdi. Fakat bu Pakt, Türkiye'nin 1934'te Balkan ülkeleri ile imzaladığı Balkan Antantı'ndan farklı olarak askeri bir yön taşımayan 5 yıllık bir dostluk ve dayanışma paktı idi. Türkiye Dışişleri Bakanı Tevfik Rüşti Aras, paktın herhangi bir ülkeye karşı yapılmadığını açıklamışsa da özellikle İngiltere ve müttefikleri paktı olumlu karşılamıştı.⁵⁴ Irak'ın Arap dünyası ile işbirliği çabaları da bu dönemde arttı.

Gazi, İkinci Dünya Savaşı'ndan kısa bir süre önce bir trafik kazasında hayatını kaybetti. Yerine dört yaşındaki oğlu II. Faysal geçti. Amcası Emir Abdullah, naip olarak yönetimi üstlenirken, Savaşın ilk yıllarında İngiliz yanlısı olarak bilinen ve İstanbul Harbiye mezunu olan Nuri Es Said, Başbakan olarak fiili yönetimi elinde tutuyordu.

Kürt isyanları bu dönemde de devam etti. Molla Mustafa'nın liderliği ele almasıyla Kürt İsyanları yeni ve uzun bir döneme girmiş oldu. Dağlarda sürekli Irak kuvvetleri ile çarpışan Barzani güçleri İngilizlerin de devreye girmesi üzerine Irak'ta tutunamadılar ve 1945'te Molla Mustafa Barzani, adamlarının bir kısmı ile beraber İran Kürt Bölgesine geçti. Bu dönemde Molla Mustafa Barzani Türkiye, İran ve Suriye Kürtleri arasında da teşkilatlanmaya başladı. 1945'te İran'da Mahâbad kentinde Sovyetlerin korumasında kurulan Mahâbad Kürt Cumhuriyeti'nde Genelkurmay Başkanlığı görevini üstlendi ve General rütbesini aldı. Mahâbad Kürt Cumhuriyeti döneminde, Sovyetlerin tavsiyesi ile, Kürt hareketinin daha organize hareket edebilmesi için Kürdistan Demokrat Partisi (1946) kuruldu. Mahâbad Kürt Cumhuriyeti 1946'da 11 aylık bir ömürden sonra Sovyetlerin terki ve İran'ın saldırısı ile çökünce, Irak'a geri dönemeyen Molla Mustafa Barzani 500 adamıyla Türkiye-İran sınırını izleyerek SSCB'ye sığındı.

Barzani, Sovyetlerde iken Irak Kürt hareketi ilk ayrılıklarını yaşamaya başladı. Sosyalist, kentli çizgide olan İbrahim Ahmed ve damadı Celal Talabani liderliğindeki KDP-Politbüro ile Molla Mustafa Barzani'nin arası açılmaya başladı. İlk ayrılıklar 1950'lerin başında oldu. Bu yıllar aynı zamanda KDP için varlığını koruma ve örgütlenme yılları oldu.

Savaş sonrası Nuri Said ve Emir'in konumları sarsılmaya başladı. Mart 1947'de ülkenin ilk Şii Başbakanı Salih Cebr başkanlığında bir hükümet kuruldu. 1952'de Kral Faysal yönetimi resmen üstlendi. Emir Abdullah veliaht olarak gücünü korumayı başardı.

54 Yaşar Canatan, *Türk-İrak Münasebetleri (1926-1958)*, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996, syf: 60.

Irak'ın İngilizlerin elindeki Irak Petrol Şirketindeki payı 1952'de %50'ye çıkarıldı. Böylece Irak'ın petrol gelirleri arttı. Bu artışla beraber yatırımlar ve beraberinde yolsuzluklar da arttı. Bunun neticesinde ülkede karışıklıklar artmaya başladı.⁵⁵

Ortadoğu Komutanlığı Projesi (25 Mayıs 1950)

İngiltere, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ergeç Ortadoğu'dan çekilmek zorunda kalacağını anlamış ve çekilirken mümkün mertebe çıkarlarının korunmasını sağlayacak projeler ortaya koymuştu. İngiltere'nin ortaya koyduğu projelerden "*Ortadoğu Komutanlığı Projesi*" Soğuk Savaş ortamında kısa sürede Fransa, ABD ve Türkiye'nin desteğini almıştı. Fransa, İngiltere ve ABD 25 Mayıs 1950'de bu projeyi imzalamışlar, Türkiye de sonradan bu projeye katılmıştı. Türkiye'nin projeye katılması ile proje bir bölge ülkesini de içine almış oluyordu. Arap ülkelerinin de katılımını sağlamak amacıyla Mısır da projeye davet edilmiş ama İngiltere'den bağımsızlığını yeni kazanmış olan Mısır daveti reddetmişti. Mısır'ın teklifi kabul etmesi halinde Ortadoğu toprakları İngiltere, Fransa ve ABD için daimi üs haline gelecekti. Ayrıca İsrail'in de bu projeye katılması düşünülmüyordu ki bu durumda Mısır ve diğer katılacak Arap devletleri İsrail'i tanımış olacaktı. Irak da Mısır gibi bu projeye katılmayı reddetmişti. Bu ve diğer bazı nedenlerle proje Arap dünyasından destek görmemiş ve hayata geçmemişti.⁵⁶

Bağdat Paktı (24 Şubat 1955)

Ortadoğu Komutanlığı fikrinin çökmesinden sonra Araplarca daha kabul edilebilir olacağı düşüncesi ile Ortadoğu Savunma Örgütü (MEDO) kurulması düşünülmüş ama bu da gerçekleştirilememişti. Bunun üzerine ABD, 1953 yılında SSCB'ye karşı Türkiye, İran, Pakistan, Irak ve mümkünse Suriye'den oluşacak bir "*Kuzey Zinciri*" kurulmasını önermişti. Zincirin ilk halkası olarak Türkiye ile Pakistan arasında 2 Nisan 1954'te bir dostluk anlaşması imzalanmıştı.

Daha sonra Türkiye ile Irak da SSCB tehlikesine karşı birbirlerine yakınlaşmaya başlamışlardı. Irak Başbakanı Nuri Said ile Türkiye Başbakanı Adnan Menderes, SSCB tehdidi konusunda benzer düşüncelere sahiptiler. Nuri Said ayrıca Irak içinde tehlikede olan konumunu sağlama almak amacıyla da böylesi bir pakt girişimine sıcak bakıyordu. Nuri Said Paşa ve Menderes'in 24 Şubat 1955'te Bağdat'ta imzaladıkları anlaşma ile Bağdat Paktı kurulmuştu. Pakt'a daha sonra aynı yıl içinde İngiltere, Pakistan ve İran da

⁵⁵ Irak Kürt hareketinin 1930,40 ve 50'li yılları için bkz: Bilgin, **Barzani** ve Heinz Gstrein, **Avukatsız Halk Kürtler**, İstanbul, Akyüz Yayınları, Eylül 1991.

⁵⁶ Canatan, **Türk-Irak Münasebetleri ...**, syf: 64-68.

katılmışlardı. Paktın fikir babası ABD ise üye olmamış, İsrail ile ilişkilerini de dikkate alarak gözlemci statüsünde toplantılara katılmakla yetinmişti. Mısır bu pakta da karşı çıkmış, bu sefer yanına Fransa ve SSCB'yi de almıştı. Mısır, SSCB ve Fransa'nın yoğun çabaları sonucu pakta Irak haricinde hiçbir Arap devleti katılmamıştı. Bu yüzden pakt Irak'ı Arap dünyası içinde, Nuri Said hükümetini de Irak içinde zor durumda bırakmıştı. 1958 darbesi ile Krallık ve Nuri Said yönetimi yıkıldıktan sonra Irak, 25 Mart 1959'da resmen pakttan çekilmişti. Bağdat'sız kalan Bağdat Paktı, 18 Ağustos 1959'da Ankara'ya taşınmış ve paktın adı da Merkezi Anlaşma Örgütü'ne (CENTO) dönüştürülmüştü. Pakt geri kalan üyelerle 1979 İran İslam devrimine kadar varlığını sürdürmüştü.⁵⁷

2.5 Cumhuriyet ve Askeri Darbeler Dönemi (1958-1968)

Mısır, Suriye ve Irak arasında düşünülen Birleşik Arap Cumhuriyeti'ne karşı çıkan Monarşi, 1958'de Bağdat Paktı'na da girince iyice zayıfladı. Muhalefet orduya kaydı. General Abdülkerim Kasım liderliğindeki Hür Subaylar Hareketi ordu içinde iyice taraftar buldu. 14 Temmuz 1958'de General Abdülkerim Kasım öncülüğündeki Hür Subaylar Hareketi, Kral Faysal'ı devirip yönetime el koydu. Kral, Veliaht, Kral Naibi ve başta Başbakan Nuri Said olmak üzere bir çok saray mensubu öldürüldü. Nuri Said, Harbiyeli olduğu için Türkiye ile yakın ilişkileri vardı ve onun öldürülmesi ile Irak'ta Osmanlı'dan kalma yönetici sınıf tasfiye edilmiş oluyordu. Bu da Türkiye ve Irak arasındaki ilişkileri birebir etkileyecekti.⁵⁸ Türkiye ilk başta yeni Irak hükümetini tanımamış, kısa bir süre önce kurulmuş olan Irak-Ürdün federasyonunu meşru kabul etmeye devam etmişti. Türkiye Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu, 17 Temmuz 1958'de yaptığı açıklamada: *"Bize göre yeni bir Irak hükümeti söz konusu değildir. Irak-Ürdün Federasyonu'nun reisi Kral Hüseyin'dir. Binaenaleyh meşru (Hükümet) Kral*

57 İsmail Soysal, *Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990) Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1991, syf: 489-193. Bağdat Paktı dönemi Türkiye'nin politikaları hakkında daha ayrıntılı bilgi için bkz: Hüseyin Bağcı, "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası", *Türk Dış Politikasının Analizi*, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, syf:101-134.

58 Menderes, haberi alınca ilk önce Irak'a askeri müdahaleyi düşünmüştü: *"Başbakan Menderes'in bu olaya ilk tepkisi, Türk birliklerini hemen Irak'a gönderip, Arap liderleri arasındaki en yakın dostuna yardım etme, onun rejimini yeniden restore etme düşüncesi idi."*, Bağcı, "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası", syf:131. *"Bu konuda Hayrettin Erkmen'in "Anılar" adlı kitabında şu hususlar yer almaktadır. "Türk Dışişleri Bakanı Fatih Rüştü Zorlu tarafından Türkiye'nin Irak'a askeri müdahalede bulunması konusunda yapılan teklif Başbakan Adnan Menderes ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar tarafından kabul edilmiş ve Savunma Bakanlığınca Irak'a askeri müdahale mevzuunda planlar yapılmıştı. TBMM'nin bilgisi dışında yapılan bu planlar ancak ABD'nin nasihatları sonucunda uygulamaya konulamamıştı." Olayların bu şekli almasından önce Sovyetler Birliği'nin Türk hükümetine 18 Temmuz 1958'de verdiği protesto notasında; "Türkiye'nin Irak'a karşı askeri hazırlık ve yığınaklar yapmasından bahsedilerek Türk hükümetinden Irak'a karşı herhangi bir harekatta bulunulmaması istediğine" işaret etmek gerekmektedir."*, Canatan, *Türk-Irak Münasebetleri ...*, syf: 151.

Hüseyin'in idaresi altındaki hükümettir.” Bu tarihten itibaren Irak, Sovyetler’e yakınlaşmış ve Türkiye ile arası hiçbir zaman eskisi gibi iyi olmamıştır.⁵⁹

Abdülkerim Kasım, yönetimini sağlamlaştırmak için Kürtlerle iyi geçinme yolunu seçti ve 11 yıldır Sovyetlerde bulunan Molla Mustafa Barzani'nin yurda dönüşüne izin verdi. Molla Mustafa Barzani yanındakilerle birlikte Bağdat'a döndü. Kasım, Kürtlerin ulusal haklarını garanti eden yeni bir anayasa ilan etti. Ama üç yıllık bir balayından sonra Irak hükümeti ile Kürtlerin arası tekrar açıldı ve KDP'nin 1961'de yasaklanması ile çatışmalar yeniden başladı. 1958-61 arası dönemde Irak hükümetine bakanlar vermiş olan, Bağdat'ta gazete çıkarıp büro açmış olan KDP yeniden dağlara çekildi.

Abdülkerim Kasım bir süre sonra ikinci adamı General Abdüsselam Arifi saf dışı etti. Ama Arif, Şubat 1963'te Baas (Arap Sosyalist Baas Partisi) Partisi'nin Irak kolu ile işbirliği yaparak bir iç darbe ile, Kasım'ı devirip öldürttü. İç darbeden sonra Başkanlığa Abdüsselam Arif getirildi. Arif ilk başta Kürtlere genel af çıkarttı. KDP-Politbüro üyesi, Genel Sekreteri İbrahim Ahmed aracılığıyla Baas yetkilileri ile görüşen Kürtler, özerklik karşılığı darbecilere destek vermişlerdi.

Perde arkasında kalan darbeciler yönetimi Baas Partisi'ne bıraktı. Başbakanlığa Baas Partisi Başkanı Albay Ahmed Hasan El-Bekr getirildi. Baas, tam iktidarını kurmak için bir geçiş programı yürürlüğe koyunca bir süre sonra ordu içinden aldığı destekle Arif, Baas'ı tasfiye etti. Arif içte güçlendiğine kanaat getirdiği zaman selefi gibi Kürtlerin üzerine yürüdü. Çatışmalar, Arif döneminde de devam etti.

Her darbe yapan ilk başlarda Kürtlere sıcak mesajlar veriyor, daha sonra da iktidarda tam denetim sağlayınca çok sert bir şekilde Kürtlere saldırıyordu. Çünkü Kürtlerin özerklik kazanması iktidardaki güçlerin tasavvurunda yer alan 'Arap Irak' ulus devleti ile bağdaşmıyordu. Bu yüzden iktidara gelen güçlerin hiçbiri Kürtlere herhangi bir şekilde özerklik vermek niyetinde değildi.

Bu dönemde yönetimde sivilleşme çalışmaları da başladı ancak Arif, 1966'da bir helikopter kazasında öldü. Yerine kardeşi Abdurrahman Arif getirildi. Ancak Abdurrahman Arif uzun süre ordunun baskısına direnemedi ve kardeşi Abdusselam Arif döneminde de iktidarın sivilleşmesi çalışmalarını yürüten Başbakan Abdurrahman El-Bazzaz'ı görevden aldı. Böylece ordu yeniden egemenliği ele geçirdi. Ancak karışıklıklar ve hizip çatışmaları nedeniyle hükümetler sürekli değişti. Bu arada Baas,

59 Canatan, *Türk-İrak Münasebetleri ...*, syf: 149.

El-Bekr liderliğinde tekrar toparlandı. İsrail'e karşı 1967 yenilgisi ülkeyi daha da karıştırdı.

1966'da Kürtler ilk ciddi ayrılığı yaşadılar. Bu dönemde İbrahim Ahmed ve Celal Talabani'ye bağlı olan KDP-Politbüro'nun peşmergeleri merkezi hükümetle bir olup Barzani güçlerine saldırdılar.⁶⁰

2.6 Baas Partisi İktidarı ve Saddam Hüseyin Dönemi (1968-1991)

Abdurrahman Arif döneminde ordu içindeki hizipler yönetime el koymak için Baas Partisi ile işbirliği yoluna gitti. Baas da bu durumdan yararlanmaya karar verdi ve Baas lideri El-Bekr liderliğinde hazırlanan darbe 17 Temmuz 1968'de gerçekleşti. Darbenin ardından en üst yönetim organı olarak Devrim Komuta Konseyi oluşturuldu. Darbeden kısa bir süre Saddam Hüseyin liderliğindeki Baas yanlısı bir grup subay diğer hizipleri saf dışı bıraktı. Hasan El-Bekr, hem devlet başkanlığı ve hem de başbakanlığa getirilerek Baas'ın tam kontrolü ele alması sağlandı. Baas, bir süre Kürtler ve komünistlerle iyi geçinme siyaseti izledi. El-Bekr, Kürt sorununa barışçı çözüm için iki kararname yayınladı. Ama kısa bir süre sonra bu kararnamelerden vazgeçti. Nisan 1969'da El-Bekr, Kürtlere karşı yeni bir Irak saldırısı başlattı. Her gelen darbecinin önce Kürtlerle anlaşıp sonra da onlara saldırması geleneği yeniden kendini göstermişti.

Irak, Kürtlere karşı üstünlük sağlayamayınca, 11 Mart 1970'de Molla Mustafa Barzani ile El-Bekr'in sağ kolu Saddam Hüseyin arasında bir otonomi anlaşması imzalandı. Anlaşmanın 2. bölüm birinci maddesinde: *"Irak Cumhuriyeti, eşit haklara sahip iki başlıca ulustan, yani, Arap'larla, Kürt'lerden oluşan bir birleşik devlet olmalıdır"*⁶¹ demek suretiyle Kürtlerin özgür ve eşit bir ortağı olduğu iki uluslu bir Irak devlet yapısı tanındı. Bu anlaşmaya göre dört yıllık bir geçiş süreci konuldu. Dört yılın sonunda Saddam Hüseyin tarafından açıklanan otonomi yasası⁶² 1970 anlaşmasından uzaktı ve bunu kabul etmeyen Kürtler ile Irak yönetimi arasında çatışmalar yeniden başladı. Kürtler kendi bölgelerini 65-75 bin km² olarak kabul ederken, Irak yönetimi önce 37 bin km² daha sonra 48 bin km²'lik bir alanı otonom bölge olarak ilan etti.⁶³ Başta KDP ve IKP (Irak Komünist Partisi) olmak üzere muhaliflere tanınan kolaylıklar ortadan kaldırıldı. Saddam Hüseyin tekrar sıkı bir tek partili hayata döndü.

60 Bu dönem için bkz: Düzgören, "Nobody's Land ..."; Bilgin, Barzani ve Gstrein, *Avukatsız Halk Kürtler*.

61 Anlaşmanın tam metni: <http://www.kerkuk-kurdistan.com/belgeyek.asp?ser=3&cep=5&nnimre=58> 3 Mart 2003 ve Gstrein, a.g.e, syf:79.

62 Kanunun tam metni: Bilgin, a.g.e, syf:289.

63 Düzgören, "Nobody's Land ...", *Yeni Yüzyıl*, 3 Nisan 1995.

1970'lerin başında KDP kendi içinde sorunları çözmüş, Celal Talabani tekrar KDP'ye dönmüş ve bu dönemde Molla Mustafa Barzani'nin bir nevi Dışişleri Bakanı gibi çalışmıştı.

Irak, Kürt Ayaklanmasını bastırmak için Şattü'l-arap su yolunda İran'a bazı tavizler vererek 1975'te Cezayir Anlaşması'nı imzaladı. Irak, böylece Kürtlerin arkasındaki İran ve ABD desteğinin kesilmesini sağlamış oluyordu. Türkiye ve Suriye de sınırları kapayınca kapalı bir havzada sıkışan Irak Kürtleri daha fazla direnemediler. Molla Mustafa Barzani önce İran'a oradan ABD'ye geçti. 1979'da ABD'de kanserden öldü.

1975 yenilgisi Kürt hareketi üzerinde geri dönülmez etkilerde bulundu. KDP bir daha birleşmemek üzere bölündü. KDP içindeki sol kesimi arkasına alan Celal Talabani, Kürdistan Yurtseverler Birliği'ni(KYB) 1974'te Suriye'de kurdu.

Molla Mustafa Barzani'nin oğulları Mesut ve İdris Barzani KDP'yi devam ettirirken, Molla Mustafa Barzani döneminin güçlü isimlerinden olan Sami Abdurrahman da 1981'de Kürdistan Demokratik Halk Partisi'ni kurdu.⁶⁴ 1987'de İdris bir kalp krizi sonucu ölünce Mesut Barzani KDP'yi tek başına yönetmeye başladı.

İran-Irak savaşı çıkana kadar geçen sürede Kürt peşmergeleri küçük birlikler halinde yavaş yavaş tekrar Irak'a girmeye başlamışlardı. Bu küçük birlikler gerilla saldırıları ile Irak yönetimini rahatsız ediyorlardı. Bu arada KDP-KYB çatışmaları başlamış ve çok kanlı boyutlara varmıştı. 1978'de Suriye'den gelip Irak'a geçecek olan 700-800 KYB peşmergesi Hakkari'de KDP'li Türkiye Kürt aşiretlerinin tuzağına düşmüş, KYB'lilerden kurtulan olmamıştı. Öldürülenler arasında Molla Mustafa Barzani'nin önde gelen komutanlarından olan Ali Askeri de vardı.⁶⁵ Üstelik KYB bu geçiş için Türkiye-KDP'den garanti de almıştı. Bu yüzden olay sonrası T-KDP içinde ciddi karışıklıklar çıkmıştı.

Bu dönemde de Irak'ta iktidar yavaş yavaş el değiştiriyordu. 1968'de sonra Baas'ın ikinci adamı olarak öne çıkmaya başlayan Saddam Hüseyin, yavaş yavaş gölge birinci adam olmuştu. 1976'da başbakanlık ve diğer bazı devlet yetkilerini Hasan El-Bekr'den devraldı. 1979'da da El-Bekr'in hastalık nedeniyle görevden ayrıldığı açıklanarak devlet başkanlığı yetkileri de elinden alındı. Saddam Hüseyin, Irak Devlet

64 1993'te KDP ile KDHP tekrar birleşti. Sami Abdurrahman halen KDP'nin en önemli ikinci ismidir.

65 M. Michael Gunter, "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq", *The Middle East Journal*, Vol:50, Sayı:2, Bahar 1996, syf:230.

Başkanı oldu. Böylece, hiçbir liderin uzun süre başta kalamadığı Irak'ta, 24 yıl sürecek olan Saddam Hüseyin dönemi resmen başlamış oldu.

Saddam Hüseyin tek başına iktidara gelir gelmez ülkesini savaşa soktu. İran'da 1979 İslam Devriminden sonra başlayan karışıklıktan yararlanmaya çalışan Irak, 1980'de İran'a savaş açtı. İran-Irak Savaşı sırasında, 1983'te Kürt direnişi tekrar başladı. Savaş boyunca İran safında yer alan Irak Kürtleri, İran ordusu için öncü güç vazifesi yaptılar. 14 Mart 1988'de İran sınırı yakınlarındaki Halepçe, İran ve KYB kuvvetlerince alındı. 16-17-18 Martta ise Halepçe'ye Irak Hava Kuvvetleri tarafından kimyasal saldırı düzenlendi.⁶⁶ Yaklaşık 5000 Kürt ölürken, 10.000 civarı kişi de yaralandı.

1988'de Kürtler açısından diğer çok önemli bir olay da 1975 yenilgisinden beri bir araya gelememiş olan Kürt Hareketinin bir çatı altında toplanmış olması idi. 12 Mayıs 1988'de Irak Kürdistanı Cephe (El-Cephe El-Kurdistanîyye El-İraqîyye) Suriye'de 8-9 partiden oluşan bir çatı örgüt olarak kuruldu. Katılımcı partiler şunlardı: KDP, KYB, KDHP, PASOK (Kürt Sosyalist Partisi), PSK (Kürdistan Sosyalist Partisi), IKP (Irak Komünist Partisi) ve KİH (Kürdistan İslam Hareketi). Bu tarihten sonra Kürdistanı Cephe, Irak Kürtlerinin hem diplomasisini hem de savaşını yürüttü. Diplomasi işleri ile genelde Talabani ilgilenirken Mesut Barzani de içerdeki işlerle uğraşıyordu.

Sekiz yıl süren İran-Irak savaşında Irak, başlarda mevzi zaferler kazandıysa da İran'ın zaman içinde toparlanması ile savaş bir çıkmaza girdi. Sonuçta 18 Temmuz 1988 ateşkesi ile iki taraf da eski sınırlarına döndüler.

Irak, İran ateşkes koşullarını kabul ettiğini açıkladıktan hemen sonra, Temmuz ve Ağustos aylarında Kürt isyanını bastırmak için Kürt bölgesine saldırdı. Irak'la anlaşılan İran, Kürtleri 1975'teki gibi tekrar yalnız bırakmıştı. Yeni bir Halepçe korkusu ile 60.000-100.000 arası kişi Türkiye'ye kaçtı.⁶⁷ Kürtlere yönelik "Enfal"⁶⁸ saldırısı sonucu Behdînan bölgesinde 100 binden fazla Kürt mülteci haline geldi. Bu operasyon sonucu kaybolan, aralarında Barzani aşiretinin 8.000 erkeğinin de bulunduğu, 100.000 Kürdün akıbetinden hâlâ haber alınamamıştır. Ancak ABD'nin Saddam Hüseyin'i devirmesinden sonra bir çok toplu mezar açılmıştır.

66 Halepçe olayı Kürt milliyetçiliği üzerinde derin etkiler yapmıştır. Halepçe olayı ile ilgili daha fazla bilgi için bkz: Rıza Çolpan, *Hiroşima Duwem Halepçe*, Diyarbakır, Weşanên Dilan (Dilan Yayınları), ? (Tarih Yok).

67 Türkiye'de yaygın bir kanaat olarak bu kişilerin Halepçe saldırısından sonra Türkiye'ye geldiği yazılmaktadır halbuki bu kişiler Ağustos saldırılarında Saddam Hüseyin kuvvetlerinin tekrar kimyasal silah kullanmaları sonucu Halepçe korkusu ile Türkiye'ye göç etmişlerdi. Halepçe kasabası, Süleymaniye'nin güneydoğusundadır ve İran sınırına çok yakındır. Eğer Halepçe'liler kaçabilseydiler yüzlerce kilometre uzaktaki Türkiye'ye değil hemen yakınlarındaki İran'a kaçarlardı.

68 Irak, saldırılarına Kur'an'dan bir isim (Enfal) koyarak saldırılarına kudsiyet katmaya çalışıyordu.

1988 yılı Irak Kürtleri ve Kürt hareketi açısından pek çok konuda kırılma yılı oldu. Özellikle Halepçe ve Enfal saldırıları Kürt hareketini daha da radikalleştirdi. Irak Kürt Hareketinin, Türkiye Kürt hareketinden temel farkı yıllarca sadece otonomiye hedeflemiş olmaları idi.⁶⁹ 1988’de ise KYB otonomi isteminden bağımsızlık veya federasyon istemine yönelmişti. O tarihten beri de federasyon tezini en kuvveti işleyen parti KYB olmuştur. Körfez Savaşı sonrası KDP de federasyon tezini kabul etmişti.

⁶⁹ Bu yüzden “dört parçacı” (Suriye, Irak, İran ve Türkiye’deki Kürt bölgelerinin birleşik bir Kürdistan’da bağımsızlığını savunan) eğilimleri olan Türkiyeli Kürt Partileri tarafından ‘küçük düşünmekle’ suçlanmışlardı.

3. KÖRFEZ SAVAŞI VE KUZAY IRAK KÜRT FEDERE DEVLETİ'NİN KURULUŞU

1990'ların başında soğuk savaşın bitmesi ile neredeyse tüm dünya devletlerini bir değişim dalgası sarmıştı. Kiminde değişim rejim değişikliği ve hatta devletin yıkılması düzeyinde olurken kiminde de değişim kısmi dış politika değişiklikleri düzeyinde oluyor, ama az ya da çok herkes bir şekilde değişimden nasibini alıyordu.

Türkiye, bu değişim dalgasından en çok etkilenen ülkelerden biriydi. Türkiye dış politikasının özü, yaklaşık iki yüzyıldır, batı bloğu içindeki farklılaşmalardan yararlanarak bir büyük batılı güce karşı diğer bir büyük gücün desteğine dayanarak, büyük güçler arasında bir denge oluşturmak idi. Şimdi SSCB yıkılmış ve bu dengenin bir tarafı tarihe karışmıştı. Üstelik yıkılan devletin ardında bıraktığı “sahipsiz!” toprakların büyük bir kısmı Türkiye'nin çevresinde idi. Balkanlar, Kafkasya, Orta Asya ve Ortadoğu'da çok önemli siyasi boşluklar oluşmuş ve bu boşlukların doldurulması sırasında büyük çatışmalar çıkmıştı.

Ortadoğu, 1926 sonrası Türkiye dış politikasında şimdiki kadar yer tutmazdı. Cumhuriyet döneminde Türkiye ile Ortadoğu arasına mesafe koymaya çalışan Türkiye karar alıcıları, dönemsel girişimler olan Sadâbad, Bağdat Paktları ve birkaç hadise haricinde, daha ziyade Batı dünyasına yönelik politika üretmişlerdi. Arap dünyası da aynı şekilde daima Türkiye'ye mesafeli kalmıştı.

Ancak Türkiye, 1980'lerin sonundan itibaren gittikçe daha fazla Ortadoğu ile ilgilenmeye başladı. Bunun su sorunu, PKK sorunu, uluslararası düzeydeki stratejik ve ekonomik dengelerdeki değişiklikler ve GAP gibi birçok sebebi vardı. Ancak, en önemli sebepler Türkiye'deki PKK ayaklanması ve bu olayla gündeme gelen Kürt sorunu, bu sorunun Kuzey Irak Kürtleri, Irak'ın geleceği, hatta İran ve Suriye'nin gelecekleri ile bağları ve GAP'tı. Kürt nüfusunun bulunduğu tüm ülkelerin iç politikaları, Kürt nüfus barındıran diğer komşularının iç politikalarından fazlasıyla etkileniyordu.

1980'lerin ikinci yarısı ile beraber PKK, Türkiye'nin iç ve dış politikasında en önemli konu haline geldi. Başlangıçta sadece Türkiye'nin belli bir bölgesinde olan çatışmalar, bilhassa 1988'den sonra daha çaplı ve yaygın bir hal almıştı. Bunun sonucu olarak da sorun bölgesel hale gelme sürecine girmişti.

Kürt sorununu bölgeselleştiren esas olay ise Kuzey Irak'ta Kürt bölgesinin ortaya çıkması idi. Kürt yerel yönetimi, Türkiye, İran ve Suriye tarafından kendi Kürt kökenli vatandaşları için gelecekte bir model olabileceği korkusu ile karşılanmıştı. O

güne kadar bu ülkelerdeki etnik sorunlar çözülemedi daha ziyade 'idare' edilmişti. Kuzey Irak'ta Kürt Federe Devleti'nin ilanı ile zirvesine ulaşan yeni oluşum ise sorunların 'idaresini' daha da zorlaştırabilirdi.

Kuzey Irak Kürt Federe Devleti'ne giden yolu açan süreç İran-Irak savaşının bitmesi ile başlamıştı. Irak, savaş bittiğinde askeri açıdan çok güçlü ama bir o kadar da borçlu bir ülke haline gelmişti. Saddam Hüseyin, kendisine aşırı güvenerek, uluslararası ortamı da iyi okuyamayarak, hem borçlarını ödememek hem de Irak'ın her zaman kendisinin 19.vilayeti saydığı Kuveyt'i ilhak etmek için Kuveyt'i tehdit etmeye başlamıştı.

Krizden birkaç ay önce Türkiye-Irak ilişkileri de bozulmaya yüz tutmuştu. 1990 Mayıs'ında Türkiye Başbakanı Yıldırım Akbulut'un Bağdat'a düzenlediği bir gezi sırasında Saddam Hüseyin ile Akbulut arasında sert bir konuşma geçmişti. Saddam Hüseyin, *"Dünya yeniden şekilleniyor. Almanya ve Japonya aldı başını gidiyor. ABD güç kaybediyor, üstelik ABD bize söz geçiremez. NATO da dağılıyor. Sizin durumunuz kötü, bundan sonra ne yapacaksınız?"* derken, Akbulut şu sözlerle cevap vermişti: *"Doğru diyorsunuz, her tarafımızdan 90 milyon Türk ayaklanmış bize gelmek istiyor bizim topraklarımız buna yetmiyor, biz de genişlemek istiyoruz."* Bu ifadeler sonrası görüşmeler hemen kesilmişti.⁷⁰ Saddam Hüseyin bu görüşmelerde ayrıca Türkiye'nin bıraktığı Fırat sularının arttırılmasını istemiş, ama Türkiye, Fırat'tan daha fazla su bırakılması talebini reddetmişti. Bunun üzerine Saddam Hüseyin; PKK, kaçakçılar ve benzerleri ile çıkan çatışmalar sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak'a girerek sıcak takip yapmasına olanak sağlayan 1984 Güvenlik Protokolünü yenileyerek lağvetmişti.⁷¹

İran-Irak savaşında, Körfez Savaşı ve sonrasında Kuzey Irak'ta otorite boşluğu olduğu için Türkiye zaten gerekli gördüğü zaman Kuzey Irak'a girip operasyon yapabiliyordu ancak bu anlaşmanın iptali ile Türkiye'nin Kuzey Irak'a yaptığı sınır ötesi harekâtların Irak devleti nezdindeki hukuki meşruiyeti ortadan kalkmış oluyordu.

3.1 Kuveyt'in İşgali ve Körfez Savaşı

Irak ile Kuveyt arasında Kuveyt'in alacaklarını istemesi ile başlayan sorun 1990 yılının ilk yedi ayında artarak devam etti. Kuveyt ile Irak üst üste toplantı yapıyorlar ama bir çözüme ulaşamıyorlardı. Temmuz ayında Irak, bir yandan toplantılar sürerken,

70 "Akbulut Saddam'ı Fena Korkutmuş", *Sabah*, 8 Eylül 1990.

71 Henri J. Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki: Körfez Savaşı'ndan Bu Yana Türkiye ve Irak", *Avrasya Dosyası*, Sonbahar 2000, syf:47.

Kuveyt sınırına asker yığmaya başladı. Neticede Irak, 2 Ağustos 1990'da Kuveyt'i işgal etti ve yönetime el koydu.

Saddam Hüseyin, dünya devletlerinden, bilhassa Ortadoğu ve Batı ülkelerinden hiç ummadığı bir tepki ile karşılaştı. Ortadoğu ülkelerinin tepkisinin en önemli maddi nedeni büyük petrol rezervlerinin sadece Irak'ın kontrolünde olmasına karşı çıkmaları idi. Ortadoğu ülkelerinin tepkisinin ardında yatan psikolojik neden ise sun'i sınırlar üzerine kurulu hassas bir coğrafyada mevcut sınırların bozulmasına kimsenin tahammülü olmayışı idi. Hiç kimse sınırlar bir kere sorgulanmaya başlarsa bu sorgulamanın nerede duracağını bilmiyor, herkes domino etkisinden korkuyordu. Batılı ülkelerin maddi nedeni de Ortadoğulular ile aynı idi. Sanayileri petrole ve yan ürünlerine yüksek düzeyde bağımlı olan Batılı ülkeler, Kuveyt ile beraber dünya petrol rezervlerinin %20'sinin Saddam Hüseyin gibi kendilerine güven vermeyen bir liderin eline geçmesine rıza göstermiyorlardı. Kuveyt'ten sonra gözünü Suudi Arabistan'a diken Saddam Hüseyin, durdurulmazsa dünya petrolünün %40'ını ele geçirmiş olacaktı. Batılı ülkelerin tepkisinin ardındaki psikolojik etken ise II. Dünya Savaşı öncesinde Hitler ve Südetler bölgesi tecrübesi idi. Batılı ülkeler bu sefer yeni Hitler'i baştan durdurmak niyetinde idiler.

Ortadoğu petroleri ile en çok bağı olan ABD, diğer bazı nedenlerle de Irak karşıtı koalisyonu oluşturdu ve diğer Arap ülkelerinin de desteğiyle BM şemsiyesi altında Irak'a karşı düzenlenen Çöl Fırtınası Harekâtı'nın başkanlığını yaptı. 17 Ocak 1991'de başlayan harekât sonucu Irak Kuveyt'ten 27 Şubat 1991'de çıkarıldı. 28 Şubat 1991'de ateşkes kararı alındı.

3.2 Özal'ın Körfez Savaşı Politikası

Ortadoğu'yla ilişkilerde bu olay Cumhurbaşkanı Turgut Özal için bir dönüm noktası oluşturdu. Dış politikada daha aktif olunması gerektiğini savunan Özal için Körfez Krizi ve kriz çözülemezse çıkacak savaş aktif bir dış politika için çok iyi bir fırsattı. Turgut Özal, "savaş sonrası anlaşma masasına" sadece seyirci olarak değil aktif olarak katılmaya büyük önem veriyordu. Özal, Saddam Hüseyin rejiminin savaş sonrası yıkılacağını hesaplıyor ve bu nedenle savaşta kazanan tarafa oynamak istiyordu. Özal, çatışmada durduğu yeri belli edecek ilk adım olarak Ağustos 1990'da Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattını kapadı. Özal bu konuda şunu söylemektedir: "*Oturup hesabı yaptık... "Biz Irak boru hattını kapatmazsak, bize kapattırırlar," diye mütalaa ettim durumu.*" Aslında Cumhurbaşkanı Özal, bu tavrı ile Türkiye'nin geleneksel

ihtiyatlı dış politikasını tehdit ediyordu. Özal'ın politikası ile savaş sırası ve sonrasında İsmet İnönü döneminde başlatılan Ortadoğu politikası devre dışı kalmıştı.⁷²

Özal; TBMM, eski partisi ANAP, kamuoyu ve ordu içindeki muhalefete rağmen Saddam Hüseyin karşıtı koalisyonda daha aktif rol almak için⁷³ bir yandan çabalarını yoğunlaştırırken diğer yandan Irak ile ilgili politikada karar alma gücünü kendi tekelinde bulundurmak istiyordu. Özal'ın bu tavrı özellikle dışişleri bürokrasisi ve ordu tarafından eleştiriliyordu.

Özellikle Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay ile Özal'ın arası iyice açılmıştı. Genelkurmay Başkanı, Irak ile ilgili karar alma sürecinde kendilerine de danışılması gerektiğini fakat Özal'ın kendilerini devre dışı bıraktığını düşünüyor, kararların alındığı toplantılara çağrılmamasına karşı çıkıyordu: *"Savaşla ilgili kararların görüşülmesinde, yapılan son iki olağanüstü toplantıya (ki bu toplantılardan sonra hükümet direktifi çıkartılmıştır) (Genelkurmay Başkanının) çağrılmaması anlaşılması çok güç bir tutumdur"*⁷⁴ Halbuki, *"Yetki ve kural yönünden bu konunun Hükümet düzeyinde ele alınması ve sorumlu uygulayıcı olan Genelkurmay Başkanının da ve gerekiyorsa ilgili Kuvvet Komutanlarının da açıklayıcı görüşlerine müracaat edilmesi gerekirdi."* Torumtay, Körfez Krizi sırasında uygulanan dış politikayı, bu politikada Özal'ın oynadığı tek adam rolünü de *"adeta el yordamı ile ve rast gele çabalarla ve hiyerarşik düzen bir kenara bırakılarak savaş kararı alınmak istenmiştir"* diyerek eleştiriyordu.⁷⁵

Torumtay, Türkiye'nin Körfez Krizi sırasındaki karar mekanizması hakkında şu eleştiriyi getirmiştir: *"Ancak, en seri ve akıcı durumlarda dahi bir değerlendirme ve koordinasyona dayanması gereken kararlar, Cumhurbaşkanı tarafından şahsi ve merkezi bir biçimde ele alınmaya başlanmış ve kriz yönetimi ve karar mekanizması diye bir düzen kalmamıştır."*⁷⁶ Özal ile Genelkurmay Başkanlığı arasındaki çatışmanın sonucunda dönemin Genelkurmay Başkanı Necip Torumtay, Türkiye tarihinde

72 Mehmet Barlas, **Turgut Özal'ın Anıları**, İstanbul, Sabah Kitapları, 1996, syf: 116-118. *"Atatürk şartlar elverince Hatay'ı alıyor, boğazlar rejimini Montrö'de değiştiriyor... İtalya'ya Almanya'ya karşı, İngiltere'nin Fransa'nın yanına geçiyor... Fakat İnönü'nün çizgisi fevkalade tutucu... Sadece statükoyu devam ettiriyor. Alınabilecek şeyleri de almaya çekiniyor... İsmet İnönü bir nevi son Osmanlı Paşası'dır... Atatürk ise, statükoyu değiştirmeye çalışan bir reformcudur hep... Askeri, sivil, hariciyesi, dahiliyesi ile Türk bürokrasisi, Atatürk'ün değil, İsmet İnönü'nün çizgisindedir..."* Barlas, a.g.e, syf:118.

73 Cumhurbaşkanı Turgut Özal anılarında Körfez Savaşı sırasındaki aktif politikası hakkında şunları söylemektedir: *"İstikametini her an değiştirmeyen, hedefleri iyi tespit edilmiş her an zigzag yapmayan bir politika... Öfkelere, komplekslere, saplantılara dayalı, zigzaglar içindeki bir politika olmamalı bu... Ben bu çerçevedeki bir aktif politikayı her zaman doğru buluyorum..."*, *"İşte aktif politika böyle bir şey... hesap edebileceksiniz ve hesaplı riskleri yükleneyeceksiniz. Atatürk'ün Hatay politikası da buna örnektir... uluslararası şartları hesaplayıp asgari riskle, azami faydayı sağlamak meselesidir Hatay!..."*, Barlas, a.g.e, syf: 126-127.

74 Necip Torumtay, **Orgeneral Torumtay'ın Anıları**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993, syf:123.

75 Necip Torumtay, **Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1996, syf:50-51.

76 Torumtay, **Orgeneral Torumtay'ın Anıları**, syf:109.

görülmemiş bir biçimde, Özal'ın planlarına karşı tepkisini göstermek amacıyla görevinden 3 Aralık 1990'da istifa etti.⁷⁷

Bu dönemin en önemli olayı ABD'nin, Türkiye'den Irak'a ikinci bir cephe açma ile Türkiye'nin Musul ve Kerkük'ü alması ya da Musul-Kerkük petrollerinden pay alması planları idi. Özal, bu planlara sıcak bakarken, başta Genelkurmay Başkanlığı olmak üzere ülke içinde bu planlara ciddi bir muhalefet vardı.⁷⁸ Torumtay, ikinci cephe planı konusunda şunları söylemektedir: *"Körfez krizinden hemen sonra... ABD Dışişleri Bakanı Baker ve bazı kongre üyeleri de ülkemize gelerek Cumhurbaşkanı Özal'ı, Başbakan Akbulut'u ve birkaç defa da Genelkurmay Başkanlığını ziyaret ettiler... Cumhurbaşkanı ve Başbakanı ziyaret edenlerden bazıları yaptıkları görüşmelerde, bir savaş halinde koalisyon kuvvetlerinin körfez bölgesinden taarruzla Kuveyt'e harekâtını yaparken, Türkiye'nin de kuzeyden ikinci cepheyi açarak Irak topraklarına girmesini önermişler, Cumhurbaşkanı Özal da bu teklifi benimseyerek, benim de bulunduğum kriz masası görüşmelerinde birkaç defa ısrarla gündeme getirmiş ancak destek görmemiştir."* Torumtay, ikinci cepheye neden karşı oldukları konusunda Türkiye'nin komşu bir ülkeye savaş açmak için siyasi bir hedefi ve hayati derecede önemli bir nedeni olması gerektiğini bunun dışındaki *"... bir kumar düşüncesiyle savaştan sonra pastadan bir pay almak için komşu ülke topraklarının bir kısmını ülkemize dahil etmek veya Musul ve Kerkük petrollerine el atmak gibi B.Milletler yasasına aykırı ... davranış"*ların da dünya kamuoyunca kabul edilemeyeceğini söylemekte ve Irak'a karşı savaşın başka bir ülkenin topraklarını işgal ettiği için gündeme geldiğini hatırlatmaktadır. Türkiye Genelkurmayı savaşa fiilen girmenin ülkeyi sonu gelmez uçsuz bucaksız çatışmalara çekebileceğini ve bunun insan kaybı ile ekonomik maliyetinin çok ağır olabileceğini, TSK'nın ise buna hazır olmadığını düşünmekteydi: *"...Irak topraklarına giriş Ortadoğu bataklığına girmek demektir ve askeri harekatımızın*

77 Torumtay, anılarının son kısmında *"Neden İstifa Ettim?"* başlıklı 23 sayfalık bir bölüm ile istifa gerekçelerini anlatmıştır. Torumtay, **Orgeneral Torumtay'ın Anıları**, syf:107-130.

78 Özal'ın gerçekten de Musul-Kerkük'ü almak isteyip istemediği Türkiye'de tartışılmaktadır. Torumtay'ın savaş sonrası için kullandığı şu cümle Musul ve Kerkük'ün o dönemlerde en azından bir kesim tarafından alınmak istendiğini net bir şekilde ortaya kıymaktadır: *"Neticede Türkiye'nin Irak'a karşı bir taarruzla 2'ci cepheyi açması ve Musul ve Kerkük bölgesini ele geçirmesi arzusu gerçekleşmemiştir."* Torumtay, **Değişen Stratejilerin ...**, syf:50. Torumtay anılarında ise üstü örtülü şekilde bu konuyu dile getirmiştir: *"Cumhurbaşkanı... Kuzey Irak'a karşı fiili olarak askeri harekatımızı öngören bazı telkin ve talepler üzerinde ısrarla durmaya başlamıştır."* Torumtay, **Orgeneral Torumtay'ın Anıları**, syf:109. Özal ise anılarında bu konuyu Nisan 1991'de yaşanan göç ile ilişkilendirerek şöyle açıklamıştır: *"Eskiden Musul bizim vilayetimizdi, 'dedik, gürültü koptu. Musul vilayet olsaydı, bunların (Irak Kürtlerinin.S.Y) hepsi Türkiye içerisinde olurdu. Ne farkı var? Hakkâri'de oturanla, Şırnak'ta oturanla, bunlar akraba. Aynen sizin Bulgaristan'daki soydaşlarınız gibi. Bunları da düşünmek lazım."*, Barlas, a.g.e, syf: 152. Özal'ın anılarının genelinde Atatürk'ün Hatay ve Montrö politikasına yapılan vurgu (bir iki alıntı için bkz: 71 ve 72. dipnotlar) ve Torumtay'ın açıklamaları dikkate alınınca Özal'ın, Irak çökerse fırsattan istifade Musul'u alabilir miyiz diye düşündüğü sonucuna ulaşılmaktadır.

*mutlaka başarıya ulaşması için de bölgede dolgun mevcutlu bir ordunun teşkil edilmesi ve taarruz hazırlıklarını da noksansız bir şekilde tamamlaması gerekirdi. ... bölgede düzen ve asayişin sağlanması da orada, ..., belki de uzun bir süre kalınmasını gerektirecekti.”*⁷⁹

Turgut Özal’ın Irak’a karşı bir cephe açmayı haklı göstermek için ileri sürdüğü gerekçelerden biri de Irak’ın çok güçlü olduğu ve eğer bu gücü kırılmazsa, herhangi bir çatışmada “24 saatte İstanbul’a kadar yürüyeceği” idi.⁸⁰ Ancak Torumtay bu görüşe de karşı çıkmaktadır. Torumtay, Irak ordusunun İran savaşı sırasındaki performansını başarısız olarak değerlendirdikten sonra, Irak’ın askeri gücünün, çok sayıda silah ve insan gücü ile Saddam Hüseyin’in saldırgan kişiliği ve meydan okuyan davranışlarına rağmen Türkiye için ciddi bir tehdit oluşturmadığını ve oluşturabileceği cüz’i tehdidin de Türkiye’nin kontrolünde olacağını söylemektedir. “Şunu önemli belirtmek gerekir ki Körfez krizi süresince Irak, kesinlikle Türkiye’ye taarruz edecek durumda değildi. Çünkü ... Irak, kuvvetlerinin büyük çoğunluğunu ve ihtiyatlarını Kuveyt ve kuzey civarına yığmıştı. En zayıf ihtimalle harekât başladıktan sonra bize birkaç füze atabilirdi veya hava saldırısında bulunabilirdi. Oda Türkiye üzerinden kendilerine bir tehdit veya tecavüz vaki olursa... diğer bir deyimle, Irak’la bir savaş ancak Türkiye’nin kendi iradesiyle başlayabilirdi.”⁸¹ Torumtay, Irak’ın SCUD veya hava saldırısı konusunda da şunları söylemektedir: “Böyle bir duruma karşı da Türkiye’nin ülkesini savunma stratejisinde bir değişikliğe gerek yoktu. Elde mevcut silahlar ve olanaklarla gereken önlemler alınacaktı.”⁸²

Türkiye ve ABD, ikinci cephenin açılması ve Saddam Hüseyin’in yönetimden devrilmesi konusunda farklı görüşlere sahiptiler. Fakat her ikisi de Irak’ın toprak bütünlüğünü savunmakta ve değişik nedenlerle de olsa Irak’ın belki de çökmesiyle sonuçlanabilecek bir istikrarsızlık durumunun sonuçlarından çekinmekteydiler. Hem Türkiye hem de ABD zayıflamış ve fakir bir Irak’ın, İran’ın bölgesel hedeflerine hizmet edeceğini düşünmekteydi. Zayıflamış ve fakir bir Irak’ta nüfusun çoğunluğunu oluşturan Şiiler yönetimi ele geçirebilir ve Körfez’de ikinci bir İran ortaya çıkarabilirlerdi. Ya da yönetime Baas’tan daha radikal gruplar gelebilir Irak daha da radikalleşebilirdi.⁸³

79 Torumtay, *Değişen Stratejilerin ...*, syf:48-50.

80 A. Cihan Soyulu: “Irak’tan Geçen Yollar”, *Emek*, 30 Ekim 1997.

81 Torumtay, *Orgeneral Torumtay’ın Anıları*, syf:113.

82 Torumtay, *Değişen Stratejilerin ...*, syf:55-56.

83 Barkey, “Koşulların Zorladığı İlişki ...”, syf:35-36.

Türkiye, içerde ciddi karışıklıklar yaşadıktan sonra, ABD'nin kuzeyden ikinci cephe açma önerisini reddetmişti. Saddam Hüseyin'in gitmesi konusunda ise Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Saddam Hüseyin'in kesinlikle gitmesi gerektiğini düşünmekteydi ve savaş sonrası Saddam Hüseyin rejiminin biteceğine inanmaktaydı. Lakin ABD, zayıf bir Irak ortaya çıkabilir kaygısı ile Bağdat'a yürüyüp Saddam Hüseyin'i devirmeden savaşı bitirmişti. Daha önceleri her önemli gelişme öncesinde Türkiye'yi bilgilendiren ABD, müttefikler Irak topraklarına girdikten sonra Türkiye'yi ve diğer bazı ülkeleri bilgilendirmemeye başladı. Özal ile görüşen Iraklı bir Türkmen lider Özal'ın o döneme ait görüşlerini şöyle aktarmaktadır: *"Rahmetli Turgut Özal ile bir görüşmemizde bize "İkinci Körfez Harbi'nde Irak'ı Kuveyt'ten Çıkarma Harekatı'nın tüm aşamalarında Başkan Bush'un kendisi ile görüştüğünü ancak, son aşamada Müttefik Kuvvetlerin Irak Topraklarına ilerlediği sırada görüşmelerin kesintiye uğradığını" söyledi."*⁸⁴

Özal'ın bahsettiği süreç Irak'ın geleceği açısından en önemli süreçtir. Müttefik Kuvvetler Bağdat yakınlarına kadar ilerlediklerinde ABD, müttefiklerini ve özellikle meseleden direkt etkilenenleri devre dışı bırakmıştı. Böylece ABD, yerine daha iyisini bulamadığı için Saddam Hüseyin'i geçici bir süreliğine de olsa koltuğunda bırakmıştır.

Türkiye'nin Güneydoğusunda da bu dönemde PKK silahlı faaliyetlerini arttırmıştı. Zaten PKK hareketi nedeniyle yıllardır devam eden çatışmalardan ötürü iyice gerilemiş olan bölge ekonomisi Irak'a uygulanan uluslararası ambargo sonrası iyice mahvolmuştu. İyice bozulan ekonomik ortam PKK'nın Körfez Savaşı sonrası ve sonrasında güçlenmesi ile birleşince, belki de PKK'nın güçlenmesine zemin sağlayınca, PKK saldırıları en yoğun, en büyük boyutlarına ulaşmıştı. Türkiye'nin ekonomik olarak uğradığı büyük zarardan dolayı Türkiye'yi kaybedenler arasında sayan görüşler dile getirilmiştir: *"Körfez Savaşı'nın yenilgiye uğrattığı, yalnızca Irak değil aynı zamanda ekonomik olarak da Türkiye olmuştur. Yeni dünya düzenine geçiş sürecinde Irak ile beraber bölgenin kaybeden ve gerileyen diğer ülkesi Türkiye olmuştur."*⁸⁵

Savaş sonrasında bağımsız bir Kürt devletinin kurulma ihtimali Türkiye'yi kaygılandırıyordu. Amerika ve Bağdat yönetimi de Türkiye'nin bu kaygısını bildikleri için Türkiye'yi farklı gerekçelerle kışkırtıyorlardı. Saddam Hüseyin, Türkiye'nin Irak topraklarına kalıcı amaçlarla girmesi halinde Arap dünyasını arkasına alacağını

⁸⁴ Bu Türkmen lideri kim olduğunu belirtmemiştir. "Irak'ın Genel ve Siyasi Durumu", Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, Ankara, <http://www.iraqiturkman.org.tr/siyasidurum.html> 15 Nisan 2003.

⁸⁵ Anıl Çeçen, "Güney Komşumuz Irak", *Avrasya Dosyası*, Sonbahar 2000, sayı:3, syf: 24.

düşünüyordu. Amerika da bölgede İsrail'den başka kendisini tam destekleyen ülke olmadığı için Türkiye'yi de "Kürt" kartını oynayarak Irak'a sokmaya çalışıyordu. *"Her iki halde de hem Bağdat hem de Washington'un amacı aynı kapıya çıkıyordu: bölgede ikinci bir İsrail yaratmak."*⁸⁶

Türkiye, Kürt devleti kaygısı ile beraber Irak Türkmenleri'nin haklarından da az da olsa bahsetmeye başlamıştı. Türkiye, esasında Türkmenlerin haklarından çok Kürtleri bir şekilde Irak içinde frenlemeyi düşünüyordu ve bu noktada Türkmenleri, Kürtleri dengeleyebilecek ve kendisi ile doğal müttefik olan bir topluluk olarak görüyordu.

Irak Kürtleri ise Saddam Hüseyin'in Kuveyt'i işgali ile başlayan süreçte ittifak güçlerinin yanında yer almakla beraber savaş sonuna kadar daha ziyade olayları izlemekle yetindiler. Irak Kürt bölgesinde savaş sırasında yönetime karşı kayda değecek herhangi bir isyan olmadı.

3.3 1991 Mart İsyanı ve İsyan Sonrası Büyük Göç

27 Şubat 1991'de Irak'ın savaşı kaybedip Kuveyt'ten çekilmesinden sonra olaylar çok hızlı gelişmeye başladı. 1991 yılının Mart ve Nisan aylarında bölgenin sonraki on yılına damgasını vuracak olaylar yaşandı.⁸⁷

Güneyde Şiiler, kuzeyde Kürtler Bağdat'a karşı isyan ettiler. 2 Mart 1991'de Basra'da Şii ayaklanması başladı. İsyan kısa sürede yayıldı ve Bağdat'ın Şii mahallelerinde de çatışmalar çıktı. İsyanın hemen ertesi günü 3 Mart'ta Irak, müttefik ateşkes koşullarını önkoşulsuz kabul etti. Böylece Irak yönetimi ordusunu isyancılarla mücadele için kullanabilecekti. Olaylar çabuk başlayıp hızlı yayıldığı gibi hızlı da sona erdi. 8 Martta Irak Hükümet Kuvvetleri en büyük Şii kenti olan Basra'nın kontrolünü geri aldı. İsyan üç hafta sürmüştü ve 27 Martta Irak Hükümeti güneyde kontrolü tamamen ele geçirmişti. İsyanı Şiilerin bir kısmı İran'a kaçarken diğer bir kısmı da Irak zırhlılarının savaşmadığı güneydeki bataklık bölgeye çekilmişlerdi.

Kürt isyanı ise 4 Martta Erbil'in doğusunda, Dokan gölünün kuzeyinde olan Ranya'da güneydeki Şii isyanının ve Irak'ın yenilgisinin etkisi ile daha çok kendiliğinden bir halk isyanı olarak başladı. İlk isyancıların çoğu önceleri Baas yanlısı olan Kürt milisler idi. Bu milislerin sayısı on binlerle ifade ediliyordu ve onların

86 Mete Çubukçu, "Kuzey Irak Herkes Kendi Hesabını Yapıyor", *Birikim*, Kasım-Aralık 2002, sayı: 163-164, syf:8.

87 Bu dönemdeki olaylar için genel olarak Faysal Dağlı, *Birakuji (Kürtlerin iç Savaşı)*, İstanbul, Belge Yayınları, 1994, syf:54-57 ve Bengio, MECS, 1991'den faydalanılmıştır.

katılımı ile peşmerge güçleri yaklaşık 100.000 kişilik bir sayıya ulaşmıştı.⁸⁸ O zamana kadar isyan konusunda tereddütlü olan Kürt Partilerinin liderleri halk baskısı ile isyana katıldılar. 20 Martta Kürtler, Kuzey Irak'ın Kürtlerin çoğunlukta olduğu kesiminin büyük çoğunluğunu ele geçirdiler. Bağdat'a 150 km mesafede olan ve Kürt yönetiminin en güney noktasını teşkil eden Hanekin de Kürtlerin kontrolüne geçti.

Kürt isyanı da Şii isyanı gibi hızlı yayıldı ve hızlı bastırıldı. Şii isyanını bastıran Irak Hükümeti 100.000 kişilik bir orduyu kuzeye kaydırıldı. Kerkük, kısa sürede Hükümet kuvvetlerinin eline geçti. 31 Mart 1991'de Duhok ve bölgesel başkent Erbil, Hükümet kuvvetlerinin eline geçti. Halepçe olayının ve Irak hükümet kuvvetlerinin acımasızlığının etkisi ile yüz binlerce Kürt, Türkmen ve Asuri Irak'tan kaçmaya başladı. Mart başındaki isyan dalgası artık yerini kaçış dalgasına bırakmıştı. Büyük bir heyecanla kontrolsüz isyan eden⁸⁹ kitleler bu sefer önü alınamaz bir şekilde kaçmaya başlamıştı. Herkesin aklında Halepçe ve Saddam Hüseyin'in diğer baskıları vardı. 1 Nisan 1991'de Zaho ve Süleymaniye de hükümet kuvvetlerinin eline geçti. 3 Nisanda Suriye sınırlarını kapattığı için Kürt, Türkmen ve Asurilerden oluşan mülteciler Türkiye ve İran'a yöneldiler. 1-1.2 milyon mülteci İran'a, 500.000-600.000 mülteci de Türkiye'ye sığındı.⁹⁰

Türkiye, 100.00 kişiyi aldıktan sonra sınırlarını kapattı. Türkiye'nin amacı 1988'deki mülteci göçü sırasında birçok söz veren ama tutmayan Batılı güçlerin kesin bir şekilde olaya el atmasını ve bunca insanın Türkiye'de kalmamasını sağlamaktır. Türkiye'nin bir endişesi de sınırı geçenler arasından PKK'lıların da bulunması idi.⁹¹ İçerde PKK, en güçlü dönemlerinden birini yaşıyordu ve milliyetçi duyguları yoğun⁹² yüz binlerce Kürdün Türkiye'de kalması ve Türkiye'deki Kürtlerle temasa geçmeleri Türkiye'nin isteyeceği en son şeydi.⁹³

88 Binbaşı Cem Ersever: "Ömer Surçi,...1974 yılında biten Barzani ve Talabani'nin yenilgisiyle sonuçlanan Kürt-Arap savaşında Saddam'ın yanında yer almıştır. Peşmergeleri İran'a kadar süren Surçi'dir. Kuzey Irak'taki intifada sırasında Saddam kendisine telefon açmıştır, 'Ömer Ağa ne oluyor' diye. Surçi ise Saddam'a 'Ne olduğunu sen anlamazsın, bu kez iş bitti' demiştir. " (Soner Yalçın, Binbaşı Ersever'in İtirafı, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1994, syf: 109.) "Bu arada Saddam yanlısı Kerimhan Bıradost, Ömer Surçi ve Kadir Bey gibi aşiret çete reisleri 10 Mart gecesi ellerindeki silahları halka dağıttılar. Ve ertesi sabah saatlerinde Dengê Gelê Kurdistan (Kürdistan Halkının Sesi) Radyosu'nun yayınladığı şifreli mesajlarla serhıldan başladı. " (Dağlı, a.g.e, syf:55-57'deki dipnot.)

89 "Ayaklanma sürecinde Kürdistan Cephe peşmergelerinin bir çoğu İran'da idi. Enfal'de gücü ve komuta kademesi çöken, Türkiye Suriye ve İran'a sığınan Kürt kuvvetleri tamamen dağıldı. ", Dağlı, a.g.e, syf: 56.

90 Barlas, a.g.e, syf: 152.

91 Torumtay, Orgeneral Torumtay'ın Anıları, syf: 98.

92 Bu gözlem 1991 yılında Diyarbakır'a yerleştirilmiş olan Iraklı Kürtler temel alınarak yapılmıştır. Iraklı Kürtlerin kent halkı ile teması ilk zamanlarda oldukça kısıtlanmış, sonraları gündüzleri geçimlerini sağlayabilmeleri amacıyla şehre girmelerine ve işporta tezgahları kurmalarına izin verilmiştir.

93 Kemal Kirişçi, Huzur Mu Huzursuzluk Mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası (1991-1993), Türk Dış Politikasının Analizi, Der. Faruk Sönmezoglu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, syf: 196.

Türkiye savaş sonrası Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti kurulmasından endişe ediyordu. Bu yüzden Irak Kürtlerinin kontrol altında tutulmasına büyük önem veriyordu. Bu dönemde Cumhurbaşkanı Turgut Özal, inisiyatifi eline alıp yine öne çıktı; savaş sırasında olduğu gibi savaş sonrasında da sıra dışı adımlar atmaya devam etti. Özal'ın girişimi ile 8 Mart 1991'de KYB lideri Celal Talabani başkanlığındaki bir Kürt heyeti ile Türk Dışişleri ve MİT yetkilileri Ankara'da görüştü. Heyette KDP ve IMTP temsilcileri de vardı. Bu görüşme Türkiye için bir ilkti. İlk defa Iraklı bir Kürt lider ile açıktan⁹⁴ üst düzey bir görüşme yapılıyordu. Türkiye'nin savaş sonrası süreçte açıkça Irak Kürt liderlerine yakınlaşmasının, onları kontrol altına almak dışında, bir nedeni de bu grupların dostları olduğunu göstermeye çalışarak Türkiyeli Kürtlerin kalplerini ve kafalarını kazanmaya çalışmak ve onları PKK'dan uzak tutmaktı.⁹⁵ Özal'ın görüşmeler katılıp katılmadığı ise açık değildi. Bazı iddialara göre Kürtler, Özal dahil Türkiye yetkilileri ile görüşmeye çağırılmışlardı⁹⁶ ama Özal bu konudaki soruya "*ben konuşmadım*" diye cevap vermişti.⁹⁷ Bu görüşmeler sonucunda Kürt liderlere ABD'ye gidebilmelerine imkan tanımak amacıyla Türk diplomatik pasaportları verilmişti.⁹⁸

Türkiye, her ne kadar ilk olarak Talabani ile görüşmüşse de o dönemden itibaren daima Mesut Barzani'yi kendisine daha yakın bulmuş ve KDP ile ilişkileri daha iyi olmuştu. Özal, Barzani ve Talabani'yi karşılaştırırken Barzani'nin "efendi mizaçlı bir insan" olduğunu, Talabani'nin ise " oynamayı sevdiğini" söylemişti.⁹⁹ Celal Talabani, batı tarzı siyaset yaparken; Mesut Barzani daha şarklı bir siyaset izliyordu. Celal Talabani için daimi müttefik diye bir şey yoktu. Şartlara göre çok hızlı taraf değiştirebilirdi. Partisinin çıkarları için neyin doğru olduğuna inanıyorsa onu yapmakta tereddüt etmiyordu. Bu anlamda Celal Talabani'nin izlediği siyasetin daha "devlet siyaseti" olduğu; Irak ile ilgili siyaset sahnesinde olan tüm devletler gibi siyaset yaptığı söylenebilir. Talabani, bu yüzden Irak Kürtlerinin ilgili devletlerce en sevilmeyen ama kendisi ile en çok ilişki kurulan lideri idi. Milliyet gazetesi yazarı Taha Akyol,

94 Görüşme, gizli olarak yapılmış, ama gizli olarak bırakılmamıştı. Yapıldıktan sadece üç gün sonra Cumhurbaşkanı Özal tarafından açıklanmıştı. "*Ankara'da Gizli Zirve*", *Hürriyet*, 12 Mart 1991. görüşmenin gizliliği konusunda Başbakan Akbulut dahil bir çok bakanın görüşmeden haberdar olmadığı iddia edilmişti. "*Akbulut'un Talabani'den Haberi Yok*", *Hürriyet*, 13 Mart 1991 ve "*Türkiye İşte Böyle Yönetiliyor*", *Hürriyet*, 14 Mart 1991. Dışişleri Bakanlığı ise iddiaları yalanlamış, görüşmelerin resmi nitelik taşımadığını ve Başbakan Akbulut'un bilgisi dahilinde gerçekleştirildiğini açıklamıştı. "*Dışişleri'ne Göre Akbulut Biliyordu*", *Hürriyet*, 14 Mart 1991.

95 "*Talabani'yle Tarihi Buluşma*", *Hürriyet*, 13 Mart 1991. Bu yeni tutum Türkiye'nin Kürt meselesine karşı geleneksel tutumuyla çelişen riskli bir stratejiydi. Bu strateji nisan 1993 tarihinde Özal'ın ölümüyle bitirildi ve kısa süre sonra PKK'nın tek yanlı ilan ettiği ateşkes sona erdi.

96 Kirişçi, "... Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası...", syf. 203.

97 "*Ankara'da Gizli Zirve*", *Hürriyet*, 12 Mart 1991.

98 Kirişçi, "... Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası...", syf. 203.

99 Taha Akyol, "*Kuzey Irak*", *Milliyet*, 13 Kasım 1993.

Talabani'nin bu özelliği için şöyle demektedir: “*Talabani herkesle oynadığını düşünüyor, herkes ise Talabani ile oynadığını.*”¹⁰⁰

ABD, hem Kürtleri hem de Şiileri Bağdat'a karşı isyana kıskırtmıştı ama ne Kürtlere ne de Şiilere yardım etmemişti. Kürtlerin ABD'ye Irak hava saldırılarını durdurması için yaptığı çağrılar sonuç vermemişti. ABD, tam tersini yaparak Saddam Hüseyin'e isyanları bastırması konusunda yeşil ışık yakmıştı.

Bazı Avrupa ülkeleri de Kürt sorunun bölgesellikten çıkıp uluslararasılaşması sürecinde aktif rol alıyorlar özellikle İsveç ve Norveç bu dönemde özel roller üstleniyorlardı. 15-17 Mart 1991'de, isyanın en başarılı olduğu günlerde, İsveç'in başkenti Stockholm'de bir Kürt Konferansı İsveç Hükümetinin desteği ile toplandı. Ortadoğu'daki belli başlı tüm Kürt grupları ve bazı Kürt aydınları bir araya geldiler. Konferans, Kürtlere self determinasyon hakkı ve BM'de uluslararası bir Kürt Konferansı toplanması çağrısı ile sona erdi. Artık Kürtler, uluslararası düzeyde temsil ve tanınma arıyorlardı.¹⁰¹

3.4 Güvenli Bölge Uygulaması ve Huzur Operasyonu

Irak, isyanların bastırılması sırasında uyguladığı aşırı şiddet ile müttefiklere ülkesinde askeri olarak kalabilmeleri için gerekli olan meşru zemini kendi elleriyle hazırlamış oldu. Türkiye ve İran'ın girişimleri ile Fransa, mültecilerin durumunu BM Güvenlik Konseyi'ne götürdü. BM Güvenlik Konseyi, 5 Nisan 1991'de 688 sayılı karar ile Irak topraklarında mültecilerin ülkeye güvenli dönüşünün sağlanabilmesi için bir “Güvenli Bölge” kurulmasını kararlaştırdı. 6 Nisanda Irak, 688 sayılı kararı resmen kabul etti. 7 Nisanda Müttefik güçler kuvvetlerini Irak'tan çekmeye başladılar.¹⁰²

Bu tarihten sonra Kuzey Irak Kürt Federe Devleti'nin temellerini atan gelişmeler yaşandı. 8 Nisanda Avrupa Topluluğu Kürtler için Kuzey Irak'ta BM tarafından desteklenecek ve korunacak güvenli bölgeler oluşturulmasını önerdi. 10 Nisanda ABD, Irak'a bir ultimatoma vererek 36. paralelin üstündeki bölgelerdeki tüm askeri hareketlerini durdurmasını istedi. 12 Nisanda Irak'ın Kürtlere saldırısını önlemek amacıyla 36. paralelin kuzeyi, bilhassa Zaho ve çevresi, “Güvenli Bölge” ilan edildi ve Huzur Operasyonu(Provide Comfort) başlatıldı. Huzur Operasyonu öncelikli olarak, Özal'ın da desteğiyle, yer birliklerinden oluşturulmuştu. Amaç mültecilere kendi

100 Taha Akyol, “Kuzey Irak”, Milliyet, 13 Kasım 1993.

101 Bu konferans ve katılımcıları hakkında bilgi için bkz: Rafet Ballı, *Kürt Dosyası*, İstanbul, Cem Yayınevi, 1993.

102 Bu Bölüm ile ilgili bilgiler genel olarak Dağlı, *Birakuji*; Kirişçi, “... Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası...” ve Bengio, *MECS*, 1991'den alınmıştır.

lkelerinde güven duygusunu verebilmekti. Bu tarihten sonra artık mültecilerin geri dnnn yolu açılmış oldu. 18 Nisan 1991'de Irak, BM ile kuzeyde ve güneyde mültecilere BM yardımı sağlayacak bir "*Mutabakat Zaptı (Memorandum of Understanding)*" imzaladı. Irak, güvenli bölge ilan edilen Zaho ve civarından 21 Nisanda çekilmeye başladı. Hemen ertesi gün Müttefik kuvvetler mülteci kampları kurmak için Zaho ve çevresine girdiler. Mayıs ayına gelindiğinde 230.000 mülteci Zaho çevresindeki kamplara yerleşmişti. Güvenli bölgeyi koruyacak BM birliği konusundaki sorun da 23 Mayıs 1991'de Irak ile BM'nin güvenli bölgeyi korumak için 500 kişiyi aşmayacak bir BM birliğinin kurulması konusunda anlaşması ile çözüldü.

Bu arada Irak, Kürtleri ve şiileri bir an önce geri getirerek Müttefiklerin bölgede güvenli bölge kurmak için kalmasına artık gerek kalmadığını göstermek amacıyla Kürtlere ve şiilere Mart ayında genel af çıkarttı. Genel affın süresi nisanda üç kez uzatılmasına karşın mültecilerin hemen hiçbiri affa itibar etmedi. Kimse Saddam Hüseyin'in kontrolü altındaki bir bölgeye gitmek istemiyordu. Güvenli bölgenin kurulmasından sonra sığınmacıların hızla ülkeye geri dönmeleri göstermiştir ki bu insanları geri götürmenin tek yolu Saddam Hüseyin'in denetimi altında olmayan bir bölge oluşturmaktı.¹⁰³

Kürtler, her şeye rağmen Bağdat'la ilişkilerini tümden koparmadılar. Geçmiş deneyimler onların her an Bağdat ile baş başa bırakılabileceğini gösteriyordu ve Kürtler tüm yumurtaları bir kefeye koymak istemiyorlardı. 19-24 Nisan tarihleri arasında Talabani Başkanlığındaki bir Kürt heyeti Saddam Hüseyin ile görüşmek üzere Bağdat'a gitti. 24 Nisanda Talabani, 1970 otonomi anlaşması temelinde Kuzey Irak için bir otonomi kurulması konusunda bir prensip anlaşmasına vardıklarını açıkladı. Ama bu açıklamaya rağmen görüşmelerden durumun iyileşmesi için somut bir sonuç çıkmadı.

Kuzeydeki göçmen topluluğun Irak'a geri dönmesi için 36. Paralelin kuzeyi Irak uçuşlarına (daha sonra da askeri hareketliliğine) yasaklandı ve bu bölgede ittifak güçlerinin himayesinde güvenli bölge oluşturuldu. Daha sonra 32. paralelin güneyi de Irak uçuşlarına yasaklandı. Ancak güneydeki denetim hiçbir zaman kuzeydeki kadar sıkı olmadı. Kuzeyde Kürtler, KDP ve KYB öncülüğünde kendi otonom bölgelerini kurdular. Saddam Hüseyin'in, kuzeydeki Kürtleri kendilerini yönetemez hale getirmek amacıyla, tüm devlet memurlarını bölgeden çekmesi ile Kürtler kendi mekanizmalarını oluşturma faaliyetlerini hızlandırdılar.

103 Kirişçi, "... Çekiç G ve Türk Dış Politikası...", syf: 196-212.

Güneyde ise Saddam Hüseyin denetimi sağladı. Bunda arazinin dağlık olmaması ve Şiilerin, Kürtler kadar askeri ve siyasi örgütlülüğü olmaması da etkili olmuştu. Ama esas etken Şiilerin, Kürtler gibi dışarıdan pek de korunmaması idi. Bölge, bir Şii-Arap devletine, hazır olmadığı için en büyük hamileri İran bile tam olarak Şiilere arka çık(a)madı.

3.5 Huzur Operasyonu ve Türkiye Dış Politikası

Türkiye yöneticileri de Huzur Operasyonu'nun, sığınmacıların Türkiye topraklarını terk etmeleri ve geri dönmeleri konusunda ikna edilmeleri için en iyi yol olduğunu düşünmekteydiler. *"Özal'ın yaklaşımı, mültecilere yardım etmenin en iyi yolunun onları sınırın Irak tarafındaki düzlüklere indirmek olduğu fikri çerçevesinde idi. Bu aslında... acil duruma yönelik pragmatik bir yaklaşımdı. Bununla birlikte, mültecilerin geriye döndürülmesini garantiye almak ve yardımı sürdürmek için Irak saldırısının derhal durdurulmasının ve güvenli bir ortamın yaratılmasının gerektiğini de biliyordu. Özal'ın aklındaki Irak sınırı boyunca bir tampon bölge oluşturulması gibi gözüküyordu."* Ancak Özal'ın bu fikri *"Gazze Şeridi"* oluşturacağı endişesiyle karşılanmış ve Avrupa Topluluğu sonradan güvenli bölgeye dönüşmek üzere bir cep oluşturulmasını önermişti. Bunu kabul eden ABD Başkanı Bush, Irak birliklerine 36. paralelin üstünde faaliyet yasağı getirmişti.¹⁰⁴

Türkiye'yi kaygılandıran diğer bir husus da Türkiye'deki Kürtlerin Iraklı akrabalarına yardım etmek için başlattığı büyük yardım kampanyaları idi. Türkiye bu faaliyetler dolayısıyla Türkiye Kürtlerinin Irak Kürtlerinin milliyetçi duygularından etkilenmesinden endişe duyuyordu. Bu yardım faaliyetlerinin PKK'nın silahlı etkinliğinin arttığı bir döneme denk gelmesi Türkiye otoritelerini ayrıca kaygılandırdı ve bu kaygı Irak'ın yeni olaylar çıkarıp Kürtleri bir daha Türkiye'ye sürmemesi için Huzur Operasyonu'nun oluşmasına yardım etti.¹⁰⁵ Torumtay bu kaygıyı şöyle ifade etmektedir: *"Bu uygulama bu gün,... Saddam'ın yeni olaylar çıkarmasını frenlemek amacına hizmet eder gibi görünmektedir."*¹⁰⁶

Türkiye'nin Huzur Operasyonu'nun başlamasındaki amaçları şu şekilde sıralanabilir;

1. Güvenlik sorunlarını hafifletmek,

104 Kirişçi, "... Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası...", syf: 200-201.

105 "Economist dergisinin deyimi ile "Türkler, Irak'ta bir Kürt bölgesi oluşmasını, milyonlarca Kürt'ün Türkiye'ye gelmesinden biraz daha az tehlikeli buldular." The Economist, 13 Nisan 1991, syf: 53'ten aktaran, Kirişçi, "... Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası...", syf: 201.

106 Torumtay, Değişen Stratejilerin ..., syf:58.

2. İnsanlık trajedisine son vermek için uluslararası insani yardımları harekete geçirmek,
3. Sığınmacıların hızla kendi topraklarına dönmelerini sağlamak,
4. Irak'ı, Kürtleri bir kez daha Türkiye'den sığınma istemek zorunda bırakacak başka bir krize sebep olmaktan caydırmak.

Lakin Türkiye, Müttefiklerin idaresindeki Huzur Operasyonu ile Kürt sorununun daha da bölgeselleşmesinden ve uluslararasılaşmasından da rahatsızlık duyuyordu. Bu anlamda Irak'ın 26. paralelin kuzeyinde otoritesini kaybetmesinin Kürt Federe Devleti ile sonuçlanan bir sürece yol açması Türkiye'nin öngörmediği bir sonuçtu.¹⁰⁷

Huzur Operasyonu çerçevesinde İncirlik hava üssünün kullanılıyor olması, ABD'yi Saddam Hüseyin karşıtı politikasını sürdürebilmek için İncirlik'teki kuvvetlere daha fazla bağımlı hale getirmişti. Bu yüzden Huzur Operasyonu, Türkiye'nin ABD ile ilişkisini önemli ölçüde etkilemiş, Türkiye'ye önemli pazarlık gücü sağlamıştır.

Huzur Operasyonu, Türkiye'ye Irak Kürtleri üzerinde de önemli bir pazarlık gücü sağlamıştı. Irak Kürtleri, Çekiç Güç'ün potansiyel bir Irak saldırısına karşı etkin bir kalkan oluşturabilmesi için Türkiye'nin en önemli faktör olduğunun farkındaydılar. Türkiye, Huzur Operasyonu vasıtasıyla Kürt bölgesindeki ekonomik refahın ve güvenliğin koruyucusu rolünü elde etmişti. *“Kürtler bir güvenlik bölgesine hapsedildiklerinin farkındaydılar.”* Yalnız bu bağımlılık tek yönlü değildi. Türkiye de PKK ile etkin mücadele için Irak Kürtleri ile iyi bir işbirliğine ihtiyacı olduğunun farkındaydı. Taraflar bu nedenle birbirlerinin çıkar ve güvenliklerinin karşılıklı bağımlı olduğunun bilincindeydiler.¹⁰⁸

Türkiye'de Çekiç Güç Tartışmaları

Çekiç Güç kurulduktan sonra Türkiye'de bir çok tartışmaya da neden oldu. Görev süresi her dolduğunda bir yandan parti ayrımı olmaksızın tüm hükümetler Çekiç Güç'ün ne kadar gerekli olduğunu anlatıyorlar ve her seferinde görev süresini uzatıyorlardı, diğer yandan yine parti ayrımı olmaksızın tüm muhalefet de sürekli Çekiç Güç'ün kaldırılması gerektiğini ileri sürüyordu. Her seçim döneminde de bazı partilerin rolleri değişiyordu.

Çekiç Güç'ün görev süresinin uzatılmasını isteyenlerin en büyük kozu Huzur Operasyonu'nun devamının büyük ölçüde Türkiye'nin rızasına bağlı olması idi. Bu durum zaten Türkiye tarafından etkin bir şekilde kullanıldı. Türkiye, Huzur Operasyonu

107 Kirişçi, “... Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası...”, syf: 202.

108 Kirişçi, “... Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası...”, syf: 203.

kozunu özellikle batılı devletlerden insan hakları konusunda gelen eleştirileri engellemekte ve PKK'ya yönelik sınır ötesi hareketlarına ses çıkarılmamasını sağlamakta kullandı.¹⁰⁹

Yalnız, geniş bir üst düzey bürokrat kesimin karşı çıkması nedeniyle Huzur Operasyonu tam olarak devlet politikası olarak görülüyordu. Bu bürokrat kesimin bir nevi sözcüsü olan Torumtay bu konuda görüşlerini şöyle ifade etmişti: *“Çekiç Güç konusu her şeyden önce, devletimize mal olmuş bir siyaset değildir. Körfez savaşından sonra o zamanki Türkiye yönetiminin girişimi sonucu kabul edilmiş olan geçici bir uygulamadır.”* Ayrıca Çekiç Güç'ün kaldırılması da isteniyordu. *“... bu yabancı kuvvetin, şüphe yok ki bir gün koşullar elverdiğinde bu geçici statüsüne son verilecektir.”* Bu kesim arasında Çekiç Güç'ün uzun vadeli bir planlama ile kademeli olarak kaldırılması genel olarak kabul edilen görüştü ve Torumtay bunu da ifade etmişti: *“Türkiye'nin uzun vadeli bir değerlendirme yaparak Çekiç Güç ile ilgili tutumunu yeniden gözden geçirmesinde yarar vardır. ... Sadece Irak'a yapılmakta olan sınır ötesi kısıtlı askeri hareketimizin, terörle mücadelede geline bu günkü aşamada ülkemizdeki mücadelemize ne ölçüde katkısı olacağı, diğer bir deyimle Çekiç Güç'ün Türkiye'ye sağladığı sınır ötesi harekât olanaklarına karşılık Kuzey Irak'ta yarattığı otorite boşluğunun mukayese edilerek bir tercihe gidilmesi, ... ve nihayet bir takvim çerçevesinde T.C'nin denetimini arttıracak biçimde Çekiç Güç faaliyetlerinin tedrici olarak azaltılması ve saptanacak bir duruma gelindiğinde sona erdirilmesi incelenebilir.”*¹¹⁰

Eylül 1991'de Mesut Yılmaz'ın Başbakanlığındaki Hükümet, Çekiç Gücün görev süresini 31 Aralık'a kadar 'son defa kaydıyla' uzattı. Aralık sonunda ise DYP-SHP Hükümeti iktidardaydı ve yeni Hükümet Çekiç Gücün görev süresini 6 ay daha uzattı. Bu tarihten sonra görev süreleri her altı ayda bir, MGK tavsiyesi ve TBMM kararıyla uzatıldı.¹¹¹

1991 yılında başbakan olan ve daha sonra Özal'ın yerine geçen Süleyman Demirel'le beraber Özal'ın ipleri kendi elinde tutmaya çalışan aktif politikalarından vazgeçildi. Demirel ve yeni başbakan Tansu Çiller'le beraber daha zayıf liderlerin başa geçmesiyle beraber, Özal döneminde geri planda kalmış olan ordu ve bürokrasi tekrar

109 Barkey, “Koşulların Zorladığı İlişki ...”, syf:36.

110 Torumtay, *Değişen Stratejilerin ...*, syf:58-60.

111 Kirişçi, “... Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası...”, syf: 202.

etkisini sağlamayı ve Türkiye'yi eski geleneksel politikasına döndürmeyi başardı. Ordu etkisini, MGK aracılığıyla gösteriyordu.¹¹²

Özellikle Özal'ın 1993'te ölmesinden sonra Türkiye'nin yeni yöneticileri ve üst düzey bürokrasi, ABD ve Türkiye'nin çıkarları arasında varolan farkları daha çok telaffuz edip, Huzur Operasyonu ve Irak'a uygulanan ambargodan dolayı duydukları rahatsızlığı daha yüksek sesle ifade etmeye başlamışlardı. Çekiç Güç'e karşı çıkan geniş kesimin korkusunu eski Cumhurbaşkanı Kenan Evren'in sözleri özetlemekteydi. Evren, Huzur Operasyonu ile Irak Kürtlerine müdahale edenlerin yarın aynı bahane ile Türkiye'ye de müdahale edebileceğini söylüyordu: *"Bugün Kuzey Irak'taki Kürtleri koruduğunu söyleyen bir kuvvet ilerde Güneydoğu'daki Kürtleri de koruduğunu söyleyebilir."*¹¹³

Türkiye'de Çekiç Güç'e karşı çıkanların bir iddiası da Çekiç Güç'ün Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurmaya çalıştığı ve bunun Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğü koruma politikası ile çeliştiği idi.¹¹⁴ *"Bu güç'ün bölgedeki varlığı, ... bu bölgede bir Kürt devletinin temellerinin atılması için uygun bir ortam yaratılırken... Aslında Çekiç Güç'ün yaratmış olduğu yukarda açıklanan ... etkisi, Irak'ın toprak bütünlüğünü destekleyen Türkiye'nin bu konudaki görüşlerine ters düşmektedir."*¹¹⁵ Bu görüşte olanlar arasında batılı yazarlar da vardı: *"Irak'ı birleşik tutmaktaki açık isteklerine rağmen Irak'ın komşularının ve Batılı ülkelerin onun parçalanmasına farklı biçimlerde ve dolaylı olarak katkıda bulunduğu açıktır. Bu durum muhtemelen, daha iyi bir alternatifi olmayan günümüz politikalarının kaçınılmaz sonucudur."*¹¹⁶

Çekiç Güç konusunda karşı çıkılan bir diğer husus da Kuzey Irak'ta otorite boşluğu yaratarak PKK'nın burada üstlenmesine imkan tanınması idi. *"... diğer yandan meydana gelen otorite boşluğu nedeniyle PKK'nın kuzey Irak'ta örgütlenmesi, barınması ve eğitilmesi için fırsat oluşmakta ve siyasi iç çatışmalara ve bölünmelere neden olunmaktadır."*¹¹⁷ *"Kuzey Irak'ta otorite boşluğu bölgeyi teröristler için bir sığınağa, Türkiye'ye karşı saldırılar yapabilecekleri bir üsse çevirmiştir. Terörizmle savaşmak ve gerekli gördüğü güvenlik tedbirlerini almak Türkiye'nin doğal hakkıdır."*¹¹⁸

112 Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki ...", syf:38.

113 Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki ...", syf:36.

114 Kirişçi, "... Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası...", syf: 210.

115 Torumtay, *Değişen Stratejilerin ...*, syf:58-59.

116 Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki ...", syf:36.

117 Torumtay, *"Değişen Stratejilerin ..."*, syf:58-59.

118 Nezihi Çakar, "A Strategic Overview of Turkey", *Perceptions*, Haziran-Ağustos 1998, <http://www.mfa.gov.tr>

Çekiş Güç'ün kalması gerektiğini savunanlar bu gücün varlığı sayesinde Türkiye'nin rahatça Kuzey Irak'a askeri operasyonlar yapabildiğini PKK ile burada mücadele edebildiğini belirtmekte idiler. Karşı görüşte olanlar ise bu avantajın sadece Irak toprakları içindeki PKK'lılar için geçerli olduğunu yani aslında kısıtlı bir fayda olduğunu söylüyorlardı. *"Türk Silahlı Kuvvetleri için sınır ötesi kısıtlı harekât sırasında, sadece bir komşu topraklar üzerinde, Kuzey Irak'ta, hareket serbestisi sağlanmış olmakta ve bazı PKK hedefleri vurulabilmektedir."* Çekiş Güç'ü desteklesin desteklemesin herkes bu gücün Saddam Hüseyin'in yeni olaylar çıkarmasını engellediğini kabul ediyordu. *"Çekiş Güç, Saddam'ın bölgede yeni sorunlar ve olaylar çıkarması ihtimaline karşı bir nevi Demoklesin Kılıcı rolünü üstlenmiş görünmektedir."*¹¹⁹

3.6 Huzur Operasyonu'ndan Sonra Kuzey Irak'taki Gelişmeler

Haziranda süresi dolan BM güçlerinin geri çekilmesi gündeme gelince Kürtler Mayıs sonunda yaptıkları büyük gösterilerle Batılı ülkeleri yeniden dağlara çıkmakla tehdit ettiler. 25 Haziran 1991'de Kürt sorununun daha fazla karışmasından çekinen ABD, AT'nin önerisini kabul ederek, Türkiye'de üslenmiş, Irak'ın Kürtlere saldırması durumunda kullanılacak 5000 kişilik bir acil müdahale gücünün kurulmasını kabul etti. Böylece geri dönmüş insanlar Saddam Hüseyin korkusu olmadan güvenli bölgede yaşayabileceklerdi.

Kürtler ile Irak Hükümeti arasında görüşmeler bu süreçte de sürdü. Haziran 1991 sonunda Mesut Barzani, Hükümet ile bir otonomi anlaşmasına vardıklarını açıkladı. Daha önce de Nisan'da Talabani, Hükümet ile bir anlaşmaya vardıklarını açıklamış ama bu görüşmelerden bir sonuç çıkmamıştı. Bu sefer de bir sonuç çıkmamıştı çünkü tarafların görüşmeler sonrası yayınladıkları anlaşma metinleri arasında ciddi farklar vardı. 27-30 Haziran tarihlerinde Kürdistan Cephe, Şaklava'da 300 aşiret ve peşmerge liderinin katılımı ile bir zirve toplantısı yaptı ve Irak'ın otonomi konusundaki taleplerini reddetti. Zaten 1970 otonomi anlaşması¹²⁰ da 1974 yılında yayınlanan otonomi kanunun¹²¹ anlaşmadan farklı olması nedeniyle uygulanamamış, Kürtler ile Irak arasında yeniden çatışmalar başlamıştı. Bu sefer de durum farklı olmamıştı. 18 Temmuz 1991'de hâlâ Saddam Hüseyin'in denetiminde olan

119 Torumtay, *Değişen Stratejilerin ...*, syf:58-59.

120 1970 Anlaşmasının tam metni için bkz:

<http://www.kerkuk-kurdistan.com/belgeyek.asp?ser=3&cep=5&nnimre=58> 3 Mart 2003.

121 1974 otonomi kanununun tam metni için bkz: Bilgin, *Barzani*, syf: 291-295.

Süleymaniye'de Hükümet karşıtı isyan çıktı. Peşmergeler ve Irak askerleri arasında çıkan çatışmalar sonucunda şehir Peşmergelerin eline geçti. Süleymaniye'de ordunun düşük performansından dolayı Saddam Hüseyin, askerlerine Erbil, Hanekin ve diğer bazı kasabalardan da çekilmelerini emretti. Böylece bugünkü Kürt Federe Devletinin denetimindeki alanların tümü Kürtlerin eline geçmiş oldu. Ağustosta Kerkük ve çevresinde de çatışmalar başladı. Ancak 12 Ağustosta Qulican'da Kürdistanî Cephe yeni bir zirve düzenledi ve zirvede alınan karar gereği Peşmergelere Irak ordusu ile çatışmaya girmekten kaçınmaları emri verildi. Böylece Kerkük, Saddam Hüseyin idaresine bırakıldı.

Irak ordusu çekildikten sonra bir-iki ay Kuzey Irak'ta sükunet hakim oldu ancak Saddam Hüseyin, ülkenin kuzeyini Kürt idaresine bırakmak niyetinde değildi. Ekim 1991'de Saddam Hüseyin yönetimi tekrar Kürtlere karşı büyük çaplı bir saldırı başlattı. Ama bazı askeri yenilgilerden sonra kuvvetlerini Süleymaniye ve Erbil'den geri çekmek zorunda kaldı. Kasımda, Irak ordusu tekrar saldırdı ve bu sefer onlarca köyü ve bazı küçük kasabaları ele geçirdi. Irak ordusunun ilerleyişi üzerine 200.000 Kürt tekrar dağlara yöneldi. Kürdistanî Cephe, bunun üzerine tüm Peşmerge güçlerine şehir ve kasabaların dışında yerleşmelerini emretti. Böylece şehirlerde Irak ordusu ile çatışma olmayacaktı ve şehir halkının kaçmasına gerek kalmayacaktı. Aynı ay içinde Irak ordusu, Kürt bölgelerine sıkı bir ambargo da başlattı. Saddam Hüseyin, 31 Aralıkta süresi dolacak olan mültecilere BM himayesine dair, Mutabakat Zaptı'nın süresini uzatmayı reddetti.

Temmuz ayına gelindiğinde hâlâ İran'da 400.000 kadar mülteci vardı. Fakat Huzur Operasyonu'nun görev süresi dolmuştu. Son Müttefik askeri de Irak'tan 12 Temmuz'da ayrılacaktı. Kuzey Irak'ta bir boşluk oluşmaması için aynı gün "Güvenli Bölgeyi" denetlemek üzere Türkiye'nin de katılımıyla çokuluslu "Çekiç Güç" kuruldu.

Aralık 1991'de, Mesut Barzani, Saddam Hüseyin'le tekrar bir anlaşmaya varıldığını duyurdu. Bunun üzerine Kürdistanî Cephe, Saddam Hüseyin'le yapılan anlaşmanın oylanacağı bir referandum yapma kararı aldı ama askeri ve siyasi koşullardan dolayı referandum yapmak mümkün olmadı. 1991 yıl sonu itibarıyla Kürtler, Irak tarafından sunulan, bir anlamda kendilerini Saddam Hüseyin'in merhametine bırakacak bu otonomi anlaşması ile büyük zorluklar ve belirsizlikler ile dolu 'fiili bir otonomi' arasında kalmışlardı. Ya bir idare kurup kendi kendilerini yöneteceklerdi ya da Saddam Hüseyin'li Irak ile anlaşacaklardı.

1992 Şubat ayında Barzani ve Talabani, İngiltere Başbakanı John Major ile Londra'da görüştüler. Bu üst düzey kabul Kürtlere açık destek anlamındaydı. Batılı devletler önceleri Kürtler ile kapalı kapılar ardında, gizlice görüşürlerdi ve Kürtler bu derece üst düzey kabul görmezlerdi. 25 Nisanda Amerika'nın Sesi Radyosu (VOA) Kürtçe yayına başladı.¹²² Sonraları KYB Hükümeti'nin Başbakanı olacak olan Berhem Salih bu yıllar için şöyle demektedir: “ABD ve İngiltere hava gücü tarafından korunarak, Irak tarihinde eşi benzeri olmayan bir özgürlük ortamı yarattık.”¹²³

PKK, ortaya çıkan fiziki boşluktan faydalanarak etkinliğini artırmaya başlamıştı. 8 Haziran 1991'de PKK, Kuzey Irak'ta kendi güdümünde Partiya Azadiya Kürdistan'ı (PAK-Kürdistan Özgürlük Partisi) kurdu. Ancak PAK, KDP'nin sert tepkisi nedeniyle Kuzey Irak'ta fazla tutunamadı.¹²⁴

Türkmenler de güvenli bölge uygulamasından faydalanarak 1991 yılı içinde faaliyetlerini arttırdılar. Örneğin, Irak Türkmenleri İslam Birliği bu yıl kuruldu.¹²⁵

3.7 Kuzey Irak'ta Seçimlerin Yapılması, Yerel Meclis ve Hükümetin Kurulması

Kuzeyde Zaho şehrinde hava ablukasıyla beraber müttefiklerin varlığı bir özerk Kürt bölgesinin oluşumunu sağladı. Kürtler hızlı bir şekilde örgütlenip 19 Mayıs 1992'de seçim yaptılar ve federe devlete doğru ilk adımı attılar.

122 Bengio, MECS, 1992, syf: 471. Bir diğer kaynakta bu tarih 25 Nisan 1991 olarak verilmektedir. VOA, Kürtçe yayın bölümü Kurmanci ve Sorani lehçelerinde yayınına devam etmektedir. <http://www.voa.gov/kurdish/>

123 Barham Salih, “A Kurdish Model For Iraq”, Washington Post, 9 Aralık 2002, <http://www.kurdmedia.com/reports.asp?id=1180> 19 Aralık 2002.

124 Ahmet Aydın, Üçgende Tezgâh, Ankara, Kiyap Yayın-Dağıtım, 1993, syf: 180. [Ahmet Aydın, Ankara'da faili meçhul bir şekilde öldürülen JITEM kurucularından ve kendi tabiri ile “saltanat gibi bir makamdan... gak deyince ekmek, guk deyince su gelen bir makamdan” ayrılan (Yalçın, Binbaşı Ersever'in İtirafı, syf:78) Binbaşı Cem Ersever'in müstear adıdır. Cem Ersever, Soner Yalçın ile yaptığı görüşmelerde bir çok kere yazdığı kitaplara atıfta bulunmaktadır. “Bakın ben “Üçgende Tezgâh” kitabımda açıklamaya çalıştım.” (Yalçın, a.g.e, syf:73.) “Size iki kitap gösteriyorum. Bunlardan bir tanesi PKK, Kürtler Abdullah Öcalan, bir diğeri Üçgende Tezgâh. Üçgende Tezgâh belgeseldir,” (Yalçın, a.g.e, syf: 104) “Bu iki kitaptakiler doğrudan doğruya benim ve arkadaşlarımın fikir ürünüdür. Bizim sahadaki pratiğimizin ortaya dökülmüş şeklidir. Teorimiz de burdadır.” (Yalçın, a.g.e, syf: 105)] PAK, Zaho çevresindeki özellikle Sindi Aşireti arasında taban bulmuştu. KYB'nin bu bölgedeki peşmergeleri de PKK'ya sıcak bakıyorlardı. (Yalçın, a.g.e, syf: 114) Ama neticede PAK tasfiye edilmişti. PKK tarafından Kuzey Irak'ta kurulan diğer partilerin akıbeti de PAK'tan pek farklı olmadı. PAK'tan sonra ismiyle bile mesaj vermeye çalışan YNDK (Yekitiya Nîştîmanpêverin Demokratîka Kurdistan-Kürdistan Demokratik Yurtseverler Birliği)(YNK ve PDK isimlerinin-YNK, KYB'nin; PDK, KDP'nin Kürtçe kısaltılmışı- birleştirilmesi), KADEK kurulduktan sonra da Nisan 2002'de PÇDK (Partiya Çareserkirina Demokratîka Kurdistan-Kürdistan Demokratik Çözüm Partisi) 2.000 silahlı militan ve bir o kadar da kadro ile kuruldu.

“An Interview With Hiwa Abdullah (PCDK)”, www.freedom-for-ocalan.com, 6 Ekim 2002, <http://www.dozame.org/article.php?story=20021006080619646> 27 Şubat 2003. Ancak hiçbiri Kuzey Irak'ta PKK/KADEK'in istediği etkiyi yapamadı.

125 “Irak'taki Şii Dava Partisi paralelinde görüşler benimseyen Irak Türkmenleri İslam Birliği 1991'de kuruldu. Partinin Suriye tarafından himaye edildiği kanaati yaygındır.” Mehmet Günay, Irak'ta Türk Varlığı, Harp Akademileri Bülteni, Temmuz 1999, syf:109.

Kuzey Irak'ta 105 sandalyeli yerel meclis için yapılan seçimlerde beş sandalye Hristiyan azınlığa ayrılmıştı. Geri kalan 100 sandalye için seçime sekiz parti katılmış; altı küçük parti %7 barajını aşamayınca sadece iki büyük parti, KDP ve KYB Irak Kürt Milli Meclisi'ne (IKMM) girebilmişti. Seçimde KDP ve KYB birbirlerine çok yakın oy almışlardı. İki parti arasında fark yüzde bir civarında idi. Üçüncü parti olarak Kürdistan İslam Hareketi (KİH) %5.1 oy almış ve diğer İslamcı partilerle beraber İslamcılar, seçimlerde üçüncü büyük blok olarak ortaya çıkmıştı. Seçim sonuçları KDP'ye 51, KYB'ye 49 milletvekili dağılımı ortaya çıkarmasına rağmen 100 sandalye her iki parti arasında 50-50 bölüşülmüştü.¹²⁶

Amaç iki parti arasında bu nedenle çatışma çıkmasını engellemektir. Çok partili siyasi yaşam tecrübesi olmayan bu topraklarda, neredeyse tümü silahlı olan, siyasi partiler arasındaki sorunlar daha ziyade silahlı çatışma yoluyla halledilmeye çalışılıyordu. KDP'nin iki milletvekili fazla olması ileride yasama ve yürütme faaliyetlerinde çok ciddi sorunlar çıkartabilirdi. Bunun farkında olan Kürt liderleri iki partinin eşit temsilinin çatışmaları engelleyeceğini düşünmüşler ve milletvekillerini, seçim sonuçlarına aykırı olarak, iki ana parti arasında eşit dağıtmışlardı. Bu siyaset kısa bir süre için başarılı olmuştu.

Türkmen partileri ve Körfez Savaşı öncesi Irak ile yakın ilişkili olan Surçilerin liderliğindeki Kürdistan Muhafazakar Partisi seçimi boykot etmişti. Bir sonraki seçim için Mayıs 1995 tarihi kararlaştırılmıştı.¹²⁷

Milletvekili seçimleriyle aynı gün "Yerel Liderlik" ('Kürdistan Özgürlük Hareketi Başkanlığı' olarak adlandırılan bir makam, Federe Devlet Başkanlığı karşılığı) için yapılan seçimlere KDP lideri Mesut Barzani, KYB lideri Celal Talabani ve KİH lideri Şeyh Osman katılmış ancak hiçbir lider % 50 oy barajını aşamayınca başkanlık makamı boş kalmıştı.¹²⁸

126 IKMM'nin resmi verilerine göre seçimlere katılan partiler ve aldıkları oylar, sayı ve yüzde olarak şöyle: KDP: 437.879, % 45.05 / KSP (PASOK ile ittifak halinde): 24.882, % 2.56 / Halkın Demokrat Partisi-HDP: 9.903, % 1.02 / Demokratik Cephe(Komünist): 21.123, % 2.17 / KİH: 49.108, % 5.05 / Bağımsız: 501, % 0.05 / KYB (Zehmetkeşan ile ittifak halinde): 423.833, % 43.61 / Toplam: 971.953, % 100.00.

www.kurdistan-parliament.org/election.htm 16 Eylül 2003.

127 Ancak iç çatışmalar nedeniyle bu seçim yapılamayacak bunun yerine meclisin görev süresi iki kez uzatılacaktı.

128 1992 Başkanlık Seçimlerinde Kürdistan Bölgesel Meclisi verilerine göre adayların aldıkları oylar: M.Barzani (KDP): 466819, % 47.46 / C.Talabani (KYB): 441057, % 44.84 / Mahmud Osman (KSP): 23309, % 2.37 / Molla Osman Abdülaziz (KİH): 38865, % 3.95 <http://www.kurdistan-parliament.org/election.htm> 16 Eylül 2003.

Seçimlerle kurulan Irak Kürt Milli Meclisi ilk toplantısını 4 Haziran 1992'de bölgesel başkent olan Erbil'de yaptı. Bu oturumda KDP'den Cevher Namık, Meclis Sözcüsü olarak seçildi.¹²⁹

Kürtler, seçimler ve meclisin açılmasından sonra en önemli adımı da attılar ve Temmuz 1992'de Kürt Bölgesel Hükümeti, KYB'den Fuad Masum'un Başkanlığında kuruldu.¹³⁰ Hükümet, Başbakan hariç 15 bakandan oluştu. Hükümetin tüm bakanlıklarında iki parti %50 kuralını sıkı sıkıya uygulamışlardı. Her bakanın neredeyse kendisi ile aynı yetkilere sahip, diğer partiden, bir yardımcısı var idi. Her konuda ikili bir yapı oluşmuştu. Meclis ve hükümet başkanlıklarında da bu kurala riayet edilmişti. Meclis Başkanı KDP'li iken, Başbakan KYB'li idi.¹³¹

Kürt Hükümeti, hızlı bir şekilde yönetimini olgunlaştırmaya, yerleştirmeye çalışıyordu. Temmuzda kurulan KBH, Eylül ayı içinde Kürtlerin idaresindeki  vilayete; Erbil, Süleymaniye ve Duhok'a vali atamalarını yaptı. Ayrıca Saddam Hüseyin memurlarını çektiği ve kalanların da maaş ödemelerini keştiği için aylardır ücret alamayan çalışanlara cüz'i de olsa maaş demelerine başladı. Yine Eylül ayı içinde Hükümet, 50.000 kişilik birleşik bir ordu kurma, polis kuvvetlerinin ve dış politika faaliyetlerinin birleştirilmesi ile medya faaliyetlerini koordine etme gibi kararlar aldı.¹³² Birleşik ordu, polis gücü ve bağımsız dış politik faaliyetler bir devlet olmanın cüzleri arasındaydı ve Kürtler bu noktalarda adımlar atmaya çalışıyorlardı. En önemli kararlardan biri de 50.000 kişilik birleşik bir ordu kurma kararı idi. Tüm partilerin peşmerge güçleri bu tek ordu çatısı altında birleşecekti. Lakin bu tasarı da diğer birçoğu gibi i çatışmalar nedeniyle gerçekleşemedi.¹³³

Barzani ve Talabani ikilisinin Batılı liderle görüşmeleri sadece John Major ile sınırlı kalmadı. Temmuz 1992'de Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand'ın eşi Daniele Mitterrand yanında Fransa Sağlık Bakanı Bernard Kouchner olmak üzere Kuzey Irak'a bir gezi düzenledi. Bir Batılı lkeden Kuzey Irak'a ilk defa bu kadar st

129 IKMM'nin Arapça'sı: El-Meclis El-Vatani El-Krdistani. İngilizce'si: Iraqi Kurdistan National Assembly (IKNA). Iraqi Kurdish Natinoal Assembly'in Türkçe'si bir çok farklı şekilde ifade edilmektedir. Burada 'Irak Kürt Milli Meclisi' olarak tercümesi uygun görülmüştür. IKMM'nin internet adresi: <http://www.kurdistan-parliament.org> 16 Eylül 2003.

130 Bengio, MECS, 1992, syf: 470, Bakanlar Kurulu'nun tam listesi için bkz:syf: 473. KBH'nin web adresi: <http://www.krg.org> KBH- İngilizce Kurdish Regional Government'in (KRG) tercümesi olarak uygun görülmüştür.

131 Çatışma ıkınması amacıyla bulunan bu çözüm bir süre sonra sorunların kaynağı oldu. İki başlı yapı içinde hükümet çalışamaz olmuştu. Kürtler arasında sisteme alaycı bir dille "demokrasiya bi fifti-fifti" yani "yarı yarıya demokrasisi" deniyordu. Bkz: Aytar, *Kurdistana Bi Fifti Fifti*.

132 Bengio, MECS, 1992, syf: 470.

133 Aytar, a.g.e, syf: 9-30.

düzeyde bir gezi olmuştu.¹³⁴ Bunun anlamı Kürtlerin oluşturmaya çalıştığı yapıya Batının, özellikle Fransa'nın, bir yere kadar destek vereceği idi. Fransa'nın, Kürtlere bu yakın ilgisi devam etti ve 19 Ağustos 1992'de Barzani ve Talabani, Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterrand ile Paris'te görüştüler. Hemen ardından Barzani ve Talabani, aynı ay içinde ABD Dışişleri Bakanı James Baker ile Washington'da diğer bazı Irak muhalefet gruplarıyla beraber görüştüler. Talabani, Mitterrand'ın kendilerine söylediklerine dair şöyle diyordu: *"O, Kürt halkının haklarını birleşik ve demokratik bir Irak'ta federasyon çerçevesinde desteklemektedir."*¹³⁵ Böylece Kürtlerin kuracağı, federal bir Irak'ı hedefleyen yapı zımnen tanınmış ve desteklenmiş oluyordu. Bağımsızlık istedikleri takdirde böyle bir kabul görmeyeceklerinin farkında olan Kürtler, batılı ülkeler ile bu derece üst düzeyde görüşmelerinden Kürt nüfus barındıran komşuları rahatsız olmasın diye bu komşuları tatmin edeceğini düşündükleri açıklamalar yapıyorlar, federalizmden öteye bir şey hedeflemediklerini çok sık vurguluyorlardı.

1992 yılında Şiiler için de önemli bir adım atılmıştı. Kürtler için ilan edilen 36. Paralel uygulaması Şiiler için biraz geç bir vakitte, 27 Ağustos 1992'de ilan edilmişti. Irak'ın güneyindeki, 32. paralelin güneyi, Şii bölgesi uçuşa yasak bölge ilan edilmişti.

3.8 Türkiye'nin Seçimlere ve Seçim Sonrası Gelişmelere Karşı Tutumu

Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında çok yönlü bir denge siyaseti izlenmekteydi. Bir yandan ABD ile ilişkiler olumlu bir şekilde sürdürülmeye çalışırken, diğer yandan Irak'ın toprak bütünlüğü korunmaya çalışılıyor ve Kuzey Irak'ta Kürt varlığının kurumsallaşması engellenmeye çalışılıyordu. Öte yandan da PKK'yla mücadele sürdürülüyordu ve PKK'nın kuzeydeki varlığı sona erdirilmeye çalışırken; devam eden ambargonun Türkiye'ye ekonomik maliyeti azaltılmaya çalışılıyordu.¹³⁶

Türkiye, seçimlerin yapıldığı 1992 Mayıs ayında Kuzey Irak'a büyük bir askeri operasyon başlattı. Amaç her ne kadar PKK üslerini yok etmek ise de zamanlama itibarıyla Irak Kürtlere göre Türkiye'nin operasyondaki amacı sadece PKK'ya değil aynı zamanda kendilerine de gözdağı vermektir. Türkiye, seçim yapmayı bağımsız devlete giden bir yol olarak görüyor, seçimlerin Kürtlerin ileride bağımsız bir devlet kurma niyetlerini meşrulaştıracağını düşünüyordu. Bu yüzden Irak Kürtlere seçimler

134 Saddam, bu gezi sırasında bayan Mitterrand'a başarısız bir suikast girişiminde bulunmuştu. Bengio, MECS, 1992, syf: 468.

135 Bengio, MECS, 1992, syf: 471.

136 Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki ...", syf:35.

sonrası oluşturacakları yapı ile ilgili olarak gözdağı verilmişti. Bu tarihten sonra Irak Kürtleri ne zaman kendilerince önemli bir adım atsalar o tarihlerde Türkiye sınır ötesi operasyonlar yaptı ve Irak Kürtleri, PKK ile çatıştılar.¹³⁷

PKK'ya yönelik operasyonlar sırasında KDP ve KYB, Türkiye ile işbirliği yaptığı için PKK'nın bu iki parti ile arası açılıyordu. 18 Temmuz 1992'de PKK, Kuzey Irak ile Türkiye arasındaki Irak Kürtleri için hayati öneme sahip Habur'dan geçişleri yasakladı. PKK ambargosu özellikle kamyoncular üzerinde etkili olmuş, Türkiye'den bölgeye geçişleri oldukça azaltmış, Kuzey Irak ekonomisine büyük darbe vurmuştu. Ağustosun ortasından itibaren ortam tekrar yumuşadı ve PKK, 18 Ağustosta Habur'dan geçişlere tekrar izin verdiğini açıkladı.¹³⁸

PKK, Türkiye'ye yönelik saldırılarını ya yurt içinden ya da Kuzey Irak'tan yapıyordu, Suriye ve İran sınırları geçiş için kullanılıyordu. Ancak 1992'de Kuzey Irak'ta pek çok yerden çekilmek zorunda kalmış olan PKK, kamplarının bir kısmını İran Kürt Bölgesine kaydırmıştı. 28 Ağustos 1992'de PKK, İran topraklarından Hakkâri'deki Alan karakoluna saldırdı. Bu saldırının İran topraklarından yapılmış olması, İran topraklarının salt geçiş dışında da kullanılması açısından önemli idi. Türkiye'nin sert tepkisi sonrası İran, PKK'nın İran'dan Türkiye'ye saldırmasına izin vermedi.¹³⁹

Özal, Körfez Savaşı dönemindeki Saddam Hüseyin karşıtı aktif politikasını devam ettiriyordu. Özal, Irak Kürt liderleri ile Mart 1991'de yaptığı toplantıların bir benzerini bu sefer tüm Irak muhalefeti ile yapmaya karar vermişti. 2 Eylül 1992'de, Ankara'da Turgut Özal başkanlığında, tüm Irak muhalefeti ile "Saddam'ı devirme zirvesi" yapıldı. Mesut Barzani ve Celal Talabani'nin yanı sıra Türkmen lider Muzaffer Aslan ile üç Şii ve üç Sünni lider de toplantıya katılmıştı. Gündemdeki ilk konu 36. paraleli 34'e çekerek, Kerkük'ü de içine alan bu bölgenin yalnızca Kürtleri değil, Türkmen, Sünni, Şii tüm muhalifleri kapsayacak hale dönüştürülmesi; ikinci konu ise, Kuzey Irak'ta Saddam Hüseyin'e karşı mücadele eden bütün muhalif grupları temsil edecek geçici bir Irak hükümeti ile parlamentosunun kurulmasıydı.¹⁴⁰ Özal'ın Iraklı muhalifleri, hükümeti ve dışışleri bürokrasisini devre dışı bırakarak Çankaya'da toplanmasına Başbakan Süleyman Demirel ve Dışışleri Bakanı Hikmet Çetin başta olmak

137 Mesela, 4 Ekim 1992'de Federasyon kararı alan Irak Kürtleri, bu karardan birkaç gün önce Türkiye ile işbirliği halinde PKK üslerine saldırmışlardı. Bkz: 4.1.1.2 Türkiye'nin PKK'ya Yönelik Ekim-1992 Sınır Ötesi Operasyonu ve 4.1.1.3 Türkiye'nin KDP ve KYB ile Görüşmeleri.

138 Yalçın, Binbaşı Ersever'in İtirafı, a.g.e, syf: 72.

139 "İran'da 4 km Sıcak Takip", Hürriyet, 1 Eylül 1992 ve Oktay Ekşi, "İran, Suriye ve PKK", Hürriyet, 1 Eylül 1992.

140 "Çankaya'da Saddam'ı Devirme Zirvesi", Hürriyet, 3 Eylül 1992.

üzere bazı siyasiler sert tepki göstermişti. Başbakan Süleyman Demirel, *"Yetkilerini kaç defa hatırlattık. Bunun üzerine ne kadar sıkıntı çıktı..."* derken; Çetin, *"Neler konuşulduğunu bilmemiz mümkün değil"* diyerek daha sert bir tepki ortaya koymuştu. DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit ise Özal'ı *"Türkiye'yi bölme oyunlarına alet olmakla"* suçlamıştı.¹⁴¹

Özal'ın bu adımları Türkiye'nin statükoyu korumaya dayalı geleneksel politikasından Körfez Savaşı dönemi başlattığı kopuşu devam ettirme çabası gibi görünmekteydi. Türkiye'nin Cumhurbaşkanı komşu bir ülkenin rejimini değiştirmek üzere muhalifleri ile toplantı yapıyordu. Bu Türkiye'nin geleneksel politikası açısından düşünülemeyecek bir şeydi.

Türkiye bu gelişmelere tepki olarak, bu gelişmelerden rahatsızlık duyan bir diğer ülke olan İran ile temasa geçti. Eylül 1992'de Türkiye içişleri Bakanı İsmet Sezgin Tahran'ı ziyaret etti. Konu PKK, İKDP, Halkın Mücahitleri'nin karşılıklı faaliyetleri idi. Türkiye, PKK'nın İran'daki faaliyetlerinin yasaklanmasını isterken; İran da Türkiye'den, İran-KDP¹⁴² ve Halkın Mücahitleri'nin Türkiye'deki faaliyetlerinin yasaklanmasını istiyordu. Bu görüşmeler sırasında bir alt komisyon kurulması kararlaştırılmıştı. Bu komisyonun çalışmaları çerçevesinde 7 Ekim 1992'de bir İran heyeti Türkiye'ye gelmişti. Görüşmelerde İran heyeti sınırda, PKK'ya karşı güvenlik tedbirlerini arttırmayı kabul etmişti.¹⁴³

Irak'ın Türkiye'ye Bakışı

Körfez Savaşı'ndan sonra Irak rejiminin Türkiye'nin politikasına yaklaşımı sürpriz bir şekilde olumluydu. Bağdat, Türkiye'yi süper güç müttefiki tarafından zorla yönlendirilen ve esasında Irak'la aynı düşünceleri paylaşan bir devlet olarak görüyordu. Her iki devlet de Kürtlerin özerk veya federe bir yapı kurmasını istemiyordu. Bununla beraber ambargo altındaki Irak için Ürdün'le beraber Türkiye, bir çıkış noktası ve kaçakçılık rotasıydı.¹⁴⁴

Türkmenlerin Faaliyetleri

Türkmenlerin faaliyetleri de artarak devam ediyordu. Türkmen parti ve teşkilatları arasında birliği temin etmek ve koordinasyonu sağlamak için 1992 yılından

141 "Çankaya Zirvesi Kıyamet Kopardı", *Hürriyet*, 4 Eylül 1992.

142 İran, Türkiye'den bunları isterken kendi de boş durmuyordu. İran, kendi PKK'sının lideri olan İran-KDP Genel Sekreteri Dr. Sadık Şerefkendi ve iki İran-KDP Merkez Komite üyesini 27 Eylül 1992'de Berlin'de öldürdü. İran-KDP'nin bir önceki lideri olan Dr. Qasımlo da 1990'da Viyana'da İran ajanları tarafından öldürülmüştü. Dr. Qasımlo, İran-KDP'nin kurulduğu günden beri, Kadi Muhammed'ten sonra en güçlü, en popüler lideri idi. Böylece İran-KDP, iki yıl içinde iki başkanını kaybetmiş oluyordu.

143 "İran, Sınırını PKK'ya Kapatı", *Hürriyet*, 9 Ekim 1992.

144 Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki ...", syf:34.

itibaren çeşitli toplantılar yapılmaya başlandı. 24 Nisan 1995'te kurulacak olan ITC'nin kurulması süreci bu toplantılarda başlatıldı.¹⁴⁵ ITC içinde yer alacak olan partilerden biri olan Türkmen Birlik Partisi 1992 yılında kuruldu. Bu parti daha sonra 1996 yılında Türkmeneli Partisi adını aldı.¹⁴⁶

145 "Türkmenlerin Siyasi Yapılanması", Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, <http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmen15.htm> 15 Nisan 2003.

146 Günay, Mehmet, "Irak'ta Türk Varlığı", syf:106.

4. KUZEY IRAK KÜRT FEDERE DEVLETİNİN KURULUŞUNDAN 11 EYLÜL 2001'E KADAR TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK POLİTİKALARI

Türkiye'nin 1992'den 2002'ye Kuzey Irak politikaları Kuzey Irak'taki dönemsel gelişmeler temel alınarak üç ana bölümde ele alınmıştır.

İlk olarak 1992-1994 arası, Kuzey Irak'ta Kürt yönetiminin tek bir meclis ve hükümet çatısı altında çalıştığı, görece istikrarın egemen olduğu yaklaşık iki yıllık süre birinci dönem olarak değerlendirilmiştir. İkinci dönem ise 1994 Mayıs ayında çatışmaların çıkmasından, 1998 Washington Anlaşması ile bölgede istikrarın yeniden sağlanmasına kadar olan; iç çatışmaların sürdüğü, iki hükümetli bir yapının ortaya çıktığı, 1994-1998 yılları arasındaki dönemdir. 1998 Washington Anlaşması ile 2002 arasındaki ateşkes şartlarının egemen olduğu ve nispeten çatışmasız geçen dönem ise üçüncü dönem olarak kabul edilmiştir.

4.1 1992-1994 TEK MECLİS VE HÜKÜMET DÖNEMİ

1992-1994 yılları arası istikrar döneminde Kürtler, Saddam Hüseyin'in çekilmesi ile ortaya çıkan otorite boşluğunu doldurmaya çalışmış, yoğun kurumsallaşma faaliyetlerinde bulunmuşlardır.

Yaklaşık iki yıl süren bu dönem kendi içinde iki alt dönem halinde değerlendirilebilir. Birinci dönem, Kuzey Irak Kürt Federe Devletinin ilanı, federe devletin kurumsallaşma çabaları ve ilan sonrası Türkiye'nin tepkileri ile sınır ötesi hareketlerinden oluşan evre olarak değerlendirilmiştir. İkinci dönem olarak da büyük iç çatışmaların sinyalini veren ilk iç çatışmaların başladığı evre olarak değerlendirilmiştir.

4.1.1 Kuzey Irak Kürt Federe Devleti'nin ve Hükümetinin Kurulması,

Kuzey Irak Kürtleri, Körfez Savaşı sonrası Huzur Operasyonu ile korundukları için belli bölgeleri denetimleri altına alabilmişler ve bu bölgelerde kendi idarelerini kurmuşlardı. Kürtlerin denetimindeki bölgede seçimler yapılmış ve akabinde bir Meclis oluşturulmuştu. Meclis'in oluşturulmasından sonra sıra Meclisin altında çalışacağı kurumsal yapıyı oluşturmaya gelmişti. Meclis olduğuna göre hükümet de olmalıydı; hükümet ise ancak devletlerde veya federasyon benzeri yapılarda olabilirdi. Irak Kürtleri bu noktada Saddam Hüseyin sonrası Irak için düşündükleri federasyon

formülünü, Saddam Hüseyin'in Kuzey Irak'ın federatif bir formülle idaresine karşı çıkacak fiili gücü olmadığı için, uygulamaya koyma yolunu seçmişlerdi.

Kürtler, Meclislerini oluşturduktan birkaç hafta sonra Hükümetlerini oluşturmuşlar, ondan birkaç ay sonra da birleşik Irak içinde federasyon ilan etme kararı almışlardı. 4 Eylül 1992'de KYB Sözcüsü Berhem Salih, Erbil'de, Irak Kürt Milli Meclisi'ndeki toplantıda, Kürt bölgesinde federe bir devlet kurulması kararı alındığını resmen açıklamıştı. Salih, bu açıklamadan bir ay sonra da 4 Ekim 1992'de IKMM'nin, merkezi hükümetle kurulacak ilişkilerin bundan sonra federasyon temelinde olacağına dair bir kanun çıkardığını açıkladı.¹⁴⁷ Kanunun son cümlesinde: *"Irak Kürdistanı Meclisi bu tarihi aşamada (ilgili) uluslararası anlaşmalara uygun olarak kendi kaderini tayin hakkını, insan haklarına saygı ve çok partili demokratik sistem temelinde ve Federal Birlik çerçevesinde merkezi hükümetle görüşmeyi, Irak Kürdistanı adına oy birliği ile karar vermiştir"*¹⁴⁸ denmekteydi. Bu karar¹⁴⁹ ile Kuzey Irak Kürt Federe Devleti ilan edilmiş oluyordu.

Irak Kürtleri, böylece Irak'ın kuruluşundan beri sürdürdükleri 'otonomi' mücadelesindeki en ileri adımı atmış oluyorlardı. Daha önce de kendi bölgelerinde 'kurtarılmış bölgeler' oluşturabilmiş olan Irak Kürtleri hiç bu kadar geniş alanda bu kadar 'egemen' olamamışlardı.¹⁵⁰

Kuzey Irak Kürt Federe Devleti, Kürtlerin önceki tecrübelerini de kullanarak, kurumsallaşma çalışmalarını hızla sürdürmüştü ve yıl sonu itibarıyla 1.100 okul, bir askeri kolej ve üç üniversite faaliyete geçmişti. Kasım 1992'de ise daha kurumsal bir adım atılmış ve Temyiz Mahkemesi Kurulmuştu.¹⁵¹

147 "Kuzey Irak'ta Federe Kürt Devleti", *Hürriyet*, 6 Ekim 1992.

148 Federal Birlik İlanı Beyannamesi'nin Kurmancı tercümesinden Türkçe'ye çevrilmiştir. Bkz: Aytar, a.g.e, syf: 297-300, Türkçe metin için bkz. Dağlı, *Birakuji*, syf:97. Türkçe metin sonradan bulunduğu halde ilk tercümenin bırakılması uygun görülmüştür.

149 IKMM'nin kanun çıkarma yetkisi uluslararası alanda tanınmadığı için bu 'kanun'dan genelde 'karar' olarak bahsedilmektedir.

150 Irak Kürtleri, 1920'li yıllarda Şeyh Mahmud Hafid (Berzenci) döneminde ve daha sonraki dönemlerde 'de facto' biçimde sınırlı bir özerklik altında yaşamışlar, daima ellerinde merkezi Irak hükümetinin otoritesi dışında belli bölgeler bulunmuştu. Mesela Irak Ordusu, ülkenin kuzeyindeki bazı bölgelere ilk defa Kürtlerin 1975 yenilgisinden sonra girebilmişti. Kürtler, kendi bölgelerinde kendi okullarında eğitim vermişler, 1958 Kasım Darbesi sonrasındaki yıllarda Irak hükümetinde bakanları da bulunmuştu ve hatta, tam olarak yürürlüğe girmemiş olsa bile, 1970'de bir otonomi hakkı bile kazanmışlardı. Bu anlaşma uyarınca 1970-1974 arası Irak Hükümetinde Kürt Bakanlar bulunmuş, ama 1974'te Ahmed Hasan El-Bekr'in ilan ettiği 'özerklik yasası'nı Kürtler kabul etmeyince bu bakanlar hükümetten çekilmişlerdi. Ama Irak yönetimi istifa eden Kürt bakanların yerine kendisine yakın Kürtlerden yeni bakanlar atanmıştı. Bunlardan biri de, KDP tarafından adli sebeplerle idama çarptırılmış ve bu nedenle Baas rejimi tarafına geçmiş olan Molla Mustafa Barzani'nin oğlu Ubeydullah Barzani idi. Şeyh Mahmud dönemi için bkz. Mihemed Emin Zeki Beg, *Diroka Kurd û Kurdistanê*, sonraki dönemler için bkz. Bilgin, *Barzani*, syf:244-256.

151 Aytar, a.g.e, syf: 21-23. Temyiz Mahkemesi, KBH Adalet Bakanı'nın verdiği bilgiye göre, Meclis tarafından atanıyor, idari olarak ise Adalet Bakanlığına bağlı, bağımsız bir kuruluş. Aytar, a.g.e, syf: 90.

Kuzey Irak'taki siyasal istikrar ortamı Kürt partileri arasında birleşmeleri de daha kolay hale getirmişti. 10 Şubat 1993'te Kürdistan Sosyalist Partisi, 14 yıllık ayrılıktan sonra tekrar KYB ile birleşmişti. Ağustos 1993'te de Devrim Bayrağı(Ala Şoreş) adlı bir grup da KYB'ye katılmıştı. 28 Temmuz 1993'te de Sami Abdurrahman'ın Kürdistan Birlik Partisi (Yekgirtin), 18 yıllık ayrılıktan sonra KDP'yle birleşmiş, bu birleşme ile KDP'nin resmi adı Partiya Demoqrata Kurdistan'a Yekgirti (PDK-Y, Birleşik Kürdistan Demokrat Partisi) olarak değişmişti.¹⁵²

Ayrıca KDP'nin 16 Ağustos'taki 11. Kongresinde de Şii Feyli Kürtlerinin kurduğu İslami Feyli Hareketi (Tevgera Feyliya İslami) ve 1980 sonrası KDP'den ayrılmış olan Yezidi Kürtlerin çoğunlukta olduğu Ali Sincari başkanlığındaki Kürdistan Demokratik Birliği (Yekitiya Demoqrasiya Kurdistan-YDK) de KDP'ye katılmışlardı.¹⁵³

Kürt Bölgesel Hükümeti, Şubat 1993'te Hükümet içinde ilk görev değişikliklerini yaptı. Bu değişiklikler ile ilk defa Başbakan değişmiş; KYB, Kürt Bölgesel Hükümeti Başbakanı Fuad Masum'un yerine KYB Politbüro üyesi Kosret Resul Ali'yi atamıştı. Biri KDP'den üçü KYB'den dört bakanlıkta da değişiklik olmuştu.¹⁵⁴

KDP-KYB yakınlaşması da sürmekteydi. 16 Ağustos 1993'te KDP 11. Kongresini Erbil'de yapmış, Talabani KDP'nin kongresine bizzat katılmıştı. Talabani, KDP'den ayrıldığından beri belki de ilk defa bir KDP kongresine katılıyordu. Türkiye'den bazı siyasi parti temsilcileri ve milletvekilleri de kongreye katılmışlardı.¹⁵⁵

4.1.1.1 Irak Kürtlerinin Irak Hükümeti ile İlişkileri

Kürtler ile Irak arasındaki diyalog da sürüyor gerek Saddam Hüseyin gerekse de Kürtler anlaşma çabalarına devam ediyorlardı. Saddam Hüseyin, Kürtlere karşı hem diyalog hem de zor politikası izliyordu. Saddam Hüseyin bir yandan elçiler gönderirken diğer yandan Kürt bölgesinde karışıklıklar çıkartıyordu.

152 Dağlı, a.g.e, syf: 302-306.

153 "Bu gruplardan birincisi İran'ın SAVAMA'sı, ikincisi de Suriye'nin MUHABERAT'ıyla ilişkili idi", Dağlı, a.g.e, syf: 250. Feyli Kürtleri, Saddam Hüseyin tarafından İran'a sürülmüştü ve Yezidi Kürtlerin en yoğun olduğu yer olan Sincar Dağı'nın (Cebel Sincar) bir kısmı Suriye'de idi.

154 Aytar, a.g.e, syf:12. Bir başka kaynakta Kosret Resul'ün Başbakan atanması konusunda şöyle denilmektedir: "...olumlu özelliklerine rağmen Kosret, Talabani'nin her istediğini yapan biri idi ve bu özelliği nedeniyle o göreve getirilmişti." Dağlı, a.g.e, syf: 255. Dikkat edilirse yeni Başbakanın 'atanması' Meclis tarafından değil mensubu olduğu partinin lideri tarafından yapılmıştı. Yani başbakanı, 'cumhurbaşkanlığı' veya benzeri hiçbir resmi devlet adamlığı sıfatı olmayan bir parti başkanı atamıştı. Bu durum da gelecekte meclisin tıkanacak olmasının habercisi idi.

155 "KDP Kongresine PKK'yı Almadılar", Hürriyet, 17 Ağustos 1993.

Şubat 1993'te Barzani, Bağdat'ın arabulucu gönderdiğini ama Kürtlerin böyle bir diyaloga girmeyi reddettiklerini açıklamıştı. Aynı arabulucu, Temmuz 1993'te tekrar Kürt Bölgesine gönderilmiş ama sonuç ilkinden farklı olmamıştı.¹⁵⁶

Kuzey Irak'ta Baas ajanlarınca düzenlenen suikastlar, bombalamalar, saldırılar birbirini izliyordu. Saddam Hüseyin, kendisi ile çalışan Kürtleri ve bölgeye yerleştirdiği bazı Arap aşiretlerini kullanmaktaydı. Saddam Hüseyin, BM çalışanları ve uluslararası basını bölgeden uzaklaştırmak için de onlara yönelik olarak da sabotaj ve suikastlarda bulundu. Bu tür olayların en önemlisi Fransız Haber Ajansı AFP muhabiri Lisy Schmidt'in 1994 Nisan başında öldürülmesi idi.¹⁵⁷ Bu dönemde Irak Hükümet kuvvetleri de doğrudan Kürt köylerine saldırılarını sürdürmüşlerdi. Bu şekilde Saddam Hüseyin Kürtleri yıldırma ve kendi yönetimini arzular hale getirmek istiyordu.¹⁵⁸

Saddam Hüseyin, Kürtleri yıldırma politikası çerçevesinde Mayıs başında Kürtlere uyguladığı ambargonun en ağır kararını alarak, 25'lik Irak dinarını tedavülde kaldırmış ve Kuzey Irak'ı bir nevi mühürleyerek eski banknotların yenileri ile değiştirilmesini engellemişti. Barzani, *"Kürtlerin bu kararla Kürdistan'da tedavülde olan 1 milyar dinarın yarısını kaybettiğini"* söylemişti. Kürtler kendi paralarını basmak¹⁵⁹ veya Türkiye ile Suriye paralarını kullanmakla Bağdat'ı tehdit ettiler ama bunları o zamanlar tam anlamıyla gerçekleştirememişlerdi. Kuzey Irak Kürt liderleri Türkiye'den Türk Lirası'nın bölgede kullanılmasını talep etmişler ancak Türkiye, zaten konvertibl olan Liranın bölgede kullanılabileceğini ancak Kuzey Irak'ta bir TL bölgesi oluşturulmasının söz konusu olmadığını belirtmişti.¹⁶⁰

Bölgenin ekonomisi Saddam Hüseyin'in bu kararı ile daha da kötüye gitmişti. Enflasyon %100'lerde iken, işsizlik oranı %80 civarında idi. Ağustos 1993'te Bağdat, bu sefer de Musul'dan KDP'nin en güçlü olduğu yer olan Behdinan'a (Türkiye-İran-Irak sınır bölgesi) giden elektriği kesmiş, Duhok ve Zaho yılın geri kalanını elektriksiz geçirmişti.¹⁶¹

156 Mükerrrem Talabani, eski bir Kürt Komünisti olarak bilinmektedir. Celal Talabani ile soyadı aynı olmasına rağmen bir akrabalığı yoktur. Bengio, MECS, 1993, syf: 385.

157 Bengio, MECS, 1994, syf: 345.

158 Bengio, MECS, 1993, syf: 385.

159 Kürtler, kendi paraları olan 'Kuro'nun taslağını 2002'de çıkardılar lakin parayı basmadılar. Kuro'nun tasviri baskısı için bkz: <http://www.kurdistanet.org> 31 Aralık 2002. En küçük para birimi olan kuruş karşılığı olarak da 'Perk' belirlenmişti. 100.Perk, bir Kuro edecekti.

<http://kurdweb.humanrights.de/keo/english/culture/ncharacters/currency.html> 14 Mart 2003.

160 "Kuzey Irak'a TL Kullanma İzni", Hürriyet, 30 Mayıs 1993.

161 Bengio, MECS, 1993, syf: 385.

Arap-Kürt ilişkilerinde ise önemli mesafeler kat edilmekteydi. Irak Kürtleri, ilk defa olarak 1992'de Arap basınında kendilerine yer bulmuşlar, 1993'le beraber artık sadece Arap basınında yer almamaya, eskiden kendileriyle görüşmeyen Arap liderleri tarafından da kabul edilmeye başlanmışlardı. 1970'li yıllarda da sık sık Arap liderleri ile görüşen Celal Talabani o günlerde görmediği kabulü 1993 yılında görmekteydi. 8 Mart 1993'de Talabani, Kuveyt'i ziyaret etmiş, ziyarette karşılıklı destek açıklamaları yapılmıştı. Ağustos 1993'te Kuveyt Dışişleri Bakanlığı'nın bir delegasyonu Kuzey Irak'ı ziyaret ederek Talabani ve Barzani ile görüşmüş; Kuveytliler, Kürtlere tıpkı Şiiilere olduğu gibi, 3 milyon dolarlık insani yardım yapma niyetinde olduklarını açıklamışlardı. Bir Arap ülkesinin resmi dışişlerinden bir heyetin Kuzey Irak ziyareti bu açıdan anlamlı idi.¹⁶²

4.1.1.2 Türkiye'nin Kürt Federe Devleti İlanına Karşı Politikaları

Federasyon kararının ilanı ile sadece Irak Kürtleri için değil, Kürt nüfus barındıran tüm devletler ve bu devletlerdeki Kürtler için de yeni bir dönem başlamıştı. Kürtlerin kendi kendilerini yönetme tecrübesinin başarısı veya başarısızlığı Irak dışındaki Kürtleri de, bu Kürtlerin vatandaşı oldukları devletleri de yakından ilgilendirmekteydi.

Türkiye, en büyük Kürt nüfusun Türkiye'de yaşaması ve PKK ile yıllardır büyük çaplı bir çatışma içinde olması nedeniyle diğer bölge ülkelerinden belki de daha fazla, Kuzey Irak'a müdahil olmuştu.¹⁶³ Türkiye'nin Irak ve Kuzey Irak yaklaşımı bu nedenle tamamen Kuzey Irak'taki Kürt sorunundan ve bunun Türkiye'deki Kürtler açısından doğurduğu, doğurabileceği sonuçlardan etkilenmiş, Irak'a dair diğer bütün jeopolitik ve stratejik etkenler Irak Kürt sorununun yanında önemsiz kalmıştı.¹⁶⁴ Türkiye'nin Irak politikasında daimi önceliği Bağdat'ta, Kürtlerin Kuzey Irak'ta bağımsız bir devlet ya

¹⁶² Bengio, MECS, 1993, syf: 388.

¹⁶³ İran'da da Kürtler ve merkezi hükümete isyan etmiş Kürt partileri var. Bunların en büyüğü İran-KDP'dir, ayrıca Komela da hatırı sayılır bir örgüttür. Ama ne İran Kürtlerinin genel nüfus içindeki oranları (% 8-10) Türkiye Kürtlerinininki kadar (% 15-20) çoktur ne de İran-KDP, PKK kadar güçlü bir örgüttür. Suriye Kürtleri de genel nüfus içinde azdırlar (%10'dan az) ve herhangi bir silahlı örgütleri yoktur. Suriye Kürtleri; Suriye-KDP, Suriye Kürt Birlik Partisi ve diğer bazı partiler aracılığıyla silahsız muhalefet yürütmektedirler. Fakat sonuç itibarı ile her üç ülkede de Kürt nüfus vardır ve Irak Kürtlerinin her hareketi bu ülkelerin vatandaşı Kürtlerce yakından izlenmiştir. Zamanında Molla Mustafa Barzani'nin KDP hareketi Kürtlerin bulunduğu hemen her yerde bir KDP kurmayı başarmıştı. Irak-KDP, İran-KDP, Türkiye-KDP, Suriye-KDP ve Lübnan-KDP'nin halen var olması Irak Kürtlerinin diğer Kürt bölgeleri üzerindeki etkisini de göstermektedir.

¹⁶⁴ "Bakan, Türkiye'nin Kuzey Irak'la ilgili ilişkisinin temelinde PKK var. PKK olmasa Türkiye, Kuzey Irak Kürtleriyle hiç ilgilenmeyecek." Yalçın, a.g.e, syf: 102 "TC yöneticileri Kuzey Irak'la, PKK yüzünden ilgilenmişlerdir. PKK olmasa Kuzey Irak'la ilgilenmeyecek. Sanki Türkiye'nin Irak diye bir komşusu yok. Ekonomik, tarihsel, coğrafi, kültürel birtakım ilişkileri yok! Haa PKK var bu nedenle ilgileniyoruz." Yalçın, a.g.e, syf: 111.

da federasyon oluşturma arzularına bir son verecek, ya da bu talepleri mümkün olan en asgari düzeyde tutacak, istikrarlı bir yönetimin bulunmasını sağlamak olmuştur.

Türkiye Hükümeti, 8 Ekim 1992 günü Bakanlar Kurulu toplantısından sonra Kürt Federe Devleti ilanına ilişkin yayınladığı bildiride, “... federe devlet kararını tek yanlı alınmış ve Irak’ı bölünmeye götürebilecek bir adım olarak görüyoruz. Başından beri olduğu gibi bugün de Irak’ın bölünüp parçalanmasına yol açabilecek böyle bir hareketi uygun görmüyoruz” diyerek tepkisini ortaya koymuştu.¹⁶⁵ Türkiye, ayrıca Kerkük’ün Kürt Federe Devleti sınırları içinde gösterilmesine de karşı çıkıyordu. Hükümet ortağı SHP’nin Genel Başkanı ve Başbakan Yardımcısı Erdal İnönü, kurul toplantısında “Kerkük de sınırlar içinde gösteriliyor. Bunu kim kabul eder?...” diyerek bu konudaki tepkisini ortaya koymuştu.¹⁶⁶

Kürt nüfus barındıran Irak’a komşu devletler federe devlet ilanına beraber tepki göstermişlerdi. Türkiye, İran ve Suriye, Kürt yönetiminin bağımsızlık adımı attığını ileri sürerek oluşumu tanımayacaklarını ilan etmişler, 14 Kasım 1992’de Ankara’da durumu görüşmek üzere üçlü bir toplantı yapmışlardı. Toplantıda Kürt Meclisinin Irak’ın geleceğini için federasyon öngören kararı değerlendirilmiş ve Irak’ın toprak bütünlüğüne bağlı kalınması gerektiği belirtilmişti.¹⁶⁷ Üç ülke arasında üçlü toplantılar düzenli aralıklarla devam etmiş, bunun için taraflar arasında bir danışma mekanizması kurulmuştu.¹⁶⁸ Üç ülke, Şubat ve Haziran 1993’te tekrar bir araya gelmişlerdi. Bu toplantılar her üç ülkenin de bağımsız bir Kürt devleti veya birleşik Irak çatısı altında da olsa bir Kürt Federe Devleti’ne karşı olduğunun göstergesi ve Kuzey Irak Kürtlerine her adımlarının dikkatle izlendiğine dair gözdağı idi. Haziran 1993’te Türkiye, Suriye ve İran bu kez Suriye’de buluşmuşlar, toplantı sonrası Suriye Dışişleri Bakanı Faruk El-Şara Kuzey Irak’taki durumdan rahatsızlığını bölgeyi “kaotik”¹⁶⁹ olarak niteleyerek belirtmişti. Kuzey Irak, kaos anlamında belki de Irak’ın kurulduğu zamandan beri en

165 “Ankara: Federe Kürt Devleti’ni Tanımıyoruz” ve “Hükümet Bildirisi”, *Hürriyet*, 9 Ekim 1992. Kuzey Irak politikası üzerinde etkinliğini Süleyman Demirel’in Başbakan olması ile yitirmiş olan Cumhurbaşkanı Turgut Özal ise hükümetten biraz farklı düşünüyordu. Özal, Kürt devleti konusunda Ekim 1992’de şunları söylemişti: “Ben şunu söylemek istemiyorum: “Bir Kürt devleti kurulsun, bir şey olmaz!” Yo, hayır. Biz istemedikten sonra kurulması mümkün değildir. Bu kadar da kendimizi küçük görmeyelim. 60 milyonluk bir Türkiye’yiz. Orada 3.5 milyonluk insan var. Ve fevkalade geri durumdalar. Sizin ekmeğinize muhtaç bunlar. Onlar devlet kuracak, Türkiye’den parça koparacaklar, bizim elimiz bağlı duracak. Yok böyle şey olmaz. Bunu düşünmek için komplo teorilerini üreten merkezlerin olması lazım. Ama var bu düşünceler. Siz hayır dedikten sonra, orada mümkün değildir. Ama şunu da düşünün. Oradaki insanların da daha iyi yaşamaya hakları yok mu? İnsan olarak düşünün. ”, Barlas, a.g.e, syf: 152.

166 “Gergin Toplantı”, *Hürriyet*, 9 Ekim 1992.

167 “Irak’ta Kürt Devleti Emrivakisi Durdurulsun ”, *Hürriyet*, 15 Kasım 1992.

168 Kirişçi, “... Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası...”, syf: 204.

169 Bengio, *MECS*, 1993, syf: 387.

sakin günlerini yaşadığı halde Şara'nın, 'kaotik' sözcüğünü kullanması Irak Kürtlerinin kurduğu otoritenin toplantıya katılanlarca tanınmadığı anlamına gelmekteydi.

4.1.1.3 Türkiye'nin PKK'ya Yönelik Ekim-1992 Sınır Ötesi Operasyonu

Türkiye, Kuzey Irak Kürtlerini kontrol altına almak için bazen, görünürde PKK'ya yönelik olsa da, KDP ve KYB'ye yönelik mesajlar taşıyan operasyonlar yapmakta idi. Ekim-Kasım 1992 operasyonunda olduğu gibi bazen askeri olarak PKK, siyasi olarak da hem PKK hem de KDP/KYB hedeflenmekteydi. Operasyonun Ekim ayındaki bölümünden rahatsız olmayan¹⁷⁰ Irak Kürtleri Kasım ayından itibaren operasyonun bir an önce bitirilmesini istemeye başlamışlardı.¹⁷¹

Fakat, bu politikasında Türkiye'nin eli istediği ölçüde serbest değildi. Türkiye, bu dönemde bir yandan Kürt federe devleti ilanına karşı tepkisini ortaya koyarken diğer yandan PKK ile mücadele edebilmek için KDP ile yakın ilişkiler kurmak zorunda kalmıştı. Türkiye, federe devlete bir yandan karşı çıkarken, bir yandan da federe devletin bölgede bir otorite kuracağını ve bu otoritenin PKK'nın faaliyetlerini sınırlayacağını düşünüyor, KDP-KYB ikilisinin yönetimindeki Kürt idaresinden bu şekilde faydalanmayı umuyordu.¹⁷²

Irak yönetiminin kuzey illerindeki kontrolünün azalması, 1980'lerin sonlarından itibaren PKK'nın bu bölgede üs kurmasını ve TSK ile mücadelenin yoğunlaştığı dönemlerde bölgenin stratejik derinliğini kullanmasını sağlamıştı. PKK, 1983'ten beri¹⁷³ Kuzey Irak'ı yoğun bir şekilde kullanmaktaydı. Türkiye, Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren PKK'lılara karşı Körfez Savaşı'ndan sonraki ilk çok kapsamlı operasyonu Ekim-Kasım 1992'de yapmıştı. TSK, hava ve kara unsurları ile bölgeye girmiş ve belli bir alanı denetimine almıştı.

29 Eylül 1992'de PKK yaklaşık bin kişilik bir güçle Hakkâri'de Derecik ve diğer bazı sınır karakollarına saldırmış, ama saldırıdan haberdar olan TSK askerlerinin pususu sonucu ağır zayıat vermişti. PKK, bu kadar büyük bir güçle saldırarak, ordulaşma sürecine geçmek ve bu alanda kurmayı düşündüğü Ulusal Meclis ve Botan-Behdinan Savaş Hükümeti için kurtarılmış bölge oluşturmak amacıyla, bir deneme

170 "Barzani: Hedef Osman Öcalan", *Hürriyet*, 9 Ekim 1992.

171 "Kürt Liderlerin Mehmetçik Korkusu", *Hürriyet*, 1 Kasım 1992.

172 "DSP lideri Ecevit de federe Kürt ile pazarlığını Çankaya Köşkü'nde yaptığını iddia ederek, Özal'ın Talabani ve Barzani ile yaptığı görüşmede "Siz PKK'yı temizleyin, biz de kuracağınız Kürt devletini görmezden gelelim" dediğini öne sürdü", "Çetin: Federe Devletin İlanı Uygun Değil", *Hürriyet*, 8 Ekim 1992.

173 Temmuz 1983'te KDP ile PKK arasında bir protokol imzalanmıştı. PKK, bu protokolden sonra Kuzey Irak'ta hareket serbestisi kazanmıştı. Protokolü'nün tam metni için bkz: Dağlı, a.g.e, syf: 32-35.

yapmış¹⁷⁴ ama sonuç örgütün hiç de umduğu gibi olmamıştı. Bu baskın sonrası TSK birlikleri Kuzey Irak'ta sıcak takip operasyonları düzenlemiş ama bir iki gün içinde çekilmişlerdi.¹⁷⁵ Bu çatışmaların olduğu günlerde IKMM, PKK'ya Türkiye sınırını terk edip iç bölgelere çekilmesi için uzun süredir yaptığı çağrıları son bir kez tekrarlamıştı. PKK'nın bu çağrıları kabul etmemesi üzerine 1 Ekim 1992'de KDP ile KYB güçleri de PKK kamplarına küçük çaplı bir saldırı düzenlemişlerdi.¹⁷⁶ Ama asıl büyük saldırı federe devletin ilan edildiği gün yapılmıştı. Her iki partiye bağlı on bini aşkın peşmerge 4 Ekim 1992'de PKK'ya yönelik geniş kapsamlı bir saldırı başlatmıştı. Türkiye başlangıçta sınırı tutarak harekâta destek vermiş,¹⁷⁷ daha sonra ise hava desteği sağlayarak harekâta katılmıştı.¹⁷⁸ Ekimin ikinci yarısında ise TSK kara birlikleri Kuzey Irak'a girmiş PKK ile o zamana kadar ki en büyük çaplı çatışmalar yaşanmıştı. 12 Kasım 1992'de Silopi'de Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis, Barzani ve Talabani arasında yapılan toplantıdan bir gün sonra TSK birlikleri Irak'tan çekilmeye başlamışlardı.¹⁷⁹

Bu dönemde TSK'nın açıklamalarına göre PKK'nın bölgede tahminen 4500-5000 silahlı elemanı bulunuyordu ve harekâtlarda PKK, Genelkurmay Başkanı Doğan Güreş'in 19 Kasım 1992'de yaptığı açıklamaya göre, 1000 ölü ve 1000 yaralı vermişti. PKK ise bu iddiaları reddediyordu. PKK askeri kanat liderlerinden Cemil Bayık, bölgede 2500-3000 militanları olduğunu söylemiş; PKK'nın yayın organı Serxwebun da Ağustos 1993'te bu çatışmalar ile ilgili yayınladığı özel sayısında kayıplarını 193 olarak vermişti.¹⁸⁰ Askeri çatışmalarda her iki tarafın da rakamlar üzerinde oynaması olağan olduğundan hem TSK'nın hem de PKK'nın kayıplarına dair gerçek rakam asla bilinmeyecektir. Ama operasyon sonrası gelişmelere bakıldığında PKK'nın büyük darbe aldığı anlaşılmaktadır. Fakat, Türkiye'nin iddia ettiği gibi 'belinin kırılmadığı'¹⁸¹ ancak bu operasyon sonunda PKK'nın 1988'de başlamış olan yükselme döneminin sonra erip,

174 "Abdullah Öcalan... verdiği talimatlarda; "Neye mal olursa olsun, sınır karakollarını temizlemeli, en geç sonbaharda ülke içindeki ve dışındaki ulusal Meclis seçimlerini sonuçlandırmalıyız"diyerek, bu amaçla ... Derelik Sınır Karakolu'na çılgınca ve hesapsızca bir saldırı başlattı." Aydın (Ersever), *Üçgöçer*, syf:175.

175 "PKK Dağ Kadrosunun Beli Kırıldı: 200 Ölü", *Hürriyet*, 1 Ekim 1992.

176 "PKK, Göğüs Göğüse Çarpışıyoruz", *Hürriyet*, 6 Ekim 1992.

177 "PKK-Peşmerge Savaşı", *Hürriyet*, 6 Ekim 1992.

178 "Mehmetçik de Devrede", *Hürriyet*, 8 Ekim 1992.

179 "Mehmetçik Dönüyor", *Hürriyet*, 14 Kasım 1992.

180 Dağlı, a.g.e, syf: 216, Serxwebun için, Dağlı, syf: 248, dipnot.

181 Binbaşı Cem Ersever operasyonun başarısız olduğunu düşünmektedir: "Kuzey Irak'ta son sınır ötesi operasyonda peşmergelerin koordinasyonunu ben yaptım. Emir komutalarını yürüttüm. Kuzey Irak harekâtı sonuçta politik bir başarısızlıktır. Çünkü askeri amaçlı bir harekâtın sonunda kesin zafer beklenir. Zafer PKK'yı Kuzey Irak bölgesinde yok etmektir. Ama böyle olmadı... Kuzey Irak harekâtı siyasi açıdan tam bir fiyaskodur." Yalçın, Binbaşı Ersever'in İtirafı, syf: 60.

duraklama döneminin başladığı söylenebilir.

İlk saldırıdan sonra KDP ve KYB güçleri PKK'lıların Türkiye sınırına yakın yerleri terk etmelerini bir kez daha istemişlerdi.¹⁸² Federasyon kararının alınmasından sonra da Irak Kürtleri bir yandan Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduklarını, bağımsızlık değil federal bir Irak amaçladıklarını açıklarlarken,¹⁸³ diğer yandan da PKK'ya saldırmışlardı. Zamanlama dikkate alındığında Irak Kürtlerinin asıl amacının federe devlet ilanına tepkiyi azaltmak için Türkiye'yi "memnun etme" olduğu anlaşılmaktadır. KDP ve KYB, Türkiye'nin federasyon ilanına tepkisini azaltmak için PKK'nın Türkiye sınır bölgelerinden, Kuzey Irak'ın iç kesimlerine sürülmesini sağlamaya çalışıyorlardı. Irak Kürtleri bir anlamda bu şekilde Türkiye'yi karara karşı "pasifize etme"¹⁸⁴ niyetinde olmuşlardı. Bunu Başbakan Süleyman Demirel de 9 Ekim 1992 akşamı BBC Türkçe Servisi'ne yaptığı açıklamada açıkça ifade etmişti: *"Iraklı Kürtlerin ilan ettikleri federe devletten hoşnut değiliz. Bu kararın arkasından Iraklı Kürtlerin PKK'ya karşı başlattıkları harekât, tesadüfi değildir. Bu gelişmeleri, Iraklı Kürtlerin Ankara'yı memnun etmek için hazırladıkları bir plan olarak değerlendiriyoruz."*¹⁸⁵

KYB ve KDP'nin Türkiye'yi memnun etme aracı olarak PKK'nın Türkiye sınır bölgelerinden bölgenin iç kesimlerine sürülmesini amaçladıkları belirtilmişti. PKK'nın iç bölgelere yerleştirilmesi için KDP-KYB ortak saldırısından bir gün sonra 5 Ekim 1992'de ve daha sonra 30 Ekim 1992'de Irak Kürtleri ile PKK arasında iki anlaşma imzalanmıştı. Kürdistan Bölgesel Hükümeti Başbakanı Fuad Masum ile PKK liderlerinden, Kuzey Irak sorumlusu Osman Öcalan arasında yapılan bu anlaşmalar ile PKK'nın Kuzey Irak'ta siyasi faaliyetlerine izin verilirken, Türkiye'ye yönelik saldırıları yasaklanmıştı.¹⁸⁶ Buna karşılık da PKK, o güne kadar tanımadığı Kürt Bölgesel Hükümetini ve yasalarını tanımıştı.¹⁸⁷ Fakat bu anlaşmalara rağmen KDP ile

182 "Peşmergeler İki PKK Kampını Kuşattı", **Hürriyet**, 5 Ekim 1992.

183 Mesut Barzani'nin açıklaması için; "Barzani: Bağımsız Kürt Devleti Kurmadık", **Hürriyet**, 7 Ekim 1992 ve Berhem Salih'in açıklaması için bkz: "Federe Devlet Yanlış Anlaşıldı", **Hürriyet**, 7 Ekim 1992.

184 Oktay Ekşi, "Zoka", **Hürriyet**, 7 Ekim 1992.

185 "Demirel'den Kara Harekâtı Sinyali", **Hürriyet**, 11 Ekim 1992. Fakat Türkiye'nin saldırıdan aylar öncesinden haberdar olduğu ve peşmergelere yardım da bulunduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Türkiye ile KYB-KDP arasında 1992 Haziran-Temmuz aylarında Ekim saldırıları konusunda yapılan ön görüşmeler için bkz: "4.1.1.3 Türkiye'nin KDP ve KYB ile Görüşmeleri".

186 30 Ekim 1992 anlaşmasının metni için bkz: Dağlı, a.g.e, syf: 183.

187 29 Aralık 1992 günü koalisyon hükümeti radyo televizyonundan okunan konuşmasında Mesut Barzani 5 Ekim anlaşması ile ilgili şunları söylemektedir: "Harekâtın önce Osman Öcalan anlaşmalarımızın bütün maddelerini kabul etmişti. Hükümetimizin kararlarına katıldıklarını belirtmişlerdi. Kabul ettikleri şartlara göre önce sınır boşaltacaklardı. Kürt halkına saldırmayacak ve düşmanlığa son vereceklerdi. Kesinlikle yaptıkları ile ilgili Kürt halkı içinde propaganda yapmayacak, dedikodu yapmayacaktı. Kürt hükümeti de bunu kabul etmişti.", Aydın (Ersever), a.g.e, syf: 185-186.

PKK arasındaki gerilim hiç eksik olmamıştı.¹⁸⁸

Türkiye’de ise bu tarihlerde önemli gelişmeler yaşanmaktaydı. 17 Mart 1993’te PKK, Talabani’nin de arabuluculuğu ile, ilk defa ateşkes ilan etmişti. Ateşkesi Türkiye resmen tanımıyordu ve bu nedenle ateşkes tek taraflı idi.¹⁸⁹ Abdullah Öcalan’ın sağ tarafında oturan Celal Talabani kendisinin orada tanık olarak bulunduğunu belirtip “*Apo’nun sunduğu bu fırsat kaçırılmamalıdır*” demişti.¹⁹⁰ Bu olayda Talabani’nin oynadığı rol ile Türkiye, Irak Kürt sorunun kendi iç sorunu ile ne kadar iç içe olduğunu, bu iki sorunu birbirinden izole etmenin mümkün olmadığını bir kez daha anlamıştı. PKK’nın tek taraflı ilan ettiği ateşkes, 24 Mayıs 1993’te Şemdin Sakık’ın başında olduğu grup Bingöl’de 33 silahsız eri öldürünce bozulmuştu.¹⁹¹

PKK ile Irak Kürtleri arasında da Ekim 1992 anlaşmaları sonrası yeni sorunlar çıkmış ve bu sorunların çözümü için 27 Nisan 1993’te Kürt Bölgesel Hükümetinin yeni Başbakanı Kosret Resul ile Osman Öcalan arasında yeni bir anlaşma yapılmıştı. Bu anlaşma ile 30 Ekim 1992 anlaşması teyid edilmişti ama bu anlaşmanın ömrü de uzun olmamıştı. PKK-KDP ilişkileri 1993 yaz sonunda tekrar bozulmuştu. 17 Ekim 1993’te ise KDP, 30 Ekim 1992 anlaşmasının resmen bozulduğunu açıklamıştı.¹⁹² KYB’nin ise PKK ile ilişkileri iyi durumdaydı. KYB, PKK’ya Erbil’de bir irtibat bürosu tahsis etmişti. PKK’ya yönelik yaklaşımdaki farklılık iki partinin arasının açıldığının da bir göstergesi idi.¹⁹³

Ekim 1993’te Türkiye, Kuzey Irak’a yeni bir askeri operasyon başlatmış, bu operasyon yıl sonuna kadar sürmüştü. Operasyon konusunda tarafların açıklamaları öncekilerden farklı olmamıştı. Türkiye, operasyonu PKK’ya karşı yaptığını açıklarken,

188 Mesut Barzani 29 Aralık 1992 günkü konuşmasında gerilimin devamı ile ilgili olarak da şunları söylemektedir: “Biz şimdiye kadar PKK’nın yaptıklarından çok rahatsız ve huzursuz olduk... PKK’nın dili uzundur. Konuşmalarına devam edecektir. Bizim halkımız adına da Hürriyet gazetesinde bizi küçültücü yazılar yazdılar. Bu bizim onlarla yaptığımız anlaşmaların karşılığı ve cevabı olmamalıydı. Türkiye’de, İran’da bulunan PKK mensuplarını üst düzey yetkilileri sınırlarımıza gönderiyor. Bunlar da anlaşmamızı bozmak içindir... PKK Anlaşmayı bozmayı istiyor, günahı PKK’nın üstünedir. Kendisini çok büyük görmüş, şaşırmış vaziyette.”, Aydın(Ersever), a.g.e, syf: 186-187. Bu konuşmadan anlaşıldığı kadarı ile KDP, PKK’nın Kuzey Irak Kürtleri arasında gerek doğrudan gerekse de uydu partisi PAK eliyle yürütmekte olduğu propaganda faaliyetinden rahatsızdır. Kendi tabanını PKK’ya kapturmaktan çekinmektedir.

Gerilimin devam etmesinin ideolojik nedeni ise şuydu: “İdeolojik olarak, PKK, Türkiye için tehdit oluşturduğu kadar, demokratik bir Irak içinde özerklik isteğiyle taleplerini sınırlamayı tercih eden ve terörizmden kaçınan KDP ve PUK için de bir rakip unsur oluşturmaktadır.”, Kirişçi, “... Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası...”, syf: 203. PAK’ın Kuzey Irak Kürtleri arasında taban bulabilmesi biraz da bu ideolojik yaklaşım farklılığından kaynaklanıyordu.

189 “Apo: Güvence Verin, Türkiye’ye Gelelim”, Hürriyet, 18 Mart 1993.

190 “Talabani: Bu Fırsattır, Kaçırmayın”, Hürriyet, 18 Mart 1993.

191 “Huzura ve Barışa Dinamit”, Hürriyet, 26 Mayıs 1993. Şemdin Sakık’ın bu saldırıyı Abdullah Öcalan’ın bilgisi dışında gerçekleştirdiği iddia edildiği gibi (“HEP’li Doğan: Apo Sonradan Öğrendi”, Hürriyet, 27 Mayıs 1993), saldırının Abdullah Öcalan’ın bilgisi dahilinde gerçekleştirildiği, Öcalan’ın 20 Mayıs’ta bütün birimlerine eylem talimatı verdiği de iddia edilmişti. Yalçın, Binbaşı Ersever’in İtirafı, syf: 77.

192 27 Nisan anlaşması için bkz: Dağlı, a.g.e, syf: 255, anlaşmanın bozulmasına dair açıklama için, syf: 283.

193 Yalçın, Binbaşı Ersever’in İtirafı, syf: 70-71.

Irak Kürtleri operasyonun yapıldığı bölgelerde PKK'nın bulunmadığını, amacın kendilerine gözdağı vermek olduğunu açıklamışlardı.¹⁹⁴

Türkiye, Irak topraklarında sınır ötesi operasyonlar konusunda yalnız değildi. İran da Irak'ta üslenmiş başta Halkın Mücahitleri ve İran-KDP olmak üzere kendi ülkesinin rejim muhaliflerine karşı hareketler düzenliyordu. Mart 1993'te İran, Kuzey Irak sınır bölgelerine saldırılar düzenlemiş, bu saldırılar Eylül'e kadar sürmüştü. Yine 1993 Mayıs başlarında Irak Kürtleri ve İran yöneticileri sınır çatışmalarının çözümü için İran'da buluşmuşlar ama bir sonuca ulaşamamışlardı. Temmuz 1993'te Irak Kürtleri ve İran yöneticileri sınır çatışmalarının çözümü için bu kez Kuzey Irak'ta buluşmuşlar lakin bu görüşmelerden de olumlu bir sonuç çıkmamıştı.¹⁹⁵

4.1.1.4 Türkiye'nin KDP ve KYB ile Görüşmeleri

Özal'ın başlattığı Türkiye ile Irak Kürtlerinin açık teması federasyon kararından sonra sürmekteydi. Fiili olarak Kuzey Irak'taki otoriteyi ortadan kaldırma konusunda elinden bir şey gelmeyen Türkiye, Kürtler ile görüşmemenin de onları tümüyle kontrol dışına çıkaracağını düşünüyordu. Türkiye, Kürtlerle işbirliği yaparak Kuzey Irak'taki gelişmeleri belli bir denetim altında tutulabileceğini düşünüyordu. İktidara Süleyman Demirel Başbakanlığında DYP-SHP koalisyon hükümeti gelmiş olduğu için Kuzey Irak politikası üzerinde eskisi kadar etkisi olmayan Cumhurbaşkanı Özal, Kuzey Irak'ta Derecik Baskını sonrası KDP-KYB güçleri ile PKK arasında çatışmalar sürerken yaptığı açıklamada bu işbirliğinin önemini şu şekilde vurgulamıştı: *"şimdi bir de kendi aralarında çarpışmalarda da büyük kayıpları var. Bu işin sonu yoktur. Oradan gözükiyor zaten. Ama biz akıllı uslu siyaset götürelim. Oradaki insanları niye kendimize düşman edelim? 3,5 milyon insan, biz biraz daha dost davransak daha iyi değil mi? Ve şimdiye kadar da dost davrandığımız için bir netice alıyoruz, yoksa orası daha kötü bir yuva olur bizim için."*¹⁹⁶

1992'nin Haziran-Temmuz aylarında KYB ve Türkiye arasında Ekim-1992 saldırılarına dair ön görüşmeler yapılmıştı. Bu görüşmelerin Türkiye ayağında KYB Ankara temsilcisi Serçil Kazaz ve Türkiye, Irak ve İran sınırlarının kesiştiği bölgeye

194 Bengio, MECS, 1993, syf: 387.

195 İran'ın çıktığı tarihe yakın bir tarihte Türkiye'nin Kuzey Irak'a girmiş olması göz önüne alınarak bu iki ülkenin gerek üçlü görüşmelerde gerekse ikili görüşmelerde Kuzey Irak'a yapılacak operasyonlar konusunu ele aldıkları düşünülebilir. İki ülke birbirleri ile aynı alanlarda operasyon yapmıyorlar, aynı anda Kuzey Irak'ta uzun süre kalmıyorlardı. İran'ın Mart-Eylül ayları arasındaki operasyonu bittikten sonra Türkiye'nin Ekim-Aralık ayları arasında operasyon yapmış olması da zamanlama itibarıyla Kuzey Irak Kürtleri üzerinde sürekli bir askeri baskı oluşturma için tasarlanmış bir eylem gibi düşünülebilir.

196 Barlas, a.g.e, syf: 153.

hâkim Bradost aşireti reisi Kerimhan Bradost önemli roller oynamışlardı. Kerimhan, Türkiye'ye gelerek, Jandarma Genel Komutanlığında görüşmelerde bulunmuş ve şöyle konuşmuştu: *"PKK benim köylülerimi kovdu. Biz de onları kovmak istiyoruz. Bize yarım edin."* Serçil Kazaz da Cem Ersever'e *"Bizim Bradost aşireti reisi Kerimhan rahatsız. Hakurk bölgesine uçak saldırıları oluyor. Köylüleri ölüyor, yanlış yerler bombalanıyor. Köylüler göç etmek zorunda kalıyorlar. Kerimhan, PKK'yı bölgeden kovmak istiyor. Siz de harekâta katılırsanız, bu adamları buradan atarım diyor."* Cem Ersever konuyu Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis'e aktardığını ve neticede kendisinin Kuzey Irak'a görüşmelerde bulunmak üzere gönderildiğini söylemektedir.¹⁹⁷ Ersever, bu görüşmelerde, Barzani ve Talabani ile görüşmüş *"ve onlardan Kerimhan'a destek olacaklarına dair onay"* almıştı.¹⁹⁸ Toplantılarda alınan nihaî *"kararlar PKK'nın imha edilmesine yönelikti..."*. Görüşmeler sonrası, *"Peşmergelere harekât öncesi bir takım yardımlar yapıl"*mıştı.¹⁹⁹

12 Kasım 1992'de Türkiye ve KDP ile KYB liderleri Şırnak'ın Silopi ilçesinde buluşmuşlardı. Türkiye adına görüşmeye Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis katılırken, Kürt partileri adına Barzani ve Talabani toplantıya katılmışlardı. Irak Kürtleri, Türkiye'nin başta Osman Öcalan olmak üzere PKK'lıların teslimi (Cenevre Sözleşmesini ileri sürerek) ve sınırda tampon bölge kurulması taleplerine karşı çıkmışlardı. Neticede taraflar sınırın Irak tarafındaki 70 karakolun onarılmasına ve yasadışı geçişlerin önlenmesinde koordinasyonun sağlanmasında anlaşmışlardı. Bu yetmiş karakolun onarım masraflarını Türkiye karşılayacak ama karakolları KDP'liler koruyacaktı.²⁰⁰ Böylece Türkiye sınırın öte tarafında da bir nevi koruculuk sistemi kurmuş oluyordu.²⁰¹

Irak Kürtleri, TSK'nın PKK'ya yönelik 1992 ve 1993 yıllarındaki operasyonlarına askeri destek vermişlerdi. Ama TSK, harekâtlarda bazen PKK etkinliğinin olmadığı KDP bölgelerine de girmişti ve bu durum Kürtler arasında Türkiye'nin amaçları konusunda şüphe uyandırmıştı. Irak Kürtleri, bu yüzden

197 Yalçın, Binbaşı Ersever'in İtirafı, syf: 63-64.

198 Yalçın, Binbaşı Ersever'in İtirafı, syf: 113-114.

199 Yalçın, Binbaşı Ersever'in İtirafı, syf: 70-71.

200 *"Kürt Liderlerle Anlaşma"*, Hürriyet, 13 Kasım 1992. Cem Ersever bu karakollardan istenilen verimin alınmadığını söylemektedir: *"Bu sözde karakollara neredeyse kuş sütü bile gönderildi. Türkiye buraya her türlü yardımı yapmaktadır. Türkiye'nin parasını ödediği Toyota'ları orada görürsünüz gidin bakın Toyota'lar Zaho-Duhok arasında dolmuş olarak kullanılmaktadır. Bu arabalar sözde Zaho, Duhok ve karakollar arasında irtibat kuracaktı... 24 Aralık 1992, PKK karakollara tekrar gelmiştir... harekâttan bir ay sonra."* Yalçın, Binbaşı Ersever'in İtirafı, syf: 71-72.

201 Türkiye, Kuzey Irak'ta peşmergelerden korucu oluşturmayı üç yıl sonra yarı-resmi politika haline de getirecekti. *"PKK'nın sivil halkın arasına karışmaması için, bu bölgede de peşmergelerin katılımı ile koruculuk sistemi uygulanacak."* *"Peşmergelere Gözcülük Görevi"*, Hürriyet, 2 Nisan 1995.

operasyonları Türkiye'nin bölgede kendi varlığını kabul ettirme girişimi olarak görmüşlerdi. Harekâtlar askeri olarak PKK'ya karşı idi ama Iraklı Kürtler harekâtın siyasi hedefleri arasında kendilerini de görüyorlardı. Zaten Ekim 1992 çatışmaları boyunca Irak Kürt liderleri sürekli Türkiye'nin askeri operasyonuna destek olmadığına dair açıklamalar yapmışlardı.²⁰²

KDP ve KYB'nin PKK'ya saldırması, operasyonun kısa sürede bitmesi ve Türkiye askerinin hemen çekilmesi için atılmış taktik bir adım olarak da düşünülebilir. Böylece PKK daha çabuk iç bölgelere sürülecekti ve Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığını çekmek zorunda kalacaktı. PKK, zaten Irak Kürtleri ile uzun süre çatışmamış Ekim sonunda daha güney mntikalara çekilmişti. PKK'nın büyük kaybı ise örgütün her zamankinden daha farklı olarak gerilla savaşı yerine kendine aşırı güvenerek²⁰³ cephe savaşı²⁰⁴ yapmaya çalışmış olmasından kaynaklanıyordu.

Türkiye, bir yandan Iraklı Kürtleri ile ortak askeri operasyonlar yaparken diğer yandan da federe devletin gelişmesini engellemeye çalışıyor, Habur'dan ticarete engeller çıkartıyordu. İran ve Suriye de benzer şekilde Kürtleri ticari olarak bloke etmeye çalışıyorlardı. KYB'nin önde gelen isimlerinden olan Berhem Salih, federe hükümetin onuncu yılı değerlendirmesinde, Türkiye, Suriye ve İran'ın bu ilk dönemdeki davranışları hakkında şöyle demektedir: *"Kürt milliyetçiliğinden çekinen komşularımız, bizim gelişmemizi engelleyecek bir ambargo uygulayarak sınırlarını kapattılar."*²⁰⁵

202 KDP Ankara Temsilcisi Muhsin Dizai *"Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak Kürdistanı'na geçmesi söz konusu değil. Sorunu iç meselemiz olarak kabul ediyoruz. Türkiye'den yardım almıyoruz."* *"PKK-Peşmerge Savaşı"*, Hürriyet, 6 Ekim 1992. Kürdistan Cephe'nin Türkiye basınına konuşan bir komutanı: *"Ailemiz diye kabul ettiğimiz Kürdistan topraklarındaki kavga'nın yalan veya yanlış biçimde duyurulmasını istemiyoruz... Sorunu kendi aramızda halledeceğimizi umuyorum."*, *"PKK Tam Bozgun"*, Hürriyet, 7 Ekim 1992.

203 PKK'nın 30 Ekim 1992 anlaşmasını da kendine güveninin kırılması sonucu kabul ettiği iddia edilmişti. *"...The Guardian gazetesi ... Apo'nun kardeşinin baskısı sonucu Talabani ve Barzani'nin silah bırakma çağrısını kabul ettiğini öne sürdü... Kuzey Irak'ta çarpışan kardeşi Osman Öcalan'ın 'Savaşın kazanılmayacağına ısrar etmesi üzerine' Apo'nun anlaşmaya yanaştığı da yer aldı."* *"The Guardian: Apo Şam'da"*, Hürriyet, 1 Kasım 1992. Mesut Barzani de 29 Aralık 1992'de yaptığı bir konuşmada PKK'nın kendine aşırı güvenini eleştirmiştir: *"(PKK)Kendisini çok büyük görmüş, şaşırılmış vaziyette. Ne yaptıklarını bilmiyorlar."*, Aydın, a.g.e, syf: 187.

204 Bu operasyonda, Türkiye adına Kürt birliklerinin koordinesini yapmış olan Binbaşı Cem Ersever bu konuda şunları söylemektedir: *"Öcalan, reddediyor ama 2 Ekim'de peşmerge saldırıya geçtiğinde Suriye'nin bir köyünden telsizle emir verdi. Botan Eyalet karargah Komutanı Cemal kod adlı Murat Karayılan'a verdiği talimat şu, 'Düşmanın saldırdığı bölge Botan-Behdinan savaş hükümetinin kurulacağı bölgesidir. Bu bölge bizim için çok önemlidir. Var gücünüzle bu savaşı verin. Cephe savaşı verin.' Daha sonra bunu inkar etti. 'Ben cephe savaşı emri vermedim' dedi. Bu emri Karayılan'a, Osman Öcalan'ı iletirken biz duyduk."* Yalçın, *Binbaşı Ersever'in İtirafı*, syf: 60. Cem Ersever, *"Üçgende Tezgah"* kitabında PKK'nın cephe savaşına girmesinin taktik bir tercih olmaktan çok, bölgenin Botan-Behdinan hükümetinin merkezi olarak belirlenmiş ve PKK'nın da bu temelde yerleşim düzeni kurmuş olmasından kaynaklanan bir zorunluluk olduğunu söylemektedir: *"Yerleşik karargahlar ancak kurtarılmış bölgelerde oluşturabilir. PKK da kurtarılmış bölgesini savunmak maksadıyla Kuzey Irak harekâtı sırasında cephe savaşını yürütmek zorunda kaldı. Her ne kadar Abdullah Öcalan çömezlerine; 'Neden cephe savaşı yürüttünüz?' diyorsa da objektif şartlar, o an orada cephe savaşını gerekli kılıyordu. Çünkü binlerce kişinin üstlendiği o sahalarda, o binlerce kişinin lojistik ihtiyaçlarına, silah ve mühimmat donanımları kovalamaca oynamaya elverişli değildi. Kısaca; cephe savaşı, bir mecburiyetten ve gayri-iradi olarak gündeme geldi. Ve doğal olarak yenilgiyle sonuçlandı."*, Aydın, a.g.e, syf: 192.

205 Berhem Salih'in Federe Hükümetin onuncu yılı değerlendirmesi için bkz: Barham Salih, *"A Kurdish Model for*

PKK ateşkesi bozduktan sonra Celal Talabani, Haziran 1993'te Türkiye'ye karşı Kuzey Irak'tan herhangi bir saldırgan tutumu önleyeceklerini açıklarken, Mesut Barzani aynı ay Türkiye'ye gelmişti. Barzani'nin Türkiye ziyaretinde PKK'nın ateşkesi bozmasından sonra ortaya çıkan yeni durum ele alınmıştı.²⁰⁶

4.1.1.5 Irak Muhalefedinin Kuzey Irak'taki Faaliyetleri

Kuzey Irak, belli bir otoritenin tesisinden sonra Saddam Hüseyin karşıtı Irak Arap muhalefetine de ev sahipliği yapmaya başlamıştı. Irak Komünist Partisi gibi bazı kuruluşların zaten eskiden beri Kürt bölgesinde üsleri vardı; ancak Irak Ulusal Kongresi (IUK) yeni yeni Kürt bölgesine giriyordu.

Ekim 1992'de Irak Muhalefeti ilk defa Kürtlerle Kuzey Irak'ın Selahaddin kentinde buluşmuştu. Mesud Barzani, Sünni general Hasan El-Nakip, Şii dini lider Seyyid Muhammed El-Ulum bu toplantıda bir araya gelmişti. Ekim 1992'de, IUK'nin yaptığı bu toplantıda tüm Irak'ı kapsayacak ulusal bir meclis ve hükümet kurulması kararlaştırılmıştı. Toplantıda, "Irak'ın Gelecekteki Yönetim Şekli Federasyondur" kararı alınmış, böylece Kürtlerin federasyon kararı, Irak Sünni ve Şii Arap muhalefetince de kabul edilmiş oluyordu. Lakin bu karardaki 'federasyon' ifadesi, özellikle Kürtler ve Şiiler tarafından farklı yorumlanmakta idi. Kürtler gevşek bir federasyondan yana iken, Şiiler federasyonu "eyalet" olarak yorumlamakta idiler.²⁰⁷ Hatta Irak İslam Devrimi Yüksek Şurası lideri Bekir El-Hekim "*Irak için federalizmi önermek ülke çıkarları ile uyumsuz, çünkü federalizm muhalefeti böler*" diyerek tümünden federalizme karşı çıkmıştı.²⁰⁸ Liberal ve diğer gruplar ise, ABD veya Almanya benzeri bir sistemi tercih ederken Şiilerle ortak yanları en az, yedi veya sekiz eyaletten oluşan bir Irak'ı düşünmeleri idi. Kürt gruplar ise, üç bölgeli (Kürt, Şii Arap, Sünni Arap) bir federal Irak projesini desteklemekte idiler. Türkmenler ve Suriye'de faaliyet gösteren marjinal gruplar olarak kabul edilen Arap Milliyetçisi gruplar ise üniter bir Irak'ı ve o günkü idari yapıyı savunmakta idiler.²⁰⁹ Irak Türkmenleri'nin çoğu yıllarca federasyon ve benzeri her türlü yaklaşımı reddetmiş, Irak merkezi hükümetinin iktidarını en az sorgulayan kesim olagelmışti.²¹⁰

Iraq", *Washington Post*, 9 Aralık 2002.

206 Bengio, *MECS*, 1993, syf: 387.

207 "*Irak'ın Genel ve Siyasi Durumu*", Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı, <http://www.iraqiturkman.org.tr/siyasidurum.html> 15 Nisan 2003.

208 "*Şiiler Irak'ta Federasyona Karşı*", *Hürriyet*, 9 Ekim 1992.

209 "*Irak'ın Genel ve Siyasi Durumu*", Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı.

210 "*Türkmenler hiçbir sorunla karşılaşmadan yaşadıklarını söylemelerine rağmen, yine de durumlarının çok zor*

4.1.1.6 Türkiye-ABD İlişkileri ve Kuzey Irak'ta STK varlığı

Türkiye'de bazı kesimler²¹¹ ABD'nin Kuzey Irak'ta bir bağımsız bir Kürt devleti kurmaya çalıştığını, Kuzey Irak Kürt Federe Devletinin ABD öncülüğündeki Huzur Operasyonu korumasında olmasının da bunun kanıtı olduğunu düşünmekteydiler: *"Emperyalizm Irak'ı petrol ve hegemonya çıkarları için üçe bölerken, Kuzey Irak diye ayrı bir olgunun gündeme gelmesi sağlanmıştır. Böylece Irak Devleti ile Türk Devleti arasına yabancı bir unsur sokularak iki devlet arasındaki komşuluk ortadan kaldırılmak istenmiştir. Emperyalizm, Kuzey Irak'ta giderek eyaletleşme eğiliminde yeni bir devletin oluşumu için her türlü desteği sağlamıştır."*²¹²

Türkiye'nin, 14 Kasım 1992'de İran ve Suriye ile yaptığı üçlü zirve ABD'de rahatsızlığa yol açmıştı. Bunun farkında olan Türkiye, 12-13 Kasım tarihlerinde gönderdiği Dışişleri heyeti ile ABD'ye bu toplantının kendisine veya Batılı müttefiklere karşı olmadığı mesajını vermişti. ABD, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri operasyonlarına tam destek vermişti. Ancak ABD'nin Çekiç Güç'ün görev süresinin uzatılması isteğini Türkiye, bir pazarlık unsuru olarak kullanmak istemiş ve görüşmelerde bu isteğe net bir cevap vermemişti.²¹³

Kuzey Irak, kritik konumundan dolayı belli başlı tüm dünya devletlerinin ilgi alanına giriyordu ve tüm bu ilgili devletler kendilerini bölgede bir şekilde 'adam' bulundurmak zorunda hissediyorlardı. Federe devletin ilan edildiği Ekim 1992'de Türkiye Dışişleri Bakanlığı'na sunulan bir rapora göre Kuzey Irak'ta 47 Hükümet Dışı Örgüt (STK-NGO) faaliyet göstermekteydi. Bunların çoğu aslında bağlı bulundukları ülkeler adına bölgede istihbarat faaliyetleri yürütmekteydiler. Kimisi yetimleri koruma kuruluşu iken, kimisi sağlık örgütü kimliği altında çalışıyordu.²¹⁴

olduğunu ekonomik ambargonun vatandaşları zor durumda bıraktığını belirtiyor." "Kerkük, Tedirgin", **Hürriyet**, 10 Ekim 1992.

211 Mesela, DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, şöyle konuşmuştu: *"DSP Genel Başkanı Bülent Ecevit, Kuzey Irak'ta Batılı müttefiklerin uydusu, gerçek anlamda bağımsız olmayan bir Kürt devleti kurulduğunu belirterek..."* "Ecevit: Kürt Devleti İçin Toprak İstenecek", **Hürriyet**, 7 Ekim 1992. Binbaşı Cem Ersever de Haziran 1993'te Soner Yalçın ile yaptığı görüşmede bu yönde görüşler dile getirmiştir: *"Evet bu gidişin sonu bağımsız Kürdistan. Tabi emperyalizm müsaade ederse. Emperyalizmin gayesi Ortadoğu'da kendi denetiminde bağımsız bir Kürdistan kurdurmadır. Emperyalizmin amaçları da belli: Belli ölçülerde KDP de emperyalizmin amaçlarıdır. Yekiti de öyledir, hele hele Talabani."* Yalçın, **Binbaşı Ersever'in İtirafı**, syf: 109-110.

212 Çeçen, "Güney Komşumuz Irak", syf: 25. **Hürriyet** gazetesi Başyazarı Oktay Ekşi de Çekiç Güç'ü Kürt Federe Devleti'nin kuruluşu konusunda suçlayanlardan idi. Oktay Ekşi, "Atı Alan Üsküdar'ı Geçti Mi?", **Hürriyet**, 6 Ekim 1992 ve Oktay Ekşi, "Zoka", **Hürriyet**, 7 Ekim 1992.

213 "ABD ile Çekiç Güç ve Bosna Pürüzü", **Hürriyet**, 15 Kasım 1992.

214 Bekir Ata Yılmaz, "Irak ve Bölgedeki Yardım Kuruluşları", **Avrasya Dosyası**, Kış 1996, syf:294.

4.1.2 1993 Sonbaharı, Kürt İç Çatışmalarının Başlaması

Körfez Savaşı'ndan sonra Kuzey Irak'ta, özellikle 1992'de seçimlerin yapılması ve hükümetin oluşturulmasından sonra, istikrar ortamı hakim olmuş; Kürt partileri arasında sıcak çatışmalar yaşanmamıştı. Lakin partiler arasında soğuk çatışma hiçbir zaman eksik olmamıştı. Örneğin Kürt Bölgesel Hükümeti'nin bakanlıklarına yapılan her atama partiler arasında sorun oluşturmaktaydı. Kürt Federe Devleti'nin gelirlerinin paylaşımı ise en önemli çatışma alanı idi. Özellikle KDP ve KYB arasında gelirlerin nasıl tasnif edilip, nerelerde harcanacağı hususlarında ciddi anlaşmazlıklar vardı.

20 Aralık 1993'te Barzani ile Talabani, sorunları kontrol altına almak ve karar mekanizmasını basitleştirmek için “**Stratejik Anlaşma**” başlıklı bir anlaşma imzaladılar. Anlaşma ile 1992 yılında meclis seçimleri ile eşzamanlı yapılan ama kimsenin tek başına yeterli oyu alamaması nedeniyle boş kalan Kürt bölgesi “Başkanlık” makamının vazifelerini yerine getirmek üzere bir konsey kurulmuştu. Böylece bu boşluk konsey vasıtasıyla doldurulmaya çalışılmıştı. Bu kurulun kuruluşunda da Meclis ve Hükümette olduğu gibi %50-50 kuralına uyulmuştu.²¹⁵

Kürt Bölgesel Hükümeti'nin işleyişinin önündeki en önemli sorun ise içinde yer alan kişilerin partilerine bağlılıklarının, hükümete bağlılıklarından önce geliyor olması idi. Bu da ‘Hükümet görevlisi’ sıfatı ile yapılan bazı işler ile ‘parti üyesi’ sıfatı ile yapılan bazı işlerin birbirine karışmasına neden oluyordu. Bu nedenle partiler arasında gerilim yaşanıyordu. Aşağıda değinilen KYB-KİH çatışmalarında bu gerilim en üst noktasına çıkacaktı.²¹⁶

İstikrar ortamı 1993 sonbaharından itibaren bozulmaya başlamıştı. 1993 Ekim ayından itibaren Kürtler arasında yeniden çatışmalar çıkmaya başlamıştı. İlk büyük çatışma Ekim 1993 sonunda KYB ile Halepçe ve çevresini kontrol eden Şeyh Osman önderliğindeki Kürdistan İslam Hareketi (KİH) arasında çıkmıştı.²¹⁷ KYB-KİH çatışmaları 25 Aralık 1993'te imzalanan anlaşma ile KYB'nin üstünlüğü ile sona ermişti.²¹⁸

215 Üyeleri şunlardı: KDP'den Mesut Barzani, Sami Abdurrahman, Rewz Nuri Şaweys, Cevher Namık (Irak Irak Kürt Milli Meclisi'nin Sözcüsü), KYB'den Celal Talabani, Resul Mamend (Kürt Sosyalist Partisi Başkanı), Kosret Abdullah Resul Ali (Kürt Bölgesel Hükümetinin Başbakanı), Ömer Fettah, Sami Abdurrahman ve Nuri Şaweys KDP Politbüro üyesi sıfatlarıyla, Resul Mamend ve Ömer Fettah ise KYB Politbüro üyesi sıfatlarıyla kurulda yer almışlardı. Bengio, **MECS**, 1993, syf: 383.

216 Kürt Bölgesel Hükümeti'nin ilk iki yılındaki faaliyetleri ve partilerin olaylara ve birbirlerine bakış açıları için bkz: Aytar, **Kurdistan'a bi.Fifti Fifti**. Bu kitapta Kuzey Irak'taki on beşten fazla partiden 31 şahsiyetle 1994 başında yapılan röportajlar mevcuttur. Bu kişilerin çoğunluğunu hükümet üyeleri ve parti liderleri oluşturmaktadır.

217 Koray Düzgören, “*Kuzey Irak*”, **Yeni Yüzyıl**, 3 Nisan 1995.

218 Bengio, **MECS**, 1993, syf: 383.

Çatışmalar sırasında KYB güçlerini Kürt Bölgesel Hükümeti Peşmerge İşleri Bakanı Cebbar Ferman komuta etmişti. Buna karşı çıkan Mesut Barzani, Ferman'ın hükümet üyesi olduğu halde çatışmalara katıldığı için mahkeme edilmesi gerektiğini söylemişti. Ferman, eleştiriler üzerine bu görevi KYB Peşmerge Sorumlusu olarak yaptığını, bakanlık sıfatıyla yapmadığını açıklamıştı. Ama bir anlamda 'Milli Savunma Bakanı' olan kişinin partisi adına yerel çatışmalara karışmış olması KBH'nin prestijini ve halk nezdindeki inanılrlığını sarsmıştı.²¹⁹

Çatışmalar giderek yayılıyordu. Kasım 1993'te Heme Heci Mahmud önderliğindeki İran destekli, sosyalist bir grup Erbil'de KDP liderlerinden Sami Abdurrahman'a suikast girişiminde bulunmuş, Abdurrahman saldırıdan yara almadan kurtulmuştu. Daha sona iki grup arasında çatışmalar çıkmış, Heme Heci grubu Süleymaniye'de bir KDP üssüne saldırmıştı. Bu olay da Kürt Hükümetini sarsmıştı. Saldırıdan sonra KDP ve KYB arasında Hükümetin saldırıya nasıl karşılık vereceği hususunda ayrılık olmuştu. Partiler, saldırıya karşı tepki konusunda kendi partilerinin Heme Heci ile ilişkilerine göre hareket edilmesini istiyorlardı.²²⁰

4.1.2.1 Türkiye'nin Kürt İç Çatışmalarına Yönelik Politikası

Türkiye, bir yandan Kürt idaresinin başarısız olması için iç çatışmalara sıcak bakıyor diğer yandan ise bu çatışmalar nedeniyle PKK bölgede rahat hareket etme imkanı bulduğu için rahatsız oluyordu. Halbuki PKK'nın bölgede kontrol altına alınabilmesi için Kuzey Irak'ta güçlü bir iktidarın var olması gerekiyordu. O anki şartlar altında da güçlü bir iktidar ancak Kürtler eliyle kurulabilirdi ve bu da Kürtler arasında iç çatışma çıkmamasını gerektiriyordu.

Türkiye'nin bu dönemdeki politikası bu açmazlar nedeniyle iki yön arasında gidip geliyordu. Çatışmaların Kürt Federe Devleti'ni zayıflatacak ama PKK'nın serbestçe hareket etmesine de izin vermeyecek çapta olması Türkiye karar alıcıları için en iyi şey olacaktı. Bu şekilde hem Kürt Federe Devleti, korkulduğu gibi bağımsız bir devlet olma çekirdeği olmaktan uzaklaşacaktı, hem de PKK kontrol altına alınacaktı.

219 20 Şubat 1994 tarihinde Cebbar Ferman ile yapılmış bir röportaj için bkz: Aytar, a.g.e, syf: 93-99.

220 Heme Heci Mahmud, Süleymaniye'den Tuzhurmatu'ya kadar geniş bir bölgeye yayılan, Kuzey Irak'ın en büyük aşiretlerinden bir olan, Caf aşiretinin lideri idi. Yekgirtin'in içindeki PSKI (Irak Kürdistan Sosyalist Partisi) mensubu idi ve Yekgirtin'in KDP'ye katılması ile KDP'ye katılmıştı. Heme Heci, kısa sürede Süleymaniye'de, KDP içinde Barzani'den sonra en etkin isim olacak kadar yükselmışti. KDP'nin 11. Kongresinde genel başkan yardımcısı olmayı bekleyen Heme Heci kongreden bir süre sonra KDP'den ayrılarak tekrar PSKI adıyla faaliyetlerini sürdürmüştü. Dağlı, a.g.e, syf: 272.

Ama bu iki hedefin aynı anda gerçekleşmesi imkansız yakın zordu ve nitekim çatışmalar süresince PKK konusunda istenilen sonuç alınamamıştı.²²¹

PKK, bir yandan iki parti arasındaki farklılıkları kullanarak kendine yeni hareket alanları açıyor, diğer yandan Kuzey Irak'ta kurdurduğu partiler ile iki parti arasındaki çatışmalardan bıkmış halk arasında taban bularak KDP ve KYB'ye yerel anlamda da güçlü bir alternatif olmaya çalışıyordu. PKK'nın bu yöndeki çalışmaları aslında Türkiye'nin işini kolaylaştırıyordu. PKK'nın Kuzey Irak dağlarında belli bölgelerde kalmasına belki ses çıkarmayacak olan KDP ve KYB, PKK'nın kendilerini tasfiye edip yerlerine geçme çabası karşısında PKK'yı denetim altına alma ihtiyacı duyuyorlardı. Bu yüzden Türkiye ile kolayca PKK karşıtı ittifaklar kurabiliyorlardı.

4.1.2.2 Türkiye-İrak ilişkileri

İrak, bu yıl müttefiklerin içinden destek bulabilmek amacıyla Türkiye'ye baskı yapmaya başlamıştı. Irak, Türkiye'ye karşı, batılı ülkelere nazaran daha güçlü, Kürt sorunu ve Türkiye'nin Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kapanmasından uğradığı zarar gibi, argümanlar kullanmaktaydı.

Ocak 1994'te Türkiye ve Irak, petrol boru hattının temizlenmesi gerektiğini belirterek BM nezdinde ortak bir girişimde bulunmuşlardı. Boru hattının çürümemesi için bir kez boşaltılıp sonra tekrar doldurulması gerekmekteydi. 1994 Nisan ayında Türkiye ve Irak bu konuda anlaşmışlardı. Ama Irak, BM'nin petrol satışından elde edilecek gelirle alınacak malları dağıtmasını kabul etmediği için anlaşma yürürlüğe girmemişti.²²² Bu tarihten tam bir yıl sonra BM Güvenlik Konseyi 15 üyenin tamamının oyu ile Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının yeniden açılmasına dair kararı onamıştı.²²³

4.1.2.3 Bölge Ülkelerinin Kürt İç Çatışmalarına Karşı Politikaları

Arap ülkeleri ile Kürtler arasındaki ilişkiler dalgalı bir seyir izliyordu. Kürtler sonbaharda çeşitli Arap ülkelerine, Suudi Arabistan ve Katar'a, temsilciler göndermişler, Mısır ise Kürt liderleri Kahire'ye kabul etmemişti.

İrak Kürt partileri ile İsrail arasındaki ilişkiler çok eski tarihlere dayanıyordu ama çoğunlukla bu konu açıktan konuşulmayan, spekülasyon yönü ağır basan bir konu olagelmışti. Ama artık İsrail'in ismi de açıktan zikredilmeye başlanmıştı. Talabani yıl

221 "Kuzey Irak harekâtı siyasi açıdan tam bir fiyaskodur." Yalçın, *Binbaşı Ersever'in İtirafı*, syf: 60.

222 Bengio, *MECS*, 1994, syf: 358.

223 "Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı Açılıyor", *Hürriyet*, 15 Nisan 1995.

başından itibaren İsrail'e de sinyaller göndermiş, Aralık 1993'te Yedi'ot Aharonot gazetesine verdiği demeçte dünya Yahudilerini Kürt davasını desteklemeye çağırmişti.²²⁴

Avrupa ülkeleri ile Iraklı Kürt liderler arasındaki görüşmeler de devam ediyordu. Talabani ve Barzani, Bahar aylarında Belçika, Hollanda ve Fransa'ya gitmişler, Fransa'da en üst düzeyde görüşmeler yapmışlardı. Fransa Devlet Başkanı François Mitterand'la görüşmüşlerdi. Ancak Haziran 1993 sonunda görev süresi dolacak olan İncirlik'te konuşlanmış hava koruma gücünün görev süresini uzatılması sözü dışında bir somut sonuç elde edemediler.²²⁵

224 Bengio, **MECS**, 1993, syf: 388.

225 Bölgesel yaklaşımlar için bkz: Bengio, **MECS**, 1993, syf: 388.

4.2 1994-1998 İÇ ÇATIŞMALAR VE İKİ HÜKÜMETLİ DÖNEM

1993 sonu 1994 başı Kürtler arasında çıkan küçük çaplı çatışmalar, 1994 Mayıs ayından itibaren büyük çaplı çatışmalara dönüşmüş ve çatışmalar sonucu Irak Kürt Milli Meclisi ile Hükümeti çökmüştü. İç çatışmalar ve bu çöküş ile Kuzey Irak'ta, 1994-1998 yılları arasını kaplayan ve temel özelliği otorite karmaşası olan yeni bir dönem başlamıştı. Bu ikinci ana dönem kendi içinde beş bölüme ayrılabilir.

Birinci dönem çatışmaların başladığı ilk evre, ikinci dönem ABD'nin arabulucu olarak devreye girmesi ile başlayan Dublin Süreci, üçüncü dönem Kürt iç çatışmalarında taraflar arasında denge sağlanması, dördüncü dönem Türkiye'nin arabulucu olarak başlattığı Ankara Süreci ile sonrasındaki gelişmeleri kapsayan dönem ve son olarak da 1997-1998 yılları arası çok çeşitli ülkelerin yaptığı arabuluculuk faaliyetleri ve Türkiye'nin büyük sınır ötesi askeri hareketleri dönemi.

4.2.1 1 MAYIS 1994, BÜYÜK İÇ ÇATIŞMALARIN BAŞLAMASI

Aralık 1993'te başlayan küçük çaplı çatışmalar aslında Kuzey Irak'ta istikrar sürecinin bitmeye başladığının güçlü sinyallerini vermişti. Fakat henüz Kürtlerin esas korktuğu, yani büyük çaplı bir KDP-KYB çatışması olmamıştı.

KDP ve KYB'nin arası bir çok nedenden dolayı gergindi, özellikle Habur gümrük gelirlerinin KDP'nin denetiminde olması ve buradan KYB'ye pay vermemesi iki parti arasındaki en önemli sorun olarak gözükmekte idi. Ama o güne kadar bu iki büyük parti arasında çıkmış küçük olaylar bir şekilde kontrol altına alınmıştı.

1 Mayıs 1994'te Süleymaniye'nin kuzeydoğusunda Kala Diza'da bir arsa anlaşmazlığı nedeniyle KDP'nin alt düzey bir görevlisi ile arazinin KYB'li sakinleri arasında çıkan küçük bir çatışma kısa sürede Erbil'den Süleymaniye'ye kadar geniş bir bölgeye yayılmıştı.²²⁶ Kürtlerin en çok korktuğu büyük çatışma, KDP-KYB çatışması başlamıştı. Bu çatışma 4 yıl kadar sürecek ve binlerce insanın yaşamına mal olacaktı.

O güne kadarki çatışmaları bir şekilde kontrol altında tutabilmiş olan parti liderleri bu çatışmadan sonra kontrolü kaybetmişlerdi. Çatışmalar, o kadar şiddetliydi ki, Kürtler arasındaki son otuz yılın en şiddetlileri olarak tanımlanmışlardı. Bu şiddetten dolayı o sırada Suriye'de bulunan Talabani, yaklaşık bir ay Suriye'den Kuzey Irak'a geçememişti. Çünkü dönüşte KDP bölgesinden geçmesi gerekiyordu.²²⁷

²²⁶ Sami Kohen, "Kuzey Irak'a Dikkat!", *Milliyet*, 14 Mayıs 1994.

²²⁷ Sertoğlu'na göre Talabani bilerek Irak'a 'geçmedi', Sedat Sertoğlu, "Talabani'nin Oyunu", *Sabah*, 18 Mayıs 1994.

Çatışmalarda ilk başta belirgin bir KYB üstünlüğü vardı. Çatışmaların başladığı Mayıs ayı içinde KYB güçleri Erbil'deki Meclis binasını ele geçirmişlerdi ki bu hükümetin de kontrolü anlamına geliyordu.²²⁸

20-24 Aralık 1994'te Barzaniler ile KYB'ye bağlı bir aşiret olan Herkiler arasında bölgesel başkent Erbil'in hemen kuzey doğusundaki Şaklava'da büyük çaplı çatışmalar çıkmış, kısa zamanda yayılan çatışmalarda yüzlerce kişi hayatını kaybetmişti. Erbil ve Süleymaniye'de çatışmaları ve şiddeti protesto eden gösteriler yapılmış, çatışmanın dışındaki 17 Kürt partisi şiddeti kınayan bildiriler yayınlamışlardı. Lakin çatışmalar hiçbir çağrıya, girişime kulak asmadan devam ediyordu.

Aralık 1994'te KYB, büyük bir hamle yaparak bölgesel başkent Erbil'i tümüyle ele geçirmişti. Erbil'in ele geçirilmesi Irak Kürt Milli Meclisi (IKMM) ve Kürt Bölgesel Hükümeti'nin (KBH) fiilen sonu olmuştu. Artık milletvekilleri ve bakanlar hangi partiye bağlı iseler diğerinin tarafına geçemiyorlardı. Bu da Kuzey Irak'ın idaresini imkansız hale getiriyordu. Bu bölünmenin neticesinde ileride her parti kendi bölgesinde kendi hükümetini kuracaktı.

Bağdat'ın Kürt bölgesinde kaos yaratmak, halkta bezginlik duygusu yaratmak için yürüttüğü sabotaj faaliyetleri de bölgedeki kaosu daha da arttırıyordu. Kürt gruplar da bazen birbirlerine karşı benzer sabotajlar yaptıkları için kimin neyi, niye yaptığı ya da yapmadığı pek de belli değildi. Bu tür sabotajların sivil kayıplar açısından en kanlısı 27 Şubat 1995'te KDP'nin güçlü olduğu, Türkiye sınırı yakınındaki Zaho'da bir pazar yerinde olmuş, meydana gelen patlamada 80 kişi ölmüştü. Patlamadan dolayı KDP, KYB'yi suçlarken; KYB, Bağdat'ı suçlamıştı.²²⁹

Çatışmalara zamanla bu iki parti dışında birbirinden farklı bir çok güç de katılmıştı. Bölge ülkeleri, Irak dışı Kürt partileri ve yerel partiler (Kürdistan İslam Hareketi ve bazı küçük partiler) de çatışmalara katılmışlardı. Türkiye-PKK çatışmaları ve KYB-Irak kuvvetleri çatışmaları da mevcut çatışmalara eklenmişti.

KDP-PKK ilişkileri de tekrar gerginleşmiş, Nisan 1995 sonuna doğru KDP, PKK'nın Kuzey Irak'a girişini engellemek için adımlar atmaya başlamıştı. KDP bazı güçlerini PKK'ya karşı konumlandırmaya başlamıştı.²³⁰

1992 mayısta seçimler yapıldıktan sonra yeni seçim tarihi olarak Mayıs 1995 belirlenmişti. Ancak süre giden çatışmalar nedeniyle seçimler yapılamamış bu arada da

²²⁸ Bengio, **MECS**, 1994, syf: 340.

²²⁹ Bengio, **MECS**, 1995, syf: 326.

²³⁰ Bengio, **MECS**, 1995, syf: 327.

seçim yapılamadığı için yenilenememiş olan ilk meclisin görev süresi dolmuştu. Bu durumda Meclis, meşruiyetini kaybedeceğinden iki parti de çatışmalara ara vermiş ve uzun süredir toplanamamış olan IKMM, 27 Mayıs 1995'te taraflar arasında tarafsız bölge olan Daraban köyündeki bir camide yaptığı özel bir oturumla 4 Haziranda bitecek olan görev süresini bir yıl daha uzatmıştı. Böylece seçime gitmeden meclis bir yıl daha görevde kalmış olacaktı. Kimse çatışma ortamı içinde seçimlere gitmeyi göze alamıyordu. Meclis zaten sırf bu kararı almak için toplanmış ve karardan sonra tekrar dağılmıştı. Karardan sonra çatışmalar da tekrar başlamıştı.²³¹

Temmuz 1995 başında KDP-KYB çatışmaları yeniden şiddetlenmişti. KYB'ye göre KDP gümrük gelirlerini paylaşmamak için bu yola başvurmuştu. KDP'ye göre ise KYB başkent Erbil'den tamamıyla çekilmeden herhangi bir anlaşma olamazdı.

4.2.1.1 Türkiye'nin Arabuluculuk Çabaları

Türkiye'nin iç çatışmalara yaklaşımı genel olarak önceki iç çatışmalara yaklaşımından farklı olmamıştı. Türkiye, KDP-KYB çatışmasının Kuzey Irak'ta bir otorite boşluğu doğurmasından ve PKK'nın bu boşluktan faydalanarak güçlenmesinden ve saldırılarını arttırmasından çekiniyordu. Bir yandan da Kuzey Irak'taki 'federe devlet' yapılanmasının zayıflamasını isteyen Türkiye, esas itibarıyla Kuzey Irak'taki gelişmeleri kontrolü altına almaya çalışıyordu. Böylece Türkiye, olayların seyrini kendi istediği şekilde etkileyebilecekti.

Türkiye'nin Kuzey Irak'ta etkin olma çabaları iç çatışmalar başladıktan sonra genelde arabuluculuk girişimleri ile kendini göstermişti. Çatışmaların birinci ayı biterken Türkiye'nin ilk arabuluculuk girişimi ile 30 Mayıs 1994'te Türkiye'nin daveti üzerine çatışan tarafların temsilcileri Silopi'de buluşmuş, ama görüşmelerden bir sonuç alınamamıştı.²³²

Çatışmalar başladığında Suriye'de mahsur kalmış olan Celal Talabani, Haziran başında tekrar Kuzey Irak'a girebilmişti. Talabani, 5 Haziran 1994'te Mesut Barzani ile Erbil'de çatışmaların çözümü için buluşmuştu. Barzani ve Talabani buluşmaları daha sonra da sık sık yapılacak ama soruna hiçbir çözüm bulunamayacaktı.²³³

Türkiye, Mayıs toplantısından sonra arabuluculuk girişimlerini sürdürmüştü. Haziran başında KDP-KYB yetkilileri tekrar Silopi'de buluşturulmuştu. 13 Haziran

231 "K. Irak'ta Seçimler Ertelendi", *Hürriyet*, 29 Mayıs 1995.

232 "Kuzey Irak'a 'Saddam'sız' Model", *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1995.

233 Aytar, a.g.e, syf: 31.

1994'te bu kez bizzat Barzani ve Talabani, Silopi'de çatışmaların çözümü için buluşmuşlardı²³⁴ ama buluşmanın olduğu gün dahi çatışmalar çıkmış, KYB'liler Süleymaniye'de aralarında üst düzey KDP komutanlarının da bulunduğu 51 KDP'liyi öldürmüşlerdi.²³⁵ Lakin buluşma sonrası görece başarı kazanılmış, çatışmalar kısa bir süre için durmuştu.²³⁶ Taraflar, Silopi'de ayrıca erken seçim yapmak konusunda anlaşmışlar, ama seçimin tarihi konusunda anlaşamamışlardı. Türkiye, bu toplantıda Kuzey Irak'taki çatışmaların zaten belirsiz olan durumu daha da içinden çıkılmaz hale getireceğini, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduğunu, PKK'nın bu bölgede rahat hareket etmesine imkan verecek her türlü tutumun karşısında olduğunu belirtmişti.²³⁷ Türkiye, ayrıca iki lideri Saddam Hüseyin ile uzlaştırmaya da çalışmış fakat iki lider Türkiye'nin Saddam Hüseyin ile uzlaşma çağrısına sıcak bakmamıştı.²³⁸ 27 Haziran 1994'te Barzani ve Talabani, bu sefer yine Erbil'de çatışmaların çözümü için buluşmuşlardı. Bir ayda üç kez buluşan iki lider çatışmaları tümüyle bitirememiş, ay sonunda KDP-KYB çatışmasında kayıpların sayısı 600'ü aşmıştı.²³⁹

1994 Yazı sonlarına doğru Mümtaz Soysal'ın Dışişleri Bakanı olması ile Türkiye, KDP ve KYB'ye yönelik politikasını sertleştirmeye başlamış, iki parti ile arasına mesafe koymuştu. Temmuz 1994'te KDP ve KYB, Paris'te geçici bir anlaşma imzalamışlar, nihaî anlaşmanın imzasının ise Ağustos veya Eylül'de yapılması kararlaştırılmıştı. Fakat Türkiye Dışişleri Bakanlığı, Barzani ve Talabani'ye Fransa'ya gitmeleri için vize vermemiş, Türkiye sınırı Kürtlere pratik anlamda kapatılmıştı. Sonuçta Fransa'da nihaî anlaşma imzalanamamıştı. Türkiye, Kuzey Irak'taki oluşumun bir devlete doğru gitmesinden çekiniyor, itirazını ve bölgedeki varlığını bu şekilde dile getiriyordu. Türkiye, kendisinin devre dışı olduğu bir anlaşmayı kabul etmeyeceğini de bu şekilde ifade etmiş oluyordu.

Türkiye, bu dönemde bir yandan Irak ile yakınlaşmaya çalışıyor diğer yandan da Irak Kürtlerini de Bağdat'la anlaşmaya teşvik ediyordu. Ama bu politika hiçbir zaman sonuç vermeyecekti, çünkü ABD, Saddam Hüseyin'li bir Irak'la ilgili planları reddediyordu.

234 "Kürt Liderler Silopi'de", **Hürriyet**, 14 Haziran 1994.

235 "Kuzey Irak Kana Bulandı", **Hürriyet**, 14 Haziran 1994.

236 Sami Kohen, "Zor Misyonlar", **Milliyet**, 21 Haziran 1994.

237 "Barzani-Talabani Barışı Zor", **Hürriyet**, 15 Haziran 1994.

238 Sami Kohen, "Zor Misyonlar", **Milliyet**, 21 Haziran 1994.

239 Aytaç, a.g.e, syf: 31-32.

Türkiye, ABD'nin arabuluculuk faaliyetlerinde de yer almaktaydı ama artık daha aktif olmaya karar vermişti. Türkiye, *"iki tarafın, PKK'nın yararlanacağı bir çözüm bulmasını engelleme"* amacıyla, önceki toplantılardaki gözlemci konumundan çıkarak *"çözümü dikte ettiren"* taraf konumuna gelmeye karar vermişti. Türkiye, bu açılımının ilk adımı olarak Ocak 1995'in ikinci haftasında KDP ve KYB liderlerine Kuzey Irak barış görüşmelerine üçüncü taraf olarak katılma isteğini iletmış ve olumlu yanıt almıştı.²⁴⁰ Yine bu politika gereği Ocak 1995'te Kuzey Irak'a arabuluculuk için ilk giden ABD heyetinde değil ama ikincisinde Türkiye Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili de bulunmuştu. Bu sefer Türkiye, ABD'yi bölgede tek başına bırakmamıştı, Çekiç Güç'e ev sahipliği yapmanın avantajlarını kullanarak, ABD heyeti ile beraber kendi yetkilisini de göndermişti. 25 Ocak 1995'te ABD Dışişleri Bakanlığı Kuzey Körfez İşleri görevlilerinden David Litt başkanlığındaki ABD-Türkiye ortak heyeti arabuluculuk amacıyla bölgeye gitmişti. Görüşmeler sırasında Litt yanında Türkiye Dışişleri Bakanlığından bir görevli ile²⁴¹ Barzani ve Talabani'ye ABD Başkanı Bill Clinton'un bir mesajını iletmışti. Mesajda Clinton, çatışmalar bitmezse ABD'nin Çekiç Güç'ten çekileceğini, bölgenin güvenliği için diğer ülkelerle yapılan işbirliğinin de biteceği vurgulanmıştı.²⁴² Bu en üst düzeyden bir tehdit idi. Türk-Amerikan arabuluculuk ortak çabaları Şubat 1995'te de devam etmiş ancak hiçbir girişimden kayda değer sonuçlar çıkmamıştı.²⁴³

Türkiye'nin Kuzey Irak'ta artan etkinliğinden ve Mart ayında başlattığı sınır ötesi operasyondan endişe eden İran da arabulucu olarak devreye girmişti. İran, bölgede ben de varım dercesine KDP ve KYB yetkililerini Mart 1995 sonuna doğru Tahran'da bir araya getirmişti.²⁴⁴ Sonraki dönemlerde Türkiye ve İran arasındaki etkinlik rekabeti artmış, İran ve Türkiye karşılıklı olarak Kürtleri kendi başkentlerine çağırmışlardı. Daha sonra da bir çok kez Kürt liderler Tahran ve Ankara arasında mekik dokumuşlardı. Kürt liderler eğer Ankara'da bir araya gelmiş iseler akabinde Tahran'a uğruyorlardı, yok eğer Tahran'da bir araya gelmiş iseler akabinde Ankara'ya uğruyorlardı. Bir anlamda hem Türkiye'ye hem de İran'a 'rapor' vermek zorunda kalıyorlardı.

240 "Ankara, Kuzey Irak'ta Fiilen Devreye Giriyor", *Hürriyet*, 18 Ocak 1995.

241 ABD, Çekiç Güç bünyesinde görev yapan bazı üst kademeli subaylarını Kuzey Irak'a göndermek istemiş ama Türkiye'nin 'arabuluculuğun Çekiç Güç'ün görevleri arasında yer almadığını' belirterek bu isteğe karşı çıkması üzerine Litt'i bölgeye göndermişti. "ABD'nin Kuzey Irak Talebini Reddettik", *Hürriyet*, 26 Ocak 1995.

242 "Clinton'dan Barzani ve Talabani'ye Fırça", *Hürriyet*, 28 Ocak 1995.

243 Bengio, *MECS*, 1995, syf: 328.

244 Bengio, *MECS*, 1995, syf: 328.

Yoğun arabuluculuk çabalarının da tesiriyle KDP-KYB arasında Nisan 1995'te ateşkes ilan edilmişti. İlk başta 15 günlük olarak ilan edilen ateşkes,²⁴⁵ o zamana kadar ki en uzun ateşkes olmuş; Nisan-Haziran 1995 ayları arası ateşkes ile geçmişti.²⁴⁶

Türkiye, Martta Mesut Barzani'yi ağırladıktan sonra 4 Nisan 1995'te Dışişleri Bakanlığı'ndan bir heyeti sınır güvenliği konusunu görüşmek üzere Kuzey Irak'a göndermişti. İç çatışmaların sınır güvenliğini tehdit etmesini istemeyen Türkiye, bu sefer her iki lidere de arabuluculuk için gelmediğini, her iki partinin de Türkiye ile ayrı ayrı işbirliği yapabilecekleri mesajını götürmüştü.²⁴⁷ Türkiye heyeti, Barzani ile görüşmüş ama Talabani ile görüşmemişti. Görüşmeler sonucunda KDP ve KYB'nin işbirliği yapmadan, kendi bölgelerinde PKK'yı denetlemeleri konusunda anlaşılmıştı.²⁴⁸

4.2.1.2 Yerel ve Diğer Güçlerin Arabuluculuk Çabaları

Çatışmalar süresince Irak üzerinde bir şekilde etkinliği bulunan tüm güçler arabuluculuk girişimlerinde bulunmuşlardı. Bunları her güç için ayrı ayrı başkalandırmak gereksiz görülmüş, Türkiye'nin Kuzey Irak politikasına veya çatışmaların genel seyrine etkileri ölçeğinde bu tür arabuluculuk girişimlerine kısaca yer verilmiştir.

İlk olarak yerel güçler çatışmaların bitmesi için devreye girmişlerdi. İlki 5 Haziran 1994'te Erbil'de yapılmış olan bu görüşmeler, Temmuz ve Ağustos aylarında da devam etmiş ama hiçbir geçici ateşkeslerden öteye bir sonuç vermemişti. Tek somut sonuç Mesut Barzani ve Celal Talabani'nin 5 Haziran görüşmelerinden sonra bir ateşkes hazırlamak ve ateşkesi denetlemek amacıyla bir çok kesimden kişinin katılımı ile kurulan "Kriz Bürosu (Jüri Ameliyat)" idi. Kurul üyeleri arasında KDP'den Mesut Barzani, KYB'den Kosret Resul, IUK'den Ahmet Çelebi ve Hasan Nakib, Kürdistan Cephe'den Abdulhaluk Zengene ve KİH temsilcisi vardı.²⁴⁹ Bu kurulun çabaları da diğer tüm çabalar gibi istenilen sonucu vermemişti.

Temmuzdan itibaren arabuluculuk işine Avrupalılar da soyunmuştu. 16-22 Temmuz 1994'te KDP ve KYB temsilcileri Paris'te Fransa Hükümetinin ve Paris Kürt Enstitüsü Başkanı Kendal Nezan'ın nezaretinde buluşmuşlardı. ABD ve İngiltere'nin

245 "Talabani 15 Günlük Ateşkesi Kabul Etti", *Hürriyet*, 10 Nisan 1995.

246 Bengio, *MECS*, 1995, syf: 328.

247 "Dışişleri Heyeti Kuzey Irak'a Gitti", *Hürriyet*, 5 Nisan 1995.

248 "Barzani: Talabani İle İşbirliği Yapmam", *Hürriyet*, 7 Nisan 1995. Heyet, Kuzey Irak'ta Talabani ile de görüşmek istemiş ama Talabani güvenlik sebebi ile heyetle görüşmemişti. Talabani daha sonra Dışişleri Bakanlığı'na gönderdiği mektupta görüşmeye hazır olduğunu bildirmişti. "Talabani Özür Diledi", *Hürriyet*, 13 Nisan 1995.

249 Aytar, a.g.e, syf: 31.

Paris büyükelçiliklerinden de gözlemciler toplantılarda hazır bulunmuşlardı. Toplantılardan Kürt Bölgesel Hükümeti için bir anayasa taslağı niteliğinde olan ama kesin olmayan bir metin çıkmıştı. Bu metin daha sonra “**Paris Anlaşması**” olarak anılacaktı. Paris Anlaşması ile Kuzey Irak’ta demokratik, çok partili, insan haklarına, dini ve etnik azınlıklara saygılı bir yapı kurulması, silahlı kuvvetlerin yeniden örgütlenmesi ve yapılandırılması için bazı tedbirler alınması gibi kararlar alınmıştı. Üzerinde anlaşılan diğer konular ise şunlardı; Kuzey Irak’ta nüfus sayımı yapılması, Mayıs 1995’te yapılması planlanan seçimlerin zamanında yapılması, ortak bir dış politika yürütülmesi, New York ile Brüksel’de Kürt Bölgesel Hükümeti’nin temsilcilikler açması, Irak Kürt Bölgesi Başkanının dört yıllık bir süre için genel oyla seçilmesi, Kuzey Irak’ta silahlı faaliyette bulunmayacak dış Kürtlere sığınma hakkı tanınması ve Barzani ile Talabani’nin Ağustos veya Eylül aylarında Paris’te nihaî bir anlaşma imzalamaları. Görüşmelerden sonra BM’ye Kürt Bölgesinde ambargoyu gevşetmesi çağrısı yapılırken, Huzur Operasyonunun demokratik bir Kürdistan (Irak içinde federal bir Kürdistan anlamında) kuruluncaya kadar uzatılması istenmişti. Paris anlaşmasının özelliği bu anlaşma ile ABD, İngiltere ve Fransa’dan oluşan ‘müttefiklerin’ kontrolü ele almış olmaları idi. Türkiye, tarafları defalarca buluşturmuş olmasına rağmen böyle kapsamlı bir anlaşma imzalatamamıştı.²⁵⁰ Lakin, bu anlaşmaya rağmen çatışmalar devam etmişti.

Türkiye, Paris Anlaşması’nda Kürt yönetiminin yapısında öngörülen değişikliklerin Irak’ın parçalanması sonucunu doğuracağını düşünmekteydi. Suriye ve İran da Paris anlaşmasından rahatsız olmuş, 21 Ağustos 1994’te Şam’da Türkiye ile bir üçlü toplantı düzenlemişlerdi. Toplantı sonunda yayınlanan bildiride üç ülke üç mesaj vermişti: *“Kuzey Irak’ta bir Kürt devleti kurulamaz, Irak’ın toprak bütünlüğü korunacaktır. Kuzey Irak sorununun çözüm yeri Irak’tır. Irak, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi kararlarına uymak için çabalarını arttırmalı ve tam bir işbirliğine gitmelidir.”* Sorunun çözüm yeri Irak’tır denilerek, üstü örtülü olarak Fransa’nın girişimine tepki ortaya konulmuştu. Ayrıca her üç ülke de Kuzey Irak’ta çatışmaların durması için kendilerine yakın gruplara telkinlerini arttırmaya karar vermişlerdi. Türkiye Barzani, Suriye Talabani, İran da İslami gruplara telkinlerini yoğunlaştıracaktı.²⁵¹

250 Aytar, a.g.e, syf: 31-32.

251 “Soysal’dan Şam’a Yeni Öneri”, *Hürriyet*, 22 Ağustos 1994.

Türkiye, bir yandan Paris anlaşmasına karşı kesin tavır koyarken, diğer yandan da Avrupalı STK'ların Kuzey Irak'taki varlığını kısıtlamak amacıyla Kuzey Irak'a Türkiye'den girişleri daha fazla denetim altına almaya karar vermişti. Dışişleri Bakanı Mümtaz Soysal, Şam'da yaptığı açıklamada bu konuda şöyle konuşmuştu: *"Kuzey Irak'ta Türkiye'den girişleri denetim altına alıyoruz. Artık resmi olmayan yardım kuruluşu adıyla bir takım örgütler burada faaliyet gösteremeyecekler. Bunu batıya da bildiriyoruz."*²⁵² Türkiye, daha sonra bu kararını geçişlerde Irak'tan vize şartı arayarak yürürlüğe koymuştu.²⁵³ KDP ve KYB, Şam zirvesinden sonra yaptıkları açıklamalarda Irak'ın toprak bütünlüğünün kendileri için de önemli olduğunu, Irak'ı parçalamak gibi bir düşünceleri olmadığını belirtmişlerdi. Her iki parti de kendi geleceklerinin konuşulduğu bu toplantılarda kendilerinin de bulunmak istediklerini belirtmişlerdi. KDP Ankara temsilcisi Sefin Dızai bu toplantılarda en azından gözlemci olarak bulunmaları gerektiğini ama bu isteklerini defalarca iletmelerine rağmen olumlu bir cevap alamadıklarını söylemişti. KYB Ankara temsilcisi Saib Şezar Türkiye'nin Paris toplantısından duyduğu rahatsızlık konusunda *"Paris'te toplantı yerine Türkiye ile daha yakın ilişkiler içinde olmayı tercih ederdik"* diyerek, Türkiye'nin Talabani'ye karşı soğuk politikasını eleştirmişti.²⁵⁴

İç çatışmalar haricinde özellikle Türkiye'nin de engellemeleri sonucu Ağustos ve Eylül aylarında, Paris'te Fransa Cumhurbaşkanı Mitterrand himayesinde, KDP ve KYB'nin nihai bir anlaşma imzalaması için gösterilen çaba bir sonuç vermemiş, nihai anlaşma imzalanamamıştı.²⁵⁵

Çatışmaların başından itibaren bazen KDP ve KYB arabulucular olmadan da görüşüyorlardı. İlki 5 Haziranda Erbil'de yapılmış olan bu görüşmeler daha sonra sık sık tekrar etmişti ama hiçbirisi geçici ateşkeslerden öteye bir sonuç vermemişti. 29 Ağustos 1994'te Barzani ve Talabani Erbil'de, Kürt Meclisinde sonuçsuz bir toplantı daha yapmışlardı.²⁵⁶

Paris anlaşmasının nihai anlaşması Eylül ayında imzalanamamıştı ama Kasım 1994'te KDP-KYB arasında temelde Paris Anlaşmasını onaylayan "Stratejik Anlaşma" ismiyle yeni bir anlaşma imzalanmıştı. Paris'te üzerinde anlaşılan konular tekrarlandıktan sonra iki parti arasındaki çatışmanın "her iki tarafın da intiharı ve

252 "Soysal'dan Şam'a Yeni Öneri", *Hürriyet*, 22 Ağustos 1994.

253 Nur Batur, "Mitterrand Kürt Devleti İçin Gizli Bir Plan Mı Yapıyor?", *Milliyet*, 19 Eylül 1994.

254 "Kuzey Irak Kürtlerinden Güvence", *Hürriyet*, 25 Ağustos 1994.

255 Aytar, a.g.e, syf: 32.

256 Aytar, a.g.e, syf: 33.

Kürdistan özgürlük hareketinin bölgesel ve uluslararası alanda imhası olduğu" vurgulanmıştı. Seçim tarihi olarak da 19 Mayıs 1995 belirlenmişti. Bu ikinci anlaşmadan sonra da çatışmalar devam etmiş ancak bu anlaşma daha sonraki görüşmelerin bir çoğunda temel alındığı için önemini korumuştur.

Paris'te gözlemci olarak bulunan bölgenin fiili koruyucusu ABD, ipleri doğrudan eline almaya karar vermiş, Ocak 1995 başında bir heyeti Kuzey Irak'a KDP-KYB arasında arabuluculuk için göndermişti. Aynı günlerde Çekiç Güç'ün Türk, Amerikan, İngiliz ve Fransız subaylarından oluşan Zaho temsilciliği tarafından Barzani ve Talabani'ye gönderilen bir mektupta, çatışmalara bir an önce son verilmesi çağrısında bulunulmuştu.²⁵⁷

23-24 Mart 1995'te Kuzey Amerika Kürt Milli Kongresi'nin çağrısı üzerine Avrupa'dan ve Kuzey Amerika'dan bir grup Kürt lideri Washington'da bir konferansta buluşmuştu. KDP, KYB ve KİH temsilcileri de konferansta bulunmuşlardı. Konferansta Haziran 1994 Paris Anlaşması'na ve Kasım 1994 Stratejik Anlaşma'ya atıfta bulunularak yeni bir geçiş hükümeti kurulması, tüm mahkumların serbest bırakılması, iç ambargoların kaldırılması ve seçimlerin yapılması için ortamın hazırlanması kararları alınmıştı. Konferanstan sonra geçici olarak kalsa da bir ateşkes sağlanmıştı.²⁵⁸

Ateşkesin hâlâ sürdüğü Haziran 1995'te arabuluculuk çabaları da devam etmiş, KDP ve KYB çatışmaların çözümü için karşılıklı önerilerde bulunmuşlardı. ABD Dışişlerinden bir heyet de bölgeye barış görüşmelerini başlatmak için gitmişti. ABD heyeti Kürtlerden İran'la ilişkilerini kesmelerini ve kendi himayesi altında Avrupa'da bir araya gelmelerini istemişti.²⁵⁹

Görüşmeler daha ziyade iki konuda tıkanıyordu. Habur gelirleri ve KYB'nin Erbil'den çekilmesi. KYB, Erbil'den çekilmesini Habur gümrük kapısından gelecek gelirden günlük 150.000 dolar verilmesi koşuluna bağlamıştı. KDP ise gümrük gelirleri konusunu anlaşma sonrası kurulacak yeni hükümete bırakmak istiyordu. Temmuz 1995'te İran'ın bölgedeki faaliyetlerinden rahatsız olan ABD, Irak Kürtlerini İran ile ilişkilerini kesmeleri ve görüşmelere, kendi himayesinde, Avrupa'da devam etmeleri için bir kez daha uyarmıştı.

257 "Talabani'yle Barzani'ye Uyarı Mektubu", *Milliyet*, 11 Ocak 1995. ABD'nin Ocak-Şubat 1995'te yürüttüğü arabuluculuk faaliyetlerine Türkiye'nin Arabuluculuk Faaliyetleri bölümünde değinildiği için burada tekrar bahsedilmeyecektir.

258 ABD'de Kürt lobiciliği yapan Kuzey Amerika Kürt Milli Kongresi Başkanı Necmeddin Kerim de toplantılara katıldı. Necmeddin Kerim, Kuzey Irak Kürtlerinin dışarıdaki güçlü isimlerindendir. Gölge liderlerden biri olarak kabul edilir.

259 Bengio, *MECS*, 1995, syf: 328.

4.2.1.3 PKK'nın Bu Dönemdeki Faaliyetleri ve Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonları

Türkiye'nin sınır ötesi operasyonlarına rağmen PKK Kuzey Irak'ta faaliyetlerini sürdürüyordu. 8-27 Ocak 1995'te PKK, kendi tarihinde önemli bir yer tutan V. Kongresini yapmıştı.²⁶⁰ Bu kongre ile PKK, 'Marksist' bir hareketten 'milliyetçi' bir harekete doğru evrilmeye başlamıştı. Komünist partilerin genel özelliği olan "Genel Sekreterlik" yerine "Genel Başkanlık" getirilirken, "Merkez Komite" "Merkez Yürütme Kurulu"na çevrilmişti.²⁶¹ Ayrıca örgüt programından Marksist-Leninist ilkeler de çıkarılmıştı. Bu değişimin en somut ifadesi de parti bayrağının değiştirilmesi idi. *"Tüzükte gerçekleştirilen en önemli değişiklik, parti bayrağının ve ambleminin değiştirilmesiydi. Daha önce kırmızı zemin üzerinde kırmızı yıldız, kırmızı yıldız içinde orak-çekiç amblemini taşıyan bayrak değiştirilerek, yerine kırmızı zemin üzerinde yeşil kuşakla ayrılmış kırmızı yıldız, yıldız içinde sarı renkte meşale amblemi yerleştirildi."*²⁶² Fakat PKK, militanlarının eğitim programlarından bu ilkeleri çıkarmamıştı. Gerek dağ kadroları, gerek şehir kadroları gerekse cezaevi kadroları halen sosyalist ilkeler doğrultusunda eğitmeye devam edilmektedir. Bu yüzden PKK'nın bu değişim hareketi daha çok ABD ve diğer batılı ülkeler ile ilişkilerinde reel-politikanın benimsenmiş olması ile açıklanabilir. Çünkü batılı devletlere artık 'milliyetçi' bir gözlükle 'emperyalist düşman' olarak değil 'stratejik veya taktik işbirliği yapılabilecek' birer devlet olarak bakılmakta idi.

PKK, kurulduğu günden beri kamuoyu oluşturmaya yönelik en önemli hamlelerinden birini yaparak 30 Mart 1995'te, uydudan yayın yapan ilk Kürt televizyonu olan, MED-TV'nin test yayınlarını başlattı. Gayrı resmi olarak "PKK'nın sesi" gibi çalışan televizyon Avrupa, Ön Asya ve Orta Asya'ya yayına başlamıştı.²⁶³ Böylece PKK, her Kürdün evine doğrudan propaganda yapma fırsatını yakalamış oluyordu. Bu televizyonun başarısı diğer Kürt partilerine de örnek olmuş, KDP Kürdistan TV'yi, KYB Kürd-Sat'ı kurmuştu. Med-TV'nin kurulması Türkiye'nin Kuzey Irak politikalarını da etkilemişti. Türkiye, içerde Kürtçe televizyon yayınına

260 "PKK Kongreleri", <http://www.yesil.org/teror/pkkkongreleri.htm> 14 Eylül 2003.

261 "Apo, PKK Genel Başkanı Oldu", *Hürriyet*, 4 Nisan 1995.

262 PKK'nın yayın organı Serxwebûn'un Şubat 1995 sayısından aktaran: "PKK'nın "K"si", *Kurtuluş Cephesi*, Mart-Nisan 1995, http://www.kurtuluscephesi.com/kurcepl/ke24_5.html 14 Eylül 2003.

263 "An Introduction To MED-TV-Background", *MED-TV*, <http://www.ib.be/med/med-tv/brochure/backgrnd.htm> 16 Eylül 2003.

şiddetle karşı çıkarken, PKK'nın televizyon aracılığıyla propaganda tekeline kırılabilmek amacıyla KDP'nin Kürdistan TV'sinin kurulmasına yardımcı olmuştu.

PKK, 1995 yılı içinde faaliyetlerini arttırarak devam ettirmiş, 12 Nisan 1995'te Hollanda'da PKK'nın bir yan kuruluşu olarak Sürgünde Kürt Parlamentosu, eski DEP Başkanı Yaşar Kaya'nın başkanlığında kurulmuştu. Bu Parlamento, Avrupa'daki PKK sempatisini Türkiye Kürtleri arasında seçimler yaparak 'milletvekili' seçiyordu. Daha sonra Türkiye'de genel seçimlerde şehirlerinde milletvekili seçilebilecek yeterli oyu almış ama HADEP %10 barajına takıldığı için milletvekili seçilememiş olan bazı insanlar da Sürgünde Kürt Parlamentosu'nda 'milletvekili' sıfatı ile bulunmuşlardı.²⁶⁴

Mart 1995 Çelik Operasyonu

Çatışmalar nedeniyle KDP ve KYB, PKK ile çatışmayı bırakmışlardı. Özellikle KYB, PKK ile ilişkilerini geliştirmekteydi.

Türkiye, PKK'nın bu ortamda Kuzey Irak'ta topladığı güçler ile baharda saldırı başlatmasını engellemek amacıyla 20-21 Mart 1995'te "**Çelik Operasyonu**" isimli bir hareket ile Kuzey Irak'a girmişti. Bu operasyon 1992'deki operasyondan bile büyüktü, hatta dış topraklarda Kıbrıs Barış Harekâtından sonra Cumhuriyet tarihinin en büyük askeri operasyonuydu. 35 bin asker 220 km uzunluğunda 40 km derinliğinde bir bölgede operasyon yapmaktaydı. Altı hafta süren operasyonda hedef, sayıları 2.400-2.800 olarak tahmin edilen PKK militanıydı.²⁶⁵ Bu operasyondaki muazzam asker rakamlarına rağmen Türkiye istediği sonucu alamamış, PKK, 1992'deki gibi cephe savaşı yapmayarak geri çekilmişti.

Operasyonun çapının çok büyük olması nedeniyle uluslararası tepki de çok fazla olmuştu. Irak Kürtleri, Arap ülkeleri ve İran, Türkiye'nin girdiği yerlerden sonraları çıkmak istemeyebileceğini düşünmekteydiler. Musul-Kerkük tartışmaları sürekli gündeme geliyor, Türkiye'nin 1926'daki kaybını telafi etmek için eline geçen her fırsatı kullanmaktan çekinmeyeceği belirtiliyordu. Bu yüzden her fırsatta Türkiye'nin çekilmesi yönünde baskı yapıyordu.²⁶⁶ Başlangıçta Türkiye'nin operasyonuna pek sert tepki vermeyen Irak, 7 Nisan 1995'te "*Irak toprakları üzerindeki Türk askeri işgaline derhal son verilmelidir*" diyerek Türkiye'nin operasyonuna sert ifadelerle karşı

²⁶⁴ "Lahey'de Rezalet", **Hürriyet**, 13 Nisan 1995.

²⁶⁵ "35 Bin Türk Askeri Irak Sınırı Geçti, Türkiye Cumhuriyeti Tarihindeki En Büyük Dış Operasyon", **Yeni Yüzyıl**, 21 Mart 1995.

²⁶⁶ 1-8 Nisan 1995 **Hürriyet** Gazetesi.

çıkmişti.²⁶⁷ Irak, daha sonra da Türkiye'yi ABD'nin itaatkar bir aracı olarak bölgedeki "kaotik durumun" sürmesine aktif katkıda bulunmakla suçlamıştı.²⁶⁸

8 Nisan 1995'te Türkiye, Avrupa Konseyi'nin Türkiye'nin üyeliğinin geleceği ile ilgili toplantısından önce Kuzey Irak'tan çekilmeye başlamıştı.²⁶⁹ Operasyonun tamamen bitmesi ise 2 Mayısı bulacaktı.²⁷⁰ Türkiye, çekildikten sonra sınır güvenliği 700 KDP peşmergesi ve 600 Türkiyeli görevli tarafından sağlanmaktaydı. Fakat PKK bir süre sonra tekrar Kuzey Irak'a girmeye başlamış,²⁷¹ Türkiye de bunun üzerine tekrar Kuzey Irak'a operasyon yapmıştı.²⁷² Türkiye, 5 Temmuz 1995'te Kuzey Irak'ta küçük bir askeri operasyon daha yapmıştı.²⁷³

Türkiye Cumhuriyeti, Kürt ayaklanmaları sırasında komşu ülke topraklarını kullanma veya komşu ülke ile sınır değişikliğine gitme gibi olayların yabancısı değildi. Daha önce de Yüzbaşı İhsan Nuri'nin 1930'lardaki I. ve II. Ağrı isyanları sırasında Türkiye Ağrı Dağı'nın bir kısmı o zamanlar İran sınırları içinde olduğu için sorunlar yaşamış, İhsan Nuri'nin peşmergeleri bir türlü kuşatılamamıştı. Türkiye o sırada İran ile küçük bir sınır değişikliğine giderek İran ile toprak takası yapmış, isyancıları arkadan kuşatmış ve isyanı sona erdirmişti.²⁷⁴

Mayıs 1995 başında en üst düzeyde benzeri bir duruma atıfta bulunulmuştu. Türkiye Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Irak sınırının Türkiye'nin PKK ile daha rahat mücadele edebilmesi için değiştirilebileceğini söylemişti. Bu açıklamadan sonra neyin kastedildiği konusunda tartışmalar çıkmış, kimileri bununla kastın küçük sınır değişiklikleri olduğunu söylerken kimileri de bu açıklamayı Türkiye'nin Musul'da gözü olduğu şeklinde yorumlamıştı. Irak, olayı doğrudan kendi toprak bütünlüğüne tehdit olarak algılamış, Başbakan Tansu Çiller'in, Türkiye'nin Irak toprakları üzerinde herhangi bir hesabı olmadığını açıklaması da Irak'ı yatıştırmamıştı. Baas Partisi yayın organı El-Tawra'da yayınlanan bir yazıda "*1534, Osmanlıların Irak'ı işgal ettiği yıl, 1995'ten farklı idi. Bize zarar vermeye çalışanların ellerini keseriz*"²⁷⁵ denerek

267 "Bağdat: İşgale Son Verin", **Hürriyet**, 8 Nisan 1995.

268 Sami Kohen, "Harekâtın Bilançosu", **Milliyet**, 27 Nisan 1995.

269 "3 Bin Asker Çektik", **Hürriyet**, 9 Nisan 1995.

270 "Yine Girdik", **Hürriyet**, 23 Mayıs 1995.

271 "PKK Yine Kuzey Irak'ta", **Hürriyet**, 16 Mayıs 1995.

272 "Yine Girdik", **Hürriyet**, 23 Mayıs 1995.

273 "Irak'ta Sıcak Takip", **Yeni Yüzyıl**, 7 Temmuz 1995.

274 "Biz Ağrı civarında fiili bir hudut tashihi yapmış bulunuyorduk. Bunu İran'a kabul ettirerek, mukabilinde İranlılara Kotur Boğazında başka bir arazi devretmek istiyorduk. Bu esas dahilinde açılmış olan müzakereler müspet bir şekilde neticelenerek, ihtilaf halledilmiştir.", İsmet İnönü, **Hatıralar- 2. Kitap**, Ankara, Bilgi Yayınevi, 1987, Syf:266-267.

275 Bengio, **MECS**, 1995, syf: 340.

Türkiye'ye sert bir tehditte bulunulmuştu. Halbuki Irak, 1990'da Kuveyt'in toprak bütünlüğüne saldırarak başkalarının da kendi toprak bütünlüğünü tehdit etmesinin yolunu açmıştı.

4.2.1.4 1994-1995 Yıllarında Türkiye-Irak İlişkileri

Irak, yavaş yavaş Körfez Savaşı sonrası maruz kaldığı izolasyonu kırıyordu. Irak, Körfez Savaşı sonrası batılı bir güçle ilk resmi görüşmesini 29 Eylül 1994'te Fransa ile yapmıştı. Tarık Aziz, Fransa Dışişleri Bakanı Alain Juppé ile New York'ta BM Genel Kurul toplantısı sırasında görüşmüş, ABD'nin tepkisini çekmemek için görüşme BM'de yapılmıştı.²⁷⁶

Türkiye Irak ilişkilerinde de önemli gelişmeler yaşanıyordu. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Özdem Sanberk, Körfez Savaşı'ndan beri ilk defa olarak, resmi bir ziyaret amacıyla Nisan 1994'te Bağdat'a gitmişti. Türk milletvekilleri ve işadamları da Haziran ve Ağustosta Irak'ı ziyaret etmişler, Habur sınır kapısı da Eylül 1994'te sınır ticareti için yeniden açılmıştı.²⁷⁷ Böylece Türkiye'nin Kuzey Irak'a koyduğu ambargo da kalkmış oluyordu. Türkiye, aynı anda Habur'dan Irak'a geçişlerde Irak vizesi şartı arayarak Irak'a da biraz daha yakınlaşmıştı.

Türkiye, ile Irak arasında Çekiç Güç konusu sürekli sorun oluşturmaktaydı. Irak, Çekiç Güç'ün kaldırılmasını istiyordu ama Türkiye, Haziran²⁷⁸ ve Aralık 1994'te görev süresi dolan "Çekiç Güç"ün görev süresini birer kez daha uzatmıştı. Türkiye, hem KDP-KYB arasında arabuluculuk yapıyor hem de onlara hamilik yapan bir güce ev sahipliği yapıyordu. Bu da Türkiye'nin Kuzey Irak'ta elini güçlendiriyordu.

ABD'nin Saddam Hüseyin'li Irak'a dair hiçbir planı kabul etmediğine yukarıda değinilmişti. Türkiye ise Saddam Hüseyin'li Irak formülünü işlemekteydi. Türkiye, Saddam Hüseyin'in gitmesi halinde Irak'ın parçalanacağından korkuyor ve Saddam Hüseyin'i devirmeye yanaşmıyordu. 28 Temmuz 1995'te CIA Başkanı John Deutsch Türkiye'ye gelmişti. Irak Ulusal Kongresi'ne (IUK) göre bu görüşmelerde Türkiye, Irak'ın toprak bütünlüğünün Saddam Hüseyin'siz de savunulabileceği konusunda ikna edilmişti.²⁷⁹

Büyük çatışmaların başladığı Mayıs ayından itibaren Türkiye, İran, ABD ve hatta Irak arabuluculuk girişimlerinde bulunmuşlar, çeşitli öneriler getirmişlerdi ama

²⁷⁶ Bengio, MECS, 1994, syf: 358.

²⁷⁷ Bengio, MECS, 1994, syf: 359.

²⁷⁸ "Çekiç Güç, 6 Ay Daha Türkiye'de", Hürriyet, 15 Haziran 1994.

²⁷⁹ Yalçın Doğan, "CIA Gözetiminde Barzani-Talabani Buluşması", Milliyet, 9 Ağustos 1995.

hiçbir girişim geçici ateşkesler dışında bir çözüm getirememiştir. Çatışmalarda ilk iki yıl içinde 3 binden fazla insan yaşamını yitirmişti.²⁸⁰

Üç şey bu dönemin ana karakteri idi. Birincisi Kürt partileri arasındaki çatışmaların şiddetlenerek artması, ikincisi Türkiye'nin gittikçe daha fazla Kuzey Irak'a müdahil olması, üçüncüsü ise bir çok dış gücün çatışan Kürt partileri arasında arabuluculuk çabaları idi. Aslında arabuluculuk çabalarının da genel bir karakteri var idi. Hiç kimse kendisinin de dahil olmadığı bir arabuluculuğu, bir 'barış'ı kabul etmiyordu. Bu da arabuluculuk faaliyetlerinin 'ara bulma' değil etkinlik kurma mücadelesi olduğunun açık göstergesi idi. Aksi takdirde çatışmadan rahatsız olup ara bulmaya çalıştığını söyleyen güçlerin her türlü 'barış'tan yana olmaları gerekirdi. Ama herkes kendi 'barış'ını istiyor, ötekini 'barış'ını ise engelliyordu.

Arabuluculuk çabasında olan bazı güçlerin ise aynı zamanda çatışmaların sürmesi için de kendilerince oldukça geçerli nedenleri vardı. Özellikle Bağdat, Kürt bölgesinde kaos yaratmak, halkta bezginlik duygusu yaratarak tekrar bölgeye hakim olabilmek amacıyla zaten çeşitli sabotaj faaliyetlerinde bulunuyordu. İran, Türkiye ve Suriye üçlüsü de Kuzey Irak'ta güçlü bir oluşum istemedikleri için Kuzey Irak'taki yapının parçalanmış olmasından bir noktada memnun idiler.

4.2.2 1995-DUBLİN SÜRECİ VE TÜRKİYE'NİN TEPKİSİ

Ağustos 1995'te Irak lideri Saddam Hüseyin'in iki kızı ile damatlarının ülkeden kaçmalarından cesaret alan ABD, yaklaşan başkanlık seçimlerinin de etkisi ile Irak'ta daha da aktif bir rol oynamaya başlamıştı.

ABD, bu olaydan sonra bölgeye sevk ettiği uçak gemileri, Ürdün ve Kuveyt'te düzenlediği manevralar ve bu ülkelere gönderdiği ordu birlikleri ile Irak'a karşı büyük bir askeri güç gösterisi yapmıştı. Saddam Hüseyin'in damadı General Hüseyin Kamil Hasan'ın Saddam Hüseyin karşıtı açıklamalarından sonra,²⁸¹ Ürdün Kralı Hüseyin bile Irak politikasını değiştirerek Saddam Hüseyin'e karşı açıkça cephe almış ve O'nu, Kuveyt ve Suudi Arabistan'a saldırmayı planlamakla suçlamıştı. O günlerde, gittikçe daha fazla insan, Ürdün'ün bile Saddam Hüseyin'e karşı cephe almış olmasından yola çıkarak, Saddam Hüseyin'in iktidardaki günlerinin artık sayılı hale geldiğine inanmaktaydı.²⁸²

280 "Talabani ve Barzani Anlaşmaya Diremiyor", *Yeni Yüzyıl*, 27 Temmuz 1995.

281 "Saddam'ın Damadı Meydan Okudu", *Hürriyet*, 13 Ağustos 1995.

282 "Irak politikası değişiyor mu?", *Milliyet*, 25 Ağustos 1995.

Bu inanç nedeniyle bölgedeki belli başlı güçlerin politikalarında değişiklik olmuştu. ABD, daha aktif olmuş; Kürtler anlaşmaya yanaşmışlar; Türkiye, Irak Arap muhalefeti ile de görüşmeye başlamıştı.

4.2.2.1 Dublin Toplantıları

ABD, Irak politikasında yeniden kontrolü eline alma çabalarının bir parçası olarak Kürtler üzerine tekrar eğilmişti. ABD, çatışan Kürt partileri arasında arabuluculuk için Kuzey Irak'a Dışişleri Bakanlığı Kuzey Körfez İşleri Daire Başkanı Robert Deutsch'u göndermişti. Kuzey Irak'ta Talabani ve Barzani ile görüşen Deutsch şu üç mesajı iletmişti: *"Aranızdaki savaşa son verin, Saddam Hüseyin'le asla bir araya gelmeyin ve İran'la hiçbir temas kurmayın."* Deutsch, KDP ve KYB'yi İrlanda'da, Dublin'in Drogheda kasabasında 9-11 Ağustos 1995'te bir araya gelmeye ikna etmişti. Bu görüşmeler sonrası gelişen süreç, yapıldığı yere atfen "Dublin Süreci" olarak adlandırılmıştı.²⁸³

9-11 Ağustos 1995'te Dublin toplantıları ABD, İngiltere, KDP, KYB, IUK ve gözlemci olarak Türkiye'nin katılımı ile yapılmıştı. Dublin görüşmeleri, önceki arabuluculuk faaliyetlerinden daha somut sonuçlar vermiş, KDP ve KYB ateşkes ve Kürt bölgesi için geniş tabanlı bir yönetim konularında anlaşmışlardır.

Dublin görüşmelerinde üzerinde uzlaşılan ana noktalar şunlar idi:

- ❖ Derhal ateşkes ilan edilecek,
- ❖ Basın yoluyla sataşmalara son verilecek,
- ❖ Esirler karşılıklı olarak serbest bırakılacak,
- ❖ Erbil, tarafsız bölge haline getirilecek ve kent askerden arındırılacak,
- ❖ Erbil bölgesindeki kuvvetler azaltılacak. Bu kuvvetler, saptanacak noktalara yerleştirilecek,
- ❖ Irak Ulusal Kongresi (IUK) gözetiminde tarafsız gözlemcilerden oluşacak bir komisyon kurulacak,
- ❖ Erbil kentinin askerden arındırılmasından sonraki 48 saat içinde bütün taraflarca toplanacak gelirler bu tarafsız komisyon denetiminde bir banka hesabına yatırılacak,
- ❖ 1 Mayıs 1994'ten itibaren sağlanan gelirlerin hesabı çıkartılacak. Erbil'in askerden arındırıldığının saptanmasından sonra geçen 48 saat içinde de Kürt yönetimi yeniden göreve başlayacak,

²⁸³ Yalçın Doğan, "CIA Gözetiminde Barzani-Talabani Buluşması", Milliyet, 9 Ağustos 1995.

- ❖ Parlamento, bölgedeki diğer partiler ve etnik toplulukları da kapsayacak geniş tabanlı bir yönetime dayanarak hızla çalışmaya başlayacak,
- ❖ Bütün bu kararlar Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde kalınmak şartıyla yürütülecek,
- ❖ Bütün bu kararların uygulanması sırasında Türkiye'nin meşru güvenlik kaygıları da dikkate alınacak.

Nihaî anlaşmanın ise Barzani ve Talabani tarafından Eylülde Washington'da imzalanması kararlaştırılmıştı.²⁸⁴

Türkiye heyetinin girişimi ile Türkiye'nin güvenlik kaygıları meselesi de görüşmelerde ele alınmış, zorlu geçen görüşmeler sonrası KDP'nin sınırı gözetlemesi kararlaştırılarak Türkiye'ye güvenlik garantisi verilmişti.²⁸⁵

ABD, Irak'taki aktif politikasını sürdürmeye niyetli idi ve görüşmelerde nihaî anlaşma Eylül ayında ABD başkentinde düşünülen imzaya bırakılmıştı. Nihaî imzanın orada atılmayıp ABD başkentine bırakılması, sürecin patronunun ABD olduğunun iyice anlaşılması için atılmış bir adım gibi görünmektedir. ABD adına toplantıya katılan Robert Deutsch, toplantı sonrasında yaptığı açıklamada Kürt partileri arasında "güven artırıcı önlemler" in ele alındığını söyledikten sonra ABD'nin bölgedeki girişimi için "inisiyatif sürececek" açıklamasında bulunmuştu.²⁸⁶

12-15 Eylül 1995 tarihlerinde Dublin görüşmelerinin ikinci turu planlandığı gibi yapılmış ancak KDP ve KYB arasındaki yeni çatışmalar nedeniyle ikinci tur görüşmelerinde istenen sonuca ulaşılamamıştı. KDP ve KYB, özellikle Erbil'in askersizleştirilmesi ve gümrük gelirlerinin paylaşımı konularında anlaşamamışlardı.²⁸⁷

4.2.2.2 Türkiye'nin Dublin Toplantıları Sonrası Politikaları

Türkiye, o güne kadar Kürt liderlerini Bağdat ile uzlaştırma çabasında olmuş, Irak'ta statükonun devam edebileceğini düşünmüştü.²⁸⁸ Fakat Bağdat-Kürt uzlaşısının, Saddam Hüseyin iktidarda olduğu sürece gerçekleşmeyeceği o günlerde iyice netleşmişti. Bu durumda, Türkiye nezdinde Saddam Hüseyin yönetimi, Bağdat'ın Kuzey Irak'ta otoritesini yeniden kurmasını engelleyen bir faktör konumuna düşmüştü. Dublin görüşmelerinin hazırlıkları sürerken, dışarıda bırakılması sorun yaratacak olan

284 "Kuzey Irak'ta Anlaşma", *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1995.

285 Gunter, "The KDP-PUK Conflict...", syf:238

286 "Kuzey Irak'ta Anlaşma", *Cumhuriyet*, 12 Ağustos 1995.

287 Gunter, "The KDP-PUK Conflict...", syf:239

288 "Özal Modeline Dönüş", *Yeni Yüzyıl*, 16 Ağustos 1995.

Türkiye, ABD'nin girişimi ile gözlemci olarak bu toplantıya çağrılmıştı. Türkiye, toplantıya katılarak uzun süredir ısrarla elinde tuttuğu "Kuzey Irak'ta Saddam'lı çözüm" formülünden de uzaklaştığını ve ABD'ye yakın bir çizgiye geldiğini de göstermişti.²⁸⁹

Zaten Türkiye, 30 Mayıs 1995'te Barzani ve Talabani'yi Silopi'de bir araya getirirken de 'Saddam'lı Irak politikasından vazgeçmeye başladığını göstermişti. Türkiye, Irak Kürt heyetine Kuzey Irak'ta Bağdat yönetiminin fiili egemenliğinin kurulması isteğinin, "*bölgede mutlaka Saddam hakimiyeti kurulmalı*" anlamına gelmediğini bildirmişti. KYB'nin Ankara temsilcisi Şazad Saib de görüşmeler sırasında Türkiye'nin, Kuzey Irak sorununun uzun vadede merkezi otorite ile kurulacak diyalogla çözümlenmesi gerektiğini kendilerine aktardığını söylemişti.²⁹⁰ Türkiye'nin uzun vadeli bir yakınlaşmaya yanaşmış olması da 'Saddam Hüseyin sonrası Irak' anlamına geliyordu.

Türkiye, Saddam Hüseyin rejiminin sonunun yaklaşması olasılığını da dikkate alarak stratejisini yeni duruma göre düzenlemeye çalışmış, Saddam Hüseyin sonrası Irak'ın hesaplarını yapmaya başlamıştı.²⁹¹ Türkiye, yeni stratejinin ilk adımı olarak o güne kadar görüşmediği IUK Başkanı Ahmet Çelebi ile Dublin görüşmelerinden hemen önce 27-28 Temmuz tarihleri arasında görüşmüştü. Türkiye, muhalifler ile görüşmelerine Dublin'de yapılan toplantılara katılarak da devam etmişti.²⁹² Halbuki Türkiye o güne kadar Irak Kürtleri ile Kuzey Irak bağlamında, güvenlik sorunları çerçevesinde görüşmüş ama Irak'ta Saddam Hüseyin'in yerine talip olan Arap muhalefeti ile görüşmemişti.

Türkiye'nin Kürt liderleri ve muhalif Irak gruplarıyla temas halinde bulunması, Irak'la ilgili stratejik hedeflerinde bir sapma olduğu yönünde düşüncelere yol açmış olabilirdi. Türkiye resmen tanıdığı ve diplomatik ilişkilerinin sürdüğü bir komşusunun resmi olarak 'bölücü(KDP-KYB) ve yıkıcı(IUK) teröristler' olan partileri ile resmi görüşmeler yapıyor, rejimin kontrolü dışındaki bir bölgenin denetimini elinde tutan gruplar ile (bu gruplar Irak resmi anlayışında 'ayrılıkçı, yıkıcı teröristler, vatan hainleri' idiler) görüşüyordu. Bu yeni politika Türkiye'nin komşularına karşı izlediği geleneksel dış politikasından keskin bir ayrılıştı ama aslında Türkiye'nin asıl hedefi yine Irak'ın parçalanmaması, birliğini ve egemenliğini koruması idi. Yani Türkiye'nin dış

289 "Ankara, Kuzey Irak'ta Kararsız", *Milliyet*, 18 Ağustos 1995.

290 "Kuzey Irak'a 'Saddam'sız' Model", *Cumhuriyet*, 31 Mayıs 1995.

291 "Irak Politikası Değişiyor Mu?", *Milliyet*, 25 Ağustos 1995.

292 "Ankara, Kuzey Irak'ta Kararsız", *Milliyet*, 18 Ağustos 1995.

politikasının özünde bir değişiklik olmamış, sadece yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye’de Saddam Hüseyin iktidarda kaldığı sürece Bağdat-Kürt yakınlaşmasının sağlanmasının pratikte mümkün olamayacağına ve rejimin artık iyice tehlikeye girdiğine kanaat getirilmişti. Bu yeni yaklaşımlara rağmen Türkiye’de yetkililer de Türkiye’nin Irak politikasının temelde değişmediğini belirtmekteydiler. Türkiye’nin temel politikası olan Irak’ın toprak bütünlüğü konusunda bir politika değişikliği yoktu.

²⁹³ Nitekim Dublin’de de Türkiye bunun üzerinde durmuş, bildiride bu hususun vurgulanmasını sağlamıştı. Uygulamadaki değişiklikler ise bazı “yaklaşım düzenlemeleri” olarak anılmaktaydı. Türkiye’nin Dublin toplantılarına katılması ve burada Irak muhalefeti ile görüşmesi de bu düzenlemeler kapsamına giriyordu.²⁹⁴

Türkiye, Kuzey Irak’ta güçlü bir otorite kurulmasını da kendisi için tehlike olarak görmekteydi. Ama PKK’nın serbest kalması ile kıyaslandığında daha az tehlikeli görüyordu. Türkiye, KDP-KYB yakınlaşmasından rahatsız değildi çünkü böyle bir birleşme sonucunda PKK, Kuzey Irak’ta eskisi gibi rahat hareket edemeyecek, zor bir duruma düşebilecekti. Öte yandan rahatsızdı, çünkü iki Kürt partisinin barışması, *“Kürtlerin Kuzey Irak’ta güçlenmesine yol açabilir”* ve *“bu da bölgede kurulması planlanan Kürt devletine hız kazandırabilir”*di.²⁹⁵ Cumhurbaşkanı Demirel de bu konuda şöyle demektedir: *“Kuzey Irak’ın bu halde kalması Türkiye’nin terör hadisesiyle meşgul olmasına yardımcı oluyor... Tabii bizim bakımımızdan önemli olan bir hadise var. Zaten burada (Dublin’de) organize şekilde ele alınmıştır. Irak’ın toprak bütünlüğünü muhafaza edeceksiniz, Türkiye’nin de güvenlik kaygılarını kapatacaksınız. Güvenlik kaygıları Türkiye’nin, PKK’dır. Eğer bunlar zaafa düşerse, PKK orada güçlenir. Eğer bunların üçü bir araya gelir de Türkiye’nin güvenliğine daha büyük bir tehlike icra ederse, o da Türkiye’nin istemediği bir şeydir.”* Demirel’in üçünün bir araya gelmesinden bahsetmesi Türkiye’nin KDP-KYB-PKK ittifakı düşüncesini de bir kenarda tuttuğunu ve PKK’nın KDP veya KYB ile yakınlaşmaması için elinden geleni yapacağı anlaşılmaktadır. Demirel, Türkiye’nin Kuzey Irak’ta otorite karmaşası ile bağlantılı olarak bir kaygısını daha dile getiriyordu: *“Zaten bu mesele daha senelerce*

293 Türkiye, Dublin toplantılarından sonra bu süreçten rahatsız olan Irak ve İran’a *“Kuzey Irak’taki grupların Bağdat’la barışıp, Irak’ın toprak bütünlüğünün korunarak bir çözüme varılması”* yolundaki temel politikanın geçerli olduğunu bildirmişti. *“İran ve Irak’a Bilgi”*, *Hürriyet*, 13 Ağustos 1995.

294 *“Irak Politikası Değişiyor Mu?”*, *Milliyet*, 25 Ağustos 1995.

295 Yalçın Doğan, *“CIA Gözetiminde Barzani-Talabani Buluşması”*, *Milliyet*, 9 Ağustos 1995.

*sürüncemede kalırsa, ... “Kuzey Irak, Irak'ın bölünmez parçasıdır” filan lafların edilmesi daha da zor olabilir, zorlaşır.”*²⁹⁶

Demirel'in de açıkça söylediği gibi Türkiye, Kuzey Irak'taki statükonun devam etmesini istemiyordu. Kürtler, Kuzey Irak'ta yarı bağımsız bir hayat sürüyorlardı ve zaman geçtikçe de Irak'a aidiyet bağları daha fazla kopuyordu. Özellikle yeni yetişen kuşaklar için 'Iraklılık' çok geri planda kalan bir kimlik iken, 'Kürdistanlılık' ise ön planda olan kimlikti ve zaten bir çoğu Arapça bilmiyordu. Türkiye, bu durumun daha fazla uzaması halinde bu kimliğin iyice yerleşmesinden çekiniyordu çünkü iyice yerleşecek olan 'Kürt' kimliği ileride yeni kuşakları daha bağımsızlıkçı yapabilecekti.

Türkiye'nin toplantılara katılmasının bir diğer nedeni de Saddam Hüseyin'in Kürtlerin çatışmasını fırsat bilip kuzeye saldırmasından korkulması idi. Böyle bir durumda yeni bir mülteci akını olabilir, bu akın Kürt sorununu daha da uluslararasılaşabilir, olaylar Türkiye'nin hiç istemediği sonuçlar doğurabilirdi. Türkiye, Kürt sorunun mümkün mertebe bölge içi, izole kalmasını istiyordu. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Türkiye'nin yeni mülteci akını konusundaki korkusu konusunda ise şöyle konuşmuştu: *“Bunların kavga etmesine seyirci kalınırsa ne olur? Şu olur, orada belki Bağdat, Kuzey Irak üzerine tekrar bir harekât yapma gibi bir eğilim içine girebilir. O zaman buna mani olmak için yeni baştan büyük bir olay çıkar... Sanıyorum ki toplantının ana hedefi, bundan daha kötüye gidilmemesi için oradaki grupları bir araya getirmektir.”*²⁹⁷

Türkiye'nin İrlanda görüşmelerinde yer alması basın tarafından genel olarak doğru ve kaçınılmaz bir karar olarak nitelenmişti çünkü Türkiye'nin görüşmelerden iki temel kazancı olmuştu: *“Bunlar, Irak'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi, diğeri de Türkiye'nin meşru güvenlik kaygılarının dikkate alınmasıydı. Türkiye bunları toplantıya katılarak anlaşmaya katmayı başardı.”*²⁹⁸

Ayrıca Türkiye, toplantılara katılarak Kuzey Irak'ta kendisinin de belli bir söz sahibi olduğu mesajını vermiş; izleyici olmakla yetinmeyeceği denetleyici, iradesi dışındaki oluşumları önleme gücü olan bir güç olduğu izlenimi vermek istemiştir. Emekli büyükelçi Şükrü Elekdağ'a göre Türkiye bunu başarmış, iradesi dışındaki oluşumları önleme gücünü hayli arttırmıştı.²⁹⁹

296 “Irak'a Bölünme Uyarısı”, *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1995.

297 “Irak'a Bölünme Uyarısı”, *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1995.

298 Yavuz Baydar, “Kuzey Irak'ta Aktif Politika”, *Yeni Yüzyıl*, 16 Ağustos 1995. El-Hayat Yazarı Kamran Karadağ'ın görüşleri, *Yeni Yüzyıl*, 16 Ağustos 1995.

299 Şükrü Elekdağ, “K. Irak Kürtlerini Kapsayan Kürt-Türk Federasyonu”, *Milliyet*, 27 Ağustos 1995.

4.2.2.2.1 Türkiye'nin Dublin Toplantıları Sonrası KDP ve KYB ile İlişkileri

Dublin öncesi Türkiye'nin KDP ve KYB ile ilişkileri de inişli çıkışlı seyretmekteydi. Dublin sonrası ise Türkiye, KDP ile yakınlaşmaya başlamıştı. KYB ile Türkiye'nin arası ise gittikçe açılmakta idi. KDP, Türkiye'nin istediği güvenlik garantilerini vermiş, sınırın Irak tarafını koruma görevini üstlenmişti.

Ancak Türkiye'nin Dublin'e katılması tüm taraflarca olumlu karşılanmıştı çünkü Türkiye'nin katılımı yukarıda da belirtildiği gibi artık Saddam Hüseyin'li Irak projesinden vazgeçtiğini göstermekteydi. Hem KDP hem de KYB yetkilileri, Dublin görüşmelerine Türkiye'nin katılmasının “son derece olumlu” olduğu görüşünü dile getirmişlerdi.³⁰⁰ IUK Başkanı Ahmet Çelebi de benzer görüşleri dile getirmişti: “Türkiye, Dublin'deki toplantıda önemli bir rol oynadı. Kuzey Irak'ta barışın kalıcı olması yönünde çabaladı. Artık Irak'ta daha aktif bir rol oynuyor.”³⁰¹

Lakin KDP, Türkiye'nin Özal sonrası Irak Kürtlerine fazla ilgi göstermemesine, Kürtler ile açık görüşmeler yerine gizli görüşmeler yapmasına ve Saddam Hüseyin'li Irak konusundaki ısrarına dair sitemini de iletmişti. KDP'nin bir temsilcisi Özal'ın ölümü ardından Ankara'nın “göz ve kulaklarını Irak'taki Kürt realitesine kapamasının ne kadar yanlış olduğunun” Türkiye'nin görüşmelere aktif katılma kararıyla kabul edildiğini belirtmişti. Türkiye'nin bölgeyle ilgili gelişmelerde inisiyatifi hiçbir zaman elden bırakmaması gerektiğini söyleyen temsilci, Saddam Hüseyin rejiminin yapısındaki zayıflığın da artık anlaşıldığını belirtmişti.³⁰² KDP Türkiye temsilcisi Sefin Dizai de benzer bir açıklama yaparak, Türk yetkililerin Kürt liderlerle artık “gizli” değil, Özal döneminde olduğu gibi, daha normal bir biçimde, “açıkça” görüştüklerini belirtmişti.³⁰³

12-15 Eylül 1995 tarihlerinde Dublin görüşmelerinin ikinci turu yapılmış ancak istenen sonuca ulaşılamamıştı. Türkiye, Dublin'de ikinci toplantının başarısızlığından dolayı KDP ve KYB'yi suçlamıştı. Türkiye'ye göre KDP ile KYB gerekli esnekliği gösterememişlerdi. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Ömer Akbel, toplantıda bir sonuç bildirgesi yayınlanmadığını belirterek: “Bu, Barzani ve Talabani'nin esneklik göstermemesinden kaynaklanmıştır” demişti.³⁰⁴

300 Yavuz Baydar: “Kuzey Irak'ta Aktif Politika”, *Yeni Yüzyıl*, 16 Ağustos 1995.

301 “K. Irak'ta Strateji Oyunları”, *Yeni Yüzyıl*, 21 Ağustos 1995.

302 Yavuz Baydar: “Kuzey Irak'ta Aktif Politika”, *Yeni Yüzyıl*, 16 Ağustos 1995.

303 “K. Irak'ta Strateji Oyunları”, *Yeni Yüzyıl*, 21 Ağustos 1995.

304 “Ankara Kürtleri Suçluyor”, *Cumhuriyet*, 19 Eylül 1995.

KYB ise başarısızlıktan dolayı Türkiye'yi suçlamıştı. Talabani, başarısızlıktan *"bir Irak sorunu olmayan PKK sorununu zorla dayatmaya çalışan Türk heyeti başkanının uzlaşmaz tavrını"* sorumlu tutmuştu.³⁰⁵ Zaten bu yüzden görüşmeler sırasında Türk heyetinde bulunan Dışişleri üyeleri ve KYB heyet başkanı arasında sert tartışmalar çıkmıştı.³⁰⁶ Talabani, ayrıca Türkiye'yi KDP'ye silah yardımı yaparak Kuzey Irak'taki dengeleri bozmakla da suçlamıştı. Türkiye'nin daha önce de, şimdi de KDP'ye silah yardımı yaptığını söyleyen Talabani, bunun kabul edilemez bir durum olduğunu, çünkü Türkiye'nin önceden kendilerine Kuzey Irak'ta silah dengelerini zedeleyecek bir şey yapmayacağına söz verdiğini söylemişti. KYB lideri tüm bunlara rağmen PKK tarafını tutmayacaklarını da söylemişti.³⁰⁷ Ama Talabani'nin bu sözü Türkiye'ye 'sen sözünü tutmazsan benden de sana verdiğim sözleri tutmamı bekleme' demek olarak da yorumlanabilirdi. Bu olaylar ile tarafların birbirlerine verdiği sözlerin sahada pek bir anlamı olmadığı da bir kez daha görülmüş oluyordu. Daha sonraki olaylar da Türkiye ile arası açılan KYB'nin PKK konusunda Türkiye'ye verdiği sözlerin artık pek de bir anlamı olmayacağını gösterecekti.

4.2.2.2 Türkiye'nin Dublin Toplantıları Sonrası ABD ile İlişkileri

MGK Genel Sekreteri Orgeneral Doğan Bayazıt Dublin toplantılarından bir süre önce Washington'a gitmiş ve CIA ile görüşmüştü. Görüşmede "Kürt sorunu, PKK ve Kuzey Irak"ın ele alındığı belirtilmişti. Bu ön görüşmelerden sonra Kuzey Irak'ta ABD adına görüşmelerde bulunan Robert Deutsch da bölgeden dönerken ayarlanan Dublin görüşmelerini Ankara'ya haber vermişti. Görüşmelerden iki hafta önce de bu kez CIA Başkanı John Deutsch Ankara'yı ziyaret etmiş lakin biraz soğuk karşılanmış, çok istemesine rağmen, Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel'i görememişti.³⁰⁸

Türkiye, ABD ile Kuzey Irak konusunda sık sık görüşüyor olsa da ABD'nin Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devletine yol açabilecek girişimleri olduğundan da endişeliydi. Bu yüzden ABD'nin Kuzey Irak'ta tam anlamıyla inisiyatifi almasına sıcak bakmamaktaydı³⁰⁹ ve bunu CIA başkanını soğuk karşılayarak göstermişti. Fakat ilişkiler belli bir düzeyde de tutuluyordu. Dublin görüşmelerine Türkiye'nin bir gözlemci

305 27 Eylül 1995, BBC Dünya Servisi'nden aktaran; Gunter, "The KDP-PUK Conflict ...", syf:239.

306 "Türkiye, Dublin toplantısını savaştan Kürtler arasındaki bir barış görüşmesinden çok Kuzey Irak'ta PKK meselesini çözmek için bir forum olarak kullanmaya çalıştı ve buna itirazlar oldu.", İlnur Çevik, "Dublin Görüşmeler Sırasında Talabani Şam'da 'Misafir' idi", *Yeni Yüzyıl*, 19 Eylül 1995.

307 "Celal Talabani'nin Türkiye'yi İthamı", *Yeni Yüzyıl*, 20 Eylül 1995.

308 Yalçın Doğan, "CIA Gözetiminde Barzani-Talabani Buluşması", *Milliyet*, 9 Ağustos 1995.

309 "Ankara, Kuzey Irak'ta Kararsız", *Milliyet*, 18 Ağustos 1995.

göndermesine CIA Başkanı'nın Ankara ziyaretinde karar verilmişti. Lakin Türkiye'de Dublin görüşmelerinin de ABD'nin Kürt devleti planının bir parçası olduğu yönünde görüşler vardı. Bu görüşe göre ABD tarafından *"Böyle bir buluşmanın ayarlanması, Washington'un 'Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulması planlarının somut göstergesi.' Bu yönde atılan net bir adım"*³¹⁰ idi. Bu görüşte olanlara göre, yaklaşan başkanlık seçimleri nedeniyle Türkiye'yi kendinden uzaklaştırmak istemeyen ABD, Türkiye'yi Dublin'e *"ayıp olmasın diye"* çağırmişti. Görüşmelerin Iraklı tarafları olan KDP, KYB ve IUK ise toplantının örtülü amacının *"ABD'nin bir Kürt devleti"* kurmak istemesi olduğu yönündeki görüşleri gerçekçi bulmadıklarını açıklamışlardı.³¹¹

Türkiye ile ABD'nin görüşlerinin ortak noktası ise Kuzey Irak'ta ortaya çıkan boşluğa İran'ın göz dikebileceği kaygısı idi. Türkiye, ABD'nin İran'ı tecrit" hedefini doğru buluyordu. Türkiye, İran'ın Kuzey Irak'taki faaliyetlerinden rahatsızlığını resmi ağızlardan dile getirmekten çekinmiyordu. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nurettin Nurkan bir açıklamasında *"bölgeyle ilgili olarak üçüncü tarafların doğrudan müdahalelerinin kabul edilemezliğini"* belirtmişti. Bu açıklamadaki üçüncü ülkenin İran mı ABD mi olduğu net değil ise de haberi yapan gazete açıklamadaki hedefin İran olduğunu belirtmişti.³¹² Kendisi de açıklamadan daha birkaç gün önce üçüncü bir taraf olarak Kuzey Irak'a müdahale etmiş bir ülkenin bu açıklaması ancak muhatap ülkenin Kuzey Irak'taki faaliyetlerinin 'sınırı aştığı' ve bu uyarının muhatapın tekrar 'sınır'a çekilmesi için yapıldığı anlamı çıkarılabilir. Çünkü Türkiye'nin, 'üçüncü bir tarafın bölgeye doğrudan müdahalesi' anlamına gelen, sınır ötesi operasyonları da bu dönemde aralıklarla devam ediyordu. Örneğin Ekim 1995'te TSK, Kuzey Irak'ta yeni bir operasyon daha yapmıştı.³¹³

Türkiye, ABD ve İran Arasındaki İlişkiler

Türkiye bir yandan İran'a sert uyarılar gönderirken diğer yandan da İran ile görüşmelerini sürdürüyordu. Üçlü zirvelerin bir parçası olarak 8 Eylül 1995'te Türkiye, İran ve Suriye Dışişleri Bakanları Tahran'da toplanmıştı. Toplantıda, Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması konusu ele alınmış, taraflar Irak'ın toprak bütünlüğüne bağlılıklarını bildirmişlerdi. ABD'nin İran ve Suriye'yi iyice devre dışı bırakmak

310 Yalçın Doğan, "CIA Gözetiminde Barzani-Talabani Buluşması", *Milliyet*, 9 Ağustos 1995.

311 "K. Irak'ta Strateji Oyunları", *Yeni Yüzyıl*, 21 Ağustos 1995.

312 Yavuz Baydar, "Kuzey Irak'ta Aktif Politika", *Yeni Yüzyıl*, 16 Ağustos 1995.

313 "Irak Sınırı Ayak Altı Oldu", *Evrensel*, 10 Ekim 1995.

istediği bir zamanda Türkiye'nin İran ve Suriye ile İran'da buluşması ABD ile Türkiye çıkarları arasındaki çatışmaları da gösteriyordu.³¹⁴

Kürtler, ABD'nin ihtarına rağmen Dublin sonrası İran ile ilişkilerini kesmemişlerdi. İran ve Kürtler, ABD'nin Türkiye'yi öne çıkarma çabalarına tepki duyuyorlardı.³¹⁵ 5-9 Ekim 1995'te İran, bir kez daha Kürtler arasında arabuluculuk girişiminde bulunmuş ama bu kez de başarı sağlanamamıştı. Kürt partileri her zaman olduğu gibi sorunların ne olduğu üzerinde anlaşıyor ama çözüm üretemiyorlardı. Arabuluculuk görüşmelerinden bir sonraki gün İran, Türkiye'nin ağustosta yaptığı açıklamaya benzer bir açıklama yaparak, *"dış güçlerin bölgede gerginlik ve istikrarsızlığa yol açan müdahalelerinden endişelerini"* açıklamıştı.³¹⁶ İran'ın hedefi açıkça ABD idi.

ABD ise neredeyse İran ile eş zamanlı olarak arabuluculuk girişimlerini sürdürüyordu. Kasım 1995 ortalarında ABD'den Robert Deutsch, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'ndan bir temsilci ve IUK Başkanı Ahmet Çelebi ile beraber Erbil'in kuzey doğusundaki Selahaddin kentine gelerek, Dublin çerçevesinde, KDP ile üçüncü tur barış görüşmelerini başlatmıştı. KYB ile de ayrıca görüşülmüş ama bu çabalardan da bir sonuç çıkmamıştı. ABD'nin tüm çabalarına rağmen İran'ın bölgedeki etkinliği artıyordu. Bu yüzden ABD, Nisan 1996'da daha önce defalarca bölgeye gönderdiği Robert Deutsch'u KDP ile KYB arasında arabuluculuk için tekrar bölgeye göndermişti. Ancak ABD'nin çabaları da tıpkı İran'ınkiler gibi akim kalmıştı.³¹⁷

Bu dönemde ABD genel olarak, Kuzey Iraklı Kürt gruplar, Ürdün ve diğer bazı Arap devletleri ile beraber Saddam Hüseyin'i devrime planlarını gerçekleştirmek için çabalarını sürdürüyordu.

4.2.2.2.3 Türkiye'nin Dublin Toplantıları Sonrası Irak ile İlişkileri

Türkiye-Irak ilişkileri bir yandan üst düzey ziyaretlerle gelişme gösterirken diğer yandan da çeşitli konularda sıkıntı yaşanmaktaydı. Kerkük-Yumurtalık boru hattının onarımı ve temizlenmesi konusunda Türkiye ve Irak'ın BM nezdinde ortak girişimleri olmuş ama daha sonra Irak'ın tutumu nedeniyle petrol boru hattı faaliyete girememişti. Bu girişimler sırasında Irak'ın tutumu Türkiye'de büyük hayal kırıklığı yaratmış,

314 "PKK'ya Karşı Ortak Mücadele", *Yeni Yüzyıl*, 9 Eylül 1995.

315 Mahir Kaynak, Dublin Toplantılarından sonra *"ABD, İran'ı bölgede Türkiye ile dengelemek istiyor. Kürt hareketinin bundan sonraki istikameti İran'dır"* diyerek İran'ın ve Kürtlerin ABD'nin Türkiye'yi öne çıkarma planına tepki vereceklerini ve yakınlaşacaklarını belirtmişti. *"Özal Modeline Dönüş"*, *Yeni Yüzyıl*, 16 Ağustos 1995.

316 11 Ekim 1995, Tahrir Times'tan aktaran; Gunter, "The KDP-PUK Conflict ...", syf:239.

317 Bengio, *MECS*, 1996, syf: 339.

Türkiye, artık Saddam Hüseyin yönetimine daha kuşkulu bakmaya başlamıştı. Türkiye, ayrıca Saddam Hüseyin'in PKK'yı Türkiye'ye karşı, Körfez savaşındaki tutumu nedeniyle, intikam amacı ile kullandığından da şüpheleniyordu.³¹⁸

Kendi rejimini devirmeye yönelik bir toplantıya Türkiye'nin resmen katılmış olması ise Irak hükümetinde ciddi rahatsızlığa yol açmıştı. Türkiye'nin artık Saddam Hüseyin'siz bir Irak'a 'olabilir' gözüyle bakmasına kızan Saddam Hüseyin rejimi, Türkiye'nin de kendisini gözden çıkardığının farkındaydı ve bu durum Türkiye'yle ilişkileri gerginleştiriyordu. Irak hükümeti tepki olarak, İstanbul başkonsolosluğunu kapatma ve Ankara büyükelçiliğinin personel sayısını azaltma kararı almıştı. Irak, resmi olarak ise kararını ekonomik sebeplere dayandırmıştı. Türkiye de, karşılıklılık ilkesi çerçevesinde Musul başkonsolosluğunu kapatacak, Bağdat büyükelçiliğinde de personel sayısı indirimine gidecekti.³¹⁹ El-Hayat yazarı Kamran Karadağı, "*Saddam'ın Türkiye'yi düşman bir ülke olarak gördüğü ve bir aşamada mutlaka hesap soracağı kendisinin de telaffuz ettiği bir gerçektir*"³²⁰ diyerek Saddam Hüseyin'in Türkiye'ye bakışını özetlemişti.

Irak, Türkiye'nin IUK ile görüşmüş olmasını sert bir şekilde eleştiriyordu. Irak Ankara Maslahatgüzarı Saad El-Samarrai, tedbiri elden bırakmadan Dublin'deki Türkiye-IUK diyalogunu eleştiriyordu: "*Türkiye bugüne kadar Irak Ulusal Kongresi'ni tanımamıştı ve aynı zamanda Çelebi'yi de tanımamıştı. Bu iki ülkenin ilişkilerini etkiler... Türkiye ile Irak arasındaki menfaatlerin hacmi Çelebi'den ve Türkiye'nin Çelebi'yle görüşmesinden daha fazladır. Bu görüşmeler olumsuz bir gelişmedir.*"³²¹ Samarrai ayrıca Türkiye'nin Dublin toplantılarına katılmasının Irak'ta nasıl algılandığını da şöyle aktarmaktaydı: "*Türkiye'nin iyi niyetli olduğunu biliyoruz, ama Dublin toplantısı bizim işçilerimize yönelik bir toplantıdır. Dışarıdan yabancı bir güç gelip sizin Alevi sorununuzu ele alırsa ne olur?*"³²²

Samarrai, Türkiye'nin toplantıdaki Irak lehindeki rolünü de görmezlikten gelmiyordu: "*Şimdi Türkiye'nin bu toplantıya katılıp Irak lehinde davranması iki ülke çıkarlarının bir çok alana yayılmış olmasından kaynaklanıyor.*"³²³ Türkiye'den Hasan Köni de Türkiye'nin Dublin'de Irak lehine oynadığı role değiniyor ve Türkiye'nin

318 Yavuz Baydar, "Kuzey Irak'ta Aktif Politika", *Yeni Yüzyıl*, 16 Ağustos 1995.

319 "Irak'la Zor Günler", *Yeni Yüzyıl*, 16 Ağustos 1995.

320 Yavuz Baydar: "Kuzey Irak'ta Aktif Politika", *Yeni Yüzyıl*, 16 Ağustos 1995.

321 "Bağdat, Ankara'yı Uyardı", *Yeni Yüzyıl*, 21 Ağustos 1995.

322 "K. Irak'ta Strateji Oyunları", *Yeni Yüzyıl*, 21 Ağustos 1995.

323 "Bağdat, Ankara'yı Uyardı", *Yeni Yüzyıl*, 21 Ağustos 1995.

Irak'ın bir nevi taşeronluğunu yaptığını belirtiyordu: “Türkiye, Dublin toplantısında, Irak'ın toprak bütünlüğünün sağlanması ve kendi sınır güvenliğinin garanti altına alınması doğrultusunda iki önemli karar çıkartılmasını sağladı. Bu çerçevede Türkiye bir anlamda Irak'ın taşeronluğunu yaptı.”³²⁴

Irak, Türkiye'nin artık Saddam Hüseyin'siz bir çözüme razı olmasına şaşırıldığını da gizlemiyordu: “İki ülke arasında bir güvenlik sorunu var. Bilindiği gibi Türkiye Dublin benzeri bir Paris toplantısının başarıya ulaşmamasında katkıda bulundu. Dublin ve Paris toplantısı arasındaki farklar nedir? Niçin Türkiye, Paris toplantısını engelledi de, Dublin'e katıldı? Türk politikası Kuzey Irak sorununun çözümü için Bağdat'la diyalog konusunda ısrarlıydı. Ama Dublin'de Amerika'nın Barzani ve Talabani'den istediği çok açıktı: Bağdat'la diyaloga girmeyin. Ben bunu çelişkili buluyorum.”³²⁵

Türkiye'nin Türkmen politikası da Irak'ın tepkisini çekmekteydi. Samarra, Türkiye'nin Türkmen politikasına ağırlık vermesinin ilişkilere zarar vereceğini belirtmişti.³²⁶

Türkiye ile Irak arasındaki ‘eski’ bir sorun da Çekiç Güç meselesi idi. Irak Huzur Operasyonu ve Çekiç Güç'e kendi egemenliğini ihlal ettiğini belirterek baştan beri karşı çıkmıştı. Irak, sürekli Türkiye'ye Çekiç Güç'ün görev süresini uzatmaması yönünde baskı yapıyor ama Türkiye her seferinde Çekiç Güç'ün görev süresini uzatıyordu. Çünkü Çekiç Güç, Türkiye-ABD ilişkilerinde Türkiye'nin önemli bir dayanağı idi. Kasım 1995'te Çekiç Güç'ün görev süresi TBMM'de Aralık ayından geçerli olmak üzere üç ay daha uzatılmıştı.³²⁷

4.2.2.2.4 Türkiye'nin Dublin Toplantıları Sonrası Türkmenler ile İlişkileri

Dublin toplantısında verilen ‘bölgedeki bütün etnik grupların idari mekanizmada yer alması’ kararı Türkiye açısından önemli idi. Kendisini Irak Türkmenlerinin doğal hamisi olarak gören Türkiye'nin³²⁸ bu karardan anladığı Türkmenlerin de Kürt idari yapılanmasına katılacağı idi. Zaten Türkiye'nin Türkmenleri ‘esas hatırlaması’ bu tarihlere rastlamaktaydı.

Körfez Savaşı öncesi Irak Türkmenleri ile hemen hemen hiç ilgilenmemiş olan Türkiye, Savaş sonrası Irak Kürtlerinin kuzeyde güç kazanması üzerine Kürtleri

324 “K. Irak'ta Strateji Oyunları”, *Yeni Yüzyıl*, 21 Ağustos 1995.

325 “Bağdat, Ankara'yı Uyardı”, *Yeni Yüzyıl*, 21 Ağustos 1995.

326 “K. Irak'ta Strateji Oyunları”, *Yeni Yüzyıl*, 21 Ağustos 1995.

327 “Ohal 4, Çekiç Güç 3 Ay Daha Uzatıldı”, *Yeni Yüzyıl*, 29 Ekim 1995.

328 Nissman, “The Iraqi Turkomans...”, 5 Mart 1999.

dengelemek amacıyla Türkmenleri 'hatırlamış'tı. Fakat Türkiye, uzun süre arada bir Türkmenlere vurgu yapmakla yetinmişti. Türkiye'nin Türkmenlere esas vurgu yapmaya başladığı dönem Dublin ve sonrasındaki dönem olmuştur.

Ağustos 1995'te, Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Onur Öymen, "2 milyon civarında Türkmeni yaşadığı Kuzey Irak'ın "Kürt bölgesi" olarak nitelenmesinden Ankara'nın duyduğu rahatsızlığı" dile getirmiş ve "bu bölgede yaşayan Türkmenler var, Araplar var, Hristiyanlar da var. O bakımdan burayı, sadece Kürt bölgesi olarak da görmek yanlış. O bölgede hattın biraz kuzeyinde biraz güneyinde 1,5 milyon Türkmen yaşıyor. Bazı rakamlara göre 2 milyon. Bakın parlamento yapıldı, seçim yapıldı, yüzde elli yüzde elli kazandık dediler. Bir adet Türkmen yok parlamentoda. İşte tabii bunlar eksiklikler. İnsan haklarını çok sevenler bunları hiç dile getirmiyor."³²⁹ Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel de "Kuzey Irak'taki en önemli olaylardan birisi de Türkmen olaydır" demişti.³³⁰

Ama Türkiye'nin Irak'a ilişkin o güne kadar ki politikası, Kuzey Irak Kürtleri gibi Türkmenler tarafından da tepkiyle karşılanmıştı. Türkiye'ye yakın Türkmen partilerinden olan Irak Milli Türkmen Partisi'nin lideri Muzaffer Arslan, Türkiye'nin Irak ve Türkmen politikasından memnun olmadığını açıkça ifade ediyordu: "Türkiye bizi ciddiye almıyor. Başkalarıyla işi yürütmeye gayret ediyor ve büyük hata yapıyor. Biz Irak Ulusal Kongresi'nin üyesiyiz, ilerde, Irak'ın yönetici adayları içerisinde Türkmenler de yer alacak. Türkiye, bütün dünyanın karşısına aldığı Saddam kartını devamlı oynadı. Irak'ın toprak bütünlüğü ayrı, halka cehennem hayatı yaşatan biriyle işbirliği yapmak ayrı bir konudur."³³¹ "Ama artık Saddam tükenmiştir. O gittikten sonra Çelebi gibi isimlerle karşılaşacak. Türkiye, Kuzey Irak politikasında şaşkın bir durumdadır."³³²

Türkiye'nin Türkmen politikasındaki temel sorun, politika belirlenirken Irak Türkmenlerinin değil Türkiye'nin çıkarlarının gözetilmesiydi. Bu yüzden Türkiye'nin Ankara'da şekillendirdiği politikalar sahada ters tepiyordu. Türkiye, Irak Türkmenlerini bağımsız 'Iraklı' birer şahsiyet olarak değerlendirmemiş, onlara bir nevi 'uç boyu' muamelesi yapmış, sanki Türkiye vatandaşı imişler gibi onlardan 'bağlılık' beklemişti. Türkiye, Türkmenler ile ilgili rakamlar ile de kendi istediği gibi oynamış, bu yanlış rakamlar üzerine kurulan politikalar ise sonuç vermemişti. Mesela Öymen, 'Kürt

329 "Ankara'nın Türkmen Rahatsızlığı", *Cumhuriyet*, 25 Ağustos 1995.

330 "Irak'a Bölünme Uyarısı", *Cumhuriyet*, 21 Ağustos 1995.

331 "K. Irak'ta Strateji Oyunları", *Yeni Yüzyıl*, 21 Ağustos 1995.

332 "Ankara, Kuzey Irak'ta Kararsız", *Milliyet*, 18 Ağustos 1995.

bölgesinde' 1,5 milyon Türkmen'in yaşadığını söylemişti. Halbuki Türkmenlerin sadece % 10-13'ü Kürtlerin kontrolü altındaki bölgelerde yaşıyor, gerisi Saddam Hüseyin denetimi altındaki bölgelerde yaşıyordu.³³³ Neticede Türkiye, Irak Türkmenleri arasında hiçbir zaman istediği oranda güçlü olamamış, hatta Irak Milli Türkmen Partisi gibi Türkiye yanlısı olan Türkmen partileri bile Türkiye'nin politikasından şikayetçi olmuşlardır.

Türkiye'nin kendilerine dayanarak Kuzey Irak'ta ayak bulmaya çalıştığı Irak Türkmenleri pek de örgütlü bir yapıya sahip değildiler. Yeni örgütlenmeye başlamış Türkmenler arasında da, çok eski partilere sahip Kürtlerdeki gibi, çok başlılık vardı. Tüm Türkmen gruplarını bir çatı altında toplamayı hedeflemiş olan Irak Türkmen Cephesi daha yeni, 24 Nisan 1995 tarihinde kurulmuştu. Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmeneli Partisi, Türkmen Bağımsızlar Hareketi ve Türkmen Kardeşlik Ocağı, Cephe'de yer almıştı. Fakat İslamcı Türkmenler ile KDP ve KYB'ye yakın olan Türkmenler ITC içinde yer almamışlardı. ITC'de başta ciddi sorunlar yaşamış, 1995 yılı içinde Kerkük ve Erbil Türkmenleri tekrar birbirine rakip gruplar kurmuşlardı. ITC'de beliren görüş ayrılıkları 19 Aralık 1995'te taraflar arasında meydana gelen silahlı çatışma ile neticelenmiş ve Türkmen Bağımsızlar Hareketi adlı grup dışındaki partiler cepheden çekilmişlerdi.³³⁴

Türkiye'nin Türkmen politikasından Irak gibi KDP ve KYB de rahatsız oluyordu. Özellikle Türkiye'nin IMTP'ye yardım etmesi Barzani ve Talabani'yi rahatsız ediyordu. KDP ve KYB, Türkiye'nin politikasından ve Türkmenlerin güçlenmesinden kendileri için tehdit algılıyorlardı.

4.2.2.3 DUBLİN SÜRECİ'Nİ BOŞA ÇIKARMA ÇABALARI: PKK-KDP ÇATIŞMALARI

Suriye, İran ve Irak Baas rejimi Dublin görüşmelerinden rahatsız olmuşlardı. ABD, bu ülkeleri devre dışı bırakarak Kuzey Irak'ta etkinliği ele almaya çalışıyordu. Irak, süreci sabote edebilecek güçten uzaktı ama Suriye ve İran'ın Kuzey Irak'ta etkinlik mücadelesinde belli güçleri vardı. Bu iki ülke zaten Irak-İran savaşından beri yakın politikalar izlemekte idiler. Her ikisinin de KYB ve PKK ile güçlü ilişkileri vardı.

333 Türkmen Birlik Partisi (Şimdiki ismi Türkmeneli Partisi) lideri Riyas Sarı Kahya'nın 4 Nisan 1994'te verdiği rakamlar. Aytar, a.g.e, syf: 253.

334 "Türkmenlerin Siyasi Yapılanması", <http://www.iragiturkman.org.tr/turkmen15.htm> 15 Nisan 2003.

4.2.2.3.1 İran ve Suriye'nin Dublin'den Rahatsızlığı

Bu iki ülke Dublin Süreci'nde dışlanmış olmalarını kabul etmeyerek Kuzey Irak'ta kendilerinin de sözü olduğunu göstermek amacıyla tekrar devreye girmişler ve de özellikle PKK ile ilişkiye geçmişlerdi.³³⁵ Çünkü PKK da bu süreç ile dışlanan güçlerden bir idi ve zaten sürecin başarıya ulaşmaması konusunda kararlı idi. Dublin'den iki hafta sonra PKK geniş çaplı bir saldırı başlatmış; Suriye, İran ve PKK harekete geçmişlerdi.

Türkiye, bu dönemde Suriye'yi ABD gözetimindeki Kürt barış sürecini sabote etmek amacıyla KYB ve PKK kartlarını etkin şekilde kullanmakla suçlamaktaydı.³³⁶

İran, ise Kuzey Irak'ta etkinlik mücadelesinde sadece PKK veya KYB ile olan ilişkilerini kullanmıyor, aynı zamanda doğrudan kendisi ile bağlantılı Irak Şii örgütlerini de kullanıyordu. Özellikle Irak İslam Devrimi Yüksek Şurası(SCIRI) bu konuda önemli roller oynuyordu.

Ekim 1995'te SCIRI'nın askeri kanadı Bedir Kuvvetleri³³⁷ Kuzey Irak'a girmeye başlamıştı. SCIRI, İran ile yakın ilişkilere sahip olduğu için her hareketi doğrudan 'İran' olarak okunmakta idi. Bedir kuvvetlerinin Kuzey Irak'a girişi de İran'ın, Kuzey Irak'ta kendi bölgesini kurma ve kendisini destekleyen Kürt hareketlerine doğrudan destek olabilme girişimi olarak okunmuştu. SCIRI'nın lideri Muhammed Bakır El-Hakim yaptığı bir açıklama ile Kuzey Irak'a güç kaydardıklarını kabul etmişti: *"Kuzey Irak'taki birliklerimiz güçlendiriyoruz. Orada olmaya devam edeceğiz."*³³⁸ El-Hakim kısa bir süre sonra da Dublin görüşmelerinin başarısızlığa uğramasının sebebini bu görüşmelerin ABD ve Türkiye'nin çıkarlarına göre; İran, Suriye ve diğer komşu devletlerin çıkarları aleyhine olmasına bağlamıştı.³³⁹

İran'ın bölgede ekonomik gücü de bulunuyordu. KDP'nin Habur vesilesiyle Türkiye'ye bağlı olması gibi, uzun süredir İran sınırından geçen kamyonlardan yüksek miktarda vergi almakta olan KYB de sınır ticareti nedeniyle İran'a bağımlı idi.³⁴⁰

İran'ın bölgeye yönelik faaliyetleri 1996 başında da devam etmiş, Ocak 1996 başında 47 kişiden oluşan bir heyet arabuluculuk için bölgeye gönderilmişti. Ancak bu

335 "İran-Suriye-PKK Cephesi", *Yeni Yüzyıl*, 26 Ekim 1995.

336 Turkish Daily News, 26 Eylül 1995'ten aktaran; Gunter, "The KDP-PUK Conflict ...", syf:239.

337 SCIRI'nın web sitesinde Bedir Tugayları ile ilgili bilgi bulunmaktadır. Bkz: http://www.sciri.btinternet.co.uk/English/About_Us/Badr/badr.html 1 Mart 2003.

338 "İran-Suriye-PKK Cephesi", *Yeni Yüzyıl*, 26 Ekim 1995.

339 Gunter, "The KDP-PUK Conflict ...", syf:239.

340 "Talabani De İran'dan Geçen Kamyonlardan Vergi Alıyor", *Yeni Yüzyıl*, 16 Ağustos 1995.

çabalardan da bir sonuç çıkmamıştı. Aynı dönemde İran, bölgeye yönelik Kürtçe yayınlara başlayarak yeni bir hamle daha yapmıştı.³⁴¹

4.2.2.3.2 PKK-KDP Çatışmaları

PKK, Dublin görüşmelerinde Türkiye'nin güvenlik kaygılarının dikkate alınacağına dair maddeden rahatsız olmuştu. Cumhurbaşkanı Demirel'in de ifade ettiği gibi bu madde doğrudan kendisini hedef alıyordu. PKK, bu anlaşma sonucu kendisinin üzerine gelineceğini anlayarak bu anlaşmayı hayata geçirmemeye karar vermişti.

PKK, bu nedenle görüşmelerde KDP'nin Türkiye ile kendisi aleyhinde bir anlaşma yaptığını açıklamış, KDP ise bu ithamı reddetmişti. Karşılıklı açıklamalar sonucu KDP ile PKK'nın ilişkileri gerginleşmeye başlamıştı.

KDP'nin Türkiye'nin çıkarlarına hizmet ederek “ulusal davaya ihanet ettiği, Türkiye'nin bölgenin denetimini almasına izin verdiği”ni söyleyen PKK, 25-26 Ağustos 1995'te KDP karargahlarına genel bir saldırı başlatmıştı. PKK, 'Güneş Ülkesi' kodlu bir harekât ile sürpriz bir şekilde 20 ayrı bölgede aynı anda KDP noktalarına saldırmıştı. KDP güçlerinin çoğu KYB ile çatışmalar nedeniyle güneydeki Soran cephesinde bulunduğu için ilk anda PKK üstünlüğü ele almıştı. Asker sıkıntısı çeken KDP, radyosundan halkın cepheye gitmesini istemiş, çatışmaların uzaması halinde KDP'nin zorunlu askerlik yasası uygulayacağı söylentileri bile yayılmıştı.³⁴²

PKK, bu dönemde Türkiye'nin dışarıda bırakılması koşuluyla, bölgede 'demokratik bir federasyon' kurulmasını istiyordu. KDP ise PKK ile anlaşmayı kabul etmiyordu. KDP Ankara Temsilciğinden Faik Nerviya, “*Kürdistan Demokrat Partisi bundan böyle denetimindeki bölgelerde PKK'nın varlığını kabul etmeyecek*” diyerek bir anlamda Dublin'de alınan Türkiye sınırının KDP tarafından kontrol edilmesi kararını uygulamaya koyacaklarını ilan etmiş oluyordu. Ayrıca KYB'nin saldırıda PKK'ya yardım etmiş olabileceğini öne süren Nerviya, Talabani grubunun “*PKK'yu teşvik ettiğini*” de belirtmişti. KDP, ayrıca KYB'yi PKK'nın kendi bölgesinde askeri faaliyet yürütmesine izin vermekle de suçlamıştı. KYB'nin Londra'daki temsilcisi Latif Raşid ise bu suçlamaları reddetmişti. Çatışmaları yakından izleyen Türkiye ise sınıra asker yığmaya başlamıştı.³⁴³ Çünkü PKK'nın, KDP'ye karşı başarılı olması bölgedeki dengeleri sarsacaktı.

³⁴¹ Bengio, MECS, 1996, syf. 339.

³⁴² “Barzani PKK İle Savaşa Hazırlanıyor”, *Yeni Yüzyıl*, 29 Ağustos 1995.

³⁴³ “Barzani PKK İle Savaşa Hazırlanıyor”, *Yeni Yüzyıl*, 29 Ağustos 1995.

Çatışmalarda başlangıçta PKK üstünlük sağladı ise de güneyden kuzeye asker takviyesi yapan KDP zamanla üstünlüğü ele geçirmiş ve Aralık 1995'te PKK lideri Abdullah Öcalan, KDP'ye ateşkes çağrısında bulunmuştu.

PKK'nın KDP'ye savaş açmasının amaçları Sami Kohen tarafından şöyle özetlenmişti:

- ❖ PKK, KDP'nin Türkiye ile işbirliği yapmasını kendisine karşı düşmanca bir tavır olarak görüyor. KDP kontrolündeki bölgede saldırıya geçmekle, hem Dublin'de varılan anlaşmayı sabote etmek, hem de Barzani'nin adamlarını sindirmek istiyordu.
- ❖ PKK'nın hedefi Kuzey Irak'ta kendi denetiminde bir "kurtarılmış bölge" kurmaktır.
- ❖ PKK'nın bir amacı da, iki Iraklı Kürt lider arasındaki anlaşmazlıkları kızıştırmak, bu karışıklıktan ve boşluktan yararlanmaktır.
- ❖ PKK, Dublin anlaşması uyarınca yerel yönetim mekanizmasında yer alması beklenen Türkmenleri de karşısına almıştı. 28 Ağustos 1995'te Erbil'deki Türkmen karargahına saldırılmış ve 2 Türkmen öldürülmüştü.
- ❖ PKK'nın KDP'ye açtığı savaşın belki de en önemli hedefi, Türkiye'yi Kuzey Irak'a karşı askeri harekâta zorlamaktır. PKK'nın beklentisi, Türkiye'nin böyle bir provokasyon ile müdahalede bulunmasının, hükümetin iç ve dış baskılar altına girmesine ve güç duruma düşmesine yol açması idi.

Kohen'e göre PKK, KDP'ye karşı açtığı savaşta yalnız değildi. Arkasında başka güçler vardı. Kohen: *"PKK'nın KDP bölgesinde giriştiği son saldırılara, Suriye'den de bazı unsurların katıldığı öne sürülmektedir"* diyerek Suriye'nin rolüne dikkat çekmişti. Kohen, bu nedenle PKK'nın başarısız olabilmesi için *"Dublin anlaşmasının bir an önce hayata geçirilerek iki rakip güç arasında birlik –ve de PKK'ya karşı işbirliği-sağlanması"*nın gerekli olduğunu belirtmekteydi. Fakat bu işi yapmaya çalışan adres olarak Türkiye'yi değil, ABD'yi gösteriyordu: *"ABD şimdi bunu sağlamak için aktif girişimler yapıyor."*³⁴⁴

Bölgedeki esas güç mücadelesi de ABD ve İran arasında cereyan ediyor gibi görünmekteydi. Türkiye ve Suriye ise mücadelede bu ikilinin yanında yer alan daha küçük aktörler gibi durmaktaydılar. Geniş anlamda olayların akışı üzerinde ABD ve

344 Sami Kohen, "Kuzey Irak'ta 'Yeni Cephe'", Milliyet, 30 Ağustos 1995.

İran mücadelesinin etkisi çok daha fazla görünüyordu. Özellikle ABD, son zamanlarda denetimi eline almaya kesin kararlı gibi görünmekteydi.

Ofra Bengio ise PKK-KDP ve KDP-KYB çatışmalarından yola çıkarak şu tespitlerde bulunmuştu: “Özet olarak, (1) KDP-PKK çatışması, dikkatleri KYB-KDP çatışmasından çekmekle beraber, karmaşık Kürt tablosunun bir başka yönünü oluşturdu; (2) endemik Kürt rekabetinin Kürtlerin en kötü düşmanı olduğu bir kez daha ispatlanmış oldu; (3) çeşitli Kürt grupları dış ögeler tarafından kullanılmaya açık olmaya devam ettiler; (4) Kürtler, henüz self-determinasyon hedefi yönünde ilerlemiş gözükmediler.”³⁴⁵

Neticede KDP-PKK çatışmaları iki tarafın da istediği sonuçları vermemiş, her iki parti de daha zayıf düşmüşlerdi. Özellikle PKK ilk zamanlardaki üstünlüğünü koruyamayarak ciddi prestij kaybına uğramıştı. Bu çatışmalar ile PKK’nın askeri olarak gittikçe zayıfladığının da güçlü sinyalleri de gelmiş oluyordu.

Kuzey Irak açısından da bu olay iç çatışmaları daha da arttırmıştı. KDP ve KYB arasında Dublin’de başlamış olan yakınlaşmanın bir sonucu ulaşmamasında KDP-PKK çatışmaları da önemli rol oynamıştı. KYB’nin PKK ile ilişkilerini koruması neticesinde KDP ile arası daha da açılmıştı.

Çatışmalar sonunda bölgede iki ana eksen iyice şekillenmişti. Türkiye, ABD, KDP ve burada ismi geçmemiş olsa da İsrail ekseni bir tarafa; İran, Suriye, KYB ve PKK ekseni diğer tarafa. Irak ise ABD ile olan çatışmasından dolayı PKK’ya yardım ediyor ama İran veya Suriye’nin de ülkesi topraklarında etkin olmasını istemiyordu.

4.2.2.3.3 Kuzey Irak’ta İç Çatışmalar

KDP-PKK çatışmaları haricinde de Kuzey Irak’ta çatışmalar devam ediyordu. KDP-KYB çatışmaları ateşkeslere rağmen yer yer devam ediyordu. Çatışmalar daha ziyade Erbil, Şaklava ve Selahaddin çevresinde yoğunlaşmıştı.

KDP-KYB çatışmaları sürerken 7 Eylül 1995’te KYB’nin liderlerinden Kosret Resul’e Erbil’de suikast girişiminde bulunulmuştu.³⁴⁶ Saldırı konusunda birçok kesim, özellikle de iki Kürt partisini birbirine daha fazla düşürmek isteyen Bağdat’ı suçlamıştı. Saldırının Türkiye-İran ve Suriye üçlü zirvesinin bir gün öncesine denk gelmiş olduğunu da hatırlatmakta fayda vardır.

³⁴⁵ Bengio, MECS, 1995, syf. 327.

³⁴⁶ Gunter, “The KDP-PUK Conflict ...”, syf.239.

KYB-KDP çatışmalarına ek olarak yeni çatışmalar da bölgeyi iyice istikrarsız hale getiriyordu. Kuzeyde KDP-PKK çatışmaları çıkmış, güneyde ise Irak Hükümet Kuvvetleri ile KYB arasında çatışmalar çıkmıştı.

Barzani ve Talabani, iç çatışmanın kendi amaçları olan güçlü bir Kürt bölgesi kurma hedefine verdiği büyük zararın farkında olmakla beraber çatışmaları durdurma gücünden de yoksun görünüyorlardı. İkili, bir yandan sorunları çözmeye çalışırken diğer yandan sorunların kaynağı noktasına geliyorlardı. Her ikisinin de kendini Kürtlerin 'gerçek lideri' olarak kabul etmesi durumu daha da zorlaştırıyor, hiç kimse karşısındakini gerçekten dinlemek istemiyordu. Herkes kendi üstünlüğünü kabul ettirmeye çalışıyordu.

Kuzey Irak'ta çatışmaların sürmesinde dış güçlerin de büyük katkısı vardı. Kürt iç çatışmaları için bulunan herhangi bir çözüm bölge ülkelerinden hangisini rahatsız etse o güç çatışmaların tekrar alevlenmesi için çalışmaya başlıyordu. Herkes kendi çözümünün hayat bulmasını istiyor, Kuzey Irak'ta 'kendisi' çatışmalara son vermiş olmak istiyordu. Böylece Kuzey Irak'ın onun bölgesi olduğu tescillenmiş olacaktı.

4.2.2.3.4 Irak Hükümeti ile Kürtler Arasındaki İlişkiler

1995-1996 yılları boyunca ABD, İran, Suriye, Türkiye ve İngiltere'nin arabuluculuk çabaları olmuş, her arabuluculuk çabasından sonra Irak, Kürt liderleri dış ülkelerle ilişkiye girmemeleri konusunda tehdit etmişti. Bağdat, Kürtlere sadece sözlü gözdağı vermekle kalmayıp askeri harekâtlarda da bulunmuştu.

Bu dönemde KDP ve Irak arasında o güne kadar ticari düzeyde süren ilişkiler, daha sonra askeri 'ittifak' düzeyine kadar çıkacak sürece girmişti. Mart 1996'da KYB, KDP'yi Bağdat'la işbirliği yapmakla suçlamıştı. KYB'ye göre Barzani, Irak Petrol Bakanı Amir Raşid ile, Raşid Türkiye'ye gitmek için Kuzey Irak'tan geçerken, uzun bir toplantı yapmıştı. KDP, bu iddiaları yalanlamıştı. Ancak Türkiye-Irak petrol boru hattı KDP bölgesinden geçiyordu ve KDP, Türkiye ile Irak petrol boru hattının yeniden açılması konusunda ortak çıkarlara sahiptiler. KDP, Mayıs 1996'da BM ile Irak arasında imzalanan petrol anlaşmasını destekleyerek de bu konudaki tutumunu netleştirmişti.³⁴⁷

347 Bengio, MECS, 1996, syf: 338-339.

4.2.3 1996 ERBİL SALDIRISI VE KÜRT İÇ ÇATIŞMALARINDA DENGESİZ SAĞLANMASI

1996 yaz aylarına gelince bölge iyice kamplara ayrılmıştı. Olayların seyri hızlanmış, bölge ülkeleri gerek askeri müdahaleler gerekse arabuluculuk faaliyetleri ile Kuzey Irak'a daha fazla müdahil olmaya başlamışlardı. Ancak ne İran, ne Türkiye ne de ABD çatışmaları durduramamış, tüm çabalar geçici ateşkeslerden öteye sonuçlar üretememişti.

4.2.3.1 Erbil Saldırısı Öncesi Türkiye ve İran'ın Bölgedeki Faaliyetleri

Türkiye ve İran, kendi iç Kürt sorunları nedeniyle, kendi 'bölücü' örgütlerinin faaliyetlerini engellemek amacıyla, bazen de bu bahane ile, Kuzey Irak'ın bazı bölgelerine sık sık giriyorlardı ve bir anlamda buraları arka bahçelerine çevirmişlerdi.

PKK'nın 1996 yılı içinde KDP bölgesinde onlarca kampı, 4.500-5.000 militanı bulunuyordu. İran-KDP'nin de hem KDP hem de KYB bölgelerinde kampları vardı. 1996 Haziran ortasında ve sonunda TSK, bölgedeki PKK üslerine saldırırken;³⁴⁸ İran, 25 Temmuz 1996'da Köysancak'taki İran-KDP kamplarına saldırmıştı.³⁴⁹ Her iki ülkenin de operasyonlarındaki görünür amaç PKK ve İran-KDP'nin gücünü kırmak, faaliyetlerini engellemektir. Ama bazen hedeflenen şeyler farklılaşıyordu. Hedef, bazen Irak Kürtlerine gözdağı vermek, bazen de birbirlerine gözdağı vermek oluyordu. Her iki taraf da yekdiğerinin bölgede kalıcı olma niyetinden şüphe duyuyor, karşılık olarak kendisine yakın gördüğü, veya konjonktür icabı yakınlaşmak zorunda kaldığı partilerle ittifaklar yaparak bölgede kalıcı ayak bulundurmak istiyordu. Bu minval üzere Türkiye, KDP'yi ve Türkmenleri desteklerken; İran, KYB'yi ve kendisine yakın İslamcı partileri destekliyordu. Eskiden Celal Talabani'yi "siyasi fahişe" olarak tanımlayan İran'la³⁵⁰ KYB arasındaki yakınlık giderek artmıştı. KYB, KDP ile çatışmaları sırasında İran'dan askeri ve maddi destek almaktaydı.³⁵¹

4.2.3.2 Erbil Saldırısı Öncesi Kuzey Irak'taki Durum

KDP-Irak yakınlaşması giderek siyasi boyutunu arttırıyordu. Haziran 1996 ortasında Mesut Barzani, "Saddam Hüseyin'li Bağdat'la siyasi çözümleri konuşmak için

348 "Turkish Armed Forces Kills 45 PKK Militants in Hot Pursuit Operation", *Turkish Daily News*, 28 Haziran 1996 Cuma, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/06_28_96/for.htm#f6 16.Eylül.2003.

349 "İran'ın Kuzey Irak Operasyonuna Karşı Çıkan ABD, Türkiye İçin 'Haklı' Dedi", *Evrensel*, 31 Temmuz 1996.

350 Yalçın, a.g.e, syf: 110.

351 Nasuhi Güngör, "Kuzey Irak'ta Neler Oldu?", *Avrasya Dosyası*, Kış 1996, syf:313-325, syf:314.

Bağdat'a gitmeye hazır olduğunu" söylemişti.³⁵² Üç kardeşi Saddam Hüseyin tarafından öldürülmüş Mesut Barzani, Saddam Hüseyin'in verdiği sözlere ne kadar sadık olduğunu çok iyi biliyordu. Bu yüzden Bağdat'a gitmekten bahsetmesi iki taraf arasında gerçekten çok önemli bir işbirliğinin, güven ortamının oluştuğunun göstergesi idi.

İran ve Türkiye'nin bölgeye iyice yerleşmesinden rahatsız olan Irak, eskiden beri KYB'ye nazaran kendisine daha yakın gördüğü KDP'ye, Mesut Barzani'nin yukarıdaki açıklamasının ardından yanaşmaya başlamıştı. Baas rejimi, Talabani'ye saldırdığı sıfatlar ile, 'gizli bölücü/ayrılıkçı' gibi, Barzani'ye saldırmamıştı. Bu yüzden KDP'ye yanaşmak Irak açısından daha sonuç alınabilir bir politika idi. Mesut Barzani'nin de Irak'a yanaşmak için kendince oldukça geçerli nedenleri vardı. Babası Molla Mustafa Barzani ve kendisi, İran ve ABD'nin ihanetine birkaç defa uğradığı için Mesut Barzani bu iki devlete tam güvenemiyor ve Kürt halkının Bağdat ile yüz yüze bırakılabileceğini düşünüyordu. Bu yüzden öyle bir gün gelir ise hazırlıksız yakalanmak istemiyordu. Bunların yanı sıra Irak Arap muhalefetine Saddam Hüseyin'i devirme konusundaki 5-6 yıllık başarısızlığı da Mesut Barzani'yi Irak ile anlaşma aramaya iten nedenler arasındaydı.³⁵³

PKK ile KDP arasındaki gerginlik KDP'yi Türkiye'ye daha fazla yanaştırıyor, KDP-Türkiye yakınlaşması artıyordu. Irak-KDP yakınlaşması da Türkiye-KDP yakınlaşmasına katkıda bulunuyordu. Çünkü Türkiye, zaten yıllardır Kürtleri Bağdat'la diyaloga teşvik ediyor, Bağdat-Kürt yakınlaşmasını sağlamaya çalışıyordu.

Böylece 1996 yazında Kuzey Irak'ta iki eksenli bir yapı oluşmuştu. Bir yanda Türkiye, Irak, KDP, İran-KDP (zaman zaman İsrail ve ABD) eksen; diğer yanda İran, Suriye, KYB, PKK, IUK eksen. Bu eksen tarafların suçlamalarından da belli oluyordu. KDP ve KYB karşılıklı olarak birbirlerinin dış güçlerle bağlantılarına dair suçlamalarını arttırmışlardı. KYB, KDP'yi Bağdat'la; KDP de KYB'yi İran'la işbirliği yapmakla suçluyordu.³⁵⁴

Kürt iç çatışmaları ise neredeyse aralıksız sürüyordu. KDP ile KYB haricindeki partiler de zaman zaman gerek birbirleri ile gerekse bu iki partiden biri ile çatışıyorlardı. Yönetmel anlamda, her eline silah alıp etrafına kafi miktarda adam toplayanın bir 'kurtarılmış bölge' kurduğu, bir kaos ortamı mevcuttu. 15 Haziran 1996'da, KDP yanlısı

352 Bengio, *MECS*, 1996, syf: 339.

353 Anthony H. Cordesman, Ahmed Hashim, "Opposition Movements and Ethnic and Sectarian Issues", *Iraq: Sanctions and Beyond*, Westview Press, Mayıs 1997, syf:89.

354 "İran-Suriye-PKK Cephesi", *Yeni Yüzyıl*, 26 Ekim 1995.

iken taraf değiştirerek KYB tarafında geçen, ama aslında başlı başına bir güç olan Surçi aşireti ile KDP arasında çatışmalar yaşanmıştı.³⁵⁵

Ağustos ayına gelindiğinde Barzani-Bağdat yakınlaşması iyice artmıştı ve taraflar artık bu yakınlaşmayı inkar etmekten de vazgeçmişlerdi. İran-KYB yakınlaşması da paralel olarak hızla artıyordu. Ağustos 1996'da 2.000 İran Devrim Muhafızı'nın KDP'ye karşı KYB'ye yardım etmek için Irak'a girdiği ileri sürülmüştü.³⁵⁶

17 Ağustos 1996'da KDP ile KYB arasında, KDP'nin kuruluş yıldönümünün ertesi günü ateşkes ilan edilmişti.³⁵⁷ Fakat bu ateşkes 'barış' amaçlı olmaktan ziyade 'hazırlık' amaçlı gibi görünüyordu. Daha ateşkesin haftası dolmamışken, 22 Ağustos 1996'da Mesut Barzani, bir mektupla Irak'tan "*Talabani-İran komplosuna son vermek*" için yardım istemişti. Barzani, mektupta Irak ordusuna yardımları için teşekkür etmişti.³⁵⁸ Mektupta yardımlara teşekkür edilmesi Irak'ın o sıralarda KDP'ye askeri olarak yardım yapmakta olduğunu gösteriyordu.

Ağustos'un son haftası Kuzey Irak iyice ısınmıştı. Bölgeden hem çatışma hem de ABD'nin ilan ettiği ateşkes haberleri geliyor, İran-Irak gerginliği de artıyordu. 25 Ağustosta Irak Hükümeti, Çoman civarında (Kuzey Irak'ta İran sınırına yakın bir bölge) İran'ın bir askeri üssü olduğunu açıklamış ve bundan duyduğu rahatsızlığı dile getirmişti.³⁵⁹

Ankara ise bu dönemde resmi sessizliğini sürdürüyor ve ne İran'ın varlığı ne de bölgedeki çatışmalarla ilgili açıklamalar yapıyordu. Ancak Ankara'da bu dönemde Türkmenlerle ilgili endişeler dile getirilmeye başlanmış,³⁶⁰ Kuzey Irak'taki faaliyetlerde Türkmenlere daha fazla ağırlık verilmeye başlanmıştı.

Türkmenlerin Türkiye ile yakın ilişki taraftarı olan kesimi de, Kuzey Irak'ta Türkiye'nin desteğinde toparlanmaya, örgütlenmeye çalışıyordu. Türkiye'nin

355 Uğur Akıncı, "KDP Denounces 'Treasonous Kurdish Chiefs'", *Turkish Daily News*, 21 Haziran 1996 Cuma, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/06_21_96/for.htm#f2 16.Eylül.2003. Surçiler daha sonra kendi liderliklerinde, 65 aşiretten oluşan bir aşiretler konfederasyonu olan, Kürdistan Muhafazakar Partisi'ni kurdular. Parti Liderleri Ömer Surçi, Kürdistan Muhafazakar Partisi'nin başkanı oldu. Ömer Surçi'nin kardeşi Hüseyin Surçi, 15 Haziran 1996'daki çatışmalarda, kendisi de 1999'da (<http://www.strategyocean.com/dosya/irak>) KDP tarafından öldürülmüştü. Kürdistan Muhafazakar Partisi, İngiltere'ye yakın bir parti olarak bilinmektedir. (Yalçın, *Binbaşı Ersever'in Hatıraları*, syf: 73 ve 109).

356 Cordesman, Hashim, "Opposition Movements ...", syf:88.

357 Güngör, "Kuzey Irak'ta ...", syf:315.

358 Bu mektup, 31 Ağustosta Erbil'in KDP-Irak kuvvetlerinin eline geçmesinden sonra Bağdat tarafından açıklanmıştı. Bengio, *MECS*, 1996, syf: 342.

359 Güngör, "Kuzey Irak'ta ...", syf:315.

360 Güngör, "Kuzey Irak'ta ...", syf:315.

desteklediği Türkmen partilerinden olan Irak Milli Türkmen Partisi 18 Ağustos 1996'da ikinci kongresini henüz KYB denetiminde olan Erbil'de yapmıştı.³⁶¹

4.2.3.3 Irak ve KDP'nin Erbil Saldırısı ve KYB'nin Kuzey Irak'tan Çıkarılması

KDP-Irak yakınlaşması yaz 1996 sonuna doğru iyice artmış, hatta bu yakınlaşmanın yazılı bir anlaşmaya bile dönüştüğü iddia edilmişti. İddiaya göre bu dönemde, ama tam olarak bilinmeyen bir tarihte, Mesut Barzani'nin yeğeni ve veliahdı Neçirvan Barzani ile Saddam Hüseyin'in oğlu Uday Hüseyin arasında hazırlanan, daha sonra Musul'da bilinmeyen bir yerde Mesut Barzani ile Saddam Hüseyin arasında karara bağlanan KDP-Bağdat işbirliği neticesinde, Mesut Barzani 1974 Otonomi Yasası'na bütün düzenlemeleriyle beraber onay vermiş, 1974'teki otonomi sınırları içerisinde işlerinde nisbi bir özerkliğe sahip olmayı kabul etmişti.³⁶² Bu anlaşma, bir açıdan KDP'nin "küçük olsun benim olsun" anlayışı ile hareket ettiğini göstermekteydi. Çünkü Saddam Hüseyin'in çıkardığı 1974 otonomi yasası, Molla Mustafa Barzani ile Saddam Hüseyin arasında imzalanmış olan 1970 özerklik anlaşmasının bir çok hükmünü işlevsiz bırakan, Kürtlere verilen özerkliği daraltan bir yasa idi ve bu yüzden Molla Mustafa Barzani bu yasayı tanımamıştı. Diğer açıdan ise KDP, Kürtlerin halihazırdaki (1996 Ağustosundaki) avantajlı durumlarından çok geri bir düzenlemeye onay vermişti. Bu da KDP'nin ABD himayesine güvenmediğinin en somut göstergesi idi.

Bu anlaşma Kuzey Irak'ta yeni bir dönemin başlangıcı olacaktı. Bu anlaşmanın neticesi olarak 31 Ağustos 1996'da KDP kuvvetleri ve KDP bayrağı çekmiş Irak zırhlı birlikleri, Talabani'ye karşık büyük bir saldırı başlatmıştı. O sıralarda Saddam Hüseyin'in askerlerinin KDP'nin sarı bayrağını tanklarına çekmeleri hiç kimsenin beklemediği bir şeydi,³⁶³ KYB bir anlamda baskın yemişti. Bu baskın saldırı sonucu aynı akşam Irak kuvvetleri, 1991'den beri ilk defa, Erbil'e girmişti. Yaklaşık 30.000 Cumhuriyet Muhafızı ve 1. Ordu ve 5. Ordu birlikleri ile 200-400 arası tank saldırıda yer almıştı. Irak kuvvetleri, Erbil'e Irak bayrağı çektikten sonra şehirden çekilmişlerdi. Bu saldırıda aralarında Irak Kürt Milli Meclisinin eski Başbakanı Fuad Masum'un da

361 Günay, "Irak'ta Türk Varlığı", syf:105.

362 Kıvanç Galip Över, "Irak'ta Bütünleşmeye Doğru", *Avrasya Dosyası*, Sonbahar 2000, cilt:6, sayı:3, syf:152-153

363 İlk defa bir Kürt örgütü(KDP) diğer bir Kürt örgütüne(KYB) karşı bir devleti(Irak) kullanmıştı. Tarihsel olarak hep Kürt örgütleri birbirlerine karşı rakip devletler tarafından kullanılmışlardı. Dublin sürecinden rahatsız olan ama tepkilerini doğrudan Türkiye ve ABD'ye karşı, askeri olarak, ortaya koyamayan Suriye ve İran'ın, bu süreçten rahatsız diğer bir taraf olan PKK'yı, Türkiye ve ABD'ye yakın olan KDP üzerine saldırtması için desteklemeleri gibi.

bulunduğu yüzlerce KYB üyesi tutuklanmıştı.³⁶⁴ Fuad Masum'un tutuklanmış olması da KYB'nin hazırlıksızlığının bir alameti idi. Bu saldırı ile KDP, 1994 sonunda KYB'ye bırakmak zorunda kaldığı Erbil'i yaklaşık 20 ay sonra geri almış oluyordu.

Kuzey Irak'ta yerel parlamento seçimlerinin beş ve Bağdat'ın, Irak'ın parçalanması yönünde karar çıkmasından korktuğu Londra Konferansı'nın³⁶⁵ bir gün öncesine denk gelen operasyon, en azından başlangıçta başarıya ulaşmıştı.

KDP yetkilileri, "Erbil'e biz saldırdık" diyerek, Saddam Hüseyin'in de saldırıda rol aldığını reddetmişti. KDP'lilere göre KYB, Saddam Hüseyin birliklerini suçlamak suretiyle ABD'nin müdahalesini temin etmeye çalışıyordu. Ama Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz, KDP'ye destek verdiklerini doğrulamış, *"Bağdat yönetimi, Talabani'nin hain saldırılarına karşı koyabilmeleri için Barzani'ye destek ve askeri yardım vermeyi kararlaştırmıştır"* demişti. Tarık Aziz, bu desteğin, Mesud Barzani'nin, *"halkını İran ve Talabani'den gelen saldırılara karşı korumak için Saddam Hüseyin'den yardım rica etmesi"* üzerine verildiğini de belirtmiş, bir anlamda Barzani'nin yardım mektubu gönderdiğini doğrulamıştı.³⁶⁶

Çatışmalar hızla KYB aleyhine seyretmekteydi. 9 Eylül 1996'da Talabani'nin kalesi olarak bilinen Süleymaniye hiçbir çatışma olmadan düşmüş, Talabani kuvvetleri genel olarak çatışmadan İran'a çekilmek zorunda kalmışlardı.³⁶⁷ KDP, KYB'yi Erbil ve Süleymaniye'den ve bölgenin geri kalanından birkaç hafta içinde tamamıyla çıkararak, tüm Kuzey Irak'ın tek hakimi olmuştu.

Ama savaşın tek kaybedeni KYB değildi. Kuzey Irak, 1991 sonrası Irak muhalefeti için de bir sığınma ve üslenme yeri olmuştu. Bu nedenle hemen tüm muhalefet hareketlerinin Kuzey Irak'ta üsleri veya temsilcilikleri vardı. Bu üslenme nedeniyle, Irak kuvvetlerinin tekrar bölgeye girmesinden tüm Irak muhalefeti zarar görmüştü. Bölgeye giren Irak kuvvetleri, IUK ve diğer muhalif unsurların üslerine de

364 Güngör, "Kuzey Irak'ta ...", syf:315.

365 "Londra Konferansı: Kuzey Irak'ta çatışan Irak Kürdistan Demokratik Partisi (IKDP) ile Irak Kürdistan Yurtseverler Birliği (IKYB), dün (30 Ağustos 1996, S.Y)Londra'da ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan İran ve Irak işlerinden sorumlu Robert Deutsch başkanlığında bir araya geldiler. Toplantıya, IKYB adına Londra Temsilcisi Latif Raşit, IKDP adına Hoşyar Zebari ve Muhsin Dizayi, Irak'taki muhalif grupları şemsiyesi altında toplayan Irak Ulusal Kongresi (IUK) Yürütme Konseyi Başkanı Ahmet Çelebi katıldılar. Toplantıda, Türkiye'nin Londra Büyükelçiliği'nden bir meslek memuru ile bir İngiliz diplomat da gözlemci sıfatıyla hazır bulundular. Toplantıda ateşkesin gözlenmesi gibi daha çok teknik konuların ele alındığı, önümüzdeki günlerde üst düzey parti yöneticilerinin katılacağı yeni bir toplantının yapılabileceği belirtiliyor. Amerikan kaynakları, Kürt grupların daha sonra ABD'nin Ortadoğu işlerinden sorumlu Dışişleri Bakan Yardımcısı Robert Pelletreau başkanlığında bir barış konferansında bir araya gelebileceklerini belirttiler." **Zaman**, 31 Ağustos 1996, <http://arsiv.zaman.com.tr/1996/08/31/guncel/dunya.html#s> 29 Mayıs 2003.

366 "Saddam Kuzey Irak'ta", **Zaman**, 1 Eylül 1996, <http://arsiv.zaman.com.tr/1996/09/01/guncel/dunya.html> 29 Mayıs 2003.

367 "PUK Flees Sulaimaniya As KDP Forces Close In", **Turkish Daily News**, 10 Eylül 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_10_96/for.htm#fl 16.Eylül.2003.

saldırmışlar, tüm Iraklı muhalifler Kuzey Irak'ı terk etmek zorunda kalmıştı. Kaçanlar sadece muhalifler değil, aynı zamanda sivillerdi de. Irak kuvvetlerinin Erbil'e girmesi Kürtler arasında huzursuzluğa yol açmış, KDP'den ve Saddam Hüseyin kuvvetlerinden kaçan BM kaynaklarına göre 75.000, İran kaynaklarına göre ise yaklaşık 200.000 civarında Kürt, mülteci konumuna düşmüştü.³⁶⁸

Ancak KYB ciddi bir savaş yapmadan hızla çekildiği için ciddi bir zayıflığa uğramamış ve askeri olarak tesirsiz hale getirilemediği için de teslim olmamıştı. İran'da bulunan Talabani iki muharebeyi kaybettiklerini ama savaşı kaybetmediklerini açıklayarak *"Gerilla savaşında daima şehirleri kazanıp kaybedebilirsiniz, önemli olan gücünüzü korumanızdır"* demişti. Bu açıklama KYB'nin tekrar geri geleceğinin işareti idi.³⁶⁹

Bağdat, Körfez Savaşı sonrasında beri Kürtlere karşı bir iç ambargo uygulamaktaydı. Kürtler bu nedenle hem BM ambargosu hem de Irak ambargosu altında yaşamak zorunda kalmışlardı. Gerek Bağdat-KDP yakınlaşmasının bir devamı olarak, gerekse de dağlarda biriken yüz binleri, yeni bir uluslararası operasyona mahal vermemek için geri getirebilmek amacıyla Irak, 11 Eylül 1996'da Kürtlere genel af çıkarttığını ve uyguladığı iç ambargoyu kaldırdığını açıklamıştı.³⁷⁰

Türkiye'nin Tepkisi

Türkiye, çatışmaların artmasının PKK'ya yarayacağını düşünüyor ve bölgedeki dengelerin bir an önce oturmasını istiyordu. 1 Eylül 1996'da Dışişleri Bakanı Tansu Çiller, Irak'ın hemen geri çekilmesi gerektiğini, her hangi bir gecikmenin BM'nin gıda karşılığı petrol anlaşmasını geciktirebileceğini söylemişti.³⁷¹

Saldırıya uluslararası tepkiler de yoğun olmuştu. İran, ABD'yi suçlamış ve "Irak'a müsaade edenin ABD olduğunu açıklamıştı. Irak hükümeti ise yaptığı resmi açıklamada "En kısa sürede çekileceklerini" söylemişti. BM ise 2 Eylül 1996'da petrol boru hattının açılışını erteleyeceğini açıklamıştı. Aynı gün Erbil'i KDP güçlerine bırakan Irak birlikleri geri çekilmeye başlarken, İngiltere ise Irak'ın yaptığını ağır bir güvenlik ihlali olarak değerlendirmişti.³⁷²

368 "Iraqi Kurdish Refugees Mass At Iranian Border, Saddam Hussein Issues Amnesty", *Turkish Daily News*, 11 Eylül 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_11_96/for.htm#f1 16.Eylül.2003.

369 Bengio, *MECS*, 1996, syf. 341.

370 "Iraqi Kurdish Refugees Mass At Iranian Border, Saddam Hussein Issues Amnesty", *Turkish Daily News*, 11 Eylül 1996.

371 "Turkey Calls For Iraqi Forces To Withdraw Immediately", *Turkish Daily News*, 2 Eylül 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_02_96/for.htm#f3 16.Eylül.2003.

372 1 Eylül 1996 tarihli *Zaman* gazetesi ve 1-2 Eylül 1996 tarihli *Turkish Daily News* gazeteleri.

Aslında uzun süredir Bağdat-Kürt yakınlaşması için çalışan Türkiye, KDP-Bağdat işbirliğinden en fazla memnun olan ülke idi. Türkiye, uzun süredir Kürtler ile Bağdat arasında, Irak anayasası çerçevesinde bir çözüm ile neticelenebilecek bir diyalogu teşvik ediyordu.³⁷³ Zaten, Saddam Hüseyin ve Barzani arasında imzalandığı varsayılan anlaşma da bu temel üzerine bina edilmişti.

Türkiye, bu politikasını Erbil saldırısı öncesi ve sonrası da sürdürmüştü. Türkiye'nin Bağdat ve KDP nezdindeki girişimlerinde tarafları başta altyapısal ve yönetsel meselelerde işbirliğine teşvik etmeye devam etmesi, KDP ile Bağdat arasındaki ilişkilerin gelişiminde ve sürekliliğinde önemli bir rol oynamıştı.³⁷⁴ Türkiye'nin, Irak'ın Saddam Hüseyin yönetimi altında bütünleşmesine itiraz etmeyeceği hatta belki bunu çok olumlu karşılayacağı zaten bilinen bir şeydi.

Emekli büyükelçi Şükrü Elekdağ, 16 Eylül 1996'da Milliyet'te yazdığı köşe yazısında Türkiye'nin "Kürtleri ve Saddam'lı Bağdat'ı yakınlaştırma politikasını" eleştirmiş olanları sert bir şekilde kınıyor ve kendilerinin haklı çıktıklarını, artık Kuzey Irak'ta tek bir hakim olduğunu belirtiyordu. Ayrıca Elekdağ'a göre Kürt devleti ihtimali de artık rafa kalkmıştı: *"Barzani'nin bu destek karşılığında Bağdat'la otonomi bazında bir uzlaşmayı kabul etmiş olması kesin görünüyor. Bunun anlamı, Barzani'nin, tam bağımsız bir devlet kurma ülküsünü rafa kaldırmaya ve mutedil bir çözüm üzerinde anlaşmaya rıza gösterdiğidir... Talabani'ye gelince, o, bu görüşleri benimsemiyor ve tam bağımsız bir Kürt devletini esas hedef olarak görüyordu."*³⁷⁵

Elekdağ, Türkiye'nin KYB'ye karşı neden mesafeli durduğunu da açıkça belirtiyordu. KYB eskiden beri KDP'ye nazaran daha Kürt milliyetçisi, daha bağımsızlıkçı, daha bir dört parçacı bir parti politikası izliyordu. Bu yüzden Kürt nüfus barındıran ülkeler ile (Suriye haricinde) arası hiçbir zaman uzun süreli olarak iyi olmamış, çevre ülkeler ile ilişkileri daima dalgalı bir seyir izlemişti.

Türkiye'nin KDP ve Irak'ı barıştırmaktaki başlıca amacı, Elekdağ'ın da belirttiği gibi, PKK'nın Kuzey Irak'taki faaliyetlerinin kontrol alınması için Kuzey Irak'ın tümüne hakim bir yönetimin kurulması idi. KDP, Türkiye'ye sınır bölgelerini kontrol ettiği için Irak'ın KDP üzerine yürümesi veya KDP'ye karşı herhangi bir harekette bulunması, KDP'nin PKK'ya karşı faaliyetlerini zayıflatabilirdi. Lakin bu politikanın

373 Nezihi Çakar, "Turkey's Security Challenges", *Perceptions*, Temmuz-Ağustos 1996, <http://www.mfa.gov.tr>

374 Över, "Irak'ta ...", syf:157.

375 Elekdağ, yazısında Talabani'ye artık bitmiş, bir daha Kuzey Irak'a dönemeyecek muamelesi yapmış, KYB ile ilgili olarak Kuzey Irak gerçeklerinden ziyade kendi istek ve heyecanına göre bir değerlendirmede bulunmuştu. Şükrü Elekdağ, "Kuzey Irak'taki Gelişmeler", *Milliyet*, 16 Eylül 1996, <http://turkey.org/news/160996s1.htm> 21 Mart 2002.

bir zayıf ayağı vardı. O da Saddam Hüseyin'in yaptığı anlaşmalarla kendini bağlı sağlamayan önceki uygulamaları idi. Yani, Saddam Hüseyin'in bölgeyi tekrar kontrol altına alması durumunda Türkiye'ye baskı yapmak amacı ile PKK'ya yeniden yardım sağlamayacağını garanti yoktu.³⁷⁶ Bu yüzden de Saddam Hüseyin'in PKK ile yakın olan KYB ile değil, PKK ile çatışma halinde olan KDP ile yakınlaştırılması gerekiyordu. Bu durumda Saddam Hüseyin de PKK düşmanı olmuş olacaktı.

Erbil saldırısının diğer bir ilginç yanı ise iki stratejik müttefik olan ABD ve Türkiye için farklı anlamlar taşıyor olması idi. Saddam Hüseyin'in KDP ile anlaşarak Erbil'e girmesi görünürdeki tüm planlarını Saddam Hüseyin'siz bir Irak üzerine kurmuş olan ABD için mevzi bir mağlubiyet iken,³⁷⁷ yıllardır Bağdat ile Kürtleri yakınlaştırmaya çalışarak Kuzey Irak'taki iktidar boşluğunu doldurmaya çalışan Türkiye için mevzi bir zafer idi. KYB kuvvetleri Türkiye'ye giden ticari yollardan ve petrol boru hatlarından olabildiğince uzaklaştırılmış ve Kuzey Irak'taki iktidar boşluğu, tek bir gücün, KDP'nin egemen olması ile doldurulmuştu.³⁷⁸

Türkiye'nin Barzani'nin Erbil'i ele geçirmesi sonrası mevzi bir zaferi de merkezi yönetimin Kuzey Irak'ta egemenliğini tekrar tesis etmesinden çekinen STK'ların(NGO) büyük bir bölümünün Türkiye üzerinden bölgeyi terk etmek zorunda kalmış olmalarıdır. Çünkü Türkiye'de bazı çevreler öteden beri Kuzey Irak'ta faaliyet gösteren STK'lara şüpheyile bakıyordu.³⁷⁹ Ama aslında Barzani, STK'lardan büyük ölçüde yararlanmış olduğundan onların bölgeden ayrılmasını istemiyordu.³⁸⁰

ABD'nin Tepkisi

ABD görünürde mevzi bir kayıp yaşıyor idiyse de aslında konumu tartışmalıydı. 5 Kasım 1996'da ABD'de başkanlık seçimleri vardı ve bu nedenle ABD'nin körfez ve Yakındoğu politikası seçimin etkisi altında idi. Bir taraftan ABD'nin İran'la işbirliği yapan Talabani'yi cezalandırmak ve bu arada da kendi başkanlık seçimine malzeme sağlamak üzere KDP-Irak işbirliğine göz yumduğu, bölgede devam eden istikrarsızlıktan yana olduğu ve böyle bir ortamda çıkarlarını daha rahat

376 Sean Boyne, "Arguments in Favour of Turkey's Continuing Support For Operation Northern Watch", *Perceptions*, Aralık 1997-Şubat 1998, <http://www.mfa.gov.tr>

377 Zafer de, mağlubiyet de mevzi idi çünkü kimsenin zaferi ya da mağlubiyeti uzun süreli olmuyordu. ABD'nin bir mağlubiyeti de Kuzey Irak'taki tüm ajan birikimini de bölgeden çekmek zorunda kalmış olması idi.

378 Cordesman, Hashim, "Opposition Movements ...", syf: 90.

379 "NGO'ların görünen insani yardım çabalarından başka, bölgede büyük ölçüde istihbarat toplama veya örtülü faaliyeti de yürüttüğü değerlendirilmektedir." "Bu NGO faaliyetlerinin... Gerçek amaçları, kendi milli menfaatleri doğrultusunda bölgede Kürt topluluğunu kalkındırmak, bilinçlendirmek, orta ve uzun vadede Kürt Devleti'nin kurulmasına destek olmaktır." Yılmaz, "Irak ve Bölgedeki...", syf:294.

380 Yılmaz, "Irak ve Bölgedeki...", syf:289-301.

koruyabileceğine inandığı gibi tezler varken,³⁸¹ diğer yanda ise bölgedeki tüm CIA ajanları tahliye edilmiş, ABD ordusu alarma geçmişti. Türkiye ile Saddam Hüseyin konusunda ters düşen ABD de, Iraklı muhalifler gibi bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştı. 1996 Ekim-Kasım-Aralık aylarında ABD, bölgede kendisine çalışan 4.000-5.000 kişiyi Türkiye üzerinden Pasifik'teki Guam adasına tahliye etmek zorunda kalmıştı.³⁸² Bu tahliye sonrası ABD'nin bölgedeki etkinliği büyük darbe almıştı.³⁸³

ABD'nin tavrındaki muğlaklığa Mesut Barzani'nin bir sözü örnek olarak verilebilir. Mesut Barzani, Bağdat'la işbirliğinden dolayı suçlanınca "*ABD'ye on defa yardım için müracaat ettiğini*" söylemişti.³⁸⁴ Bu müracaatlara ABD'nin cevap vermemesi, KDP'nin Saddam Hüseyin'e yakınlaşmasına en azından seyirci kaldığı düşüncesini uyandırmaktadır.

ABD Başkanı Bill Clinton, Irak'ın yaptığına misilleme konusunda kamuoyu baskısı ile karşı karşıya kalmıştı. ABD'nin koyduğu yasaklar çiğnenmişti ve bunun cezasız kalması ABD'nin dünya liderliği, prestijini sarsabilirdi. Nihayetinde ABD, olaylara daha fazla seyirci kalmak istememiş ve 3-4 Eylül 1996'da, Irak'taki bazı hedefleri Tomahawk füzeleri ile vurmuştu.³⁸⁵ Irak'ın büyük ihlali yanında bu füze saldırısı sınırlı bir tepki sayılmış, üstelik bu füze saldırısı ABD ile bölgesel müttefikleri arasındaki yeni bir çatlağı da göstermişti. Türkiye'de koalisyon ortakları DYP ve RP arasında operasyona tepki konusunda fikir ayrılığı olmasına rağmen Türkiye İncirlik'in kullanılmasına izin vermemişti.³⁸⁶ Diğer önemli bölgesel müttefik Suudi Arabistan da kendi topraklarından Irak'a füze saldırısı yapılmasına izin vermemiş, ABD'ye destek olmamıştı.

381 "Talabani sık sık ABD'nin kendilerini İran'la olan işbirliği yüzünden cezalandırdığını ifade etti.", Güngör, Nasuhi, "*Kuzey Irak'ta ...*", syf:314-315.

382 **Zaman**, 27 Kasım 1996, <http://arsiv.zaman.com.tr/1996/11/27/guncel/dunya.html>

383 CIA peşmergeleri denen bu kişiler bugün tekrar Kuzey Irak'a gönderilmiş durumdadır. Saddam'ı devirmeye yönelik ABD operasyonunda bu kişilerin Irak Kürtleri arasında uzman personel olarak çalıştıkları sanılıyor. Kürtler gerekli teknik bilgiye sahip olmadıkları için gerek önceki isyanlarda gerek Körfez savaşı sonrası çıkan isyanda Irak Kuvvetlerinden ele geçirdikleri tank-top-helikopter gibi bazı ağır silahları kullanamamış ve bu silahları Bağdat'a karşı kullanılmak yerine, üzerlerinde basına poz verdikten sonra, imha etmişlerdi. Şimdi CIA peşmergelerinin ABD tarafından teknolojik silahların kullanımı konusunda eğitildikleri ve benzeri durumlarda bu kişilerin devreye girecekleri belirtiliyor. "*İngiltere'de istihbarat konularında uzman Jane's grubunun Foreign Report adlı dergisinde yer alan haberde, CIA'nın bu yılın Mayıs ayında Türk ordusunun Kuzey Irak'taki PKK kamplarına yaptığı operasyondan yararlanarak bölgeye Kürt ajan taşımaya başladığı ve bugüne dek 1500'ün üzerinde CIA ajanının bölgeye girmeyi başardığı belirtildi.... Dergiye açıklama yapan bazı gözlemciler eğer ABD Irak'a saldırırsa CIA peşmergelerinin Bağdat'a yapılacak bir kara harekâtı için kullanılabileceğini söylediler.*" "*CIA Peşmergeleri Dönüyor*", **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1997.

384 Bengio, **MECS**, 1996, syf: 343.

385 "*US Missiles Hit Iraq Again in 'Mop-Up' Operation*", **Turkish Daily News**, 5 Eylül 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_05_96/for.htm#f1 16.Eylül.2003.

386 "*Coalition Partners Split on Approach To U.S. Strike on Iraq*", **Turkish Daily News**, 4 Eylül 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_04_96/for.htm#f2 16.Eylül.2003.

ABD, yine de Kuzey Irak'ta tekrar devreye girmiş ve 19 Eylül 1996'da, Barzani'yi Ankara'ya, Yakınoğu İşlerinden Sorumlu Dışışleri Bakan Yardımcısı Robert Pelletreau ile görüşmeye çağırmişti. Barzani, Ankara'da hem Pelletreau hem de Dışışleri Bakanı Tansu Çiller ile görüşmüştü. Çiller, Türkiye'nin Barzani'ye desteğinin bölgede kurulacak otoritede Türkmenlere de yer verilmesine bağılı olduğunu söylemişti. Barzani de ABD'nin bölgeye daha fazla müdahil olmasını istemişti.³⁸⁷ ABD de Barzani'nin Saddam Hüseyin ile ittifakını 'stratejik' değıl 'taktik' bir hareket olarak gördüğünü açıklamıştı.³⁸⁸

4.2.3.4 KYB'nin Geri Dönüşü ve Kürt iç Çatışmalarında Denge Sağlanması

İran-KYB eksenini Erbil saldırısı öncesi bölgede aslında başarılı görünüyordu. Hatta KDP, KYB'ye karşı kendini zorda hissediyordu. Bu durumu Barzani'nin Irak'la yaptığı işbirliğini "*Onların İran'la yaptığı işbirliği karşısında mecburdum*" şeklinde açıklaması³⁸⁹ da göstermektedir.

Ancak Erbil saldırısı İran-KYB eksenine büyük darbe vurmuş onları Kuzey Irak'tan tabiri caiz ise süpürmüştü. Ama, İran-KYB eksenini hezimetini kabul etmek niyetinde olmadığından KYB birlikleri, Eylül ayını İran topraklarında Kuzey Irak'a tekrar girme hazırlığı yaparak geçirmişlerdi. KYB güçleri fazla çatışmadan çekildikleri için çok fazla kayıp vermemişler, güçlerini korumuşlardı. Yalnız ciddi silah kaybına uğramışlar bu açığı da İran'ın desteğıyle kapatmışlardı.³⁹⁰

Güçlerini yeniden organize eden KYB, 3-23 Ekim 1996 arasında kapsamlı bir saldırı ile, Erbil haricinde, KDP'ye kaptırdığı yerlerin tümünü geri almıştı. Süleymaniye, Köysancak, Rewanduz ve Dokan geri alınan büyük şehirlerdi. 23 Ekimde ateşkes anlaşmasına varıldığında KDP, Erbil ve Duhok vilayetlerini, KYB de Süleymaniye vilayetini kontrol ediyordu.³⁹¹

Ekim ayındaki çatışmalar bölgedeki eksenleri ve oynak dengeleri tekrar gözler önüne sermişti. Çatışmalar sürerken sıkışan Mesut Barzani'nin, 13 Ekimde İran'ın dini lideri Ayetullah Hamaney'e mektup yazarak arabuluculuk istediğı iddia edilirken, Irak sürekli İran'ı bölgeye müdahil olmaması konusunda uyarıyordu. 14 Ekim 1996'da,

387 "Turkey Says Help To Barzani Conditional On Turkmen Rights", *Turkish Daily News*, 19 Eylül 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_19_96/for.htm#f1 16.Eylül.2003.

388 Uğur Akıncı, "Perry 'Confident' Turks Will Let Him Bomb Iraq", *Turkish Daily News*, 19 Eylül 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_19_96/for.htm#f8 16.Eylül.2003.

389 Güngör, "Kuzey Irak'ta ...", syf:314.

390 14-17 Ekim tarihli *Turkish Daily News* gazeteleri.

391 Uğur Akıncı, "KDP And PUK Declare Cease Fire", *Turkish Daily News*, 25 Ekim 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/10_25_96/for.htm#f3 16.Eylül.2003.

Talabani'nin Süleymaniye'ye tamamen egemen olduğu gün, KDP'den Sami Abdurrahman başkanlığında bir heyet Türkiye'ye gelmişti. KDP, Türkiye'ye İran'ın açıktan açığa KYB güçlerini destekleyerek bölgedeki dengeleri alt-üst ettiğini söylemişti. Bir sonraki gün Mesut Barzani: "*ABD, Kürt halkını korumak üzere bölgeye gelsin.*" diyerek ABD'yi bölgeye müdahil olmaya çağırırken, Irak tanklarının Erbil yakınlarına geldiği iddia edilmişti. ABD ve İran çatışmalar sürerken ayrı ayrı arabuluculuk faaliyetlerini de sürdürmüşlerdi.³⁹²

19-21 Ekim arası taraflar üstünlük kurmak için son çabalarını da sergilemişler ve neticede iki taraf arasında ateşkesin yürürlüğe girmesi ile çatışmalar bir süreliğine son bulmuştu. O tarihten sonra Kuzey Irak'ta taşlar yerinden ciddi şekilde oynamamış, KDP-KYB sınırında kayda değer bir değişiklik olmamıştı. Kuzey Irak'ta çatışan taraflar arasında bir denge kurulmuş, tarafların birbirlerini daha fazla aşamayacakları noktaya gelmişti.

Sonuç olarak KDP ve Bağdat, ittifakı uzun süreli veya kalıcı bir ittifak olmaktan ziyade, zamanın o anki şartlarında tarafların çıkarlarının örtüşmesi, uyuşması neticesi ortaya çıkan geçici bir ittifak idi.³⁹³ Bu yüzden de uzun süreli olmayacaktı. Mesut Barzani'nin Türkiye ziyaret sırasında ABD'yi bölgeye çağırması da zaten Irak ile ilişkilerini yeniden gerginleştirmeyi göze aldığı anlamına geliyordu.

4.2.4 ANKARA SÜRECİ VE SONRASI KUZEY IRAK

Askeri dengenin kurulması ile birbirini daha fazla geriletemeyeceğine anlayan KDP ve KYB artık barışa daha yakındılar. Bu iklimde, Ekim 1996'da ABD, Türkiye üzerinden tekrar devreye girmiş, bu sefer arabuluculuk çabaları sonuç vermeye başlamıştı. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Pelletreau Türkiye'ye gelerek Mesut Barzani ve Celal Talabani ile Türkiye topraklarında ayrı ayrı görüşmüştü. Görüşme sonrası Pelletreau, tarafları bir araya getirmek için çabalarının olumlu yönde ilerlediğini söyledi. ABD'nin devreye girmesi Türkiye üzerinden olduğu için Türkiye de rızası olsun olmasın devreye girmiş oluyordu.

392 "KDP Envoys in Ankara Before US Trip ", *Turkish Daily News*, 15 Ekim 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/10_15_96/for.htm#f4 16.Eylül.2003.

393 Mesut Barzani'nin, üç kardeşinin ve ailesinden binlerce kişinin Irak rejimi tarafından katledildiğini gördüğünü ve asla Saddam'a güvenmeyeceğini unutmamak gerekir.

4.2.4.1 Ankara Görüşmeleri

Dublin sürecinde aktif rol alamamış olan Türkiye, ağırlığını koymak amacı ile bu sefer tarafların Ankara'da buluşmasını istiyordu. ABD, Türkiye'yi dışlamamak için 20-21 Ekim 1996'da rakip taraflar ile bu sefer Ankara ve Silopi'de görüşmüştü. Bu görüşmelerle başlayan sürece yapıldığı yerin ve Türkiye'nin rolüne atfen, "*Ankara Süreci*" dendi. Görüşmelere Türkiye, ABD ve Kürt partileri katıldılar.³⁹⁴ Bu ilk Ankara görüşmelerinde daha sonra ilan edilecek 10 noktanın formülasyonu yapılmıştı. Bir hafta sonra 30 Ekim 1996'da taraflar, Türkiye ile ABD'nin eş başkanlığı ve İngiltere'nin katılımıyla Ankara'da bir kez daha bir araya gelmişlerdi. İkinci Ankara görüşmelerine Türkmen temsilcileri de katılmışlardı.³⁹⁵ Bu toplantıda Ankara toplantılarında şekillenen 22 nokta³⁹⁶ açıklanmıştı. KDP, 22 noktanın sadece beşini kabul ederken, KYB ise bazı çekinceleri olmakla beraber anlaşmanın tümünü kabul etmişti.

Ateşkese bağlı kalmak dışında KDP'nin kabul ettiği beş şart şunlardı:

1. Ateşkese bağlılık ve görüşmelerin sürmesi,
2. Memurların geri dönüşü,
3. Mahpusların takası,
4. Karşılıklı medya saldırılarını durdurmak,
5. Ateşkes hattını 23 Ekim gecesi olan hattan çizmek ve BM, Türkmenler, Asuriler ve çatışmalara katılmamış Kürt gruplarından oluşan bir Barış İzleme Gücü'nün (Peace Monitoring Force-PMF) kurulması,³⁹⁷

KDP, en önemli itiraz nedeni ise Habur(Gümrük) gelirlerini KYB ile paylaşmak istememesi idi. KDP'nin kabul etmediği maddelerin bazıları şunlardı: geniş tabanlı bir yönetim kurulması, seçimlerin yapılması, PKK'ya karşı işbirliği ile gelirlerin toplanması dağıtılmasında şeffaflık ve eşitlik kurallarına bağlı kalmaya dair maddeler. KDP, Ankara'ya gönderilen heyetin bu maddeleri kabul etmeye yetkili olmadığını; bu maddeleri parti organlarında, Meclis'te, Hükümette ve hükümet ortağı diğer partiler ile görüşeceklerini ve ondan sonra kararlarını bildireceklerini açıklamıştı.³⁹⁸

394 "US Envoy Meets Barzani", *Turkish Daily News*, 22 Ekim 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/10_22_96/for.htm 16.Eylül.2003.

395 "Discord Breaks Up Kurdish Talks in Ankara", *Turkish Daily News*, 31 Ekim 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/10_31_96/for.htm#f14 16.Eylül.2003.

396 "22 maddeden oluşan ortak metin aslında bir anlaşma niteliği taşııyordu ve tarafların gerçek anlamda uzlaşmasını da yansıtmıyordu... herkesin farklı yorumlayabileceği maddeler...kalıcı bir çözümün zemin olması mümkün değildi." Güngör, "Kuzey Irak'ta ...", syf:322-323.

397 "Qualified 'Yes' To Ankara Declaration From Barzani", *Turkish Daily News*, 3 Kasım 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/11_03_96/for.htm#f1 16.Eylül.2003.

398 "KDP Casts Doubt Over N. Iraq Peace Process", *Turkish Daily News*, 4 Kasım 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/11_04_96/for.htm#f1 16.Eylül.2003.

Türkiye, bu toplantıyı Bağdat-Kürt yaklaşmasını ilerletmek için de bir zemin olarak kullanmak istemiş ancak Türkiye'nin iki tarafa da Bağdat'la diyalog öneren bir madde için ısrarı, ABD'nin itirazı nedeniyle bir sonuca ulaşamamıştı.³⁹⁹ Türkiye, böylece bu yaklaşmayı KYB ve ABD'ye de kabul ettirmeyi denemişti.

Ekim 1996'da ABD'nin finansmanı ile ateşkes hattında Türkmenler ve Asurilerden oluşan 400 kişilik "Barış İzleme Gücü (BİG)" kurulmuştu. TSK'nın da bu güçte subayları mevcuttu. Zaten 1997'den beri Türkiye'nin tahmini 5.000 askeri Türkiye-Irak sınırı boyunca 15 km derinliğindeki bir bölgeyi kontrol altında tutmaktaydı.⁴⁰⁰

Türkiye, Ocak 1997'de, Ankara Süreci'nin bir devamı olarak KYB ve KDP arasında üç aşama olarak öngördüğü barış görüşmelerinin ilkini başlatmıştı. Türkiye'nin bu toplantılardaki amaçları da eskisinden farklı değildi. Türkiye, her iki partiyi kendi kontrolü altında tutmak, diğer bölgesel güçlerin soruna dahillerini en aza indirmek, en önemlisi de iki partiyi PKK'nın karşısında tutmak istiyordu.

Türkiye, süreci her ne kadar tarafsız bir statüde sürdürüyor görünmeye çalışıyor idi ise de tedricen KDP ile bağlarını daha fazla güçlendiriyordu ve bu politikası ile kendi barış çabalarının da altını yavaş yavaş oyuyordu. Zaten bu dönemde de süren KDP-Türkiye ve KYB-PKK-İran yakınlaşmaları da aslında ortada bir barışın değil bir ateşkesin olduğunu göstermekteydi. Artık tarafların bir araya gelmesi birer iyi niyet gösterisinden öteye anlam taşımamaya başlamış, taraflar barış görüşmeleri ile bir nevi tribünlere oynamışlardı.⁴⁰¹

11-12 Mart 1997'de üç aşamalı barış görüşmelerinin ikinci aşaması,⁴⁰² Türkiye'nin Çekiç Operasyonu'nu başlattığı günlerde, 14-15 Mayıs 1997'de de üçüncü aşaması yapılmıştı.⁴⁰³ Ama bu görüşmelerden de somut sonuçlar çıkmamıştı.

Saddam Hüseyin'li bir Irak ile Kürtleri barıştırmaya çalışan Türkiye ile ABD'nin Irak üzerine politika farklılığı ABD'lilerin Türkiye'deki faaliyetlerine de yansiyordu. Buna en iyi örneklerden biri 2 Mart 1997'de ABD'nin önde gelen gazetelerinden New York Times'ın Türkiye muhabiri Stephen Kinzer'in, Batman'da

399 Güngör, "Kuzey Irak'ta ...", syf:324.

400 "Turkey and War in Iraq: Avoiding Past Patterns of Violation", Human Rights Watch Briefing Paper, **Human Rights Watch**, Mart 2003, syf:1, <http://hrw.org/europe/turkey.php> 2 Nisan 2003

401 Zaten Talabani de aylar sonra sürecin çökmüş olduğu bir dönemde bunu itiraf edecekti: "Buna süreç denemez, bu daha çok bir oyuna benziyor", "Talabani: PKK ile çatışmam", **Radikal**, 16 Ağustos 1997.

402 "KDP Pulls Out of Peace Process After Assassination", **Turkish Daily News**, 12 Mart 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/03_12_97/for.htm#f11 16.Eylül.2003.

403 "Iraqi Kurds To Meet in Ankara on Wednesday", **Turkish Daily News**, 14 Mayıs 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/05_14_97/for.htm#f3 16.Eylül.2003.

gözüne alınması idi. Kinzer, 7 saat boyunca PKK ajanı olduğu şüphesiyle sorgulanmıştı.⁴⁰⁴ Kim olduğu, kime çalıştığı bu kadar belli bir gazetecinin PKK ajanı olmak iddiası ile 7 saat sorgulanması, Türkiye'nin ABD'nin bölgedeki faaliyetlerinden rahatsızlığı göz önüne alındığında, ABD'ye bir mesaj gibi düşünülebilir.

4.2.4.2 ABD'nin bölgedeki faaliyetleri

ABD, Ankara toplantıları sonrası faaliyetlerini sürdürmüş ve her iki partinin temsilcilerini 9 Ocak 1997'e Washington'da bir araya getirmişti.⁴⁰⁵ Bu çabalarının bir devamı olarak ABD, 3-4 Nisan 1997'de, (resmen "Kuzey Irak'ta istikrarı sağlamak ve halkın insani durumunu geliştirmek" amacıyla) partiler arasında arabuluculuk müzakereleri için bölgeye Yakın Doğu İşleri Dairesi görevlilerinden David Welch ve Dışişleri Bakanlığı Kuzey Körfez İşleri Daire Başkanı Robert Deutsch başkanlığında üst düzey bir heyet göndermişti. Bu ABD'nin 1996 Eylül Erbil saldırısından beri Kuzey Irak'a gönderdiği ilk resmi heyet idi.⁴⁰⁶

Türkiye'de bazı üst düzey siyasetçiler, müttefiklerin İncirlik'ten yaptığı operasyonları Irak ile ilişkilerin normalleşmesinin önünde bir engel olarak görüyorlardı⁴⁰⁷ çünkü Huzur Operasyonu ve Kuzey Keşif Gücü ile birlikte Türkiye, Irak'tan bakınca, ABD gücünün ön cephesini temsil ediyordu.⁴⁰⁸

Bu kesimler ayrıca, operasyonların Kuzey Irak'ta bir iktidar boşluğu oluşturarak, dolaylı olarak da olsa, PKK'yı güçlendirdiğini düşünüyorlardı. Fakat diğer bazıları İncirlik'in terk edilmesinin Saddam Hüseyin'i Kürt bölgesini ele geçirmeye teşvik edeceğini veya en azından O'na yanlış işaretler göndereceğini düşünüyordu.

1996 yılı sonlarına doğru bazı Türk siyasetçileri bir çok nedenden dolayı müttefiklerin İncirlik'ten operasyonlarını sürdürmesini ancak operasyonlar üzerinde Türkiye'nin daha fazla kontrolü olmasını istiyorlardı. ABD ve Türkiye'nin bu konudaki pazarlıkları devam ederken 18 Haziran 1996'da TBMM geçici bir formülü oylamış, Yılmaz Hükümeti, Çekiç Güç'ün görev süresini altı ay yerine bir ay süreyle Temmuz

404 Reporters Sans Frontieres'in Türkiye Raporu, Paris,

<http://www.ping.be/info-turk/238.htm#full%20text%20of%20amnesty%20international%20report%20on%20turkey> 18 Mayıs 2003.

405 "Iraqi Kurdish Groups Due In Ankara For Meeting Next Week", *Turkish Daily News*, 11 Ocak 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/01_11_97/for.htm#f3 16.Eylül.2003.

406 "Washington: Welch & Deutsch Continue "Ankara Peace Process" in North Iraq", *Turkish Daily News*, 6 Nisan 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/04_06_97/for.htm 10.Eylül.2003.

407 Boyne, "Arguments ..."

408 Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki ...", syf:46.

sonuna kadar uzatmıştı.⁴⁰⁹ Daha sonra iktidara gelen Erbakan Hükümeti, Çekiç Güç'ün süresini beş ay daha uzatmıştı.

Türkiye, yıl sonunda ABD'den istediğini almış, Çekiç Güç'ün yeni bir adla ve niteliği biraz değişmiş olarak faaliyetine devamı yönünde karar alınmıştı. 25 Aralık 1996'da TBMM'de alınan kararla gücün yeni adı Kuzeyden Keşif Gücü (KKG) olmuştu. Çekiç Güç'ün kara unsurları kaldırılmış, KKG'nin görevi sadece hava faaliyetleri ile sınırlandırılmıştı. Barzani'nin Saddam Hüseyin ile anlaşıp 31 Ağustos'ta Erbil'e girmesi ve bunun sonucunda bölge dengelerinin altüst olması sonucunda ister istemez kara bölümünü iptal etmek zorunda kalan KKG eskiden olduğu gibi yine Kuzey Irak'ı havadan kontrol edecek, Irak'ın 36. paralel ile belirlenen bölgeye girmesine engel olacaktı. Ayrıca ülke yapısında da değişiklik olmuş, Fransa güçten çekilmişti. KKG artık sadece Türkiye, İngiltere ve Amerika'dan meydana geliyordu.⁴¹⁰

Kuzey Keşif Gücü, Türkiye için her iki yanı da keskin bir kılıçtı. Bir taraftan Türkiye'nin Irak'taki konumunu zora sokmakta ve Kürtlerin otonomi yönündeki arzularını teşvik etmekteyken, diğer taraftan ise Türkiye'nin ABD'yi kendi önceliklerini dikkate almaya zorlamak açısından elinde tuttuğu tek kart olma özelliğini sürdürüyordu. Çünkü ABD, Saddam Hüseyin karşıtı siyasetini sürdürebilmek için İncirlik'e muhtaçtı. ABD'nin Avrupa Hava Kuvvetleri Komutanı General Michael Ryan, üsse yaptığı bir ziyaret sırasında, İncirlik'in ABD için askeri önemini şu sözlerle vurgulamıştı: "*İncirlik güç gösterimi/projeksiyonu için en iyi üs olmaya devam ediyor. İncirlik, bizim daha doğuya ulaşmamızdır.*"⁴¹¹

4.2.4.3 Kuzey Irak'ta Türkmenlerin Durumu

Türkmenler de, diğer tüm muhalifler gibi, Erbil saldırısından zarar görmüşlerdi. Irak Türkmen Cephesi'nin 34 üyesi, KDP ve Saddam Hüseyin'in Erbil saldırısında, Irak kuvvetleri tarafından tutuklanmıştı. Fakat bu olay Türkmenler üzerinde olumlu etkiler de yapmıştı. Türkmenler, Erbil saldırısı sonrası aralarında 1995 yılında silahlı çatışmalara kadar varmış olan ayrılıklara son vermek ve kendi aralarında birliği sağlamak için 7 Mart 1997'de Erbil Protokolü olarak bilinen bir protokol imzalamışlardı. Bu protokol 1997 Ekim ayında toplanacak olan Türkmen Kurultayı'nın yolunu açmıştı. Kurultay, Türkmenler arasındaki sorunların görüşüldüğü en üst

409 "DSP Supports 'Interim Formula' For OPC", *Turkish Daily News*, 19 Haziran 1996, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/06_19_96/for.htm#f1, 16.Eylül.2003.

410 *Zaman*, 27 Aralık 1996, <http://arsiv.zaman.com.tr/1996/12/28/kose/devran/index.html>

411 Boyne, "Arguments ..."

kurumdu ve bir çok kesimden Türkmen Kurultay'a katılırdı. Türkmenler, Ekim Kurultay'ı ile örgütlenmelerine bir çeki düzen vermek istiyorlardı.⁴¹² Ayrıca Türkmenlerin protokolü Erbil'de imzalamış olmaları da KDP'nin onların tekrar Erbil'e girmesine izin verdiğini göstermektedir.

Türkiye'nin Türkmen politikası ise ciddi açmazlarla karşı karşıyaydı. Türkiye, 1992 seçimlerine karşı çıkmış, o seçimleri devletleşme yolunda atılmış bir adım olarak görmüştü. Ama Türkiye, Ankara görüşmelerinde bu sefer o seçimle kurulmuş yapıda Türkmenlere rol istiyordu. Bu açıdan Türkiye bir açmaz ile karşı karşıya idi. Türkiye, Türkmenleri masada bir taraf yaparak ve yönetime katılmalarını sağlayarak onlar için, kağıt üzerinde de olsa, çok önemli kazanımlar sağlamış oluyordu. Ancak yıllardır bölgedeki Kürt oluşumuna en çok karşı çıkan ülke olan Türkiye böylece kendi eliyle Kürt Federe Devleti'ne meşruluk kazandırmış da oluyordu. Ancak Türkmenlerin, Kuzey Irak'ta çatışmalar öncesi tüm çabalara rağmen kendi aralarında sağlam bir beraberliği kuramamaları ve Irak'taki Türkmen nüfusunun sadece %10'unun Kürt denetimi altındaki bölgede yaşıyor olması nedeniyle bu politika bir sonuca ulaşmamıştı. Türkiye, 3,5-4 milyonluk bölgedeki, kendi iddiası ile, 150.000 kişilik Türkmen için bu sayılarından çok daha fazla temsil istiyordu. Kaldı ki Kuzey Irak'taki Türkmenlerin gerçek sayısı bu rakamın çok altında olup hatta Asurilerden bile daha azdır. Nitekim bazı Türkmen liderlerinin Kürtlerin denetimindeki güvenli bölgedeki nüfusu, çoğunluğu Erbil ve çevresindeki olmak üzere, 3.500 aile olarak verdiği belirtilmektedir.⁴¹³ Bu da, bölgedeki çocuk sayısının fazla olduğunu da göz önüne alırsak, en fazla 30-35 bin kişilik bir nüfus yapar.

4.2.4.4 İran'ın Ankara Süreci'ni tepkisi

Ankara Süreci'nden rahatsız olan İran da bu dönemde faaliyetlerine hız vermiş, Şubat ve Mart 1997'de KDP ile KYB'nin temsilcileri iki kez Tahran'da toplanmıştı.⁴¹⁴ Böylece ABD ve Türkiye'nin tarafları Ankara'da toplayarak kendisini devre dışı bırakma çabasına İran, tarafları Tahran'da toplayarak cevap vermiş oluyordu.

İran'ın bu girişiminin esas olarak üç amacı vardı: ABD'yi Kuzey Irak'ta kontrol altında tutmak, Türkiye'nin Kuzey Irak'a askeri müdahalelerini dizginlemek ve KDP ile Bağdat'ın yakınlaşmasını engellemek.⁴¹⁵

412 "Türkmenlerin Siyasi Yapılanması", <http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmen15.htm> 15 Nisan 2003.

413 Carole O'Leary, "Iraqi Regime Change ...", *Roll Call Daily*, 13 Eylül 2002.

414 Bengio, *MECS*, 1997, syf: 386.

415 Suriye ve Rusya'da Kuzey Irak konusunda İran ile aynı çizgide idiler. Bkz: Bengio, *MECS*, syf: 386.

İran, Tahran toplantıları ile arabuluculuk girişimleri yaparken bir yandan da Kuzey Irak'ta PKK ve KYB'yi destekliyor, Türkiye gibi kendi barışının altını oyuyordu. Hem İran hem de Türkiye bir yandan arabuluculuk yapıyor gibi görünüyor bir yandan da çatışan taraflardan birisine diğeri aleyhine yardım ediyorlardı. Bu da gerçek niyetin arabulma değil, çatışan taraflardan biri vasıtası ile bölgede üstünlüğü ele geçirme olduğunu gösteriyordu. Nitekim Erbil saldırısı ile Türkiye, Irak, KDP ve bir ölçüde ABD, İran'ı ve KYB'yi bölgeden kökten silmeyi denemişler ama tam olarak istedikleri başarıyı elde edememişlerdi.

Irak Kürtleri ise neredeyse herkesin arabuluculuk çabalarına yanıt vermek zorunda idiler. Kuzey Irak'ın coğrafi konumu gereği dışarı ile ilişkileri için özellikle hem İran'a hem de Türkiye'ye ihtiyaçları had safhada idi. Bu nedenle Irak Kürtleri her ikisinin de baskısına karşı koyamıyor ve toplantı çağrılarına cevap veriyorlardı. Bir gün Ankara'da iseler diğeri gün Tahran'da olmak zorunda idiler. Tabii ki bu sadece her iki devlete de hesap verme zorunluluğundan kaynaklanmıyordu. Irak Kürtleri açısından her ikisinin de bölgede yalnız kalmaması gerekiyordu. Irak Kürtleri, Türkiye-İran rekabetinden azami derecede faydalanmak istiyorlar, her iki ülke ile de görüşerek onları biraz daha sorunun içine çekiyorlardı.

4.2.4.5 Irak ve Mısır'ın Arabuluculuk Girişimleri

Tarihin bir ironisi olarak Irak da arabuluculuk girişimlerindeki yerini almıştı. Erbil saldırısı öncesi başlayan KDP ile ittifakı devam eden ama KDP'nin Batı ile ilişkilerinden dolayı KDP'ye güvenmeyen Bağdat, KYB'nin temsilcilerini Bağdat'a çağırmişti. Bağdat, KDP ve KYB ile ilişkileri olan Mükerrerem Talabani'yi, Ocak 1997 başında Talabani'ye Saddam Hüseyin'in mesajlarını iletmesi için Süleymaniye'ye göndermişti. KYB ise Bağdat'ı tarafsızlaştırmak istiyor ve bu nedenle Irak'a yakınlaşmaya çalışıyordu. Irak ve KYB'yi buluşturan bir başka mesele ise Türkiye'nin bölgede artan etkisinden duydukları ortak rahatsızlık idi.⁴¹⁶

Irak dışında Mısır da yıllar sonra tekrar Kürt sorununda devreye girmeye çalışıyordu. 1993 sonbaharında KDP heyetinin ülkeye girişine izin vermeyen Mısır, Şubat 1997'de bir KDP heyetini resmi olarak ülkesine davet etmişti. Baas'ın iktidara geldiği 1963'ten beri ilk defa böyle bir şey oluyordu.⁴¹⁷ Mısır'ın KDP ve KYB'yi

416 "New Steps For Northern Iraq Peace", *Turkish Daily News*, 8 Ocak 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/01_08_97/for.htm#f9 16.Eylül.2003.

417 O zamanlar Mısır Devlet Başkanı Cemal Abdunnasır, Kürtler ile hükümet arasında arabuluculuk çabalarında bulunmuştu ama Kürtler bir daha muhatap kabul edilmemişlerdi.

Kahire'de bir araya getirme çabaları başarılı olamamış; KDP çağrısına cevap bile vermezken, KYB görüşmeyi kabul etmişti. Mısır-Talabani görüşmesi 3-10 Mayıs 1997'de Kahire'de yapılmıştı.⁴¹⁸

Ön Asya'da daima Türkiye ile liderlik çekişmesinde olan Mısır, Abdunnasır sonrası bu ilk girişimi ile Kürt pastasında bir parçanın sahibi olmak, Türkiye'nin Irak'a müdahalesini kontrol etmek, Türkiye-İsrail ittifakını dengelemek gibi bir çok amacı gerçekleştirmeyi umuyordu.

4.2.5 1997-98 TÜRKİYE'NİN SINIR ÖTESİ ASKERİ OPERASYONLARI VE KUZEY IRAK'TA ARABULUCULUK ÇABALARI

Türkiye kendi iç Kürt sorununda askeri anlamda bayağı mesafe almış ve PKK artık gerileme devrine sokulmuştu. Bu nedenle askeri yetkililerden sivil yetkililere “artık sıra sizde” baskısı yapılmakta, sorunun sivil otorite tarafından toplumsal ve ekonomik tedbirlerle çözülmesi istenmekteydi.⁴¹⁹ İçerde, Refahyol dönemi ile beraber bir de asker-sivil çatışması başlamıştı ve ülkede askeri darbe söylentileri yayılmaktaydı. Bu ortamda Genelkurmay Başkanlığı 29 Nisan 1997'de ‘*Milli Askeri Stratejik Konsept*’in (MASK) değiştirildiğini açıklamıştı. Yeni konsepte göre irtica da artık bölücülük gibi ‘birinci iç tehdit’ olmuştu.⁴²⁰ Halbuki o güne kadar bir numaralı tehdit sadece “*bölücülük*” idi. Böylece eski iç tehdit odağına yeni bir iç tehdit odağı daha eklenmiş oluyor idi. Yeni konseptin açıklanmasından sadece iki hafta sonra Türkiye tarihinin en büyük askeri harekâtını PKK'ya karşı, Irak topraklarında yapacaktı.

4.2.5.1 14 Mayıs 1997 Çekiç Operasyonu

Türkiye bir yandan Irak Kürtleri arasında arabuluculuk çabalarına devam ederken, diğer yandan Türkiye, PKK'nın sınırdan sızmalarını ve saldırılarını engellemek amacıyla Kuzey Irak'ta bir güvenlik kuşağı kurmuştu ve PKK'ya karşı Irak toprakları içinde askeri operasyonlarına devam ediyordu.

418 Saadet Oruç, “PUK to 'Discuss Its Position' in The Ankara Peace Process”, *Turkish Daily News*, 17 Mayıs 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/05_17_97/for.htm 10.Eylül.2003.

419 “1992 yılından başlayarak bölücülük sorununa el atan ve Çiller'in başbakan olmasıyla rahatlayan askeri kanat, Refahyol iktidarı ile girilen 1997 yılının başlarında, sorunun büyük ölçüde kontrol altına alındığını, böylelikle sıranın sivil otorite tarafından toplumsal ve ekonomik önlemlerin alınmasına geldiğini belirtiyordu.”, Ülman, Burak, “Türkiye'nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve ‘Bölücülük’”, *Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar-En Uzun On Yıl*, Der. Gencer Özcan, Şule Kut, İstanbul, Boyut Kitapları, Kasım 1998, syf:124.

420 Hayri Birler, “Tolerating Fundamentalism, PKK Amounts To Republic's Suicide, Army Says”, *Turkish Daily News*, 30 Nisan 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/04_30_97/dom.htm#d2 16.Eylül.2003.

Yeni yılın ilk günü 1 Ocak 1997’de TSK, PKK’nın Kuzey Irak’taki Hakurk kampına hava harekâtı düzenlemiş, saldırıda 190 PKK’lının öldürüldüğü açıklanmıştı.⁴²¹

Sınır ötesi operasyonlar içinde 13-14 Mayıs 1997’de başlayan operasyon ise öncekilerden farklı idi. “Çekiç Operasyonu” veya “Balyoz Operasyonu” adı verilen bu operasyon 1974 Kıbrıs harekâtı dahil, Türkiye’nin kuruluşundan bu yana yapılan, en büyük askeri harekât idi. TSK, Kuzey Irak’a sayısı 25.000 ile 50.000 arasında tahmin edilen asker ve 4.000 korucu ile girmişti.⁴²²

Bu operasyon nasıl ki Türkiye’nin önceki operasyonlarından farklı idi ise bölgesel ve uluslararası tepkiler de önceki operasyonlara nazaran farklı olmuştu. Her operasyonda rutin kınama açıklamaları ile Türkiye’ye pek ses çıkarmayan Irak, bu sefer sert bir kınama yayınlamıştı. Irak Dışişleri Bakanlığı sözcüsü yaptığı açıklamada, “*Irak hükümeti, son Türk askeri saldırısını ve Irak’ın toprak bütünlüğü ile bağımsızlığının Türk askeri güçleri tarafından ihlal edilmesini şiddetle kınıyor*” demiş ve Türkiye’ye bir an önce çekilmesi talebinin iletildiğini belirtmişti.⁴²³ İran, Cumhurbaşkanı Türkiye’yi sorunları askeri müdahaleler ile değil de görüşmeler yolu ile çözmeye çağırmış, Ürdün ise Türkiye’nin derhal Kuzey Irak’tan çekilmesi gerektiğini açıklamış, Lübnan da saldırıyı Arap devletlerinin güvenliğin tehdit olarak gördüğünü açıklayarak Türkiye’yi kınamıştı. BM Genel Sekreteri Kofi Annan da operasyonu kınamıştı.⁴²⁴ Müttefik ülkeler arasında yer alan İngiltere ve Fransa da Türkiye’nin çekilmesini istemişti. ABD ise Türkiye’nin operasyonunu anlayışla karşıladığını açıklamıştı. İran, Irak ve Irak ile benzer bir tepki ortaya koyan Suriye, tepkilerini somut adımlarla da desteklemişler, Kuzey Irak sınırına askeri birlikler kaydırmışlardı.⁴²⁵

Avrupa, Amerika basını da “işgal, istila” “yerel Kürt halkına karşı saldırı” gibi kelime ve ibarelerle operasyonun haberini vererek operasyona tepkilerini zaten haberin dili ile ortaya koymuşlardı.⁴²⁶

421 “Kuzey Irak’ta Büyük Temizlik”, *Milliyet*, 15 Mayıs 1997.

422 “Kuzey Irak’ta Büyük Temizlik”, *Milliyet*, 15 Mayıs 1997.

423 “Kuzey Irak’ta Büyük Temizlik”, *Milliyet*, 15 Mayıs 1997.

424 “Military Continues Operation in N. Iraq Despite International Outcry”, *Turkish Probe*, Sayı:229, Turkish Daily News, 30 Mayıs 1997, http://www.turkishdailynews.com/past_probe/05_30_97/Foreign.htm 11 Eylül 2003.

425 İlnur Cevik, “Turkish Forces Sweep Into Northern Iraq With KDP Backing, Hit The PKK”, *Turkish Probe*, Sayı:228, Turkish Daily News, 23 Mayıs 1997, http://www.turkishdailynews.com/past_probe/05_23_97/foreign.htm 13 Eylül 2003.

426 David H. Martin, “The CANDU Syndrome: Canada’s Bid to Export Nuclear Reactors to Turkey”, Nuclear Awareness Project For The Campaign For Nuclear Phaseout, Ottawa, Ontario, Kanada, Eylül 1997 <http://www.cnp.ca/issues/candu-syndrome-summary.html> 21 Mart 2003.

KYB de operasyona sert bir şekilde karşı çıkmıştı. KYB'nin Paris temsilcisi Muhammed İsmail, Türkiye basınına yaptığı açıklamada Türkiye'nin Kuzey Irak'ta 14 Mayıs'tan bu yana sürdürdüğü operasyonu işgal olarak niteleyerek, uluslararası toplumu müdahaleye çağırılmıştı. KYB, ayrıca Barış İzleme Gücü'nün de bölgede herhangi bir PKK kampı bulunmadığını açıkladığını aktarmıştı.⁴²⁷

KYB, Irak ve diğer bir çok ülke ve grup operasyonun PKK'ya karşı yapılmadığını, giren asker sayısını ve güvenlik kuşağı çalışmalarını da dikkate alarak, Türkiye'nin amacının kalıcı olmak olduğunu düşünüyorlardı. İşin özünde Türkiye'nin Musul ve Kerkük konusunu tekrar gündeme getirmesinden endişe duyuluyordu.

Türkiye, tepkiler üzerine Kuzey Irak'a KDP'nin çağrısı üzerine girdiğini açıklamıştı. Dönemin Milli Savunma Bakanı Turhan Tayan, Türkiye'nin Irak'ın toprak bütünlüğüne saygısı olduğunu belirterek KDP lideri Mesut Barzani'nin talebi üzerine sınırın geçildiğini, operasyon biter bitmez birliklerin geri çekileceğini açıklamıştı.⁴²⁸ Ay sonunda bir Türk askeri yetkili de “*operasyon Barzani yeterli diyene kadar sürecek*”⁴²⁹ diyerek aynı zamanda operasyonun Barzani'nin kontrolünde olduğunu da söylemiş oluyordu. En azından dünyaya bu mesaj verilmeye çalışılıyordu.

Türkiye esasında, PKK'ya karşı mücadele ettiğini ve bu mücadele nedeniyle yaptığı sınır ötesi operasyonun Batılı ülkeler tarafından meşru ve haklı olarak görülmesi gerektiğini düşünüyordu. Türkiye'nin BM Daimi Temsilcisi Büyükelçi Hüseyin Çelem de, BM Genel Sekreteri Kofi Annan ile yaptığı görüşmede operasyonun gündeme gelmesi üzerine, Türkiye'nin “*meşru güvenlik tedbirlerinin alınmasında tereddüt gösterilmeyeceğini*” söyleyerek bu fikri ifade etmişti.⁴³⁰

Türkiye'deki bir tartışma konusu da operasyon öncesinde askeri yetkililerin, hükümetten izin almak bir kenara, hükümeti operasyondan haberdar bile etmemesiydi. Şükrü Elekdağ'ın bir generalin kendisine “karşı tarafa sızır” kaygısı ile hükümeti bilgilendirmediklerini dediğini açıklaması ülkede ciddi tartışmalar başlatmıştı⁴³¹ Bu durum asker-sivil ilişkileri açısından çok vahim bir durumdu. Kuzey Irak politikasının belirlenmesinde hükümetin devre dışı bırakılmış olmasını bir kenara bırakalım, ordu

427 “KYB Ses Verdi: Harekât İşgaldır”, **Radikal**, 31 Mayıs 1997. Barış İzleme Gücü, KYB-KDP sınır bölgesinde, Türkiye, ABD ve İngiltere'nin gözetiminde, Ankara Süreci uyarınca, görev yapmaktaydı.

428 “Kuzey Irak'ta Büyük Temizlik”, **Milliyet**, 15 Mayıs 1997.

429 “Military Continues Operation in N. Iraq Despite International Outcry”, **Turkish Probe**, Sayı: 229, Turkish Daily News, 30 Mayıs 1997, http://www.turkishdailynews.com/past_probe/05_30_97/Foreign.htm 11.Eylül.2003

430 “Türkiye'den BM'ye: Kararlıyız”, **Radikal**, 31 Mayıs 1997.

431 İlnur Cevik, “Turkish Forces Sweep Into Northern Iraq With KDP Backing, Hit The PKK”, **Turkish Probe**, Sayı:228, Turkish Daily News, 23 Mayıs 1997, http://www.turkishdailynews.com/past_probe/05_23_97/foreign.htm 13 Eylül 2003.

bağlı olduğu hükümetin bazı üyelerinin “düşman” olarak tanımladığı bir gruba bilgi sızdırabileceğine inanıyordu. En azından ordudaki bazı generaller bu fikirdeydi. Bu durumun Abdullah Öcalan’a yönelik düşünülen bazı suikastlerin bazı siyasi liderlerce önceden Öcalan’a bildirildiği iddiaları ile ilgili olduğu düşünülmekteydi. Türkiye’de bu tartışmaların yapıldığı günlerde ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Nicholas Burns’un, Türk askeri yetkililerinin operasyonun kapsamı ve süresi konusunda kendilerini ayrıntılı bir şekilde bilgilendirdiklerini açıklaması⁴³² da olaya tuz biber ekmişti. ABD’nin, Türkiye’deki tartışmalar sürerken böyle bir açıklama yaparak kendisinin Türk ordusuna Türkiye Hükümetinden daha yakın olduğu, Türk ordusunun kendisine kendi idarecilerinden daha fazla güvendiği mesajını vermek istediği düşünülebilir.

Türkiye’nin açıklamasına göre KDP, Türkiye’yi çağırdığı için Türkiye operasyon yapmıştı. Bu durumda Ağustos 1996’da KYB’ye karşı Saddam Hüseyin’i çağıran KDP, bu sefer PKK’ya karşı Türkiye’yi çağırmış oluyordu. KDP, PKK’nın kendi bölgesinde güçlenmesinden ve alternatif bir otorite haline gelmesinden endişe ediyor, PKK’yı Kürdistan Hükümeti’nin otoritesini tanımamakla suçluyordu. Diğer yandan da PKK ile savaşmak KDP’nin Türkiye ile ilişkilerinin de bir bedeli idi.

KDP, Türkiye’nin operasyona başlamasından birkaç saat önce PKK’ya karşı saldırı başlatmıştı⁴³³ ve Mesut Barzani, aynı zamanda PKK’nın Türkiye’yi müdahaleye davet ettiğini bu nedenle bu sefer Türkiye’nin operasyonuna itiraz etmeyeceklerini de açıklamıştı.⁴³⁴

KDP, ay sonunda Çekiç Operasyonu sonucunda PKK’nın ağır darbe aldığını belirterek, kendine göre bundan sonra yapılması gerekenleri açıklamıştı. Bunlardan en önemlisi sınır bölgesinde Baas iktidarının boşalttığı ve Türkiye’nin yeniden yerleşime açılmasına, PKK nedeniyle izin vermediği 400-500 köyün yeniden yerleşime açılması idi. KDP, yıllardır bu köyleri yerleşime açmaya çalışıyor ama bir türlü buraların PKK üssü olmayacağına dair Türkiye’yi ikna edemiyordu. Türkiye, bu bölgeye güvenlik kuşağı alanı, bir nevi tampon bölge olarak bakıyordu. KDP, şimdi fırsattan istifade Türkiye’yi ikna etmeyi deniyordu. Bir KDP yetkilisi şöyle diyordu: “*Son 5-6 yıldır Türk ordusunun bölgedeki operasyonlarından birkaç ay sonra PKK geri dönüyor. Buna çözüm bulmak zorundayız. Bunu engellemek için sınır bölgesindeki 400-500 köyün*

432 “ABD’den Körfez’e Kısaç”, *Emek*, 6 Ekim 1997.

433 “Turkey Enters N.Iraq To Hit PKK Camps”, *Turkish Probe*, Sayı:227, Turkish Daily News, 16 Mayıs 1997, http://www.turkishdailynews.com/past_probe/05_16_97/foreign.htm 13 Eylül 2003.

434 Bengio, *MECS*, 1997, syf. 387.

*yerleşime açılması gerekiyor. Köyler yerleşime açılırsa güvenliği de biz sağlarız.”*⁴³⁵ KDP önerisi gerçekleşirse sınıra tabii bir korucu seti çekilmiş olacaktı. Türkiye’deki koruculardan farkları bu korucuların Türkiye Kürtlerinden değil Irak Kürtlerinden olacak olması idi.

Türkiye-KDP ortak operasyonu sürerken, 16 Haziran 1997’de Ankara Süreci çerçevesinde kurulmuş olan Barış Gözetleme Grubu Ankara’da toplanmış, toplantıya, Türkiye, ABD, İngiltere, KDP, KYB ve ITC temsilcileri katılmıştı. Toplantı sadece yarım saat sürmüştü; KDP, KYB’yi bazı bölgelerde ateşkes hattını ihlal etmekle suçlamıştı. KYB, Ankara Temsilcisi Şazad Saib de Ankara Süreci’nin “ağır” giden bir süreç olarak tasvir etmişti.⁴³⁶ Bu toplantıdan sonra çatışmalar tekrar bütün Kuzey Irak sathına yayılmıştı. Çünkü olay Türkiye’nin Kuzey Irak’ta PKK’ya müdahalesi olmaktan çıkmış Kürt iç çatışmasının bir parçası ve bölgesel güç mücadelelerinin bir gövde gösterisi olmuştu.

Tam bu sırada 18 Haziran 1997’de Türkiye’de Başbakan Necmettin Erbakan, ordunun ağır baskısı sonucu görevinden istifa etmiş, Türkiye bir süre hükümet buhranı yaşamış, yeni hükümet 30 Haziran’da ANAP, DSP ve DTP koalisyonu olarak Mesut Yılmaz Başbakanlığında göreve başlamıştı.⁴³⁷ 28 Haziran 1996’da göreve başlamış olan Erbakan Hükümeti, Necmettin Erbakan’ın başbakanlığı ve Tansu Çiller’in başbakan yardımcılığında (ve dışişleri bakanlığı), Refah Partisi ve Doğru Yol Partisi koalisyonu olarak kurulmuştu ve kamuoyunda Refahyol olarak anılıyordu. Hükümet değişimi Türkiye siyaset tarihine “*post-modern darbe*” veya “*28 Şubat darbesi/süreci*” olarak geçmişti.

Türkiye’deki hükümet buhranı Kuzey Irak’taki operasyonu hemen etkilemiş, Başbakan Erbakan’ın istifasından birkaç gün sonra KDP radyosu, Türkiye’nin operasyonunun başarılı bir şekilde bittiğini ve sınırı korumak üzere bırakılan küçük bir güç haricinde Türk birliklerinin Kuzey Irak’tan çekildiklerini açıklamıştı.⁴³⁸ Askeri yetkililer ise Reuters’in de benzer iddialar gündeme getirmesi üzerine Türkiye’ye bazı birliklerin döndüğünü kabul etmiş ama yeni birliklerin de Kuzey Irak’a sevk edildiğini ve operasyonun bitmediğini açıklamışlardı. Askeri yetkililer, operasyonun Ağustos ayına kadar süreceğini, bu tarihten sonra Türkiye’nin ele geçirilen bölgeleri KDP

435 “KDP’den Sınırlarda İşbirliği Talebi”, *Radikal*, 31 Mayıs 1997.

436 Saadet Oruç, “Barzani Demands Payment For KDP Peshmergas”, *Turkish Daily News*, 17 Haziran 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/06_17_97/for.htm#f5 16.Eylül.2003.

437 T.C Başbakanlık: <http://www.basbakanlik.gov.tr/bakanlarkurulu/tchukumetleri/hukindex.htm> 3 Haziran 2003.

438 “PUK Claims That KDP Has Declared Emergency Rule in Arbil”, *Turkish Daily News*, 23 Haziran 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/06_23_97/for.htm 10.Eylül.2003.

denetimine bırakarak bölgeden çekileceğini belirtmişlerdi.⁴³⁹ Bir hafta sonra da TSK resmi bir açıklama ile askeri birliklerin büyük kısmının ülkeye döndüğünü, yeterli sayıda birliğin ise Kuzey Irak'ta bırakıldığını, bölge PKK'dan tümüyle temizlenmedikçe tümüyle geri çekilmenin söz konusu olamayacağını açıklamıştı.⁴⁴⁰

4.2.5.2 Çekiç Operasyonu Sonrası Kuzey Irak'ta Arabuluculuk Faaliyetleri

20 Haziran'da Türkiye, KDP'nin kontrolü sağladığı bölgelerden çekilmeye başladığında Türkiye-KDP eksenini ile İran-KYB-PKK eksenini arasında saflar artık iyice belirginleşmiş ve yolların tam anlamıyla ayrılmasına, KYB'nin Ankara Süreci'nden çekilmesine fazla bir zaman kalmamıştı. Türkiye, her ne kadar Ankara Süreci ile hedeflenen üç aşamayı tamamlamış ise de aslında süreç gruplaşmalar nedeniyle çökmüştü.

Türkiye-KDP yakınlaşması operasyonu takip eden aylarda da devam etmiş, KDP'nin Mayıs sonunda ileri sürdüğü sınırdaki boşaltılmış köylerin yeniden yerleşime açılması yolu ile PKK'nın önüne sivil bir set çekilmesi fikri üzerinde uzlaşmıştı. KDP Ankara Temsilcisi Sefin Dizayi, 18 Temmuz 1997'de Kuzey Irak'ın Türkiye sınırında yeniden yerleşime açılacak köylerin sayısının 350 civarında olduğunu ve bu yolla PKK'nın eski kamplarını yeniden kurmasının büyük oranda engelleneceğini açıklamıştı. Dizayi, açıklamasında KYB'ye de çatmıştı. Dizai'ye göre operasyon sırasında pek çok PKK'lı KYB tarafına kaçmıştı. Dizayi, KYB ile PKK'nın kendilerine karşı ortak saldırılar düzenlediğini belirtmişti.⁴⁴¹

Bölgedeki çatışmalar ise çok yönlü olarak sürüyordu. Türkiye-PKK, KDP-PKK, KYB-KDP arasında çatışmalar devam ediyordu. 10 Temmuz 1997'de KYB, KDP'yi TSK'yi çağırdığı için ihanetle suçladığı ve Türkiye, KDP lehine Kuzey Irak'a müdahale ettiği için Ankara Sürecinden çekildiği iddia edilmiş⁴⁴² ama KYB, bu iddiaları reddederek, Ankara Süreci'nden çekilmediğini, sadece Erbil'deki alt komite toplantılarından çekildiğini açıklamıştı.⁴⁴³ KYB Ankara Süreci'nden çekilmediğini açıklasa da bu olay ile fiilen bir işlevi kalmamış olan Ankara Süreci artık resmen çökme sürecine girmişti. Türkiye ile KYB'nin arası da her gün daha fazla açılmaktaydı.

439 "Turkish Army Denies Withdrawal From N. Iraq", *Turkish Probe*, Sayı: 232, Turkish Daily News, 20 Haziran 1997, http://www.turkishdailynews.com/past_probe/06_20_97/foreign.htm 13.Eylül.2003.

440 "Turkish Presence in N. Iraq", *Turkish Probe*, Sayı:233, *Turkish Daily News*, 27 Haziran 1997, http://www.turkishdailynews.com/past_probe/06_27_97/foreign.htm 13.Eylül.2003.

441 "PKK'ya Sivil Duvar", *Radikal*, 18 Temmuz 1997.

442 Bengio, *MECS*, 1997, syf: 384.

443 "Syrians, Iraqi Kurdish Groups Gather for Anti-Turkey Talks", *Turkish Daily News*, 15 Temmuz 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/07_15_97/for.htm 10.Eylül.2003.

KYB lideri Celal Talabani, Ağustos ayında yoğun bir diplomasi trafiğine başlamıştı. Önce ABD ve İngiltere'yi ziyaret etmiş, daha sonra, 15 Ağustos'ta Türkiye'ye gelmiş, İngiltere Büyükelçiliği yetkilileri ve Türkiye Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ile görüşmüştü. Türkiye ile temasları genelde belli bir soğukluk ve mesafe içinde geçmişti. İki taraf da birbirini silmiyordu ama görüşmeler "iyi" de geçmiyordu. Türkiye, PKK ile girdiği ittifaktan dolayı KYB'ye soğuk davranıyordu.⁴⁴⁴ Dışişleri Bakanı İsmail Cem ve Müsteşarı Onur Öymen başkanlığındaki bir heyet ile görüşen Talabani ise tatminkar görüşmeler yaptığını ve Ankara'dan memnun ayrıldığını söylüyordu.⁴⁴⁵ Talabani bir soru üzerine "*Sayın İsmail Cem ile gerçekleştirdiğimiz görüşme sonrasında, Türkiye'nin gelecekte bölgede son derece olumlu bir rol oynayacağı izlenimini edindim*" yanıtını vermiş, Türkiye'yi güçlü, demokrat ve başarılı bir ülke olarak görmeyi umduğunu söylemişti. Talabani muhalefetten CHP Genel Başkanı Deniz Baykal ile de görüşmeyi talep etmiş, Talabani-Baykal TBMM'de görüşmüşlerdi. Baykal görüşme sonrası açıklama yapmazken, Talabani "*görüş alış verişinde bulunduk*" demekle yetinmişti.⁴⁴⁶

Talabani, tatminkar görüşmeler yaptığını söylese de Ankara süreci ve Washington'la görüştüğü güvenli bölgenin genişletilmesi konularında olumsuz açıklamalar yapıyordu. Talabani'nin 'güvenli bölge'nin 36. paralelden 34. paralele kadar genişletilmesi isteğini Türkiye'ye gelmeden önce Washington'a ilettiği, ABD yönetiminden de, Irak Kürtleri ve Türkmenler ile Türkiye'nin varacağı mutabakat çerçevesinde destek sözü aldığı iddia edilmişti.⁴⁴⁷ Talabani, Türkiye'deki görüşmeler sonrası yaptığı açıklamada güvenli bölgenin genişletilmesi fikrini Amerika'da gündeme getirdiğini ancak kendisinin de bu fikrin uygulanabilirliğini zor gördüğünü söylüyordu.⁴⁴⁸ Güvenli bölgenin genişletilmesi fikrine Türkiye'de Turgut Özal destek verirken, eski Başbakanlardan Tansu Çiller de sıcak bakıyordu. Kürtler gibi Baas baskılarına maruz kalan Türkmenler de baştan beri genişletilme fikrine sıcak bakıyorlardı çünkü halihazırda 36. ve 38. paraleller arasında olan güvenli bölge Türkmenlerin % 90'ını kapsamıyordu. Eğer iddia edildiği gibi Amerika'nın genişlemeye onayı; Irak Kürtleri, Türkmenler ve Türkiye'nin varacağı anlaşmaya bağlı ise, Kürtler ve Türkmenler de onay verdiğine göre, geriye sadece Türkiye'nin onayı

444 "Ankara Talabani'ye İlgi Göstermedi", **Radikal**, 16 Ağustos 1997.

445 "Talabani: PKK İle Çatışmam", **Radikal**, 16 Ağustos 1997.

446 "Ankara Talabani'ye İlgi Göstermedi", **Radikal**, 16 Ağustos 1997. Hem CHP hem de KYB Sosyalist Enternasyonal üyesidirler ve ikisi de toplantılara iştirak etmektedir. Bu iki parti bu anlamda aynı kulübün üyesidirler.

447 "Talabani Ankara'da Destek Arıyor", **Radikal**, 13 Ağustos 1997.

448 "Talabani: PKK İle Çatışmam", **Radikal**, 16 Ağustos 1997.

kalmış oluyordu. Talabani'nin Türk yetkililerle görüşmesinden sonra fikrin uygulanabilirliğini zor görmesinden yola çıkarak Anasol-D hükümeti idaresindeki Türkiye'nin bu konuda olumsuz bir tavır takındığı söylenebilir.⁴⁴⁹

Talabani, Ankara süreci hakkında da olumsuz açıklamalar yapmıştı. Talabani, Türkiye-KDP ittifakını eleştirmiş, KDP lideri Barzani'nin Türkiye ile birlikte PKK ile çatışmasının Ankara Süreci'ni olumsuz etkilediğini ve barış sürecini engellediğini söylemiş, bu yakınlaşmanın gölgesinde Ankara Süreci'nin başarılı olamayacağını belirtmişti.⁴⁵⁰ Daha sonra ise sürecin kendisi için ise malumu ilan ederek, *"Buna süreç denemez, bu daha çok bir oyuna benziyor"* demişti. Doğrusu, bir yandan adına barış görüşmeleri denen görüşmeler yaparken diğer yandan da birbirinin kuyusunu kazmanın "oyun"dan başka adı olamazdı.⁴⁵¹ Talabani, tüm olumsuz açıklamalarına rağmen, Ankara'da süreçten çekilmeye dair sorular üzerine *"Eğer bir gün gelir de sürecin işe yaramadığını anlarsak o zaman başka alternatifler ararız"* demişti.⁴⁵² Bu da göstermektedir ki henüz tam olarak süreçten çekilmemiştir. Çünkü başka alternatifler arama işi "bir gün gelirden" ye bırakılmıştır.

Türkiye, KYB arasındaki soğukluğun en temel sebebi KYB'nin PKK ile iyi ilişkilere sahip olması idi. Talabani, bu konuda da Türkiye'yi kısmen tatmin edecek kısmen de etmeyecek açıklamalarda bulunmuştu. Talabani, PKK'yı desteklemediğini ancak PKK ile çatışmayacağını söyledikten sonra, *"Uzun zaman biz PKK'yı terör örgütü olarak görmedik. Siyasi parti olarak gördük. Dublin ve Drogheda'daki Kürt toplantılarımızdaki tavrımızın arkasında da bu yatıyordu. Ancak geçen yıl 31 Ekim toplantısının ardından(Ankara Görüşmeleri) yapılan deklarasyonda KYB, PKK'yı terörist bir örgüt olarak tanımladı. Ancak bu genel olarak algılanmalı. Bize özel bir madde değildi"* demişti.⁴⁵³ Yani KYB, bir anlamda Ankara Süreci'ni başlatan görüşmelerde PKK'ya terörist demiş olmasını "herkes dediği için biz de dedik, yoksa öyle inandığımızdan değil" gibi basit bir mantıkla açıklamaktaydı.

ABD de arabuluculuk faaliyetlerine devam etmiş, Temmuz 1997'de KYB ve KDP'nin temsilcilerini Washington'da bir araya getirmişti. ABD, Barzani ve Talabani'yi şahsen çağırmıştı ama Barzani çağrıyı kabul etmemişti. Mesut Barzani'nin Irak ve Türkiye ile olan ittifakı devam ediyordu ve bu yüzden Saddam Hüseyin'siz bir

449 "Talabani Ankara'da Destek Arıyor", **Radikal**, 13 Ağustos 1997.

450 "Talabani Ankara'da Destek Arıyor", **Radikal**, 13 Ağustos 1997.

451 Bengio, Talabani'nin 10 Temmuz'da süreçten çekildiğini açıkladığını söylüyor. Bengio, **MECS**, 1997, syf: 384.

452 "Talabani: PKK İle Çatışmam", **Radikal**, 16 Ağustos 1997.

453 "Talabani: PKK İle Çatışmam", **Radikal**, 16 Ağustos 1997.

Irak hedefleyen Amerika'nın hareketlerine şüphe ile yaklaşıyordu dahası Talabani ile uzlaşmak da istemiyordu.⁴⁵⁴ 1997 yazı ABD'nin kafa karışıklığının iyice ayyuka çıktığı bir dönem oldu. Haziran ayında 1993-1996 yılları arasında Kuzey Irak'ta Saddam Hüseyin'e karşı gizli operasyonlarda çalışmış olan bir CIA ajanı ABD'nin karışık, şaşkın politikalar izlediğini açıklamıştı. Ajan, açıklamalarında ABD karar alıcılarının Saddam Hüseyin'in nasıl gitmesi gerektiği konusunda en azından iki gruba ayrıldıklarını söylüyordu.⁴⁵⁵ Fakat ABD karar alıcılarının her halükarda Saddam Hüseyin'i göndermeye kesin kararlı olduğu da bu açıklamadan çıkan bir başka sonuçtu. Bu yüzden Saddam Hüseyin'li bir Irak ile herhangi bir şekilde uzlaşma ihtimali bulunan ülke veya grupların yolu ister istemez ABD'den uzaklaşmakta, ABD ile çatışmaktaydı.

Irak da tekrar devreye girmekte gecikmemişti. 1996 Eylül'ünde KDP ile ittifak yapmış olan Irak, Türkiye-KDP yakınlaşmasından ise rahatsız olmuştu çünkü Türkiye'nin Kuzey Irak'ta hakim güç konumuna gelmesini istemiyordu. Bu yüzden KYB'ye de yakınlaşmaya devam etmiş, Temmuz 1997'de Talabani'nin temsilcilerini Bağdat'a davet etmişti.⁴⁵⁶ Bir yıl öncesinin düşmanları değişen dengeler ışığında bir araya gelme sinyalleri vermişlerdi.

Sonbahar ile birlikte Kuzey Irak tekrar ısınmaya başlamıştı. Yeni Türkiye-KDP/PKK-KYB çatışmaları kendini göstermeye başlamıştı. 23 Eylül 1997'de KDP, KYB'yi "*Kürt İsyancılarla*" beraber ateşkesi 44 defa ihlal etmekle suçlamıştı.⁴⁵⁷ Ankara Görüşmeleri'nin hemen öncesinde yapılan ateşkese dayanan hat, KYB'yi siyasi, iktisadi ve toprak açısından dezavantajlı bir durumda bırakan bir hattı. Türkiye ile ticaret yolları, dolayısıyla Avrupa'ya açılan yollar tümüyle KDP'nin elinde idi. KYB'ye ise sadece İran ile ticaret yolu açık kalmıştı. Gümrüklerden elde edilen gelirler KDP'yi daha paralı bir parti haline getirmişti ve iki taraf da silahlanmaya yüksek meblağlar ödüyorlardı. Daha fazla nakit girişi olan parti üstünlüğü de ele geçirebilecekti. Bu yüzden KYB her fırsatta bu durumu düzeltmeye çalışıyordu.

454 Uğur Akıncı, "*Talabani Talks US Aid And Open Support With US*", **Turkish Daily News**, 30 Temmuz 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/07_30_97/for.htm#f6 16.Eylül.2003.

455 Marik'e göre ilk olarak, CIA ajanları ikiye ayrılmış durumdaydı. Bir grup Irak Ulusal Kongresi'ni (IUK, Irak dışında teşkilatlı) desteklerken diğer grup NAM'ı (Irak içinde güçlü) destekliyordu. İkinci olarak, ABD 1995'te, içinde Saddam'a suikastın da bulunduğu, Saddam'ı hızla devirmeyi amaçlayan planını bir kenara bırakıp onun yerine Saddam'ı yavaş yavaş güçten düşürmeyi benimseyen planı kabul etmişti. Üçüncü olarak, Clinton yönetimi operasyona ayrılan parayı kısarak CIA ajanlarının hareket kabiliyetini kısımlı. Ofra Bengio, **MECS**, 1997, syf: 382. Bu açıklama Saddam'ın suikastla, hızla devrilmesini ve CIA için kesenin açılmasını isteyen ekip tarafından kamuoyunu kendi yönlerinde şekillendirmek amacıyla yaptırılmış gibi kokuyor.

456 Bengio, **MECS**, 1997, syf: 386.

457 Bengio, **MECS**, 1997; syf: 388. KDP'nin, yani bir Kürt partisinin PKK'yı Kürt isyancılar olarak nitelemesi ilginç bir gelişme idi çünkü bu ifade daha ziyade 'devlet, otorite' çağrışımları yapmaktaydı. KDP 'devlet/otorite', PKK ise ona isyan eden bir grup. KDP'nin kendi otoritesinin PKK tarafından kabul edilmemiş olmasına kızgınlığı bu ifadede de anlaşılmaktadır.

Türkmenler de boş durmuyorlardı. 5 Temmuz 1997’de belli başlı Türkmen partilerinin ve aydınlarının katılımı ile İstanbul’da yapılan 3. Türkmen İstişare Toplantısı’na Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmeneli Partisi, Türkmen Bağımsızlar Hareketi, Türkmen Kardeşlik Ocağı, Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği ve Türkmeneli temsilcileri ve Iraklı Türkmen aydınlar katılmışlardı. Toplantıda, daha önceden yapılması kararlaştırılmış olan Kuzey Irak’ta bir Türkmen Kurultayı’nın toplanması tekrar tavsiye kararı olarak karara bağlanmıştı.⁴⁵⁸

Eskiden pek fazla örgütlenmeleri olmayan Türkmenler, Türkiye’nin teşviki ve Kürtlerin de örgütlenmelerine izin vermesi üzerine, İstanbul’daki toplantıya katılan örgüt sayısından da anlaşılacağı üzere hızla örgütlenmişlerdi. Irak Türkmen Cephesi içinde yer alan, 1995’te kurulan Türkmen Bağımsızlar Hareketi de ilk kongresini 3 Eylül 1997’de Erbil’de yapmıştı.⁴⁵⁹

1996 Eylül Erbil saldırısı sonrası Kuzey Irak’ı terk etmek zorunda kalmış olan bir çok muhalif grup KYB’nin, Erbil hariç, eski bölgelerinde tekrar denetimi sağlayarak eski dengeyi bir nebze de olsa yeniden kurması üzerine kaybettikleri mevzilerine tekrar geri dönmüştü. Türkmenler haricindeki grupların yeniden örgütlenme faaliyetleri özellikle KYB bölgesinde yoğunlaşıyordu. Türkmenlerin, KDP bölgesinde yoğunlaşmaları da Türkiye-KDP ittifakının bir sonucu gibi görünmekteydi.⁴⁶⁰

4.2.5.3 24 Eylül 1997 Şafak Operasyonu ve Sonrası Gelişmeler

Türkiye Çekiç Operasyonu’ndan da istediği sonucu alamamıştı. Bunun üzerine 24 Eylül 1997’de TSK, 13 Ekim’e kadar sürecek olan ikinci büyük operasyonuna, “*Şafak Operasyonu*”na başlamıştı. TSK, 15.000 civarı askerle bölgeye girmişti. TSK, amaçlarının PKK’nın kamplarını dağıtmak olduğunu, bölgeden Türkiye’ye tehdit geldiği sürece operasyonlara devam edeceklerini açıklarken,⁴⁶¹ Türkiye Dışişleri Bakanlığı operasyonun başlamasından beş gün sonra benzer bir açıklama yaparak harekâtın amacını “*Bine yakın teröristin Kuzey Irak’a sızarak Türkiye’nin sınır boylarında kamplara giriş yapma*” girişimini engelleme olarak açıklamıştı.⁴⁶²

Türkiye, bu harekâtlardaki meşruiyetinin sorgulanmasından hoşlanmıyor batılı güçlerin Türkiye’nin meşru güvenlik kaygılarını anlaması gerektiğini düşünüyordu. Bu

458 “*Türkmenlerin Siyasi Yapılanması*”, <http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmen15.htm> 15 Nisan 2003.

459 Günay, “Irak’ta Türk Varlığı”, syf:105.

460 Boyne, “Arguments...”

461 “*Ankara: Determined To Eradicate Terrorist Dens*”, *Turkish Daily News*, 26 Eylül 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_26_97/for.htm#f3 16.Eylül.2003.

462 “*ABD’den Körfez’e Kıskaç*”, *Emek*, 6 Ekim 1997.

yüzden dış tepkiler yoğunlaşınca Dışişleri Bakanlığı, “gerekirse tekrar tekrar gireriz” açıklamasında bulunmuştu.⁴⁶³

Türk ordusu aslında Mayıs ayındaki büyük harekâttan beri zaten Kuzey Irak’ta sabit üslere sahipti.⁴⁶⁴ Bu sabit üsler, PKK üsleri ile Türkiye sınırı arasında Türkiye toprakları dışında bir tampon bölge oluşturma çabasının sonucu idi. Türk askerinin Irak’ta daimi varlığını dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit de üstü örtülü olarak kabul ediyordu. Ecevit, harekât başladıktan iki hafta sonra OHAL Bölge Valiliği’ne yaptığı bir ziyaret sırasında gazetecilerin TSK’nın Kuzey Irak’ta PKK’ya yönelik yürüttüğü askeri operasyonla ilgili sorularını yanıtlarken, “*Hükümet olarak operasyon konusunda TSK’ya yetki verdik... Askerlerimiz de zaten Kuzey Irak’a yaptığı operasyonlarla o bölgeye alıştı. Ben, terör tamamen etkisiz hale getirinceye kadar askerlerin o bölgede kalmasından yanayım*”⁴⁶⁵ diyerek zımnen askerin oradaki varlığını doğrulamış oluyordu. Ecevit’in açıklamasındaki bir başka husus da askerin bir önceki Çekiç Harekâtını, karşı tarafa sızabilir diye, Hükümete haber vermediği iddialarının tekrarlanmamasına yönelik “*TSK’ye yetki verdik*” açıklaması idi. Ecevit böylece her şeyin hükümetin kontrolü altında olduğunu vurgulamak istemiş olabilir.

Türkiye-KDP ittifakı bu harekâta da artarak devam etmişti. Saldırıdan kısa bir süre önce Türkiye ve KDP yetkilileri Silopi’de operasyon konusunu ele almak üzere buluşmuşlardı.⁴⁶⁶ Bunun neticesi olarak da 8,000 KDP peşmergesi de operasyona güneyden destek vermişti.⁴⁶⁷ PKK’ya karşı KDP-Türkiye saldırıları eşzamanlı yapılıyor, PKK kısıpaca alınmaya çalışılıyordu. İran sınırına yakın güney bölgelerde PKK’lı gruplar, KDP peşmerge karakollarına saldırıyorlardı.⁴⁶⁸ 13 Ekim 1997’de Türkiye, operasyonun tüm amaçlarına ulaştığını, “teröristlerin çoğunun temizlendiğini” sadece bazı “önemsiz unsurların” kaldığını belirterek Şafak Operasyonu’nu bitirdiğini açıklamıştı.⁴⁶⁹

Sınır ötesi operasyonların bir başka boyutu da vardı. Türk askeri yetkilileri, sınır ötesi hareketlerle aynı zamanda on binlerce askerle sınır ötesi operasyon düzenleme

463 “Ecevit’in İlhak Özlemi”, **Emek**, 12 Ekim 1997.

464 Chris Morris, “Despatches”, **BBC News**, 5 Aralık 1997, <http://news6.thdo.bbc.co.uk/hi/english/despaches/newsid%5F37000/37327.stm> 6 Haziran 2002.

465 “Ecevit’in İlhak Özlemi”, **Emek**, 12 Ekim 1997.

466 “Ankara: Determined To Eradicate Terrorist Dens”, **Turkish Daily News**, 26 Eylül 1997.

467 Chris Morris, “Despatches”, **BBC News**, 5 Aralık 1997.

468 “ABD’den Irak’a Tehdit”, **Emek**, 11 Ekim 1997.

469 “Turkey Begins Withdrawing From Northern Iraq”, **Turkish Daily News**, 14 Ekim 1997 Salı, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/10_14_97/for.htm#f9 16.Eylül.2003.

yeteneklerini de geliştirdiklerini söylüyorlardı. Bu da özellikle BM veya NATO nezdinde yapılan uluslararası operasyonlarda Türkiye'ye belli bir avantaj sağlıyordu.⁴⁷⁰

Türkiye-KYB İlişkileri

Türkiye-KYB ilişkileri de gergindi. Türkiye her sınır ötesi harekâtla Kuzey Irak'taki iç çatışmalara biraz daha fazla karışmış oluyor,⁴⁷¹ Iraklı Kürt parti ve grupları arasındaki çatışmalarda askeri ve politik bir güç olarak yer alıyordu. Bir iddiaya göre Türkiye, *"...bu gruplar arasındaki çatışmaları, uzlaşma çağrılarını eşliğinde kışkırtmakta; Barzani ve Talabani çatışmalarından, kendi hesabına ve taşeronluğunu yaptığı ABD hesabına yararlanmaya çalışmaktadır."*⁴⁷² Yıl sonunda doğru Türkiye, bir arabulucu olmaktan çıkmış bir taraf olmuştu.

Türkiye, KYB'yi PKK'ya destek vermekle suçlarken; KYB, Türkiye'yi KYB bölgelerini napalm, füzeler ve ağır silahlar vurarak, KDP'yi desteklemekle suçlamıştı. 1997 Ekim sonunda TSK'nın kara ve hava unsurlarının, KDP güçlerinin üstünlük sağlaması için Talabani güçlerinin ele geçirdiği mevzileri bombaladıkları ajans haberleriyle dünyaya duyurulmuş, Talabani, bu olaydan dolayı Türkiye'yi protesto etmişti.⁴⁷³ 10 gün sonra ise KYB'nin Sesi Radyosu, Türk savaş uçaklarının havadan, topçu birliklerinin ise karadan Barzani güçlerine destek verdiğini açıklamıştı. Radyo, TSK'nın bölgede konuşlandırılan askeri güçlerini; özellikle Akra, Amediye, Sersing ve Harir Vadisi hattında KYB mevzilerine saldırılar düzenlemekle suçlamıştı.⁴⁷⁴

Aynı günlerde Türkiye Dışişleri Bakanlığı da Talabani'yi ele geçirdiği mevzilerden geri çekilmesi konusunda *"uyarmıştı."*⁴⁷⁵ KYB'nin sesi radyosunun Türkiye'yi suçladığı Kasım başlarında ise Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Sermet Atacanlı, KYB'nin ateşkes hattına geri çekilmeye başlamasını umduklarını söylemişti.⁴⁷⁶ Türkiye'nin bu açıklamalarından da anlaşılacağı üzere Türkiye, KYB'nin Kasım 1997'de KDP güçlerine karşı ilerlemesinden rahatsız olmuştu. Türkiye, 8-9 Kasım'da Habur'dan Kuzey Irak'a tank, zırhlı araç ve asker sevk etmiş,⁴⁷⁷ KDP, geri çekildiği sırada, KYB'nin ilerlemesini durdurmak ve cepheyi sağlamlaştırmak için

470 A. Cihan Soylu, "Irak'tan Geçen Yollar", **Emek**, 30 Ekim 1997.

471 Chris Morris, "Despatches", **BBC News**, 5 Aralık 1997.

472 A. Cihan Soylu, "Irak'tan Geçen Yollar", **Emek**, 30 Ekim 1997.

473 A. Cihan Soylu, "Irak'tan Geçen Yollar", **Emek**, 30 Ekim 1997.

474 "Kuzey Irak Yeniden Hareketlendi", **Emek**, 11 Kasım 1997.

475 A. Cihan Soylu, "Irak'tan Geçen Yollar", **Emek**, 30 Ekim 1997.

476 "Kuzey Irak Yeniden Hareketlendi", **Emek**, 11 Kasım 1997.

477 "Irak'tan Türkiye'ye Uyarı", **Emek**, 12 Kasım 1997.

Türkiye'nin yardımına bel bağlamak zorunda kalmıştı.⁴⁷⁸ Nihayetinde KDP gerilemesi durdurulamamış, Türkiye ve KDP Kasım ayında KYB'ye karşı ortak bir operasyon yürütmek zorunda kalmışlardı. Bir görüşe göre bu ortak operasyon Talabani'nin KYB'sini de ABD rotasında bir "çözüme" doğru sıkıştıran bir özellik de taşıyordu. Talabani'nin sindirilmesi iki Kürt grubu arasında Washington merkezli bir "istikrar"ın sağlanmasına hizmet edecekti.⁴⁷⁹

Kürt İç Çatışmaları

Türkiye'nin Şafak Operasyonun bitirmesini takib eden günlerde ise yeni bir KDP-KYB çatışması çıkmıştı. Türkiye'nin çekilmeye başladığını açıkladığı gün KYB, Şaklava-Rewanduz hattında, KDP'ye saldırmıştı.⁴⁸⁰ Çatışmalar sürerken Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 8 Kasım günü bazı tank ve zırhlı araçları Habur Sınır Kapısı'ndan bölgeye sevk etmesi ile Kuzey Irak'taki çatışmalar daha da artmıştı. KDP ile KYB-PKK güçleri arasındaki çatışmalar giderek yayılıyordu. KDP ile KYB güçleri arasındaki çatışmalar Şaklava'da yoğunlaşırken, PKK ile KDP arasındaki çatışmalar Hacümrân ve Amediya çevresinde yoğunlaşmıştı.⁴⁸¹ Yaklaşık bir buçuk ay sonra 24 Kasım 1997'de KDP ve KYB arasında ateşkes anlaşması yapılmış, KYB, saldırılar ile amaçladıklarının çoğunu gerçekleştirememiş, KYB, KDP'den sadece küçük bir toprak parçası alabilmişti. Bölgesel başkent Erbil yine KDP'nin elinde kalmış, KYB, KDP'yi günlük 1 milyon dolar kadar olan gümrük gelirlerini paylaşmaya ikna edememişti.⁴⁸²

Yıl sonunda, 31 Aralık 1997'de Talabani, Barzani'ye bir mektup göndererek "Kürdistan'daki savaşın Kürtleştirilmesine" bir son verilmesini ve Kürdistan bölgesindeki hükümetin birleştirilmesini istemişti.⁴⁸³ Barzani, 16 Ocak 1998'de gönderdiği cevabi mektupta, Talabani'nin hükümetlerin birleştirilmesi teklifini aşamalı bir plan çerçevesinde kabul etmişti. Barzani: "*İç çatışma, hiç şüphesiz, halkımıza içeride ve dışarıda büyük kayıplara mal olmuştur*" dedikten sonra Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde Kürt halkının mücadelesine adil ve onurlu bir çözümün yolunun uzlaşma, kardeşlik ve barışın geçtiğini belirtmişti.⁴⁸⁴

478 Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki ...", syf:42.

479 "ABD'den Körfez'e Kıskaç", **Emek**, 6 Ekim 1997.

480 "Fighting Restarts Between Iraqi Kurdish Factions", **Turkish Daily News**, 14 Ekim 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/10_14_97/for.htm#f10 16.Eylül.2003.

481 "Kuzey Irak yeniden hareketlendi", **Emek**, 11 Kasım 1997.

482 "Cease-fire Between Kurdish Groups Seems Fragile", **Turkish Daily News**, 26 Kasım 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/11_26_97/for.htm#f11 16.Eylül.2003.

483 Bengio, **MECS**, 1998, syf: 298.

484 "Turkey, PUK Moving Towards Cooperation", **Turkish Daily News**, 20 Ocak 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/01_20_98/for.htm 10 Eylül 2003.

Bu olay Kürt iç çatışmalarında sona doğru yaklaşıldığının en önemli işaretiydi. Talabani'nin de belirttiği gibi savaş 'Kürtleştirilmişti' ve Talabani'nin bunu açıkça ilan etmiş olması sonun başlangıcı olma niteliği taşıyordu.

KDP ve KYB mensupları, neredeyse niye savaşa başladıklarını bile unutacak kadar uzun yıllardır savaşıyorlardı. Kürtlerin aşiret yapısı, fakirlik ve süre giden çatışmalar, savaşlar nedeniyle bir türlü arttırılamamış olan düşük okur-yazar oranı kadar liderlerin ben merkezli tutumları da çatışmaların sürmesinde önemli rol oynuyordu. Hiçbir lider diğerinin de iyi bir lider-hatta bazen iyi bir insan- olabileceğini kabul etmiyor, kendi liderliğini tüm 'Kürdistan'a kabul ettirmeye çalışıyordu. Bu lider tipine göre: "Kürdistan ancak 'O'nunla özgürleşebilirdi. Geri kalan liderler ve partiler bu konuda bir şey yapamazlardı."

Kürtler gibi sürekli çatışma halinde olan topluluklarda iç çatışmaları önleyebilecek olan güçlü bir aydın sınıfının yönetimde söz sahibi olması veya yönetime tesir edebilecek güçte olmasıdır. Ancak aydın insanlar bu tür toplumlarda ya diktatör rejimlerce yok ediliyorlar, ya yerel liderin dar ufukluluğu karşısında kendi topraklarında tutunamayıp ülkelerini terk ediyorlar; ya kendileri de sistemin bir parçası ve sürdüreni haline geliyorlar, ya da siyasetle ilgilenmemeyi seçiyorlar. Hal böyle olunca da elinde silah ve yetki bulunan bir çok insan aslında bunun sorumluluğunu taşıyamayacak kişiler oluyor. O zaman da ufak bir arazi meselesi, ya da bir laf atma, sataşma kısa sürede iki partinin çatışmasına dönüşebiliyor. Zaten Irak Kürdistanı partileri daha ziyade kan veya coğrafya bağına dayanan aşiret veya bölge partileridirler. Bu, sol partilerde biraz değişmekle beraber, işin özünde hem sağ partiler hem de sol partiler bölge veya aşiret temeline dayanırlar.⁴⁸⁵

1997-1998 Türkiye-Irak İlişkileri

Mayıs ayındaki Çekiç Operasyonu'na kadar Türkiye'nin sınır ötesi hareketlerine pek ses çıkarmayan Irak o tarihten itibaren Türkiye'ye tehditler de içeren ciddi tepkiler vermeye başlamıştı.

Irak, Türkiye'nin tampon bölge kurma fikrine de karşı çıkıyordu. Irak Dışişleri Bakanı Muhammed Said El-Sahhaf, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'ta bir

485 Kürdistan Sosyalist Demokratik Partisi'nin yol kontrollerini yapan, bir peşmergesi Marks için çok rahat "O kafır" diyebilir. Belki o peşmerge beş vakit namazını da kılıyordur. Diğer yandan Hizbullah Şoreşgeri Kurd (Kürt Devrimci Hizbullahı) peşmergeleri arasında namaz kılmayan, İslama dair hassasiyeti anneden babadan gördüğünden daha ileri gitmeyen bir sürü insan olduğu söylenmektedir. Bu durum örgüt üst yönetimlerinde farklı ise de asıl çatışan unsur olan sıradan militan kadrolardaki durum çoklukla böyledir.

“tampon bölge” oluşturma girişimleri konusunda: “Burada güvenlik bölgesi oluşturma girişiminin, Türk hükümeti için vahim sonuçlar doğuracağını” söylemişti.⁴⁸⁶

Türkiye’nin ABD ile ilişkileri konusunda Irak baştan beri rahatsızdı. Irak, Türkiye’nin ülkesindeki üsleri müttefiklere açmasını istemiyordu, dönemin Irak Dışişleri Bakanı Muhammed Said El-Sahhaf, “Türkiye’den, Amerikalı ve İngiliz saldırganlara Irak’a yeniden saldırımları için topraklarını ve hava sahasına kullandırmamasını istedik”⁴⁸⁷ diyerek bu beklentilerini açıklıyordu.

Irak, TSK’nın KYB’nin Kasım ayındaki KDP aleyhine ilerleyişini durdurmak için Kuzey Irak’a 8-9 Kasım 1997’de başlattığı asker sevkıyatını ve saldırıları da kınamıştı. Körfez Savaşı sonrası Kuzey Irak’ta ortaya çıkan iktidar boşluğu sayesinde Türkiye’nin rahatça Kuzey Irak’a girip çıkması Irak’a göre mevcut durumun dar görüşlü kötüye kullanımı idi. El-Sahhaf, Kuzey Irak’taki iktidar boşluğunu müttefiklerin yol açtığı anarşi olarak niteleyip bu konuda şöyle konuşuyordu: “ABD ve İngiltere’nin Kuzey Irak’ta yol açtığı anarşiyi kullanmak dar görüşlü bir politikadır.”⁴⁸⁸

1997-1998 Türkiye-İran İlişkileri

Türkiye-İran ilişkileri 1997 yılında Türkiye’de yaşanan 28 Şubat sürecinin etkisiyle zaten kötü durumda idi. Kuzey Irak’ta ise tarafların çıkarları bazen çatışıyor bazen de çakişiyordu. 1997 yılı çıkarların çatıştığı yıl olmuştu. Türkiye, KDP-KYB çatışmalarında KDP’yi desteklerken; İran, KYB’yi destekliyordu.

İran’ın Selahaddin kentindeki KDP üslerine karşı kullanılmak üzere KYB’ye karadan-karaya Grad füzeleri verdiği iddia edilirken⁴⁸⁹ İran Devrim Muhafızları komutanı General Rahim Safavi “KYB’yi mat etmek isteyen Türkiye, Kuzey Irak’a girip bölgede ABD ve İsrail’e kolaylık sağladı” dedikten sonra, Türkiye’nin PKK’ya yönelik operasyonları gerçekleştirmek için Kuzey Irak’a girmesini eleştirmişti.⁴⁹⁰ İran, bu açıklamada Türkiye’ye iki yönlü bir suçlamada bulunuyordu. Birincisi, İran’a göre Türkiye, Kuzey Irak’a PKK’yı yok etmek için değil KYB’yi mat etmek için giriyordu. İkincisi, Türkiye Kuzey Irak’a girerek ABD ve İsrail’e kolaylık sağlıyordu. General, zaten İsrail-Türkiye ilişkileri ile ilgili başka iddialarda da bulunuyordu. IRNA’nın haberine göre General Safavi, İsrailli uzmanların PKK’nın faaliyetlerini kontrol etme bahanesiyle Türkiye’nin İran ve Suriye sınırına dinleme cihazı yerleştirdiğini

486 “Irak’tan Türkiye’ye Uyarı”, **Emek**, 12 Kasım 1997.

487 “Irak’tan Türkiye’ye Uyarı”, **Emek**, 12 Kasım 1997.

488 “Irak’tan Türkiye’ye Uyarı”, **Emek**, 12 Kasım 1997.

489 Bengio, **MECS**, 1997, syf: 388.

490 “Tahran’dan Sert Suçlama ‘İsrail, Türkiye’den İran’ı İzliyor’ ”, **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1997.

söylemişti.⁴⁹¹ Böylece Türkiye ve İsrail, İran ve Suriye'ye karşı ortak casusluk faaliyetleri yapmış oluyorlardı. Bu tür ithamlar iki ülke arasındaki ilişkilerin o sırada ne kadar gergin olduğu hakkında yeterince fikir vermektedir. İran, her ne kadar Türkiye'nin PKK'ya yönelik sınır ötesi hareketlerini eleştiriyor ise de kendisi de Ekim 1997 başında, Türkiye'nin operasyonu sürerken, İran rejimine muhalif gruplar yönelik bir hava harekâtı düzenlemişti.⁴⁹²

1997-1998 Türkiye-ABD İlişkileri

Türkiye-ABD ilişkileri ise farklılıklara rağmen iyi görünmekteydi. Eylül 1996 sonrası yaşanan Saddam'lı Irak-Saddam'sız Irak ayrışması da ortadan kalkmıştı çünkü Türkiye ile Irak'ın ilişkileri arasında artık belli bir mesafe vardı. Irak da İran gibi Türkiye'nin ABD ve İsrail ile olan işbirliğinden şikayetçiydi.

ABD Başkanı Bill Clinton tarafından Ankara Büyükelçiliği'ne aday gösterilen Mark Parris'in Türkiye'nin Eylül sonunda başlattığı Şafak Operasyonunun başladığı gün yaptığı *"İran ve Irak'ı Türkiye aracılığı ile kısaçta tutuyoruz"* açıklaması da İran ve Irak'ın endişelerini daha da arttıran bir ifade olmuştu. Parris, sözlerine hamaset yüklü cümlelerle *"Türk askerlerinin, Amerikalı yoldaşlarıyla Kore'den Körfez'e" omuz omuza birliktelik sergilediklerini* söyleyerek devam ediyordu. Parris'in sözlerindeki coşku Türkiye ile ilişkilerin iyi durumda olduğunu, "Saddam Hüseyin" ayrışmasının aşıldığını göstermekteydi.⁴⁹³

ABD, Türkiye'nin sınır ötesi hareketlerine tam destek veriyordu. ABD'nin İran ve Irak'ın ismini zikrederek *'Uçuşa yasak bölgeye girmeyin'* açıklamasını yaptığı günlerde Türkiye, Kuzey Irak'ta Şafak Operasyonu'nu yürütmekte idi ve Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit, Türk askerlerinin terör tamamen etkisiz hale getirinceye kadar bölgede kalmasından yana olduğunu söylüyordu.⁴⁹⁴

Halbuki İran'ın Kuzey Irak'a yaptığı müdahaleler ABD'nin de işine yarıyordu. Çünkü bu müdahaleler ABD için Körfez'e daha çok asker yığma nedeni idi. İran'ın, rejimine muhalif gruplara müdahale amacıyla Irak topraklarında, Türkiye'nin Şafak Operasyonu sürerken, Ekim 1997'de gerçekleştirdiği hava harekâtı ABD tarafından Körfez'deki askeri varlığını arttırmak için iyi bir malzeme olarak görülmüş, ABD Singapur'da bekleyen "Nimitz" uçak gemisini Körfeze göndermişti. Bu konuda

491 "Tahran'dan Sert Suçlama 'İsrail, Türkiye'den İran'ı İzliyor' ", Cumhuriyet, 22 Kasım 1997.

492 "ABD'den Körfez'e Kısaç", Emek, 6 Ekim 1997.

493 "ABD'den Körfez'e Kısaç", Emek, 6 Ekim 1997.

494 "Ecevit'in İlhak Özlemi", Emek, 12 Ekim 1997.

açıklama yapan Pentagon yetkilisi açık açık geminin gönderiliş nedenini açıklarken İran'ın Irak'a düzenlediği hava operasyonunu ile geminin gönderilişi arasında bir bağlantı kurulabileceğini söylemişti. Aslında, aynı günlerde Fransız petrol tekeli Total'in İran'da doğalgaz arayıp çıkarmak üzere İran'la imzaladığı 2 milyar dolarlık anlaşma bu operasyon ekseninde ana noktayı oluşturuyordu. Çünkü bu ABD'nin İran ile ticarete koyduğu belli bir ambargonun delinmesi idi.⁴⁹⁵

İran Cumhurbaşkanı Muhammed Hatemi ise 1997 yılı sonuna doğru Amerikan halkıyla diyalogdan yana olduklarını açıklamıştı. İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi ise Hatemi'den bir hafta sonra, Atina'da yayımlanan bir gazeteye, 1997 yıl sonunda, *"Amerikan halkı büyük halk, büyük de bir uygarlığa sahip. İran Cumhurbaşkanı'nın bu halkla diyalog istemesi kadar doğal bir şey olamaz"* diyordu. İran, ABD halkı ile devletini ayırıp ABD halkı üzerinden ABD devletine mesaj vermeye çalışıyordu. Harrazi, iç kamuoyunu da düşünmüş olacak ki ABD Devleti'ne çatmayı da ihmal etmemiş ve Washington'un İran politikasında bir değişiklik olmadan ilişkilerin normalleşmesinin mümkün olmadığını da söylemişti.⁴⁹⁶

Türkiye ile İran aynı anda Kuzey Irak'ta kendi rejim muhaliflerine yönelik askeri operasyon yaparken ABD, sadece İran'a karşı ve yüksek düzeyde askeri tedbir alıyordu. Bu da, ABD ile Türkiye'nin Kuzey Irak'ta aynı "otorite"nin tesisi için, ABD'li diplomat Mark Parris'in ifadesi ile "omuz omuza" savaştığını göstermekteydi.

Erbil saldırısı sonrası Türkiye ile ABD arasındaki ayrışmanın bir göstergesi de Kuzey Irak'ta CIA'ye çalışan Kürtlerin bölgeden kaçırılmak zorunda kalınmış olmasıydı. Şimdi ise ilişkilerde tekrar iyileşme vardı ve "Guam Peşmergeleri" de denen bu grup Kuzey Irak'a geri dönüyordu. CIA, Mayıs ayında Çekiç Operasyonu sırasında, operasyondan yararlanarak bölgeye Kürt ajan taşımaya başlamıştı. Bu ajanların eğer ABD Irak'a saldırırsa Bağdat'a yapılacak bir kara harekâtı için kullanılabileceği düşünülüyordu.⁴⁹⁷

Türkmenlerin Kuzey Irak'taki Faaliyetleri

Türkiye yanlısı olan Türkmen partileri de KDP bölgesinde yoğunlaşmış olan faaliyetlerini arttırarak devam ediyorlardı.⁴⁹⁸ 4-7 Ekim 1997'de Erbil'de ITC, 5

495 "ABD'den Körfez'e Kısaç", **Emek**, 6 Ekim 1997.

496 "İran'dan ABD'ye Bir Yumuşak Mesaj Daha", **Emek**, 29 Aralık 1997.

497 "CIA Peşmergeleri Dönüyor", **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1997.

498 Saadet Oruç, "Taking Off Towards Unpredictability ...", **Turkish Probe**, Sayı:248, Turkish Daily News, 10 Ekim 1997, http://www.turkishdailynews.com/past_probe/10_10_97/foreign.htm 13 Eylül 2003. Bu haberdan anlaşıldığı kadarı ile bu toplantıya katılan 45 Türkmen temsilcisi ve 24 basın üyesi, Genelkurmay Başkanlığı

Temmuz 1997’de İstanbul’da yapılan 3. Türkmen İstişare Toplantısı’nda alınan karar gereği “Türkmen Kurultayı” düzenlenmişti. Bu toplantı Türkmenlerin en üst düzey toplantılarından biri idi. Burada ITC’nin tüzüğü onaylanmıştı. Tüzüğe göre ITC, Irak ve geleceğine dair şöyle düşünmektedir: *“Irak’ın toprak bütünlüğü içerisinde Türkmenlerin ve diğer milletlerin meşru haklarına kavuşması”, “Irak’ta demokratik insan hak ve özgürlüklerine saygılı çoğulcu parlamenter bir sistemin kurulması”, “siyasi ve idari yapının eşit haklar ilkesi esaslarına göre düzenlenmesi.”* Türkmenlere dair de dikkat çekici hususlar şunlardır: *“Türkmenlerin yazı dili İstanbul Türkçe’si, alfabesi yeni Latin Alfabesidir”*. Türkmenlerin merkez şehri Kerkük olarak kabul edilirken, Cephe’nin merkezi Erbil olarak belirlenmişti. Türkmen Kardeşlik Ocağı Başkanı Vedat Arslan seçimle Cephe’nin başına getirilmişti. Kurultaya Türkiye muhalifi olan Türkmen İslam Birliği katılmamıştı.⁴⁹⁹ Türkmenlerin Latin alfabesini kullanması konusu daha sonra Kürt bölgesindeki Türkmen okullarında sorun oluşturmuştu. Çünkü Irak’ın resmi alfabesi Arap alfabesi idi ve bu durum Kürt bölgesinde de aynen uygulanıyordu. Kürtler, Arap alfabesinin Kürtçe’ye uyarlanmış halini kullanıyorlardı.

KDP ile Türkiye yanlısı Türkmenler arasındaki ilişkiler Türkiye-KDP ilişkilerinden doğrudan etkileniyordu. Bu dönemde Türkiye ile KDP’nin arası iyi olduğu için ITC çevresinde kümelenmiş Türkmen parti ve dernekleri Erbil ve çevresinde rahatça faaliyet yürütüyorlardı.

KDP-ITC ilişkileri her yönden iyi de değildi, belli ölçülerde yakınlık ve soğukluk ihtiva ederek devam ediyordu. Bu yakınlık-soğukluk hali Kurultay’a da olduğu gibi yansımıştı. Kurultay’ın açılışına KDP’nin Adalet Bakanı Kadir Cebari katılıp bir konuşma yapmış, Kurultay da Mesut Barzani’ye Kurultay’ın toplanmasında gösterdiği kolaylık ve destekten dolayı teşekkür etmişti. Ancak salonda Barzani idaresinin hiçbir sembolüne yer verilmemiş, sadece Irak bayrağı kullanılmıştı.⁵⁰⁰ Böylece Türkmenler, Türkiye’nin istediği gibi, Kürt yönetimini ve ‘Kürdistan’ı tanımamış oluyorlardı.

tarafından Diyarbakır uçağında ‘70 asker için’ ayrılan rezervasyon ile Diyarbakır’a gitmiş oradan da Kuzey Irak’a geçmek üzere Habur’a gelmişlerdi. Ama burada Türkmeneli Vakfı’nın temsilcisi Genelkurmay’ın sadece Anadolu Ajansı’nın Kuzey Irak’a geçmesine izin verdiğini açıklamıştı. Bu nedenle Kurultay’ı izlemeye giden muhabirler, AA hariç geri dönmüşlerdi.

499 Günay, “Irak’ta Türk Varlığı”, syf:106-109.

500 Günay, “Irak’ta Türk Varlığı”, syf:106-109.

Türkiye'nin Türkmen politikası sadece Irak'ta Kürtlerin egemenliğini bozmak üzerine odaklı olduğu için⁵⁰¹ Türkmenler arasında Türkiye merkezli bir ayırım da oluşmuştu. Türkiye yanlısı Türkmenler 'Kürdistan' kelimesini kullanmamaya özel gayret gösteriyorlardı. Türkiye yanlısı olmayan Türkmenler ise KDP hükümetinde bakanlık dahil çeşitli görevler alıyorlar ve kendilerini 'Kürdistanlı Türkmen' olarak tanımlıyorlardı.⁵⁰² Bu durum da ITC ve ITC örgütlenmesini yürüten Türkiyeli yetkililerin Irak'a özgü bağımsız politikalar üretmediğini, Türkiye gerçekleri ile Irak gerçeklerini birbirlerinden ayıramadıklarını göstermektedir. Çünkü Saddam Hüseyin bile konuşmalarında Kürtlerin çoğunlukta olduğu coğrafya için Kürdistan kelimesini kullanmaktadır ve Irak'ta hiçbir zaman Türkiye'deki gibi bir 'Kürdistan' sorunu yaşanmamıştır. Orta Asya Türki devletlerine sanki onların hiçbir özgün politikası, fikri yokmuş gibi kendi alfabesini ve dilini, olduğu gibi, hiçbir tartışmayı kabul etmeden dayatan ve hiçbirine istediğini kabul ettiremeyen Türkiye yöneticileri bu sefer aynı yanlısı Irak'ta yapmakta idiler. Politika ürettikleri topraklardaki dinamikleri anlama gayreti göstermemekte, kendi vatandaşına karşı nasıl politika üretiyorsa oralandaki insanlara karşı da aynı şekilde yaklaşmaktaydılar. Fakat unutulmamalıdır ki Irak Türkmenleri Türkiye vatandaşı değil, Irak vatandaşlarıdır. Irak'ta düzen kurulduğu zaman muhatapları Ankara değil, Bağdat olacaktır.

Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik sınır ötesi harekâtlarının Türkiye tarafından istenmeyen bir sonucu da operasyonlar nedeniyle, Irak'taki Kürt sorununun Türkiye'deki Kürt sorunuyla daha fazla iç içe geçmesi, daha fazla birleşmesiydi.⁵⁰³ Türkiye kendi Kürt sorununu içerde çözemediği için Irak topraklarındaki PKK üslerine sık sık operasyonlar düzenliyordu. Her seferinde "bu son, artık bellerini kırdık" diye yapılan operasyonlar hiçbir zaman son bulmuyor tam aksine daha da sıklaşıyor ve rutinleşiyordu. Bu nedenle Türkiye Kuzey Irak'ta kendisine yardımcı olacak yerel güç arayışına girmiş ve PKK ile sorunları bulunan KDP ile ittifak yapmıştı. Bu ittifak ise Türkiye'yi Irak Kürt sorunun daha fazla içine çekmiş, zamanla Türkiye, Kürtler arası çatışmalarda bir taraf konumuna düşmüştü. Bu konuda Irak yöneticileri de Türkiye'yi

501 "Once Again...", *Turkish Probe*, Sayı:247, *Turkish Daily News*, 3 Ekim 1997, http://www.turkishdailynews.com/past_probe/10_03_97/Foreign.htm 11 Eylül 2003.

502 "Ben önce Erbil'deki Türkmen topluluğunun önde gelen bir üyesi ve Kürt Bölgesel Hükümeti'nin bir Bakanı olan Cevdet Necar ile buluştum. Necar, Kürt Bölgesel Hükümeti'nin kuruluşu ile başlayan sürecin "sadece Kürtler için değil aynı zamanda Türkmenler içinde bir altın çağ" olduğunu söyledi. O, kendisini "Kürdistanlı" Türkmen olarak tanımladı, ki bu terim Cemal Şan (Erbil'deki ITC yetkilisi) tarafından şiddetle red ediliyor. O, bana Irak Kürdistanı halkının- Kürtler, Asuriler, Keldaniler ve Türkmenler- kendilerini tanımlarken ortak olarak "Kürdistanlı" terimini kullandıklarını söyledi." O'Leary, "Iraqi Regime Change ...", *Roll Call Daily*, 13 Eylül 2002.

503 A. Cihan Soylu, "Irak'tan Geçen Yollar", *Emek*, 30 Ekim 1997.

uyarma gereği duymuşlardı. Irak Dışişleri Bakanı Muhammed Said El-Sahhaf “İç sorunların ihraç edilmesi, Türk yöneticilerinin bunları çözmelerine yardım etmez”⁵⁰⁴ diyerek Türkiye’nin sınır ötesi operasyonları ile aslında içerde çözemediği sorunları Irak topraklarına ihraç ettiğini ama bunun içerdeki sorunu çözemeyeceğini söylüyordu. Irak gibi kendi iç sorunlarını dışarıya ihraç etmede sabıkası hayli kabarık⁵⁰⁵ bir devletin Dışişleri Bakanının bu açıklamayı yapıyor olması da daha bir anlamlı idi.

Türkiye’de, 1997 yıl sonunda Kürt sorunu çerçevesinde içerde de önemli olaylar yaşanmakta idi. Türkiye’deki Kürt sorunundaki durumu göstermesi açısından Aralık 1997’de, Kürt ayrılıkçı milliyetçilik çizgisine yakın duran Ülkede Gündem gazetesinin Türkiye’nin Güneydoğusunda dağıtılmasının engellenmesi⁵⁰⁶ önemli bir olaydı.

Türkiye’de devlet politikalarının şekillenmesinde açık olmayan ama varlığı kamuoyunca bilinen bazı belgeler de önemli rol oynamaktadır. ‘*Milli Siyaset Belgesi*’ de bu belgelerin en önemlilerinden biri, belki de en önemlisidir. Hükümete kim gelirse gelsin uymak zorunda olduğu bir nevi anayasa gibi görülmektedir. Ancak onu pek kimse göremediği için “gizli anayasa” olarak adlandırılmakta, değişiklikler de Meclis’te değil gizli kapılar ardında sınırlı sayıda bürokratça yapılmaktadır. 1997 yılının sonlarında yeni bir ‘*Milli Siyaset Belgesi*’nin hazırlandığı haberleri kamuoyuna yansımıştı. Yeni belgede, bölücülük tehdidi ve irtica tehlikesi birinci sırada yer almaktaydı.⁵⁰⁷ Türkiye’nin tüm politikaları bu belgeye şekillendirilmek zorunda olduğuna göre Kuzey Irak politikalarının da bu belgeden etkilenmemesi mümkün değildi. İrtica her ne kadar önceleri birinci sırada değildi ise de bölücülük 1990 sonrası her zaman birinci sırada idi ve Türkiye’nin Kuzey Irak’a hatta Irak’a tüm ilgisi kendi bölücülük sorunu çerçevesinde idi.

504 “*Irak’tan Türkiye’ye Uyarı*”, *Emek*, 12 Kasım 1997.

505 Irak’ta rejim muhalifi pek çok kişi dışarıya sürgüne gönderilmişti. Yalnız bu sürgünler bazen bireysel değil kitlesel oluyordu. Güneyde rejime muhalif Şii Araplardan birkaç yüz bini, orta ve güney Irak’ta yaşayan 300.000 nüfuslu Şii Kürt Feylilerin en az üçte ikisi ve Kuzey Irak’ta yaşayan bir çok aşiret. Saddam Hüseyin’in devrilmesine kadar İran’da 800.000 civarında Iraklı sürgün bulunmakta idi. Irak rejimi sorunlu olduğu topluluğu topluca sürgün ederek sorunu çözmüş oluyordu.

506 Reporters Sans Frontières Paris Türkiye Raporu.

O dönemde Güneydoğu’da Ülkede Gündem gazetesinin dağıtımı bir çok olaya neden olmuştu. Gündem gazetesi dağıtımını İstanbul-Güneydoğu arasında yolcu taşımacılığı yapan yolcu firmalarının bagajlarında gizlice gazeteyi göndererek yapmıştı. Gazetenin kentlerdeki dağıtımı ise kahveler aracılığıyla olmakta idi. Bu durum yasal bir gazetenin ülkenin bir bölümünde çok kolay okunabiliyor iken diğer bir bölümünde yasa dışı bir yayın gibi el altından dağıtılması gibi aslında garabet bir durumun Türkiye’de çok doğal bir şekilde yaşanabildiğinin de göstergesiydi.

507 Ülman, “Türkiye’nin Yeni Güvenlik”, syf:127.

4.2.5.4 ABD-Irak Şubat 1998 Krizi

1997 sonbaharı ile birlikte ABD ile Irak arasındaki gerginlik giderek artmaya başlamıştı. Kasım 1997’de U-2 casus uçakları krizi patlak vermişti. ABD, Irak üzerinde U-2 casus uçaklarını uçurmaya karar vermiş ve bu kararını BM’den geçirmişti. Irak ise bu uçakların ülkesi üstünde uçmasını kabul etmemekte ve eğer uçar iseler ateş açacağını söylemekteydi.⁵⁰⁸

Takib eden günlerde BM ve Irak arasında kitle imha silahlarının üretildiği veya stoklandığı öne sürülen şüpheli bölgeler konusunda tartışma çıkmıştı. Bu tartışma ABD’nin de katılımı ile iyice büyümüş ortam gerilmişti. Saddam Hüseyin yönetimi, Irak’ın kitle imha silahlarından arındırılması ile görevli BM Özel Komisyonu ile UNSCOM’daki ABD uyruklu kişileri casuslukla suçlayarak 5 Kasım 1997 gecesi sınır dışı edilmesi kararı alınca⁵⁰⁹ yeni bir kriz daha çıkmış ancak Rusya’nın arabuluculuğu ile bu kriz dindirilmiş ve Irak, ABD’lilerin ülkeye tekrar girişine izin vermişti.⁵¹⁰

ABD ile Irak arasında esas kriz Şubat 1998’de yaşanmış, UNSCOM’un faaliyetleri çerçevesinde ‘saraylar krizi’ olarak isimlendirilen kriz ortaya çıkmıştı. ABD, UNSCOM’un Saddam Hüseyin’in saraylarında da incelemelerde bulunmasını istiyor; Irak yönetimi ise, saraylara girilmesinin, Irak’ın ulusal onuru ve egemenliğini baltalayacağını belirterek buna karşı çıkıyordu.⁵¹¹ Ama sonunda Irak başkanlık sarayları BM tarafından incelenmiş ve sonuç Irak’ın lehine olmuştu. Bu incelemeyi yapan ve kimyasal ve biyolojik silahların stoklandığından şüphe edilen yerlerin haritasını çıkaran BM uzmanlarının başkanı Staffan De Mistura, BM Güvenlik Konseyi’ne verdiği raporda, Irak’ı temize çıkarmış ve ‘Saddam’ın sarayları temiz’ demişti.⁵¹²

4.2.5.4.1 Kriz Dönemi Türkiye’nin Tutumu ve Girişimleri

Türkiye’nin temel politikası Kuzey Irak’ta, iktidar boşluğunun ortaya çıkmasını engellemektir. Bu amacı için de ABD ile Irak arasında sıcak bir çatışma çıkmaması gerekiyordu. Bu dönemde krize dair Cumhurbaşkanlığından yapılan bir açıklamada şöyle denilmekteydi: “Cumhurbaşkanı Demirel, *doğuracağı olumsuz sonuçlar nedeniyle askeri önlemlere başvurmanın tercihe şayan olmadığını, Türkiye’nin Irak’ın toprak bütünlüğünün korunmasına önem atfettiğini ifade etmiş, komşu ülkeler*

508 “ABD Saldırı İçin Bahane Arıyor”, **Emek**, 5 Kasım 1997.

509 “ABD Saldırı İçin Bahane Arıyor”, **Emek**, 5 Kasım 1997.

510 “ABD Irak’ta ‘Sert Önlemler’ Peşinde”, **Emek**, 29 Kasım 1997.

511 “ABD Irak’ta ‘Sert Önlemler’ Peşinde”, **Emek**, 29 Kasım 1997.

512 “Saddam’ın Sarayları Temiz”, **Hürriyet**, 27 Şubat 1998, <http://www.hurriyet.com.tr>.

olarak bölgede kalıcı istikrar ve huzurun tesisinde sorumluluklarımız bulunduğunu. Bu bakımdan üzerimize düşeni yapmaya devam edeceğimizi söylemiştir.”⁵¹³

Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit de benzer bir açıklama ile Türkiye’nin neden sıcak çatışma istemediğini o günlerde şöyle açıklamıştı: *“Biz askeri çatışmaya karşıyız. Bölgede yeni bir silahlı çatışma ihtimali Türkiye’de büyük endişe uyandırmıştır çünkü biz Körfez Krizi’nin sonucunda ağır bedeller ödedik. Kriz, Irak’ta iktidar boşluğuna neden olmuştu ve buna ek olarak da Irak’a uygulanan ambargo Türkiye ekonomisine büyük zarar vermiştir. Bu yüzden benzeri bir trajediyi tekrar yaşamak istemiyoruz.”*⁵¹⁴

Ecevit, Irak’ta otorite boşluğunda bahsederken aslında Türkiye’nin çok temel bir kaygısını dile getirmekteydi. Türkiye’nin en büyük korkusu ortaya çıkacak boşlukta PKK’nın yeniden güçlenmesi idi. Nitekim bunu Ecevit’in partisi DSP’nin milletvekili Ali İliksoy da ifade etmişti: *“Büyük bir olasılıkla bu durum, Amerika’nın Irak’a yönelik yeni bir askeri harekâtına neden olacaktır... Irak’ın bölünmesinden ve Kuzey Irak’ta otorite boşluğundan en fazla PKK terör örgütü yararlanmış ve bu bölgeyi Türkiye’ye karşı bir üs olarak kullanmıştır.”*⁵¹⁵

Türkiye krizin diplomatik yöntemlerle çözülmesi konusunda en önemli adımı 4 Şubat 1998’de Dışişleri Bakanı İsmail Cem’i Bağdat’a göndererek atmıştı. İsmail Cem, yaptığı açıklamada ziyaretini, *“BM’nin desteğindeki bir iyi niyet görevi”* olarak değerlendirmiş ve Türkiye’nin Bağdat hükümetine *“kapsayıcı ve bir bütünlük taşıyan çözüm önerilerini”* götürdüğünü belirtmişti.⁵¹⁶ Bu ziyaretten iki hafta sonra Cumhurbaşkanı Demirel bir soru üzerine İsmail Cem aracılığıyla Saddam Hüseyin’e, *“bu iş ciddidir, fırtına geliyor, BM’nin dediğine uy”*⁵¹⁷ mesajı gönderdiğini açıklamıştı. Demirel’in açıklaması Türkiye’nin krizden çıkmak için planını ortaya koyuyordu. Irak, BM’nin istediği tüm şartları yerine getirecek ve ABD’nin saldırısından kurtulacaktı.

Muhalefetteki CHP’nin Genel Başkanı Deniz Baykal ise Dışişleri Bakanı Cem’in Bağdat’a yaptığı ziyareti altyapısız ve talep gelmeden yapılmış olduğu gerekçesiyle başarısız bulmuştu.⁵¹⁸

513 “Keşif Dışında Destek Yok”, *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1998.

514 “Washington and The Policy of Double Standards”, 18 Şubat 1998, <http://www.ain-al-yaqeen.com/issues/19980218/feat2en.htm> 18 Mayıs 2003.

515 “Ortaklar Arasında Görüş Ayrılığı”, *Cumhuriyet*, 6 Şubat 1998.

516 “Cem ‘Kapsamlı Paket’le Gitti”, *Radikal*, 5 Şubat 1998.

517 “Kürt Devleti Yüz Yıl Uğraştırır”, *Radikal*, 21 Şubat 1998.

518 “Baykal: Konuşacağınıza Ne Gerekiyorsa Yapın”, *Hürriyet*, 10 Şubat 1998.

Irak krizi konusunda Hükümeti oluşturan koalisyonun küçük ortağı DTP lideri Hüsamettin Cindoruk, bir yandan Irak yönetiminin kusurlu olduğunu belirtirken diğer yandan Türkiye'nin geçen seferki gibi müttefiklere katılma konusunda çok gönüllü olmaması gerektiğini söylemekteydi.

Türkiye'nin krizin çatışma çıkmadan çözülmesini istemesinde bir etken de gereksiz yere Irak ile bir çatışmaya girmeme isteği idi. Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit, Başbakan Mesut Yılmaz'ın "*Saddam Konya'yı vurabilir*" sözlerini eleştirmiş ve "*Türkiye kendini gereksiz yere hedef haline getirebilir. Bundan kaçınmalıyız*" demişti. Ecevit: "*Ancak Türkiye'den Irak'a bir tehdit gelirse, o zaman silahların hedefleri arasına Türkiye girer. Tehditlerin asıl hedefi Türkiye değil*"⁵¹⁹ diyerek bir anlamda konunun ABD ile Irak arasında olduğunu Türkiye'nin meseleye taraf olmadığını söylemiştir. Genelkurmay eski Başkanı Kilis milletvekili Doğan Güreş de Ecevit gibi düşünmekteydi. Güreş'e göre Irak'ın elindeki kimyasal silahlar Türkiye'ye karşı tehdit oluşturmuyordu.⁵²⁰

Türkiye'nin bu dönemdeki politikası kısaca bekle-gör politikası olmuştur. Bunu Cumhurbaşkanı Demirel bu politikayı şöyle ifade etmişti: "*Hiç kimse, bir gün sonra ne olacağını bilmiyor. Oun için kriz zaten. Oun için bunalım... Bu, (bekle,gör) olacaktır*".⁵²¹

Türkiye bir yandan diplomatik çözüm için girişimlerini sürdürürken diğer yandan da ABD'nin Irak'a olası bir saldırısı sonucu yaşanacak göçe karşı Irak sınırında 5-6 noktada yığınak yapmakta idi. Amaç sığınmacıları bu sefer sınırların dışında Kuzey Irak'ta tutmaktı.⁵²² Türkiye'nin bu geçici yığınaklar dışında Kuzey Irak'ta daimi askeri varlığı da vardı. Lakin Türkiye, resmi ağızlardan askerlerinin varlığını reddediyordu. Cumhurbaşkanı Demirel, 5 bin civarında Türk askeri savaş olasılığı nedeniyle tampon bölge oluşturmak için orada mı sorusuna "*Hayır. Hayır. Türk askeri yok. Şimdilik... Çünkü ara sıra Kuzey Irak'ın no man's land (insansız bölge) oluşumundan dolayı, zaman zaman Türk ordusu sınır ötesine geçmektedir. Orada teröristleri etkisiz hale getirmekte ve geri dönmektedir*"⁵²³ yanıtını vermişti. Demirel'in yanıtından da görüldüğü üzere askerlerin Kuzey Irak'taki varlığı 'şimdilik' reddedilmekle beraber 'var olma hakları' reddedilmemekteydi.

519 "Türkiye'ye Tehdit Yok", *Milliyet*, 6 Şubat 1998.

520 "Güreş: ABD Desteklenmeli", *Milliyet*, 6 Şubat 1998.

521 "Kürt Devleti Yüz Yıl Uğraştırır", *Radikal*, 21 Şubat 1998.

522 "Sıcak Saatler", *Milliyet*, 6 Şubat 1998.

523 *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1998.

4.2.5.4.2 Kriz Sırası ve Sonrası Türkiye-ABD İlişkileri

ABD-Irak krizi sürerken ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Marc Grossman ve Genelkurmay Başkan Yardımcısı Joseph Ralston 3 Şubat 1998'de Türkiye'de çeşitli temaslarda bulundular. ABD'li heyetin Türkiye'deki temaslarını tamamlamasından bir gün sonra, Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in Bağdat'a gittiği gün, ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü James Rubin, ABD-Irak silahlı çatışması konusunda Türkiye'nin desteğine dair: *"Eğer iş o noktaya gelirse, ihtiyacımız olan tüm desteğe sahip olduğumuza güvenimiz tam"* açıklamasında bulunmuştu. Rubin her ne kadar Türkiye'nin desteğine güvenlerinin tam olduğunu söylese de aslında ABD de Türkiye'nin krizin diplomasi ile çözümünden yana olduğunu farkında idi. Bir başka ABD Dışişleri yetkilisi yaptığı açıklamada, *"Bizim anladığımıza göre Türkiye mevcut krizi diplomasi ile çözmeyi tercih etmektedir. Türkiye'nin Irak'ın komşusu olduğu ve bu nedenle özel ihtiyaç ve ilgileri olduğunun da farkındayız"* demişti.⁵²⁴

Türkiye genel olarak ABD'ye Körfez Savaşı'nda olduğu gibi tam destek vermek niyetinde değildi. Demirel ve Ecevit, sözleriyle Türkiye'nin Körfez Savaşı dönemi gibi ABD ile tam bir ittifak kurmasını istemediklerini ifade etmişlerdi. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, bir yurtdışı gezisi sırasında ABD'nin Türkiye'nin çok iyi dostu olduğunu, ancak bunun, onun aynen takip edileceği anlamına gelmediğini söylemişti. Körfez'de yeni bir savaş olasılığı hakkında Demirel, *"Bizim ulusal çıkarlarımız bu doğrultuda olmayabilir. Körfez'de yeni bir savaş Türkiye'ye çok zarar verir. Biz ilk etapta komşu ülkeyiz, ikinci etapta da NATO'nun üyesiyiz ve NATO dışında davranamayız... Ama bana göre bu iş bir NATO işi değil"*⁵²⁵ demişti. Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit de ABD'ye destek verme taraftarı değildi: *"ABD'nin izinden sürünmekle, Türkiye ve Ortadoğu'nun nereye vardığı ortada. Biz ABD'nin arkasından körü körüne sürüklenme yoluna gitmemeliyiz."*⁵²⁶

Lakin Genelkurmay eski Başkanı Kilis milletvekili Doğan Güreş, Ecevit ve Demirel'den bu konuda farklı düşünüyordu. Güreş'e göre ABD, Türkiye için tek alternatifti ve bu yüzden desteklenmeliydi: *"AB bizi dışladı. 30-40 sene kapısı bize kapalı. İslam Konferansı Örgütü bizi dışladı. Bir tek ABD kaldı. Eğer Amerika'nın yanında yer almazsak dünyada yalnız kalırız."*⁵²⁷

524 "ABD'nin Kuşkusu Yok", *Radikal*, 5 Şubat 1998.

525 *Cumhuriyet*, 21 Şubat 1998.

526 "Türkiye'ye Tehdit Yok", *Milliyet*, 6 Şubat 1998.

527 "Güreş: ABD Desteklenmeli", *Milliyet*, 6 Şubat 1998.

Türkiye ve ABD arasında Türkiye'nin ABD'ye desteğine dair farklı açıklamalar da devam ediyordu. ABD Başkanı Bill Clinton 17 Aralık 1998'de *"Türkiye'den destek aldık"*larını açıklamıştı. Ama Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Büyükelçi Necati Utkan, ertesi gün düzenlediği basın toplantısında, bir soru üzerine Clinton'un destek olarak "Kuzeyden Keşif" harekâtını kasetmiş olabileceğini belirterek *"Bunun dışında ABD'ye herhangi bir desteğimiz yok"* yanıtını vermişti.⁵²⁸ Beyaz Saray Ulusal Güvenlik Danışmanı Sandy Berger, aynı günlerde bir televizyon programında soruları yanıtlarken Türkiye ve Suudi Arabistan'ın desteğine dair bir soru üzerine: *"Askeri eyleme girişmemiz durumunda, bu ülkelerin, bizimle işbirliği içinde olacaklarına mutlak güvenim var"*⁵²⁹ demişti ama bu arada Amerikan ABC televizyonunun bir haberinde, Türkiye ve Suudi Arabistan'ın, topraklarındaki üsleri Irak'a karşı saldırılar için kullanılmayacakları yolundaki açıklamaların, Pentagon'u 'kara kara' düşündürdüğü bildirilmişti. Haberde, Türkiye ve Suudi Arabistan'ın bu tutumunun tüm eylem planlarının değişmesine yol açtığı belirtilmişti.⁵³⁰ Berger'in açıklaması, Türkiye ve Suudi Arabistan'ın açıklamalarına rağmen bu iki devleti yanlarında görmek istemesinden kaynaklanmaktaydı.

Kürt Devleti Tartışmaları

Bülent Ecevit, ABD karşıtı açıklamalarını sürdürmüş Türkiye'de oldukça hassas bir konu olan Kürt devleti kartını ortaya atmıştı. Baştan beri Türkiye'nin en büyük korkusu Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti kurulması idi ve Bülent Ecevit böyle bir konunun çok gürültü koparacağını, böyle bir ithamla karşılaşacak olan ABD'nin zor durumda kalacağını iyi biliyordu.

Ecevit, 8 Şubat 1998'de, ABD-Irak krizi sürerken, *"ABD'nin Irak'ı parçalayıp, kuzeyde uydu bir Kürt devleti kurmak"* istediğini söylemişti. Bu açıklama yurt içinde ve Amerika'da rahatsızlığa yol açmış; ABD, bu konuda Ankara Büyükelçisi Mark Parris aracılığıyla açıklama yapma gereği duymuştu. Parris, 9 Şubat 1998'de yaptığı açıklamada şunları söylemişti: *"ABD'nin Irak politikasının temelinde yatan anlayış, Irak'ın bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün korunmasıdır. 1991'deki Körfez krizinden bu yana Irak politikamızda yaptığımız her şeyi yönlendiren çizgi, bu olmuştur. Bu noktanın açıklıkla anlaşılmasını istiyorum. Irak'ta ya da başka bir yerde, hiçbir şekilde bölücü oluşumların ortaya çıkmasını desteklemiyoruz ve desteklemeyeceğiz de..."*

⁵²⁸ "Keşif Dışında Destek Yok", *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1998.

⁵²⁹ "ABD: Türkiye'ye Güvenimiz Tam", *Cumhuriyet*, 19 Şubat 1998.

⁵³⁰ "İncirlik'te Türkiye'nin Eli Bağlı", *Yeni Yüzyıl*, 21 Şubat 1998.

Türklerin bu kaygısını anlıyoruz. ... Bugün Kürt devletinin 1991'e kıyasla daha yakında olduğunu öne sürebilmek güçtür. Kaygıların farkındayım. Bu kaygıların meşru olmadığını da iddia etmiyorum. Ancak ABD'nin politikası ve eylemleri ve Kuzey Irak'ta olanlar bu kaygıları desteklememektedir."⁵³¹

Ecevit'in açıklamasına Türkiye içinden de çok çeşitli tepkiler vardı. Başta Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel ve Dışişleri olmak üzere bir kısım devlet erkânı Ecevit'in söylemine karşı çıkıyordu. Demirel, *"Burada tetikte olmak, dikkatli olmak ve kaygılı olmak fevkalade iyi. Ama onu bir yerden götürüp, bir takım kuşku ve şüpheleri vatandaşın zihnine koymakta yarar görmüyorum"* diyerek Ecevit'i üstü örtülü eleştirmişti.⁵³² Ecevit'in ABD ile ilgili açıklamaları Dışişleri Bakanlığı'nda da rahatsızlık yaratmıştı. Dönemin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü, o günlerde düzenlediği basın toplantısında Ecevit'in sözleri hakkında yorum yapmayacağını, Başbakan Yardımcısı'nın açıklamalarına 'saygı duyduğunu' söylemekle yetinmişti. Fakat basına adını vermeyen Dışişleri 'yetkililer'i Ecevit'in sözlerinin Türkiye'yi özellikle ABD önünde çok güç duruma düşürdüğünü söylemişlerdi.⁵³³

Başbakan Mesut Yılmaz ise koalisyon ortağı ve yardımcısı olan Ecevit'i ne tam destekliyor ne de sözlerine karşı çıkıyordu. Mesut Yılmaz, ABD'nin Türkiye'ye Irak politikaları konusunda fazla bilgi vermediğini sorunun da buradan kaynaklandığını söylüyor, ABD'den daha fazla bilgi istiyordu. Mesut Yılmaz'a Ecevit'in Kürt Devleti ile ilgili sözleri sorulunca, *"Biz müttefikimiz olan ABD'nin Irak politikası konusunda bizimle daha sıkı, daha verimli bir diyalog kurmasını beklerdik. Bugüne kadar bu yapılmamıştır. Diyalog eksikliği de Sayın Ecevit'in seslendirdiği gibi endişeler yaratıyor... Ama Amerikalılar şimdiye kadar her zaman Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduklarını ifade ettiler. Bu söylemlerin gerçek görüşlerine ne kadar uygun olduğunu önümüzdeki günlerde göreceğiz"* yanıtını vermişti.⁵³⁴

CHP Genel Başkanı Deniz Baykal da Bülent Ecevit'in "ABD, Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurmayı planlıyor" açıklamasını eleştirenler arasındaydı. Baykal, Ecevit'in sözlerine dair, *"Siz iktidarsınız, kaygılarınızı söylemek yerine bunun gereklerini yerine getirin"*⁵³⁵ demişti.

⁵³¹ "ABD'den Güvence", *Hürriyet*, 10 Şubat 1998.

⁵³² "Demirel: Zihinleri Karıştırmayın", *Hürriyet*, 10 Şubat 1998.

⁵³³ "Dışişleri'nde Ecevit Sıkıntısı", *Hürriyet*, 10 Şubat 1998.

⁵³⁴ "Yılmaz: ABD'yle Diyalog Eksikliği, Endişe Yaratıyor", *Hürriyet*, 10 Şubat 1998.

⁵³⁵ "Baykal: Konuşacağınıza Ne Gerekliyse Yapın", *Hürriyet*, 10 Şubat 1998.

Ecevit takip eden günlerde, Mesut Yılmaz ve Hükümetin küçük ortağı DTP'nin de ABD'nin Kürt Devleti kurma planı konusunda, üslup farkı olsa da, kendisi gibi düşündüğüne inandığını söylemişti.⁵³⁶ Ecevit bu şekilde bu fikrin hükümetin fikri olduğu kendisinin şahsi fikri olmadığı etkisini vermek istemiş olabilir.

Ecevit, DTP'nin de kendisi gibi düşündüğüne inandığını söylemekte idi ama "ABD Kürt Devleti kurdurmak istiyor" sözlerine Hükümet içinden ilk tepki Başbakan Yardımcısı ve Milli Savunma Bakanı DTP'li İsmet Sezgin'den gelmişti. Sezgin, ABD'nin bir Kürt devleti kurdurma planı varsa bunun önüne geçme yönteminin ABD'ye karşı çıkarak değil, ABD ile *"birlikte hareket edip engellemede bulunarak"* sağlanabileceğini söylemişti. Türkiye'nin arzu etmediği bu planın uygulamaya konulamayacağını vurgulayan Sezgin, ardından: *"Ama marifet odur ki; devleti yönetenler bir politika izlerler ve bu Kürt devleti kurulmasına mani olurlar. Bugüne kadar olduğu gibi... Türkiye, politikasını çok dikkatli çizmek zorundadır. Kendisini komplekslerden, duygusal ağızlardan arındırması gerekir"* diyerek doğrudan söylemese de Ecevit'in davranışını duygusal bulmuştu. Birçok ANAP'lı bakanın görüşlerinin de Sezgin ile aynı yönde olduğu belirtilmekteydi.⁵³⁷

Türkiye'nin ABD'nin gerçekten böyle bir niyeti olup olmadığını bilmemesi mümkün değildi. Üstelik Türkiye bu kaygısını(!) kapalı kapılar ardında değil Başbakan Yardımcısı düzeyinde olan çok eski bir politikacının ağzından doğrudan kamuoyuna yönelik olarak dile getirmişti. Öyle görünüyordu ki Türkiye, ABD'nin Irak ile politikalarında kendisini yeterince hesaba katmamasından rahatsızdı ve 'ABD, Kürt Devleti kuruyor' kozunu kullanarak ABD'nin kendisini daha fazla bilgilendirmesini, hatta karar alma sürecine katmasını sağlamaya çalışıyordu.

4.2.5.4.3 Kriz Dönemi Kuzey Irak'ta İç Gelişmeler

BM ile Irak arasında imzalamış olan gıda karşılığı petrol anlaşması Kuzey Irak'a da önemli bir fayda sağlamıştı. Anlaşma gereği toplam Irak petrol gelirinin %13'ünün kuzeye aktarılması bölgede refah düzeyini oldukça yükseltmişti.⁵³⁸

Hem refah düzeyinin artması hem de dört yıllık çatışmaların artık tıkanmış olması nedeniyle 1998 yılı başlarında çatışmaların çözümü yolunda önemli gelişmeler olmaktaydı. 12 Şubat 1998'den itibaren KDP ve KYB uzlaşma için haftalık görüşmelere

⁵³⁶ "Ecevit: Yılmaz'la Aynı Görüşteyiz", *Hürriyet*, 10 Şubat 1998.

⁵³⁷ "Muharrem Sarıkaya: Saddam Düello", *Hürriyet*, 10 Şubat 1998.

⁵³⁸ Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki...", syf:44.

başlamışlardı. Bu görüşmelerde, Barzani-Talabani arasında mektup teatisi, mahkumların karşılıklı serbest bırakılması, güven artırıcı tedbirler ve Avrupa ve ABD’de iki partinin dış bürolarının ortak koordinasyonu altında ortak hareket etme gibi kararlar alınmıştı. Bu görüşmeler ile iki parti arasında 1994’ten beri en üst düzeyde işbirliğine ulaşılmıştı.⁵³⁹

Irak Hükümeti’nin Kürtlerle Yakınlaşma Çabası

Irak Hükümeti, 1998 başında bir yandan ABD ve BM ile çatışırken diğer yandan Kürtler ile temas kurmaya çalışıyordu. BM ve Irak’ın anlaşmasından sonra Irak daha rahat hareket etmeye başlamıştı. Mayıs 1998’de Baas Partisi’nin önde gelen isimlerinden Tarık Aziz; hem KDP’nin hem de KYB’nin temsilcileri ile, düzenli olarak bağlantıda olduklarını açıklamıştı. Tarık Aziz, Kürtler ile ilişkilerin normal olduğunu ve eğer ABD engellemezse Kürtlerle bir anlaşmaya varmak üzere olduklarını belirtmişti. Irak’ın bu çabalarının bir devamı olarak Haziran 1998’de Irak Baas Hükümetinde daha önceden görev almış olan iki Kürt, kuzeye giderek Hükümet ile Kürtler arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye çalışmışlardı ama görüşmelerden somut sonuçlar çıkmamıştı.⁵⁴⁰

Irak, ABD’li David Welch’in aşağıda bahsedilen ziyaretini de Irak’ın Kürtler arasında arabulma faaliyetlerine karşı bir girişim olarak görmüş ve sert bir dille kınamıştı.⁵⁴¹

ABD’nin Arabuluculuk Girişimleri

Irak ile Kürtler arasındaki yakınlaşmadan rahatsız olan ABD, 18 Temmuzda tekrar devreye girmişti. ABD Yakın Doğu İşleri Dairesi görevlilerinden David Welch başkanlığındaki bir heyet, Türkiye Dışişlerinden bir gözlemci ile beraber 18-22 Temmuz 1998 tarihleri arasında, KDP ve KYB ile ayrı ayrı görüşmelerde bulunmak üzere Kuzey Irak’a gitmişti. Welch, Barzani ve Talabani ile ayrı görüşmüş, onları bir araya getirmeye çalışmış ama başarılı olamamıştı. Görüşmeler sonucunda, Welch iki lideri görüşmeleri sonuçlandırmak üzere Washington’a çağırılmıştı. Barzani, bu sefer öncekilerin aksine çağrıyı kabul etmişti. El-Hayat yazarı Kamran Karadağı’ye göre Irak, 1970 anlaşmasından daha az şeyler önerdiği için Iraklı Kürtler Bağdat’tan bir şey alamayacaklarını anlamışlardı. Bu yüzden ABD ve Batı ile ilişkilerin sürdürme gereği

⁵³⁹ Bengio, MECS, 1998, syf: 298.

⁵⁴⁰ Bengio, MECS, 1998, syf: 298.

⁵⁴¹ "Iraq Blasts Visit By U.S Mediator To Kurdish Area", Turkish Daily News, 23 Temmuz 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/07_23_98/for.htm 10.Eylül.2003.

duyuyorlardı. Barzani de kabul etme nedeni olarak, ABD'nin Kürtleri Bağdat'a karşı koruyacağına ve Irak ile ilişkileri normalleştirmeyeceğine dair söz vermiş olmasını göstermişti.⁵⁴² Barzani, bir yandan da Türkiye'ye olan bağımlılığını azaltmak istiyordu. Neticede ABD, ağırlığını koymuş ve görüşmeleri Kuzey Irak'ta sonuçlandırmayıp tarafları Washington'da anlaşmaya ikna etmişti. ABD, anlaşmanın nihai imzasını kendi başkentine bırakarak olayların kendi kontrolünde olduğu mesajını bir kez daha vermektedir. Bu görüşmeler ile Kürt iç çatışmalarına son verecek Washington Anlaşması'nın yolu açılmış oluyordu. Artık Kuzey Irak'ta yeni bir dönem başlamak üzereydi.

Türkiye-KDP işbirliği de sürmekteydi. Welch'in görüşmeleri sırasında Türkiye heyeti, KDP ile PKK'ya karşı saldırıların sürmesine dair ayrı bir anlaşma yapmıştı.⁵⁴³ Böylece Türkiye de kendi varlığını göstermiş oluyordu.

Mısır'ın Kuzey Irak'ta Var Olma Gayretleri

Geleneksel olarak Ortadoğu'da Türkiye ile liderlik mücadelesi içinde olan Mısır'ın da Irak Kürt sorununda var olma gayretleri devam ediyordu. 27-28 Mayıs 1998'de Mısır'ın gayri resmi girişimi ile Kahire'de *"Kürtler ve Araplar Arasındaki Tarihi İlişkiler"* ve *"Kürdistan: Birleşik Bir Irak Çerçevesinde Bugün ve Gelecek"* konulu konferanslar ile Kürt ve Arap aydınları buluşturulmuştu. Bu toplantı Arap ve Kürt aydınlarının kendi türünde ilk buluşması idi. Arap ülkeleri yakın zamana kadar da Saddam Hüseyin'i desteklediği için, Kürt sorununa sempati ile yaklaşan aydınları bile Kürtlerle, Arap topraklarında teması geçememişti. Zaten Irak hemen Mısır'ı protesto etmişti.⁵⁴⁴

Mısır ile arası birkaç yıldır iyi olan KYB, bu toplantılara Talabani başkanlığında bir heyet ile katılırken; halen Türkiye-İsrail ekseninde yer alan KDP, toplantıya Sami Abdurrahman başkanlığında bir heyetle katılmıştı. KDP'nin Mısır'a yanaşmaması nedeniyle Mısır'ın girişimi başarılı olamamıştı. Toplantıda Irak Kürtlerinin sorunlarının Irak'ın toprak bütünlüğü çerçevesinde çözülmesi gerektiği üzerinde durulmuştu. Toplantıda Sami Abdurrahman'ın katılması ile federal otonomi konusu da ele alınmıştı.⁵⁴⁵

⁵⁴² "Analysts: 'Welch Mission Brought No Real Progress'", *Turkish Daily News*, 21 Temmuz 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/07_21_98/for.htm 10.Eylül.2003.

⁵⁴³ Bengio, *MECS*, 1998; syf: 301.

⁵⁴⁴ "Iraq Protests to Egypt Over Arab-Kurdish Dialogue in Cairo", *Turkish Daily News*, 23 Mayıs 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/05_23_98/headline.htm 10.Eylül.2003.

⁵⁴⁵ "Kurds, Arabs Discuss Solidarity in Cairo", *Turkish Daily News*, 28 Mayıs 1998,

Mısır, bu tür girişimler ile Türkiye-İsrail yakınlaşmasını dengelemek veya en azından Kürtleri, Türkiye'nin yörüngesinden çıkarmak istiyordu.

PKK'nın Bağımsızlık Talebinden Vazgeçmesi

Türkiye'nin Kuzey Irak'a ilgisinin odak noktasını oluşturan PKK hareketi Türkiye'de zor günler yaşıyordu. 1998 yılı PKK'nın askeri olarak kesin bir yenilgiye uğradığı yıl olmuştu. Askeri yenilgiler sonrası PKK lideri Abdullah Öcalan, keskin bir dönüş yaparak; bağımsızlıkçı, dört parçacı söyleminden vazgeçmiş ve artık Türkiye'nin güneydoğusunu Türkiye'den ayırmaya çalışmayacaklarını söylemişti. Öcalan, Türkiye'ye ateşkes çağrısı yaparken: *"gerçekçi bir Kürt bağımsızlığı politikasını takip etmek sınırların değiştirilmesi anlamına gelmez"*⁵⁴⁶ diyerek artık Türkiye sınırları içinde bir çözüm arayacağını ilan etmişti.

PKK, bu tarihten sonra da askeri olarak aldığı her yenilgi sonrası Türkiye'den taleplerini azaltmaya devam etmiştir.

KDP-KYB Uzlaşma Görüşmeleri

Bu dönemde, KDP ve KYB arasında 'Şaklava-Köysancak Süreci' denilen ikili bir görüşme mekanizması kurulmuştu. Bu süreç çerçevesinde iki parti temsilcileri Temmuz 1998 ayına kadar 19 sefer bir araya gelmiş ve bakanlıkların birleştirilmesi konusu genişçe ele alınmıştı. KYB'den Adnan Mufti bu süreç ile ilgili olarak iki partinin tek bir hükümet oluşturmaya ve seçimlere gitmeye çok yaklaştıklarını söylemişti. Fakat bu süreçten de somut bir sonuç çıkmamıştı.⁵⁴⁷

4.2.5.4.4 1994-1998 Arası Arabuluculuk Çabalarının Genel Değerlendirmesi

Çatışmaların devam ettiği dört yıl boyunca bölgedeki hemen hemen tüm güçler, ABD, Türkiye, İran, Suriye, Irak, İngiltere, Fransa, Mısır arabuluculuk girişimlerinde bulunmuşlardı.

Her arabulucu sorunu kendi istediği yönde kontrol altına almak istediği için bu işe soyunmuştu, bu yüzden esas amaç 'arabulmak' değil üstünlük kurmaktı. Sayılan ülkelerin Kuzey Irak üzerindeki nüfuz mücadelesi en somut ifadesi arabuluculuk girişimlerinde buluyordu. Kim daha iyi 'arabulursa' o daha üstün oluyordu. Taraflardan birinin arabuluculuk girişiminin hemen ardından diğeri devreye giriyor ve "ben de

http://www.turkishdailynews.com/old_editions/05_28_98/for.htm 10.Eylül.2003.

546 Alistair Bell, "Turkey Scores Win in Fight With Rebel Kurds", Nisan 1998 <http://www.metimes.com/issue98-16/reg/turks.htm> 18 Mayıs 2003.

547 "Analysts: 'Welch Mission Brought No Real Progress'", *Turkish Daily News*, 21 Temmuz 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/07_21_98/for.htm 10.Eylül.2003.

varım" dercesine Kürt liderleri kendi ülkesine çağırıyordu. Hatta zaman içinde, normal şartlar altında Kürtlerin iç çatışmasından en çok faydalanacak olan, Saddam Hüseyin bile tekrar Kuzey Irak'a girebilmek için çatışmaları bitirmek gerekçesi ile arabuluculuk girişimine soyunmuştu.

Kürt partileri ise hemen herkesin arabuluculuk girişimine cevap veriyorlardı. Bunun iki nedeni vardı. Birincisi, Kuzey Irak'ta coğrafik olarak sıkışmış olan Kürtlerin ticari ve siyasi olarak dışarıya bağımlılığı oldukça fazla idi. O yüzden kimseyi küstürmemeye çalışıyorlardı. İkinci neden ise Kürtlerin hiçbir gücün tek başına Kuzey Irak'a hakim olmasını istememesi idi. Kürtler, Osmanlı'nın son dönem politikalarına benzer bir şekilde kendilerine göre büyük olan güçlerin çatışmasından azami istifade etmeye çalışıyorlardı.

4.3 1998-2001 WASHINGTON ANLAŞMASI VE İÇ BARIŞ DÖNEMİ

Bu dönem 18 Eylül 1998’de Washington’da imzalan anlaşma ile başlamıştır. Bu anlaşma Kuzey Irak’ta büyük iç çatışmalar dönemi sona ermiş, görece bir istikrar dönemi başlamıştır. Bu dönem 11 Eylül 2001 saldırılarına kadar sürmüştür. 11 Eylül olayları Saddam Hüseyin sonrasına hazırlık anlamında Kuzey Irak’ta ciddi etkilerde bulunmuştur. 11 Eylül’den sonraki dönem Saddam Hüseyin sonrasına hazırlık olarak geçmiştir.

Bu üçüncü ana devrede zaman zaman iki parti birbiriyle çatışmışsa da dönemin genel karakteristiği Kuzey Irak’ta iç çatışmaların sona ermiş olması ve Kürtlerin iki başlı bir yapı ile kendi yönetimlerini güçlendirmeye çalışıyor olmasıdır. Bu dönemde her parti kendi bölgesinde otoritesini, kendi hükümetini güçlendirmeye çalışmıştır.

Türkiye’nin Kuzey Irak politikaları anlamında ise keskin dönüşümlerin olduğu bir dönem olmuştur. Washington Anlaşması ile başlayan değişim, Abdullah Öcalan’ın yakalaması sonrası, kesinleşmiştir. Artık PKK’yı kontrol altında tutmak için Kuzey Irak Kürtlerine pek fazla ihtiyacı kalmadığını düşünen Türkiye Kuzey Irak politikalarını değiştirmiştir.

4.3.1 EYLÜL 1998 WASHINGTON ANLAŞMASI VE İÇ BARIŞ DÖNEMİNİN BAŞLAMASI

1998 yazına gelindiğinde Kürt iç çatışmaları artık tıkanma noktasına gelmişti ve ABD’nin de bir barış anlaşması için baskıları da artmıştı. Çatışmaların tıkanması, iki partinin de birbirini olduğu yerden daha öteye atamadığı bir dönemde ABD’nin baskıları sonuç vermişti.

Kürt liderler ayrıca dört yıldır sonuçsuz bir şekilde devam eden iç çatışmalardan dolayı ağır bir iç kamuoyu baskısı altındaydılar da. Artık halka kendilerini halka onları özgürlüğe kavuşturacak kişiler olarak tanıtırken zorlanıyorlardı.

Türkiye, ise Kürt liderlerin barışacak olmasını endişe ile izlemekteydi. Türkiye, güçlü bir federe devletin kurulmasından endişe ediyordu.

4.3.1.1 Eylül 1998 Washington Anlaşması

Clinton başkanlığındaki ABD, Temmuz ayındaki girişimleri ile Kuzey Irak’ta çatışmakta olan Kürt partileri arasında bir ön anlaşma sağlamıştı. Ancak Temmuz

ayında nihaî imza atılmamış ABD, Kürt liderlerini nihai anlaşma için Washington'a çağırmıştı.

1998 Eylül başında KDP lideri Mesut Barzani, ABD yönetimi ile görüşmek üzere ABD'ye gitmişti. Amerikan yönetimi bu dönemde KYB başkanı Celal Talabani ile de ayrı görüşmeler yapmıştı. ABD'nin amacı iki liderle ayrı ayrı yapılan görüşmelerden istediği sonuç çıkar ise, iki lideri önceden öngörüldüğü üzere bir araya getirip uzlaştırmak, böylece 'Irak'taki muhalefeti güçlendirme' amaçlı planına işlerlik kazandırmaktı. ABD'nin planına göre KDP-KYB uzlaşması sağlandığında Kuzey Irak'ta Bağdat'tan bağımsız bir siyasi yönetim oluşacak ve bütün Irak muhalefetine, Türkmenler, Asuriler, Irak Ulusal Konseyi gibi örgütlerin bir araya getirilmesi daha kolay olacaktı. ABD, başarılı olur ise Saddam Hüseyin'i devirme çabalarında büyük bir aşama kaydetmiş olacağını hesaplıyordu.⁵⁴⁸

ABD'nin iki Kürt lidere nihaî bir anlaşma imzalatmak yönündeki çabaları Eylülün ikinci haftasında sonuç vermiş ve önce Barzani sonra da Talabani, ABD'nin David Welch aracılığıyla ilettiği bir zirve yapma teklifini kabul etmişlerdi. Bu zirve 14-17 Eylül 1998 tarihleri arasında Washington'da cereyan etmiş, toplantıda ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright nezaretinde Barzani ve Talabani bir araya gelmişti. Barzani ile Talabani arasında dört yıldan beri gerçekleşen bu ilk buluşma,⁵⁴⁹ ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü James Rubin tarafından duyurulmuştu. Rubin açıklamasında, Barzani ve Talabani için *"Bu liderler milyonlarca Irak Kürdünün çıkarlarının temsil eden Irak halkının gerçek sesidirler"*⁵⁵⁰ demişti. Rubin ayrıca *"Barzani ve Talabani'nin, işbirliğinin önemini ve ortak düşmanlarının Saddam Hüseyin'den başkası olmadığını şimdi daha iyi anlamış göründüklerini"* de belirtmişti. Rubin, açıklamasında bu uzlaşmanın hedefinin Saddam Hüseyin olduğunu açıkça belirtmişti. Talabani ise Washington temaslarının amacını, *"KDP ile KYB'nin İran, Irak, Suriye ve Türkiye konusundaki politikalarının ortaklaştırılması"* olarak gördüklerini söylemişti.⁵⁵¹

ABD, Kürtler ile Dışişleri Bakanı düzeyinde görüşmüş ve açıklama da 'adı verilmeyen bir Dışişleri yetkilisi' tarafından değil Dışişleri sözcüsü tarafından

548 "ABD'den Sakıncalı Kürt Planı", **Radikal**, 12 Eylül 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/09/12/dis/05abdden.html> 21.Tem.2003.

549 İkili çatışmaların ilk başladığı aylarda çözüm için sık sık bir araya gelmiş ama soruna bir çözüm bulamamışlardı. Bir diğer ilginç nokta da üç yıl önce Barzani, İran ile işbirliği yapmasını gerekçe göstererek Talabani'nin partisini yok etmek için Saddam ile işbirliği yapmıştı. Oysa şimdi ikisi de ABD'nin Saddam'ı devirme kampanyasına katılmış görünüyordular.

550 Harun Kazaz, "N. Iraqi Kurdish Leaders To Meet in Washington", **Turkish Daily News Online**, 16 Eylül 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_16_98/for.htm 11.Eylül.2003.

551 Yasemin Çongar, "ABD'de Kritik Buluşma", **Milliyet**, 17 Eylül 1998, <http://www.milliyet.com.tr/1998/09/17/index.html> 21.Tem.2003.

yapılmıştı. Yani her şey açıktı ve ABD, rolünün herkes tarafından bilinmesini istiyordu. Talabani ise açıklaması ile bir anlamda artık bu ülkelerin Kuzey Irak'taki rollerinin daralacağını söylemişti. KDP ve KYB'nin komşu ülkelere karşı ortak politikalar izlemeleri demek artık birbirlerine karşı kullanılamayacak olmaları demekti ve bu da komşuların elini bir hayli zayıflatacaktı.

Türkiye, çağrılmadığı için kızgındı ama Washington toplantılarında ABD ve Kürt liderler, toplantıya çağırmadıkları Türkiye ve İngiltere'yi sürecin dışına itmediklerini gösterir ifadeler kullanmaya özen gösteriyorlardı. Albright, görüşmelerin başlangıcında bu toplantının *"iki parti arasındaki altı aylık bir görüşmeler sürecini ve en son olarak da Ankara ve Londra istişarelerini takip etmekte"* olduğunu; Mesut Barzani ve Celal Talabani'nin *"anlaşmazlıklarını çözmek için, 1996 Ankara Anlaşması ile ortaya konan kurallar ile tümüyle uyumlu bir uygulama takvimi"* belirlediklerini ifade etmişti.⁵⁵² Albright bu sözleri ile Ankara, Londra ve Washington toplantılarını bir bütün olarak değerlendirerek, bir anlamda Türkiye ve İngiltere'ye 'çekinmenize gerek yok, benim bitirdiğim iş sizin başlattığınız ıştır' mesajı vermek istemişti.

Kürtler, bu açıklamaların dışında Türkiye'nin ABD Büyükelçisi Washington Baki İlkin ile de görüşüyorlardı. Hem Talabani hem de Barzani, İlkin ile görüşmüştü. Görüşmelerde taraflar birbirlerine karşılıklı endişelerini aktarmışlardı.⁵⁵³

Albright, toplantı sırasında Kürtlerin Irak'a karşı güvence istemine yönelik olarak da *"artık Enfaller yaşanmayacak"*⁵⁵⁴ ve *"Sizi Kuveyt'i koruduğumuz gibi koruyacağız"*⁵⁵⁵ sözleri ile Kürtlere sözlü olarak güvenlik garantisi vermişti. Kürtlerin, ABD'nin istediği politikaları tam olarak izlememelerinin temelinde de bir gün Irak'a karşı yalnız bırakılacakları korkusu vardı. Kürtler, bu yüzden ABD'nin tüm baskılarına karşı Irak ile bağlarını koparmıyorlardı. Kürtleri daha önce iki sefer Irak ile baş başa bırakmış olan ve Kürtlerin korkusunu iyi bilen ABD, Dışişleri Bakanı düzeyinde ve defalarca Kürtlere garanti vermek zorunda kalmıştı. Ama Kürtler daha sonra da ABD'den güvence istemeye devam edeceklerdi.

ABD'deki iki günlük görüşmeler, amaçlandığı gibi iki Kürt partisi arasında bir anlaşma ile neticelenmişti. Mesut Barzani ve Celal Talabani ile Temmuz anlaşmasının

552 Konuşmaların tam metni için bkz: *"Announcement of Agreement Between PUK and KDP in Washington D.C. September 18, 1998"*, Historical References to Kurdistan, Lexis Nexus Haber Servisi, 1998 Federal Document Clearing House, Inc. FDCH Political Transcripts <http://www.mtholyoke.edu/%7Ejlschupe/pol116.html> 14 Mart 2002.

553 Harun Kazaz, *"Reconciliation Between Kurdish Factions May Become Reality"*, **Turkish Daily News Online**, 18 Eylül 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_18_98/for.htm 11.Eylül.2003.

554 *"Announcement of Agreement between PUK and KDP..."*

555 *"Kürt Barışı Uzun Sürmez"*, **Radikal**, 1 Ekim 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/10/01/dis/ku.html> 21 Temmuz 2003.

mimarı ABD Dışışleri Bakanlığı Yakın Doğu İşleri Dairesi'nin bölgeden sorumlu yetkilisi David Welch anlaşmayı imzalamışlardı. ABD adına anlaşmaya imza atan Welch, anlaşmayı "tanık" sıfatı ile imzalamıştı.⁵⁵⁶

Görüşmelerden sonra, ABD Dışışleri Bakanı Madeleine Albright ile birlikte basın mensuplarının önüne çıkan KDP lideri Mesud Barzani ve KYB lideri Celal Talabani yaptıkları açıklamada uzlaşmaya varmış olmaktan büyük memnurluk duyduklarını,⁵⁵⁷ *"demokratik, birleşik ve federatif bir Irak'tan yana olduklarını"* belirtmişlerdi.⁵⁵⁸ KYB, Washington anlaşmasını Kuzey Irak halkı için iç ihtilaflara son verilmesi, birleşik bir yönetim kurulması için bir fırsat olarak gördüğünü açıklamıştı. KYB, *"Kuzey Irak için iyi bir gelecek kurmak amacıyla kaynakların en verimli şekilde kullanılması için KDP ile sağlam bir işbirliğine hazır olduğunu"* da belirtmişti.⁵⁵⁹

ABD Dışışleri Bakanı Madeleine Albright, Irak'ta herkesin bir arada yaşayacağı demokratik ve çoğulcu bir sistem için çabalarını arttıracaklarını,⁵⁶⁰ *"ABD'nin Kuzey Irak'taki Kürt halkına yardımcı olmayı hedeflediğini"*⁵⁶¹ belirtmişti. Albright, görüşmeler sırasında verdiği 'Enfaller yaşanmayacak' garantisini görüşmelerden sonra da tekrarlama gereği duyarak Saddam Hüseyin'in daha önce Kuzey Irak halkına karşı yürüttüğü kıyım kampanyalarını hatırlatmış ve *"Artık bölgede masum insanların katliamı yaşanamaz"*, diye konuşmuştu.⁵⁶²

Görüşmeler sırasında Türkiye ve İngiltere'nin önemine yapılan vurgu anlaşmaya da yansıtılmış ve anlaşmada, Londra ve Ankara'nın oynadığı "yeri doldurulmaz" rol vurgulanmıştı. Uzlaşmaya göre, geçiş safhasında Talabani ve Barzani düzenli olarak bir araya gelecek, bu görüşmelerde 1996 yılında ateşkesi sağlayarak Ankara Süreci'ni kuran ABD, Türkiye ve İngiltere temsilcileri de hazır bulunacaktı⁵⁶³ Bu şekilde Türkiye'nin yumuşatılacağı düşünülmüş olacak ki hemen ardından Irak'ın toprak

556 Yasemin Çongar, *"K. Irak'a Bölgesel Meclis"*, *Milliyet*, 19 Eylül 1998, <http://www.milliyet.com.tr/1998/09/19/index.html> 21. Tem. 2003. Bu da ABD'nin kendini resmen anlaşmanın üçüncü tarafı yapmak istemediğini göstermektedir. ABD, Türkiye ve İngiltere'ye karşı temkini elden bırakmamak istemiş olabilir.

557 *"PKK'ya Karşı İttifak"*, *Radikal*, 19 Eylül 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/09/19/dis/01pkk.html> 21. Tem. 2003.

558 Abdullah Bozkurt, *"K. Irak İçin Ankara Süreci Canlandırıldı"*, *Zaman*, 19 Eylül 1998, <http://arsiv.zaman.com.tr/1998/09/19/dunya/2.html> 21. Tem. 2003.

559 *"Kürdistan Halkının Sesi"*, Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin Yayın Organı, 1999, <http://www.aha.ru/%7Eesaid/dang.htm> 14 Mart 2002.

560 *"PKK'ya Karşı İttifak"*, *Radikal*, 19 Eylül 1998.

561 Abdullah Bozkurt, *"K. Irak İçin Ankara Süreci Canlandırıldı"*, *Zaman*, 19 Eylül 1998.

562 Yasemin Çongar, *"K. Irak'a Bölgesel Meclis"*, *Milliyet*, 19 Eylül 1998.

563 Abdullah Bozkurt, *"K. Irak İçin Ankara Süreci Canlandırıldı"*, *Zaman*, 19 Eylül 1998.

bütünlüğü içinde federal yapıya vurgu yapılmıştı ki bu konu Türkiye'nin en çok karşı çıktığı meseleydi.⁵⁶⁴

Celal Talabani'nin "*Kürt tarihinde acı dolu bir dönemi kapattık*" sözleriyle ifade ettiği mutabakat belgesi,⁵⁶⁵ geçici bir dönemin ardından, bir sonraki yıl yaz aylarında 1992 seçimleri temelinde birleşik bir meclisin ve yönetimin yeniden kurulması için seçimler yapılmasını öngörüyordu. Mutabakatta, ayrıca KDP ve KYB arasındaki çatışmalara son verilmesi, güç ve iktidar paylaşımı, bölgesel yönetimin tüm gelirler üzerinde özel kontrol kurmasının sağlanması, sınır güvenliği,⁵⁶⁶ terörist hareketlerin bölgede hareketlerinin yasaklanması ve 1 Ekim 1998'den itibaren KDP'nin, gümrük gelirlerinden aylık olarak KYB'ye mali yardım yapması kararlaştırılmıştı.⁵⁶⁷

Anlaşmaya göre bölgede faaliyeti yasaklanacak örgütlerin başında PKK geliyordu. Anlaşmaya göre Kuzey Irak'ta PKK üslerine izin verilmeyecekti.⁵⁶⁸

KDP, KYB ve ABD ortaklaşa anlaşmanın uygulanmasına dair bir uygulama takvimi belirlemiştiler. Bu takvime göre;

- a. Ekimde, KDP ile KYB kamuda çalışanlara ortaklaşa maaş ödeyecek, herkes çatışma öncesi yerine dönecek,
- b. Kasımda, Türkiye ile dayanışma toplantıları yapılacak ve bakanlıklar birleşecek,
- c. Ocağın ilk haftası Meclis toplantısı yapılacak,
- d. Martta Meclis; Erbil, Süleymaniye ve Duhok'un statüsünü belirleyecek,
- e. Nisanda seçim takvimi KDP ve KYB tarafından tespit edilecek,
- f. Temmuzda Kuzey Irak genelinde seçim yapılacaktı.⁵⁶⁹

Washington görüşmeleri ABD'nin Kuzey Irak politikasında bazı değişikliklere gittiğini de göstermekteydi. Birinci olarak ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright Barzani ve Talabani ile doğrudan görüşmeler yapmıştı ki bu görüşmeler ilk defa olarak bu kadar üst düzey bir ABD yetkilisinin, resmi olarak ve doğrudan Kürtlerle görüşmesi idi. Ama ABD yine ihtiyatlı davranmış ve ABD adına anlaşmaya Albright değil görece alt düzey bir bürokrat imza atmıştı. İkinci olarak ABD ile Kürtler arasında daha

564 "Her iki parti,ulusun birliğini ve toprak bütünlüğünü devam ettirecek şekilde Irak'ın federal temelde yeniden yapılanmasını arzu etmektedir." Washington Görüşmeleri Nihai Bildirisi'nin tam metni için bkz: "*Final Statement*", KDP, <http://www.kdp.pp.se/press/presb.html> 14.Eylül.2003.

565 Yasemin Çongar, "*K.Irak'a Bölgesel Meclis*", *Milliyet*, 19 Eylül 1998.

566 Yasemin Çongar, "*K.Irak'a Bölgesel Meclis*", *Milliyet*, 19 Eylül 1998.

567 Bengio, *MECS*, 1998, syf: 301.

568 Yasemin Çongar, "*K.Irak'a Bölgesel Meclis*", *Milliyet*, 19 Eylül 1998.

569 Karacadağ, A., "*Barzani'nin Ankara Ziyareti ve Kastamonulu Kürt Mustafa Beyin Torununun Şövenliği*", <http://www.kurdinfo.com/nivis/karacadag5.htm> 21 Mart 2002.

önceden yapılan görüşmelerde mutlaka diğer Irak muhalefet hareketleri de bulunurdu. Şimdi ise doğrudan ve sadece Kürt partileri ile görüşülmüştü.

ABD’li yetkililer ile Kürt liderleri arasındaki görüşmeler daha sonra da devam etmiş, Celal Talabani ve Mesut Barzani, Eylül sonunda ABD’li yetkililer ile bir dizi resmi görüşme daha yapmışlardı. 23 Eylül 1998’de Temsilciler Meclisi Uluslararası İlişkiler Komitesi Başkanı Ben Gilman ve diğer komite üyeleri ile Washington Anlaşması’nı, Kürtlerin güvenlik ihtiyaçlarını ve Irak’ta o sıralarda devam etmekte olan krizi ele almak için bir araya gelmişlerdi. Bu görüşmelerde Kürt liderler, ABD’li yetkililere anlaşmaya bağlılıklarını ifade edip, demokratik ve federal bir Irak isteklerini tekrar iletmışlerdi.⁵⁷⁰

4.3.1.2 1998-1999 Kürtlerin Tek Hükümet Kurma Çabaları

Washington Anlaşması sonrası Kuzey Irak’ta asayiş hızla düzelmiş ve Kürtlerin refah düzeyi yükselmeye başlamıştı. Refah ortamının tesis edilmesiyle KDP ve KYB kendi hükümetlerinin daha da gelişmesine ağırlık vermeye başlamışlardı. Her iki taraf da kendi yönetiminin daha müreffeh, daha demokratik olduğunu gösterme çabasında idi.

Kuzey Irak’ta demokratikliğin en büyük göstergesi siyasi partilerin, STK’ların örgütlenme özgürlüğü ve basın-yayın özgürlüğü olarak kabul edilmekteydi. Bu yüzden isteyen herkesin Kürt Federe Devleti kurulduktan sonra çıkarılan siyasi partiler yasasına⁵⁷¹ uymak koşuluyla parti kurmasına ve yazılı-görsel yayın yapmasına olanak tanınması esas kabul edilmekteydi. 1999 sonbaharında bölgede onlarca siyasi parti, yüzlerce STK, 50 gazete, dergi ve ondan fazla televizyon vardı.⁵⁷² Partilerin ve basın-yayının hemen tamamı Kürtlere ve diğer Kuzey Iraklılara ait iken STK’ların çok azı Kürtlere veya diğer Kuzey Iraklılara ait idi. STK’ların çoğu batılı ülkelere aitti.

Celal Talabani, Kürt bölgesindeki siyasi özgürlük ortamı ile övünmekte, kendi tecrübelerinin Ortadoğu’da nadiren rastlanan özel bir tecrübe olduğunu belirtmekteydi.⁵⁷³

Federe devlet iç çatışmaların başladığı 1994 yılından itibaren iki ayrı yönetim altında bulunduğundan her iki yönetimin federe yapıyı güçlendirme çabaları ayrı ayrı

570 Kürdistan Yurtseverler Birliği Uluslararası İlişkiler Bürosu, 24 Eylül 1998, <http://www.puk.org> , 14 Mart 2002.

571 Aytar, a.g.e, syf. 122.

572 Celal Talabani, "The Kurdish Issue and Peace in the Middle East", 21. Sosyalist Enternasyonal Kongresi Konuşması, Paris, 9 Kasım 1999, <http://66.34.106.174/today.htm> 14 Mart 2002.

573 Celal Talabani, "The Kurdish Issue And Peace in The Middle East", 9 Kasım 1999.

sürmüştü. Kuzey Irak'ta PKK'yla en sorunlu olan parti KDP idi. KDP-Türkiye ilişkileri de bu yüzden bazen 'dostluk'⁵⁷⁴ olarak nitelenecek kadar iyi olabiliyordu. Bu nedenle Kuzey Irak Kürt bölgesindeki iki hükümetten KDP hükümeti Türkiye'nin daha çok ilgisini çekiyor, Türkiye basınında KDP bölgesindeki gelişmelere, KYB bölgesindeki gelişmelere nazaran daha fazla yer veriliyordu.

KDP, Aralık 1999 sonuna doğru kendi hükümetini yenilemişti. Bu, bölgede 1992'den beri kurulan dördüncü hükümetti.⁵⁷⁵ Yeni kabinenin özelliği çok partili ve geniş tabanlı bir hükümet olmasıydı. KDP yeni hükümeti Irak Komünist Partisi, Demokratik Asuri Hareketi, İslami Birlik, Irak Bağımsız Kürdistan İşçi Partisi ve Türkmen Kültür Birliği üyelerinin katılımı ile Neçirvan Barzani başkanlığında kurmuştu. 1996'da kurulan önceki hükümetin üç yıllık görev süresi dolduğu için yenilenmesi gerekiyordu ve KDP, Washington Anlaşması'nın getirdiği hava ile daha geniş cepheli bir bakanlar kurulu oluşturmuştu.⁵⁷⁶ Görüldüğü gibi hükümet İslamcı, Hristiyan, Komünist, Sosyalist, Asuri ve Türkmen gruplarının temsilcileri ile hayli zenginleştirilmişti. Bu hükümetin yapısı Talabani'nin kendi tecrübelerinin "Ortadoğu'da nadiren rastlanan özel bir tecrübe olduğu" sözünü desteklemektedir.

Washington Anlaşması sonrası iki tarafın tek bir hükümet kurması gerekirken KDP'nin geniş tabanlı ayrı bir hükümet kurması KDP'nin Washington Anlaşması'na bağlılığı konusunda şüphelere yol açmış bunlara karşılık KDP'nin Ankara temsilcisi Sefin Dızai, Mesut Barzani'nin 1998 Washington anlaşmasından vazgeçmediğini, Celal Talabani ile ortak hükümet umudunu koruduğunu ve bu konuda temasların devam edeceğini açıklamıştı. KYB'nin Ankara temsilcisi Saad Saib de ortak hükümet ve genel seçimler için umudunu koruduğunu açıklamıştı. Oysa Milliyet yazarı Sami Kohen'e göre: *"Bu olay bir kez daha, KDP ile KYB arasındaki uçurumun devam ettiğini ve özellikle ABD'nin iki tarafı bir araya getirmek için harcadığı çabaların sonuç vermediğini gösteriyor"*du.⁵⁷⁷

Öyle görünüyordu ki iki taraf henüz ortak bir hükümet kuracak kadar yakınlaşmamışlardı. Ancak iki taraf arasında görüşmeler de sürüyordu. Kuzey Irak'ta iç çatışma ortamından yeni çıkmış olduğu göz önüne alınırsa her iki partinin anlaşmanın üzerinden 1 yıl geçtikten sonra hâlâ görüşmeleri sürdürüyor olmaları Kürtler açısından

574 Taha Akyol, "Kürt Hükümeti", *Milliyet*, 23 Aralık 1999.

575 Sami Kohen, "Kuzey Irak Gerçeği", *Milliyet*, 24 Aralık 1999.

576 Türkmen Kültür Birliği, Türkiye yanlısı olan ITC'nin aksine KDP yanlısı bir Türkmen kuruluştur. "Kuzey Irak'ta 'Yeni Hükümet'", *Milliyet*, 21 Aralık 1999.

577 Sami Kohen, "Kuzey Irak Gerçeği", *Milliyet*, 24 Aralık 1999.

Kuzey Irak'taki Kürt yönetimin iki ayrı parti çatısı altında da olsa sağlamlaştırılması anlamına geliyordu.

4.3.1.3 Türkiye'nin Washington Anlaşmasına Karşı Politikası

Türkiye, Washington Anlaşması'nın öncü toplantısı olan Temmuz toplantılarında Kuzey Irak'ta ABD Dışişleri Yetkilisi David Welch'e eşlik etmiş ve KDP ile PKK'ya karşı faaliyetleri konu alan yeni bir anlaşma da imzalamıştı. Lakin Türkiye, nihai anlaşmanın imzası için Washington'a çağrılmamıştı ve bundan dolayı rahatsızdı.

Türkiye, Washington'a çağrılmadığı için Kuzey Irak'ta etkinliğini kaybetmekten ve Kürt partileri arasındaki barış sürecinin kendi kontrolü dışına çıkmasından çekiniyordu. Türkiye'nin endişelerini gidermek, hiç olmazsa tepkisini azaltmak için Mesut Barzani, ABD'ye gitmeden önce 11 Eylül 1998'de Türkiye'ye üç günlük bir ziyaret yapmış ve Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit dahil üst düzey Türkiyeli yetkililer ile görüşmüştü. Kürt kartını kaybetmekten korkan Türkiye, Barzani'nin çok fazla ABD'ye meyiletmesini engellemeye çalışmıştı.⁵⁷⁸

Türkiye, bazı girişimlerde bulunmuş ve ABD Dışişleri Bakanlığında yapılan Washington görüşmeleri sırasındaki toplantıların bazılarında Türk diplomatların katılmasını sağlamıştı. Türkiye, bu toplantılarda Kuzey Irak'taki güç boşluğundan PKK'nın yararlanması kaygısı taşıdığını ve liderlerin bir araya gelmeleri halinde terörist faaliyetlerin engellenebileceğini umduğunu belirtmişti.⁵⁷⁹

Görüşmeler sırasında da her üç taraf da; Albright, Barzani ve Talabani, Türkiye'yi rahatsız etmeyecek ifadeler kullanmaya azami dikkat göstermişlerdi. ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright görüşmeler sırasında Barzani ve Talabani'yi kast ederek: *"Ben, Amerika Birleşik Devletleri adına, onlarla insani koşulları, insan hakları ve kendi halklarının güvenliğini daha da geliştirmek için çalışmayı umuyorum."*⁵⁸⁰ demiştir. ABD böylece Kürtler ile tüm ilgisini ve ilişkisini insani konularla sınırladığını, 'Irak'ı parçalamak' gibi insani konuları çok aşan bir ilişkisi olmadığını belirtmek istemişti.

Kürtler de Türkiye ve diğer komşu devletlere, Irak'ın birliğine ne kadar bağlı olduklarına dair mesajlar vermişlerdi. KDP lideri Mesut Barzani: *"Ben, burada Irak'ın*

⁵⁷⁸ Bengio, MECS, 1998, syf: 301.

⁵⁷⁹ Abdullah Bozkurt, "K. Irak İçin Ankara Süreci Canlandırıldı", Zaman, 19 Eylül 1998.

⁵⁸⁰ "Announcement of Agreement between PUK and KDP...", <http://www.mtholyoke.edu/%7Ejlshepe/pol116.html>

birliğine olan bağlılığımızı ifade etmek istiyorum. Bizim yaptığımız bölgedeki hiçbir devletin çıkarlarının aleyhine değildir. Bizim yaptığımız mevcut sorunları çözmektir.” demişti. KYB lideri Celal Talabani de benzer sözler söylemişti: *“Bizim halkımız, birleşik, demokratik, federal bir Irak istemektedir. Bu bizim için ayrılıkçı bir güç olmadığımızı göstermek için bir fırsattır. Biz Irak’ın mili birliğini güçlendirmek için varız. Biz bölgedeki hiçbir devletle çalışmıyoruz. Tam tersine biz tüm komşularımızın çıkarına olacak şekilde bölgede barış ve istikrar istiyoruz.”* Fakat Celal Talabani, konuşmasında KDP lideri Mesut Barzani’den farklı olarak demokratik, ‘federal’ Irak’a da vurgu yapmıştı. Talabani’nin federalizme vurgu yapmasına rağmen, ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright, Irak’ın geleceği konusundaki ABD istekleri konusunda “demokratik ve çoğulcu bir Irak” gibi genel bir tanımlama ile ‘federalizm’ konusunda herhangi bir söz söylememişti.⁵⁸¹ Albright, genel bir tanımlama Türkiye’yi de Kürtleri de kızdırmaktan kaçınmak istemişti.

Toplantılar neticesinde Washington Anlaşması, bölgeden Türkiye’ye yönelik hiçbir saldırgan, terörist eyleme ya da faaliyetlere izin verilmemesini karara bağlamıştı. Anlaşmaya, Kuzey Irak’ın PKK için ‘güvenli toprak olmaktan çıkarılması’ maddesi de konulmuştu.⁵⁸² Barzani bu konudaki tavrını doğrudan PKK’yı hedef alarak, Talabani ise isim vermeden ortaya koymuştu. Barzani, anlaşma sonrası yaptığı açıklamada, *“PKK, bizim bölgelerimizde hiçbir üs sahibi olamaz ve bu da mutabakatta yer alıyor. KYB ile bu konuda anlaşmaya vardık”* diye konuşmuş; Talabani de, *“Kimden ve hangi gruptan gelirse gelsin, Türkiye’nin sınırlarına yönelik ihlallerin olmaması konusunda kararlıyız”* demişti. Amerikalılar da onların bu tutumunu onaylamakta idiler. ABD’li üst düzey bir yetkili basına yaptığı açıklamada, Barzani ve Talabani arasında varılan mutabakat ile Türkiye’nin sınır güvenliğinin göz önünde bulundurulduğunu özellikle vurgulayarak, *“Her iki Kürt lider de Türkiye’nin ve sınırlarının güvenliğini destekliyorlar... Bölgede sınır ihlalleri olmayacaktır, bu konuda anlaştılar. Burada özel olarak hedef alınan unsur terörist PKK’dır. PKK’nın bu mutabakattan pek hoşlanacağını sanmam. Her iki lider, sınırlarda güvenlik ile bölgenin istikrara kavuşturulmasını istiyorlar”* demişti. Yetkili daha sonra Türkiye’nin hassas olduğu diğer bir konu olan Irak’ın toprak bütünlüğü konusuna da değinmişti. Her iki liderin Irak’ın toprak bütünlüğünü desteklediklerini kaydeden Amerikalı yetkili, Kuzey Irak halkının geleceğinin, Irak’ın

⁵⁸¹ “Announcement of Agreement between PUK and KDP...”

⁵⁸² ‘Amaç Batı’ya Ders Vermek’, **Radikal**, 29 Eylül 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/09/29/dis/am.html> 21 Temmuz 2003.

bütünlüğü içinde olduğunu ve Barzani ile Talabani'nin bunu kabul ettiğini vurgulamıştı. ABD'li yetkili bölgesel mekanizmaların işleyişinde, Türkmenler ve diğer azınlıkların aktif rol oynamayı sürdüreceklerini de sözlerine eklemişti.⁵⁸³

Bu açıklamalardan, uzlaşma görüşmelerinin Ankara'da da devam edecek olmasından⁵⁸⁴ ve anlaşmanın PKK ile ilgili maddelerinden dolayı Türkiye basınının incelenen üç gazetesinde Washington Anlaşması coşkuyla karşılanmış ve Ankara sürecinin devamı olarak görülmüştü. Mesela 19 Eylül 1998 günü Radikal gazetesine göre *"Bu anlaşmayla Kuzey Irak'ta barışın sağlanmasını öngören Ankara Süreci yeniden yürürlüğe girdi... Gözlemciler, Washington'da varılan anlaşmayı 'Ankara Süreci'nin yeniden canlandırılması' diye nitelerken,..."*⁵⁸⁵ Aynı tarihli Milliyet ve Zaman gazeteleri de benzer ifadeler kullanmışlardı.

Türkiye, yukarıda da ifade edildiği gibi iki Kürt örgütünün kalıcı barış sağlamasına destek vermekle bölgede ortaya çıkacak yeni otoritenin PKK hareketinin faaliyetlerini engelleyeceğini düşünmekteydi. Bu nedenle Türkiye, Kuzey Irak'taki otorite boşluğunun dolması için iki liderin barışmasına destek vermişti. Lakin Türkiye bu barışma neticesi bölgede ortaya çıkacak Bağdat'tan bağımsız yönetime ve bu yönetim için seçimlere gidilmesi girişimine soğuk bakıyor, kurulursa bile bu yönetimin geçici olması gerektiğini düşünüyordu.⁵⁸⁶ Ama Türkiye, bir nevi hayal kırıklığına uğramıştı. Taha Akyol, duyulan hayal kırıklığını şu cümlelerle ifade etmekteydi: *"Türkiye de Kuzey Irak'ta istikrarın sağlanması ve PKK'ya karşı bir güç oluşturulması için iki Kürt lideri Barzani ve Talabani'nin anlaşmaları için gayret etmişti ama sonuç meydana..."*⁵⁸⁷

Türkiye'de bazı kesimler Washington'daki buluşmanın kararlaştırıldığı Temmuz ayından itibaren bölgede ortaya çıkacak Bağdat'tan bağımsız yönetim konusunda endişelerini dile getiriyorlardı. Temmuz ayında Star Gazetesi ismini açıklamadığı bir uzmanın ağzından, Kuzey Irak'ta yeni bir bağımsız varlık oluşturmak için bir girişim olduğunu yazmıştı. Uzmana göre Kuzey Irak'ta bir toplantı sırasında tüm ilgili taraflar bu konularda bir anlaşmaya varabilirlerdi ve sonuç bölgede yerleşik ABD kara askeri

583 "PKK'ya Karşı İttifak", **Radikal**, 19 Eylül 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/09/19/dis/01pkk.html> 21 Temmuz 2003.

584 "KDP ve KYB arasındaki temasların, Ankara dahil düzenli olarak sürdürüleceği de bildirildi. Barzani ve Talabani arasında uzlaşmaya varılmasıyla, Ankara Süreci de yeniden canlandırılmış oldu." Yasemin Çongar, "K. Irak'a Bölgesel Meclis", **Milliyet**, 19 Eylül 1998, <http://www.milliyet.com.tr/1998/09/19/index.html> 21 Temmuz 2003.

585 "PKK'ya Karşı İttifak", **Radikal**, 19 Eylül 1998.

586 "Ankara Cautious On New Accord Between Kurd Leaders", **Turkish Daily News Online**, 19 Eylül 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_19_98/for.htm 11.Eylül.2003.

587 Taha Akyol, "Kürt Hükümeti", **Milliyet**, 23 Aralık 1999.

gücünün şemsiyesi altında federal bir devletin kurulmasına doğru ilk adımın başarıyla atılması olacaktı. Kuzey Irak'ta bir Kürt federal devleti ise tüm bölgede bir şoka neden olacaktı.⁵⁸⁸ ABD'nin Saddam Hüseyin'i devirmek için kuzeyde Bağdat'tan bağımsız bir otorite yaratma planının Türkiye açısından bu gibi nedenlerle 'sakıncalı' sonuçlar doğuracağı düşünüldüğünden Türkiye bu konuda ABD ile görüş ayrılığına düşmüştü. Türkiye'ye göre, "Bu planla Saddam Hüseyin devrilmez, sadece Kuzey Irak'ta ayrı bir yapılanma oluşur"du ve bu nedenle söz konusu plan benimsenemezdi. Ankara Süreci'nin canlandırılmasını isteyen Türkiye, iki tarafın zaten çatışmadığını, bu ortamda Barzani'nin güçlerini PKK ile mücadeleye ayırabildiğini vurgulamıştı. Bazı Türkiyeli diplomatlara göre, uzun süreden beri ciddi bir girişimi olmayan ABD, biraz geri planda kaldığını hissetmiş ve bunu değiştirmek için Kongre'den de para çıkarmıştı.⁵⁸⁹ İki Kürt liderin Washington'da bir araya getirilmesi de bu yeniden aktif olma çabasının bir sonucu idi. Washington Anlaşması'nın tarafları her ne kadar Türkiye'yi dışarıda bırakmak gibi bir niyetleri olmadığını söylemekte iseler de fiili durumda Türkiye, kendisini sürecin dışında hissetmişti.

Türkiye'nin Washington Anlaşması'nda en çok karşı çıktığı nokta Irak'ın geleceği için bir federasyonu öngörmüş olması idi. Türkiye'ye göre bu anlaşma Irak'ın bölünmesi sürecini hızlandırmayı amaçlıyordu. Federalizm de parçalanma yolundaki bir duraktı.⁵⁹⁰ Türkiye anlaşmada federasyondan bahsedilmesini kendisine dayatılmış bir oldubitti olarak görmüş ve tepkisini 26 Eylül 1998'de Bağdat ile diplomatik ilişkilerini 'geliştirmeye', 'büyükkelçilik düzeyine çıkarmaya' karar vererek göstermişti.

Türkiye'nin Washington Anlaşması hakkındaki görüşünü dönemin Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit ifade etmişti. Ecevit basına verdiği yazılı açıklamada Washington'da, Mesud Barzani ile Celal Talabani arasında imzalanan anlaşmanın Ankara'yı devreden çıkardığını da belirtip şu görüşleri dile getirmişti: *"Şimdilik geçici bir hükümetten ve parlamentodan söz edilmekle birlikte, ikinci aşama olarak kalıcı bir düzenlemenin amaçlandığı, böylelikle federasyonun bir oldubittiye getirilmek istendiği anlaşılmaktadır. Yine ortak bildiride Kuzey Irak'taki seçimlerle ve yönetimle ilgili çalışmaların bundan böyle Londra'da yürütüleceği, Türkiye'de ise ağırlıklı olarak güvenlikle ilgili görüşmeler yapılabileceği vurgulanmaktadır. Böylece Ankara süreci*

588 "Report: A Secret US Plan in Northern Iraq", 28 Temmuz 1999, Star Gazetesinden aktaran, <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/990728/FP.html> 14 Mart 2002.

589 "ABD'den Sakıncalı Kürt Planı", **Radikal**, 12 Eylül 1998; <http://www.radikal.com.tr/1998/09/12/dis/05abdden.html> 21. Tem.2003.

590 "Turkey Snubs U.S Over Iraqi Kurds", **BBC World Service**, <http://news6.thdo.bbc.co.uk/hi/english/world/europe/newsid%5F180000/180810.stm> 6 Haziran 2002.

devre dışı bırakılmış olacaktır." Türkiye'nin bu tutum değişikliğini onaylamasının mümkün olmadığını belirten Ecevit, bildiride yer alan bazı ifadelerden, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin yaptığı sınır ötesi operasyonlara bile karşı çıkılabileceği izlenimi verildiğini de vurgulamıştı. Ecevit, Irak yönetimi ile ilişkilerinin artırılabileceğini, Irak ve Türkiye'nin karşılıklı büyükelçi atayacağını açıklamıştı.⁵⁹¹

Ecevit'in açıkça ifade ettiği gibi, kendisini sürecin dışına itilmiş hisseden, Türkiye'nin Irak'a büyükelçi ataması, Barzani ile Talabani'nin anlaşmasından duyduğu rahatsızlıktan kaynaklanıyordu. Türkiye, 1992'den beri büyükelçilik düzeyinde temsil edilmediği Bağdat'a atama yaparak,⁵⁹² Kuzey Irak'taki gelişmeleri destekleyen ve halihazırda Irak ile 'Çöl Tilkisi Operasyonu' nedeniyle sıcak çatışma içinde olan ABD'ye gözdağı vermek istemişti. Türkiye, bu kararının gerekçesini diplomatik usullerle, gerçek nedeni dışında bir başka nedenle (İktisadi ilişkileri geliştirmek gibi), açıklamaya dahi çalışmamış; Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit *"bu heyecan verici hareketin Irak'ın de facto bölünmesini sürdürmeyi amaçlayan süreci hızlandıran"* iki Kürt grup arasındaki anlaşmaya karşılık olduğunu söyleyerek, Türkiye'nin kararının nedenini doğrudan söylemişti.⁵⁹³

Türkiye'nin, anlaşmayı, ABD ve Britanya'nın Kuzey Irak'ta federal değil de 'bağımsız bir Kürt devleti' kurulması yolundaki planlarından şüphelenmesi yüzünden istemediği de öne sürülmüştü.⁵⁹⁴

Türkiye'de Washington Anlaşması'na karşı çıkan kesimlerin en çok üzerinde durduğu nokta da zaten Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulmakta olduğu, Washington Anlaşması ile bu yolda önemli bir adım atılmış olduğu idi. Bu kesiminin belirgin isimlerinden Profesör Hasan Köni, anlaşmadan birkaç ay sonra Ankara'da, ITC temsilcilerinin de hazır bulunduğu bir panelde Kuzey Irak'ta bağımsız bir Kürt devleti için her türlü hazırlığın yapıldığını ve bu yeni devletin Irak'taki 2.5 milyon Türkmenin haklarını yerine getirmesini engellediğini söyleyecekti.⁵⁹⁵

İngiltere'de yayınlanan Independent gazetesinin muhabiri Robert Fisk de Abdullah Öcalan'ın yakalanması üzerine yazdığı bir yazıda bu konuya dikkat çekmekte

591 "K. Irak'ta Oldu Bittiye Hayır", **Radikal**, 27 Eylül 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/09/27/dis/k..html> 21 Temmuz 2003.

592 "Amaç Batı'ya Ders Vermek", **Radikal**, 29 Eylül 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/09/29/dis/am.html> 21 Temmuz 2003.

593 Barkey, "Koşulların Zorladığı İlişki...", syf:40, dipnot:20.

594 "Amaç Batı'ya Ders Vermek", **Radikal**, 29 Eylül 1998.

595 10 Ocak 1999'da Ankara'da düzenlenen bir panel. Nissman, "The Iraqi Turkomans..." Irak Türkmenlerinin sadece %5-10'u Kuzey Irak'ta Kürt bölgesinde yaşadığı halde Köni'nin 2,5 milyon Türkmenin hakkından bahsetmesi Türkmen haklarının, kurulacağı varsayılan Kürt devletinin engellenmesi için bir bahane olarak kullanılmasının bariz bir örneğidir.

ve Türkiye'nin korkularını bir nevi yerinde bulmaktadır: *"Türkiye'nin bu son ittifaktan rahatsız olmak için yeterli nedeni vardı. Eğer Barzani ve Talabani Kuzey Irak'ta cenin halinde dahi olsa bir Kürt devleti kurmayı başarırlarsa, Irak kadar Türkiye, Suriye ve İran'ı da kapsayan, daha büyük bir Kürt kimliği tehlikesi ortaya çıkabilecekti. Bu yüzden Türkler Washington'un son barış sürecinden endişeli idiler... Batı Avrupalı müttefikler 1.Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ni yenmek için Arap şeyhlerine bağımsızlık önermişlerdi. Şimdi neden Washington, Saddam'ı devirme karşılığında Kürtlere bağımsızlık önermiş olmasın ki?"*⁵⁹⁶

Netice itibariyle Türkiye'nin Washington Anlaşmasına karşı çıkmasının temelinde "bugün Kuzey Irak'ta, Irak Federal Birliği içinde olacağı varsayılarak kurulacak bir federatif yapı yarın bağımsız bir devlete dönüşebilir miydi?" korkusunun olduğu düşünülmekteydi. Ama aslında Türkiye'nin Kürt politikaları göz önüne alındığında Türkiye'nin asıl korktuğunun bağımsız bir Kürt devleti olmadığı söylenebilir. Türkiye'nin asıl korktuğu anlaşma sonrası Kuzey Irak'taki Kürt yönetimin güçlenmesi ve Saddam Hüseyin sonrası Irak'ta güçlü bir yerel özerklik veya federatif bir hak kazanması idi denebilir.

4.3.1.4 Washington Anlaşması Sonrası Bölgesel İttifakların Durumu

Washington Anlaşması'nın imzalandığı Eylül 1998'de Ortadoğu'da açıkça ittifaklardan, eksenlerden bahsediliyordu. Soğuk savaşın sona ermesinden sonra yeniden şekillenen ve gel-gitler yaşayan eksenler artık iyice belirginleşmiş, resmen 'ittifak' denilmese de, Balkanlar, Kafkasya ve İç Asya'yı etkileyen 'eksen'ler oluşmuştu.

Türkiye'nin çevresinde iki ana eksen vardı. Bir yanda Türkiye-İsrail-Ürdün ve biraz Mısır, diğer yanda Yunanistan-İran-Suriye ve Ermenistan vardı.⁵⁹⁷

Eylül 1998 başında Başbakan Mesut Yılmaz Ortadoğu gezisine çıkmış, bu gezi sırasında İsrail, Ürdün ve Filistin ile Türkiye arasında bazı ikili anlaşmalar imzalanmıştı. Yılmaz'ın üç günlük Ortadoğu ziyaretinde Türkiye-Ürdün-İsrail arasında adı konulmuş bir ittifaka ulaşılammıştı ancak; Türkiye-İsrail, Türkiye-Ürdün, Türkiye-Filistin anlaşmaları sayesinde adı konulmamış bir 'çok kapsamlı işbirliği şeması' belirlenmişti. Bu işbirliği şemasının, askeri eğitim anlaşmalarının yanı sıra tarım, serbest ticaret, teknoloji, ulaşım ve standardizasyon gibi alanlarda imzalanan 'simetrik'

⁵⁹⁶ Robert Fisk, "Psychopathic Killer Who is Great Hope of a Nation", *Independent*, 17 Mart 1999, http://news.independent.co.uk/world/middle_east/story.jsp?story=19274 6 Mart 2003.

⁵⁹⁷ "Bölgede Yeni Denge", *Radikal*, 10 Eylül 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/09/10/anasayfa/bol.html> 21 Temmuz 2003.

anlaşmalarla gerçekleştirileceği varsayılmaktaydı. Anlaşmaların ve ortak girişimlerin hedefi ise askeri ve ekonomik açıdan her türlü tehdidi savuşturacak kapasitede gelişmiş üç ülke yaratmak şeklinde belirlenmişti. Mısır bu anlaşmalar ile çizilen şemaya yakın dururken; bir önceki yıl gözlemci olarak katılmakla yetinen Ürdün ise Türkiye, İsrail ve ABD'nin ortak tatbikatına katılmaya karar vermişti. Ürdün'ü, tatbikata aktif olarak katılmaya Başbakan Yılmaz'ın ikna ettiği belirtiliyordu. Yalnız kamuoyu tepkisinden çekinildiği için tatbikat ya gizlenmeye çalışılıyor ya da kısmen kabul ediliyordu. Türkiye Dışişleri Sözcüsü Necati Utan, İsrail ile ortak hava tatbikatını yalanlayıp, deniz tatbikatının yapılabileceğini söylerken,⁵⁹⁸ bir TSK yetkilisi Türkiye'nin İsrail'e bir düzine kadar uçak göndereceğini açıklamıştı. Mesut Yılmaz ise 8 Eylül'de kası ayında bazı deniz manevraları yapılacağını açıklamıştı.⁵⁹⁹ İsrail'in Ankara Büyükelçiliği her iki tatbikatı da yalanlamıştı. Açıklamalardaki karışıklardan görüleceği üzere olayın gerçek mahiyetinin ne olduğu konusunda tam bir belirsiz vardı.

Normal şartlar altında herhangi bir üç ülkenin '*her tehdidi savuşturacak kapasiteye gelebilmesi*' ancak ülkeler arası ittifak ile mümkün olabilirdi. Bu ifade İsrail, Ürdün ve Türkiye arasında adı konmamış bir ittifakın hedeflendiğini gösteriyordu. Fakat Türkiye bunun bölgesel barış gerçekleşmeden başarılamayacağını da farkında idi. Mesut Yılmaz, Ürdün'den ayrılmadan önce Türkiye-İsrail askeri işbirliğinin bölgesel bir pakta dönüşmesinin ancak Ortadoğu'da barışa ulaşıldıktan sonra mümkün olabileceğini açıklamıştı.⁶⁰⁰

Türkiye, İsrail ve Ürdün arasında, ekonomik ve askeri alandaki ikili anlaşmalarla oluşturulan kapsamlı işbirliği şemasına göre İsrail, Ceyhan'a getirilecek Türkmen doğalgazının yarısını alacaktı. Petrol ihtiyacını ileriki yıllarda Ceyhan'a gelecek petrolden karşılayabileceğini düşünen İsrail, Türkmenistan'dan alacağı doğalgazın da Ceyhan üzerinden getirilmesini isterken; Türkiye'den İsrail'e, oradan da Ürdün'e boruyla su taşınmasını öngören 'Barış Suyu' projesinin de canlandırılması ile Türkiye'nin, İsrail'in ve Ürdün'ün ABD'yle kurduğu serbest ticaret bölgelerinden yararlanabilmesi ve ABD'ye kotasız, vergisiz mal satabilmesi kararlaştırılmıştı.⁶⁰¹

598 "İttifakın Adı Yok", **Radikal**, 10 Eylül 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/09/10/dis/03itti.html> 21 Temmuz 2003.

599 Alparslan Esmer, "Turkey Confirms New Joint Air Maneuvers With Israel", **Turkish Daily News**, 10 Eylül 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_10_98/for.htm 11.Eylül.2003.

600 "Yılmaz: 'Peace is Precondition For Regional Alliance' ", **Turkish Daily News**, 8 Eylül 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_08_98/for.htm 11.Eylül.2003.

601 "İttifakın Adı Yok", **Radikal**, 10 Eylül 1998.

Türkiye ile Ürdün, ABD'nin de katılımıyla Akabe Körfezi'nde Mart 1999'da bir tatbikat yapma kararı almışlardı. Türkiye-İsrail ve Türkiye-Ürdün askeri işbirliği çerçevesinde uzun menzilli füzelere karşı ortak hareket de dahil edilmişti. Bu ortaklığın hedefinin Irak ve İran'ın elindeki uzun menzilli füzeler olduğu açıktı. Öte yandan bu eksene yakın duran Mısır, İsrail ve Türkiye tarafından gerçekleştirilecek herhangi bir askeri tatbikata katılmayacağını açıklamıştı. Mısır Dışişleri Bakanı Amr Musa, herhangi bir tatbikat yapılmasının 'bölge için olumsuz' olacağını açıklamıştı.⁶⁰² Mısır bir yandan gelişmekte olan bu eksenle ilişki içindeyken diğer yandan Arap dünyasının geri kalanı ile de ilişki içinde idi ve Ortadoğu'da liderlik gibi bir iddiası vardı ve özellikle İsrail ile ilişkilerinde bu konuya çok dikkat ediyordu.

Diğer ekseninde Suriye, İran, Yunanistan ve Ermenistan vardı. Bu ülkelerden özellikle Suriye ile Türkiye'nin ilişkileri PKK'nın Suriye'deki faaliyetleri nedeniyle gergindi. Başbakan Mesut Yılmaz, İsrail gezisi sırasında Suriye'yi eleştirmişti. Herkes, İsrail ile Filistin uzlaşırsa Suriye'nin yalnız kalacağını, İsrail ile Türkiye arasında sıkışacağını düşünüyordu. Suriye de zaten şimdiden kendisini Türkiye ile İsrail ve Ürdün arasında kurulacak askeri-diplomatik-ekonomik ilişki karşısında sıkışmış hissetmekteydi.⁶⁰³

Bu dönemde İran'ın PKK ile KDP ve İran-KDP karşıtı bir işbirliğine gittiğine dair haberler de Türkiye basınında çıkmıştı. İran gizli istihbarat teşkilatı SAVAMA üyeleri ile PKK'lıların 7 Temmuz 1998'de Kuzey Irak'ta bir PKK kampında buluşarak bu işbirliğinin altı yapısını oluşturmaya çalıştıkları iddia edilmişti. Ayrıca İran-KDP ile PKK'nın ilişkilerinin de gergin olduğu belirtilmekteydi.⁶⁰⁴ Bu haberlere göre PKK, İran'ın isteği üzerine birkaç İran-KDP mensubunu öldürmüştü.⁶⁰⁵

Türkiye, İsrail ve Ürdün arasında gelişen ilişkilere karşılık İran, Yunanistan ve Ermenistan'ın dışişleri bakanları da Mesut Yılmaz'ın İsrail'de olduğu bir tarihte, 9 Eylül 1998'de Tahran'da bir araya gelmişti. Toplantıya, Yunanistan Dışişleri Bakanı Teodoros Pangalos, İran Dışişleri Bakanı Kemal Harrazi ile Ermenistan Dışişleri Bakanı Okasyan katılmıştı. Zirve basında Türk-İsrail eksenine karşı Yunanistan-İran-Ermenistan ittifakı havasında yansıtılmıştı. Suriye'nin ise zirveye katılmamış ancak yakından izlemişti. Toplantıda Pangalos, Harrazi ve Okasyan Türkiye-İsrail işbirliğini eleştirmişti. Yunan

602 "İttifakın Adı Yok", *Radikal*, 10 Eylül 1998.

603 "İttifakın Adı Yok", *Radikal*, 10 Eylül 1998.

604 "Iran Sides With PKK Against KDP", *Turkish Daily News*, 23 Temmuz 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/07_23_98/for.htm 10 Eylül 2003.

605 İlnur Çevik, "Turkish-Iranian Ties Moving Ahead Despite Military Reservations", *Turkish Daily News*, 27 Temmuz 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/07_27_98/for.htm 10 Eylül 2003.

Dışışleri Bakanı Teodoros Pangalos, *"Ben ve iki meslektaşımın ciddi çekinceleri var. Türkiye ve İsrail, BM Güvenlik Konseyi'nin kararlarına riayet etmeyen iki ülkedir. Devletler hukukunu çiğneyen iki ülkenin işbirliğinin nasıl bölgenin hayrına olacağını anlayamıyorum"* diyerek Türkiye-İsrail yakınlaşmasına tepkisini dile getirirken; İran Dışışleri Bakanı Kemal Harazi, Türkiye-İsrail askeri işbirliği anlaşmasının, Türkiye ile aralarında ciddi bir ayrılık yarattığını söylemişti. Görüşmelerin somut sonuçları ise kültür, telif hakları ve doğal felaketlere karşı işbirliği yapılmasını öngören bir anlaşmanın imzalanması ile sınırlı kalmış, askeri ve ekonomik anlamda ciddi adımlar atılmamış,⁶⁰⁶ fakat buna rağmen İran basını bu görüşmelerin içeriğini Türkiye ve İsrail'e karşı savunma ittifakı olarak değerlendirmişti. Kahire kaynaklı bir rapora göre de, Mısır ve İran Dışışleri Bakanları yakın dönemde bu yönde yeni bir anlaşma için bir araya geleceklerdi.⁶⁰⁷

Talabani, Washington görüşmeleri için ABD'ye gitmeden önce Türkiye'ye üst düzey bir KYB heyeti göndermiş ancak ziyaret, Yunanistan Dışışleri Bakanı Teodoros Pangalos'un, Talabani ile İran'da bir araya gelmesinin ardından, *"Talabani, Kuzey Irak ve Türk topraklarının bir bölümünü kapsayan bir Kürt özerk bölgesi için Yunanistan'dan destek istedi"* şeklindeki açıklaması nedeniyle soğuk geçmişti. Talabani'nin gönderdiği KYB heyeti, Türkiyeli yetkililere bu tür bir açıklama için "mümkün değil" demişlerdi ama Türkiye ikna olmamış, heyete Talabani-Pangalos görüşmesinden duyduğu rahatsızlığı iletti.⁶⁰⁸ Talabani, Türkiye'yi ikna çabaları çerçevesinde daha sonra bizzat iddiaları reddetmiş ve kendisine bu konuda sorulan soruya şöyle cevap vermişti: *"Hayır, ben Türkiye'nin herhangi bir parçasını kast etmedim. Ben dedim ki, sizin birleşik bir Irak içinde Kürt sorununa çözümümüz federal bir çözümdür. Türkiye ve ya Türkiye'nin bazı bölgeleri ile bir ilgisi yoktur. Türkiye 'de veya bir bölgesinde federasyon ile ilgili bir şey konuşulmadı."*⁶⁰⁹

Türkiye-İsrail-Ürdün ve İran-Ermenistan-Yunanistan görüşmelerinden bir hafta sonra gerçekleşen Washington görüşmeleri sırasında ABD'nin, KYB ve KDP'ye Kuzey Irak'ta ne Irak ne de İran'ı etkin olarak görmek istemediğini ilettiği ve her iki partiyi bu konuda uyardığı belirtilmişti. ABD, karşı eksende yer alan İran'ın ve yok etmek istediği

606 *"Tahran'da Üçlü Zirve"*, **Radikal**, 10 Eylül 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/09/10/dis/04tahranda.html> 21 Temmuz 2003.

607 Yavuz Gökalep Yıldız, "Orta Doğu'da Güç Dengesi ve Yeni Stratejik Tercihler", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Ocak 2000, syf:45, dipnot:18.

608 *"Talabani'nin 'İşgal' Suçlaması"*, **Radikal**, 11 Eylül 1998 <http://www.radikal.com.tr/1998/09/11/dis/04tal.html> 21 Temmuz 2003.

609 Harun Kazaz, *"Talabani Categorically Denies Pangalos Statements"*, **Turkish Daily News**, 16 Eylül 1998, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/09_16_98/for.htm 11.Eylül.2003.

Saddam Hüseyin rejiminin kendi bölgesi olarak gördüğü bir yerde etkinlik göstermesini istemiyordu. Ama ABD'nin Kuzey Irak'ta çok da fazla seçeneği yoktu. Kürt zirvesini değerlendiren New York Times gazetesi de bu konuya değinerek, ABD'nin Bağdat ile anlaştığı için "hain" olarak ilan ettiği Barzani ile tekrar masaya oturmasını *"Amerikan Hükümetinin önünde ne kadar az seçenek olduğunu gösterdiğini"* yazmıştı.⁶¹⁰

Washington Anlaşması görüşmelerinin diğer bir ilginç yanı da toplantının imza gününün Arap Birliği'nin Kahire'deki toplantısı ile aynı güne denk gelmesi ya da getirilmesi idi. Arap Birliği'ne üye 22 ülkenin Dışişleri Bakanları, Mısır'ın başkenti Kahire'de iki günlük toplantı için 17 Eylül 1998'de bir araya gelmişti. Toplantıda Türkiye, İsrail ile ilişkilerinden dolayı hedef alınmış, Arap Birliği Genel Sekreteri İsmet Abdülmecit, oturumun açılışında yaptığı konuşmada Türkiye ile İsrail arasındaki askeri eğitim işbirliğini eleştirerek, *"İsrail'in Türkiye ile gelişen askeri ilişkisinin, Arap ulusal çıkarlarını tehlikeye soktuğunu"* belirtmişti. Abdülmecit, Türkiye'ye, İsrail ile ilişkilerini yeniden gözden geçirme çağrısında bulunduklarını söylemişti. Toplantıda Suriye Dışişleri Bakanı Faruk El-Şara da, Türkiye ile İsrail arasındaki askeri eğitim işbirliğini eleştirerek, *"bunun bölge barışına engel olduğunu... bölgenin ihtiyacının İsrail ile Türkiye arasında bir birlik oluşturulması değil, adil ve kapsamlı bir barış"* olduğunu söylemişti.⁶¹¹ Toplantıda her ne kadar Suriye'nin istediği gibi Türkiye, İsrail ile ilişkilerinden dolayı eleştirilmişse de, Suriye de eleştirilerden payını almıştı. Türkiye'ye yakın duran Filistin, Ürdün ve Umman gizli oturumda Türkiye'nin İsrail'le işbirliği yapmasının Suriye'nin PKK'ya verdiği desteğe bir tepki olduğunu söylemişler, Suriye'nin PKK'ya desteğini kesmesini de istemişlerdi.

Bu eleştiriler karşısında Suriye Dışişleri Bakanı Faruk El-Şara, Suriye'nin, Türkiye'ye yönelik terör eylemlerinde bulunan PKK ile mücadeleye başladığını ve bazı militanlar ile örgütle bağlantısı olan kişilerin tutuklandığını söylemişti. Suriye Dışişleri Bakanı Şara'nın, Lübnan Dışişleri Bakanı Fares Boez'le birlikte ortaklaşa hazırladıkları ve Türkiye'nin ağır bir dille kınanmasını öngören bir karar tasarısı diğer Arap ülkeleri tarafından kabul edilmemişti. Başta Filistin Lideri Yasir Arafat olmak üzere Ürdün ve Umman, Suriye'nin kabul ettirmeye çalıştığı Türkiye'nin kınanmasına ilişkin karar tasarısına karşı çıkmışlardı.⁶¹²

610 Abdullah Bozkurt, "K. Irak İçin Ankara Süreci Canlandırıldı", *Zaman*, 19 Eylül 1998.

611 "Araplar Homurdanıyor", *Milliyet*, 17 Eylül 1998, <http://www.milliyet.com.tr/1998/09/17/index.html> 21 Temmuz 2003.

612 Vahap Yazaroğlu, "Suriye'yi Yıkan Cephe", *Milliyet*, 19 Eylül 1998, <http://www.milliyet.com.tr/1998/09/19/index.html> 21 Tem.2003.

Türkiye-İsrail ilişkileri tüm eleştirilere karşın özellikle askeri alanda hızlı bir şekilde gelişmeye devam etmişti. 24 Eylül 1998'de Türkiye ile İsrail arasında, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin, 48 adet F-5 eğitim uçağının modernizasyonuna ilişkin yeni bir anlaşma imzalanmıştı. Daha önceden Türkiye ile İsrail, geniş kapsamlı bir askeri işbirliği anlaşması çerçevesinde, Türk Hava Kuvvetlerine ait 54 adet F-4E Fantom savaş uçağının modernize edilmesini öngören 630 milyon dolarlık bir anlaşma da imzalamışlardı.⁶¹³

Böylece Ortadoğu'da tarihi-medeni ilişkilere göre şekillenmiş bir rekabet başlamıştı. Bir tarafta Türkiye, Azerbaycan, İsrail ve Ürdün ve bu eksene yakın duran KDP; diğer tarafta Suriye, Irak, Yunanistan, Ermenistan, PKK ve bir noktaya kadar KYB.

Yıl sonunda 29 Aralık 1999'da Milliyet'ten Şahin Alpay'a konuşan, İsrail'in Jerusalem Post Gazetesi yöneticisi David Makovsky: "İsrail-Türkiye dostluğu, bölgede her türden yeni düzenlemenin köşetaşı olacaktır" diyerek bu eksenleşmenin Türkiye-İsrail ilişkileri çevresinde şekillendiğini ve şekilleneceğini söylemişti. Bu ilişkiyi onaylayıp Türkiye ve İsrail'e yaklaşan ülkeler ve bu ilişkiye karşı çıkıp kendi aralarında yakınlaşmaya çalışan diğer ülkeler.

Irak Hükümeti ile Kürtler Arasındaki Görüşmeler

Kürtler ile Bağdat arasındaki görüşmeler her şeye rağmen sürüyordu. Temmuz 1999'da Celal Talabani, Irak'ın eski Ankara Büyükelçisi ve Cihaz El-Muhaberat El-A'mm⁶¹⁴ başkanı olan Rafih Mijvel Daham El-Tikriti ile Süleymaniye'de 5 gün süreyle görüşmüştü.⁶¹⁵

Demek ki Albright, Kürtleri yeterince ikna edememişti. Kürtler hâlâ 'ya Saddam bir gün geri gelirse' ihtiyatını elden bırakmıyorlardı.

Türkiye'nin Washington Anlaşması sonrası politikası şöyle özetlenebilir. Türkiye'nin Kürt politikasının dış boyutu, K. Irak'ta (federe de olsa) bir Kürt devletinin ortaya çıkmasının önlenmesi olduğu için Türkiye, Barzani ile Talabani'nin bir araya gelmemelerine dikkat ederken; her biriyle çeşitli sorunları olan komşuları Suriye, İran ve Irak'a karşı, başta ABD olmak üzere bölge dışı ülkeler ve İsrail ile işbirliği yapıyordu. Ama Kürt devleti kurdurma peşinde olduklarından kuşkulandığı ABD ve

613 "İsrail'le Askeri Anlaşma", Milliyet, 26 Eylül 1998 <http://www.milliyet.com.tr/1998/09/26/index.html> 21.Tem.2003.

614 Cihaz El-Muhaberat El-A'mm: Irak Dış İstihbarat Örgütü.

615 Rafih Mijvel Daham El-Tikriti, Ekim 1999'da MİT ajanı olduğu iddiasına muhatap olmasının ardından, resmi açıklamaya göre bir kalp krizi sonucu hayatını kaybetti. Över, "İrak'ta Bütünleşmeye Doğru", syf:154.

diğer bölge dışı ülkelere karşı da bir yanda Suriye ve İran, öte yanda Saddam Hüseyin ve Barzani ile işbirliğine dayalı, "çok ayaklı" bir politika izliyordu. Tabii, bu "çok ayaklı" politikada ayaklar bazen birbirine dolanıyordu.⁶¹⁶

4.3.1.5 Eylül 1998, ABD-Irak Gerginliği ve Çöl Tilkisi Operasyonu

ABD ile Irak arasındaki ilişkiler her zamankinden daha gergin bir hal almaya başlamıştı. ABD'nin Kürtlere ilgisini arttırmasının nedenlerinden biri de zaten Irak'a karşı yapacağı bir harekâta Kürtlere ihtiyaç duyacak olması idi.

Irak ile BM arasında denetçiler krizi 13 Ocak 1998'de Irak, silah denetçilerini engellediğinde başlamıştı. Irak, başkanlık saraylarının denetlenmesine izin vermeyeceğini açıklamış, BM Genel Sekreteri Kofi Annan, sorunun çözümü için Bağdat'ta Saddam Hüseyin'le görüşmüştü. Nihayetinde Irak'la BM arasında anlaşma imzalanınca; ABD, Saddam Hüseyin'e saldırma fikrinden vazgeçmek zorunda kalmıştı.

Fakat Ağustosta kriz tekrar tırmanmıştı. 5 Ağustos 1998'de Irak, UNSCOM'la işbirliğini dondurma kararı alınca, Güvenlik Konseyi de, yaptırımların gözden geçirilmesi konusunu askıya almıştı.⁶¹⁷ ABD, Irak'ın tüm BM Güvenlik Konseyi kararlarına uyması gerektiğini düşünüyordu bu nedenle her BM-Irak gerginliği ABD'ye Irak'a karşı harekât için aradığı fırsatı sağlıyordu.

Eylül ayında ABD-Irak gerginliği daha da artmıştı. Washington'da Kürtler ile ABD'liler arasında görüşmeler sürerken Irak, BM Güvenlik Konseyi'nin "Irak'ın BM kararlarına uymasına dair gözden geçirme raporları"nın askıya alınmasına dair kararına karşılık, BM'yi silah denetçileri ile tüm işbirliğini kesmekle tehdit etmişti.⁶¹⁸ ABD, Irak'ın açıklamalarına 16-19 Eylül 1998'de "Çöl Tilkisi Operasyonu" adlı bir operasyonla Irak'a karşılık vermiş ve Irak'taki 100 hedefe saldırmıştı.⁶¹⁹

31 Ekim 1998'de ABD Başkanı Bill Clinton, Kongrenin kabul ettiği "Irak'ı Kurtarma Yasası 1998" adlı yasayı onaylamıştı. Yasa, Saddam Hüseyin rejiminin devrilmesini, Irak'ta demokratik teamüllere uygun bir hükümetin kurulmasını, daha sonra Irak halkına geniş çapta yardım yapılmasını, bu amaçları gerçekleştirmek isteyen Iraklı Muhaliflere faaliyetlerinde harcamak üzere 97 Milyon dolar yardım yapılmasını

616 Şahin Alpay, "Niçin şimdi?", *Milliyet*, 13 Ekim 1998, <http://www.milliyet.com.tr/1998/10/13/index.html> 21 Temmuz 2003.

617 "ABD 'Göstere Göstere' Vurdu", *Radikal*, 1 Ocak 1999, <http://www.radikal.com.tr/1999/01/01/dis/abd.html> 21. Tem.2003.

618 "Announcement of Agreement between PUK and KDP...", <http://www.mtholyoke.edu/%7Ejlsuape/pol116.html>

619 Rupert Cornwell, "A Pointless Little War That No One Is Winning", *Independent*, 7 Aralık 1999, <http://www.independent.co.uk> 29 Mayıs 2002.

ve yardımlardan yararlanacak Iraklı Muhalif Grupların belirlenmesini idareden talep etmekteydi. Yardımların kullanılması ve muhalefeti bir araya getirmek için üst düzey bir diplomat olan Frank Ricciardone⁶²⁰ koordinatör olarak atanmıştı. Bu yasa ile birlikte, Irak Ulusal Kongresi "IUK" Başkanı tarafından hazırlanan Değişim Projesi de kongre tarafından benimsenmişti.⁶²¹ Irak tepki olarak aynı gün UNSCOM ile işbirliğine son vermişti.⁶²²

ABD, Kasım ve Aralıkta da Irak'ı vurmaya devam etmişti. Aralık 1998'de ABD, Baas rejiminin en temel kurumlarını vurmuştu.⁶²³ "Çöl Tilkisi" operasyonunun bir parçası olan saldırıya o sıralarda başı stajyeri Monica Lewinsky skandalı ile dertte olan Bill Clinton'a atfen Iraklılar "Monika Operasyonu" adını vermişlerdi.⁶²⁴ Harekâtın ABD Başkanı Bill Clinton'un, Monika skandalı nedeniyle, azil oylamasından hemen önce gerçekleşmesi, ABD'nin gerçek amacı konusunda şüpheler uyandırmıştı. Clinton, UNSCOM Başkanı Richard Butler'ın Irak'ın BM kararlarına uyma konusunda 'başarısızlığını' gösteren raporunu hızlı bir şekilde değerlendirip, 'Çöl Tilkisi' operasyonunu başlatmıştı. İşin ilginç yanı Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı aynı günlerde Irak'ın tam işbirliği yaptığına dair bir rapor açıklamıştı. Lakin bu rapor, kamuoyuna pek yansıtılmamıştı.⁶²⁵

1998 yılı boyunca ABD ile sürtüşmelerinde Irak'ın elini kuvvetlendiren en önemli şey ABD'nin kararsız politikası olmuştu. Örneğin Kürtler, bir yandan ABD ile görüşürken diğer yandan ABD'ye tam olarak güvenemedikleri için Irak, İran ve Suriye gibi ABD'nin karşı çıktığı ülkelerle de görüşmelerini sürdürüyorlardı. ABD, Baas'ı nasıl devireceğine karar veremediği için, Baas iktidarı güçlenerek varlığını koruyordu.

620 Frank Ricciardone 1996'da CIA peşmergelerinin Irak'tan tahliyesini yönetmişti. "NHPeace Action Bullying Turkey into Undermining Iraq", 30 Temmuz 1999, <http://zoysia.uml.edu/archives/peace/0072.html> 21.Tem.2003.

621 "Irak'ın Genel ve Siyasi Durumu", <http://www.iraqiturkman.org.tr/siyasidurum.html> 15 Nisan 2003.

622 "ABD 'Göstere Göstere' Vurdu", **Radikal**, 1 Ocak 1999.

623 "ABD'nin Elinde Füze Kalmadı", **Zaman**, 31 Aralık 1998, <http://arsiv.zaman.com.tr/1998/12/31/dunya/4.html> 21.Tem.2003.

624 Irak, ABD yönetimi içinde çok sayıda Yahudi olmasından dolayı (Başta Dışişleri Bakanı Albright ve Savunma Bakanı William Cohen olma üzere) ABD'yi Ben-i Kaynuka'nın ve Ben-i Nezir'in intikamını almakla suçladı. Bu iki kabile Hz. Muhammed (s.a.v) döneminde Medine'den, Mekkelilerle yaptıkları işbirliği sonucu sürtülen iki Yahudi kabilesi idi. Bkz: Ofra Bengio, **MECS**, 1998, syf: 307-308.

625 "ABD 'Göstere Göstere' Vurdu", **Radikal**, 1 Ocak 1999.

4.3.1.6 Washington Anlaşması ve Çöl Tilkisi Operasyonları Sonrası ABD ve Türkiye'nin Kuzey Irak Politikalarının Ayrışmaya Başlaması

ABD ve Türkiye, Körfez Savaşı sırasında ittifak ilişkilerini korumuşlardı. Savaş sonrası dönemde de ABD, Türkiye'nin Irak ile BM'nin ambargosuna rağmen yaptığı "kaçak" ticarete, bilhassa petrol ticaretine, göz yumuyordu.⁶²⁶

Lakin ABD ve Türkiye, savaşın başından itibaren Irak'ın o günü ve geleceği konusunda farklı düşünmekteydiler. Türkiye ve ABD, Irak'ın nasıl bir rejimle yönetilmesi gerektiği konusunda; Irak Kürtlerinin, Irak'ta o günkü konumları ve ileride Irak'ın geleceği içinde tutacakları düşünülen yer konusunda farklı düşünmekteydiler. Kendisi de federal bir devlet olan ABD, Irak için federasyon modeline sıcak bakmakta iken; Türkiye mümkün olduğu sürece Irak'ın o günkü üniter yapısını korumasına çalışmaktaydı.

Irak'ın rejimi konusundaki ayrılık Saddam Hüseyin ve Baas Partisi konusunda idi. Türkiye, Saddam Hüseyin'li, Baas yönetimindeki bir Irak'a itiraz etmemekte, hatta mümkün olsa Irak'ın yeniden Saddam Hüseyin'in kontrolü altında birleşmesini istemekte iken; ABD, Saddam Hüseyin'li herhangi bir formüle sıcak bakmamakta Saddam Hüseyin'in kesinlikle iktidardan düşürülmesi gerektiğini düşünmekteydi.

Türkiye'nin Saddam Hüseyin'e karşı çıkmamasının altında yatan düşünce de birinci ayrışma noktası ile bağlantılı idi. Türkiye, Irak'ın üniter yapısının Saddam Hüseyin'li bir Irak'ta daha kolay korunacağını düşünmekteydi. Türkiye'ye göre Saddam Hüseyin ve Baas giderse Irak yeniden bir birlik altında toplanamaz ve parçalanırdı. En iyi ihtimalle, Irak parçalanmazsa bile, Kürtler merkezi otoritenin zayıflığından faydalansın güçlü bir özerklik ya da federatif bir hak kazanabilirlerdi. Türkiye, Irak'ta kurulabilecek böylesi bir yapının kendi Kürtleri arasında da benzeri talepleri kuvvetlendirmesinden çekindiği için Irak Kürtlerini federasyona yaklaştıran her türlü gelişmeye karşı çıkmakta idi.

Türkiye, 17 Eylül 1998 tarihinde ABD'nin gözetiminde KYB ve KDP arasında imzalanan Washington Anlaşması'na da esasen bu yüzden, Irak'ın geleceği konusunda federasyondan bahsettiği için, karşı çıkıyordu. Türkiye, "bölgenin PKK'ya kapatılacağına ve bağımsız bir Kürt devleti kurulmayacağına" dair güvencelere rağmen, Washington Anlaşması'nın Kuzey Irak'ı Türkiye'ye de kapatacağı ve bağımsız olmayıp Irak içinde federe dahi olsa Kürt devletine giden yolda bir adım olacağı endişesini

⁶²⁶ Şahin Alpay, "Niçin şimdi?", *Milliyet*, 13 Ekim 1998, <http://www.milliyet.com.tr/1998/10/13/index.html> 21 Temmuz 2003.

taşıymaktaydı. Bu nedenle Türkiye, Washington Anlaşması imzalandıktan sonra. Saddam Hüseyin'e, PKK'ya destek verdiğini bile bile, bir büyükelçi göndermişti. Nitekim, bu olaydan sonra o güne kadar örtülü bir şekilde ayrılmış bulunan Türkiye ve ABD'nin Irak politikalarının açıkça çatışacağı yorumları yapılmaya başlanmıştı.⁶²⁷

Milliyet gazetesinin ABD muhabiri Yasemin Çongar'a konuşan üst düzey bir ABD yetkilisi, Türkiye ile ABD'nin Irak konusunda ayrıştığı noktaları özetlemişti. ABD'li yetkili, "Türkiye'nin Saddam'sız Irak parçalanır" korkusunu eleştirmiş ve tam aksini savunmuştu: *"Ankara'nın belki tam görmediği bir şey var: Saddam'lı bir Irak'ın bölünmesi olasılığı, Saddam sonrasında bir parçalanma olasılığından daha yüksek."* Söz konusu ABD'li yetkili, Saddam'ın böl ve yönet politikası uyguladığını, sürekli Irak içindeki etnik ve dini grupları birbirine karşı kullandığını bu yüzden bu grupların birbirinden uzaklaştığını belirtmişti.⁶²⁸

ABD, Türkiye'yi ikna çabalarına devam ediyordu. Anlaşmadan yaklaşık on gün sonra ABD'li iki Irak uzmanı, bir kapalı devre televizyon programında aralarında Türkiye'den gazetecilerin de bulunduğu izleyicilerin sorularına verdikleri yanıtta, ABD'nin Irak'ta veya bölgede bağımsız bir Kürt devletinin kurulmasını amaçlamadığını ve Washington'da iki Iraklı Kürt lider arasında varılan anlaşmaya böyle bir kuşku ile yaklaşılmaması gerektiğini söylemişlerdi. Francke, Kürt bağımsızlığının kesinlikle söz konusu olmayacağını belirterek *"Bir kere Kürtler böyle bir hayalin gerçekleşmeyeceğini, bunun bölgede ateşle oynamak olduğunu biliyorlar. Ayrıca özellikle Türkiye ile yakın ilişkileri ve çıkarları olan ABD yönetimi, bir Kürt devletine yeşil ışık yakmaz. ABD'nin stratejisi, Irak toprakları içinde Kuzey Irak halkına yerel yönetim olanağı vermektir. Bu daha önce de, hatta 1970'lerde bile, Bağdat tarafından kabul edilmişti. Yani bu özerkliğin geçmişi vardır"* yanıtını vermişti. Dr. Parasiliti de yanıtında, Washington'da varılan anlaşmayı, Kürt bağımsızlığı için bir adım olarak saymanın yanlış olduğunu belirtmiş ve *"bu gelişme, demokratik bir Irak kurma vizyonunun içinde değerlendirilmelidir. Bağımsız bir Kürdistan ABD'nin gündeminde yoktur"* demişti.⁶²⁹

Türkiye'nin, tepkisini dindirmek için Kasım 1998 başlarında ABD ve İngiltere, Washington Anlaşması'ndaki bazı maddeler nedeniyle Türkiye'nin kaygılarını gidermek

627 Şahin Alpay, "Niçin şimdi?", **Milliyet**, 13 Ekim 1998.

628 Yasemin Çongar: "ABD'den Irak Mesajları", **Milliyet**, 25 Ekim 1999. ABD'nin bu konudaki uyarısını diplomatik kanalları dışında, bir gazeteci aracılığıyla yapması ayrışmanın vardığı boyutu göstermesi açısından kayda değerdir.

629 "Kuzey Irak'ta Bağımsız Kürt Devleti Kurulamaz!..", **Milliyet**, 26 Eylül 1998
<http://www.milliyet.com.tr/1998/09/26/index.html> 21. Tem.2003.

için bir deklarasyon yayımlanmasına razı olmuşlardı. ABD, İngiltere ve Türkiye'nin yayımlayacağı deklarasyonda Irak'ın toprak bütünlüğü vurgulanacaktı.⁶³⁰

Saddam Hüseyin'i devirmeye kararlı olan ve o zamanlar bunu Türkiye'nin desteği olmadan yapamayacağına inanan ABD, Türkiye ile ilişkileri geliştirmeyi de ihmal etmiyordu. Star gazetesi 28 Temmuz 1999'da ABD'nin Türkiye'ye Kuzey Irak'a dair gizli bir plan sunduğunu açıklamıştı. Gazeteye göre, ABD'li diplomat Frank Ricciardone,⁶³¹ Türkiye'nin Washington Büyükelçiliğini 12 Temmuz'da ziyaret etmişti. Ricciardone, Türkiye'den Kuzey Irak'ta Eylül 1999'da yapılacak bir IUK toplantısının ayarlanmasında rol almasını ve toplantının güvenliğini sağlamasını istemişti. Gazeteye göre Türk yetkilileri, Washington'un toplantının güvenliğini sağlamaya çalıştığını ve bunun için ABD ve Türkiye kuvvetlerini Kuzey Irak'a göndermeye niyetli olduğunu söylemişlerdi. Yine gazeteye göre eğer Türkiye toplantının güvenliğini sağlamayı reddederse ABD öncülüğünde uluslararası bir güç toplantının güvenliğini sağlamak için Kuzey Irak'a girecekti.⁶³² Bu haberi aktaran bir yabancı kaynak, haberin sonuna, önceden hiçbir giriş yapmadan birdenbire, ABD'nin, Türkiye'nin, Kafkasya petrolünün ana çıkış noktası olacak şekilde planlanmış, Bakü-Ceyhan petrol boru hattı projesini desteklediğini eklemiştir.⁶³³ Böyle bir bağlantı kurmak bir anlamda ABD'nin Bakü-Ceyhan'a karşılık bir diyet istediğinin hatırlatılması gibi gözükmekteydi.

Türkiye ve ABD'nin Irak politikalarındaki ayrışmanın en somutlaştığı alan ABD ve Türkiye'nin Irak muhalefeti ile ilişkileridir. Bu nedenle her iki ülkenin Irak muhalefetine bakış açısı ayrıca ele alınmıştır.

4.3.1.6.1 Türkiye ve ABD'nin Irak Muhalefeti ile İlişkileri

Yukarıda da belirtildiği üzere Türkiye ve ABD arasında Irak konusundaki ayrışmanın en belirgin olduğu nokta Irak muhalefeti ile ilişkileriydi. Irak muhalefeti ile ilişkilerde iki tarafın net ayrışması göze çarpmaktaydı.

Türkiye'nin karşı çıktığı Washington Anlaşması, ABD'nin Saddam Hüseyin'e karşı geliştirmeye çalıştığı muhalefeti daha da güçlendirmişti. Kuzey Irak, ABD'nin amaçladığı gibi Irak muhalefeti için daha güvenli bir üs haline gelmişti.

630 "Kuzey Irak İçin Üçlü Deklarasyon", *Radikal*, 04 Kasım 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/11/04/dis/kuz.html> 21. Tem.2003.

631 ABD'nin Irak'ı Kurtarma Yasası çerçevesinde Ekim 1998'de Irak muhalefeti örgütlemekle sorumlu kıldığı diplomati.

632 "Report: A Secret US Plan in Northern Iraq", 28 Temmuz 1999, Star Gazetesinden aktaran, <http://www.arabicnews.com/ansub/Daily/Day/990728/FP.html> 14 Mart 2002.

633 "NHPeace Action Bullying Turkey into Undermining Iraq", 30 Temmuz 1999.

ABD'nin Irak'a ve muhaliflerine yönelik politikasını 20 Ocak 1999'da dönemin ABD Başkanı Bill Clinton, şöyle açıklamıştı: *"Irak'ta değişim zaman alacaktır. Garantili netice alabilmemiz için bu meseleye çok dikkatle yaklaşmamız gerekiyor. Iraklı Muhaliflerin can güvenliğini gereksiz yere tehlikeye atmamalıyız. ABD Kuvvetlerini ve bizimle aynı amaçları paylaşanları bilinçsiz ve başarısından emin olmadığımız bir tehlikeye atmamalıyız. Bu probleme yaklaşımımız aktif ve temkinli olacaktır."* Bill Clinton bu konuşması ile Iraklı muhalifleri 'kendisi ile aynı amaçları paylaşan' insanlar olarak tanımlamış ve Saddam Hüseyin'i bir darbe ile değil uzun vadeli aktif bir politika ile devirme taraftarı olduğunu açıklamıştı. Clinton'un konuşmasında bir nevi ABD ve muhalifler arasında amaç birliği etrafında özdeşim kurulmuştu. Clinton, aynı zamanda ABD'nin 1991 Mart isyanı sırasındaki tutumunu tekrarlamayacağını, bu olaydan ders aldıklarını belirtmişti.⁶³⁴

ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Martin Indyk ise Saddam Hüseyin'in devrilmesi için; *"Komşu Arap ülkeleri ile Türkiye'nin yardımlarına ihtiyaç vardır, bu nedenle bu ülkelerin Saddam sonrası Irak ile ilgili düşüncelerini dikkate almak gerekmektedir. Irak halkına herhangi bir yönetim dayatılmayacaktır"* diyerek başta Türkiye olmak üzere kendisini sürecin dışında bırakılmış hisseden ülkelere 'onlarsız' bir şey yapılmayacağı mesajı vermiş oluyordu.⁶³⁵

Yasemin Çongar'a göre, ABD'nin Irak politikası ile birinci derecede ilgili bir yetkilisi, Clinton yönetiminin Türkiye'nin nasıl bir Irak politikası izlemesini arzuladığını, aynen şu sözlerle aktarmıştı: *"Ecevit, 14 Şubat'ta (Irak Başbakan Yardımcısı) Tarık Aziz ile Ankara'da görüştüğünde, 'Çok acil bir biçimde, demokratikleşme adımları atmalısınız' demişti. Biz,..., bu mesaja büyük saygı duyduk. Ama tabii, mesajın iletildiği Tarık Aziz yanlış adrestir, çünkü kendisi asla 'demokrat' değildir. Bizce Ankara'nın şimdi atabileceği adım, Irak demokratlarını desteklemek; Irak'ta bütün halkı temsil eden demokratik bir rejim görmek istediğini açıkça dünyaya ilan etmektir. Böyle bir adımın çok büyük bir katkısı olur."* Aynı yetkili Türkiye'yi 'Irak Demokratları'nı desteklemeye çağırdıktan sonra sözlerine şu şekilde devam etmişti: *"Irak muhalefetiyle bu aşamada ilişki sürdürmemek, onlara nasıl bir Irak rejimi benimseyeceğimizi anlatmamak, gelecek üzerindeki nüfuz imkanımızdan vazgeçmek demektir. Biz, bunun için Türkiye'nin Irak Ulusal Kongresi (IUK) ile diyalog kurmasını, onlara gelecekte nasıl bir Irak görmeyi arzuladığını anlatmasını istiyoruz."* Eylül

634 "Irak'ın Genel ve Siyasi Durumu", <http://www.iraqiturkman.org.tr/siyasidurum.html> 15 Nisan 2003.

635 "Irak'ın Genel ve Siyasi Durumu", <http://www.iraqiturkman.org.tr/siyasidurum.html> 15 Nisan 2003.

1999'da da BM Genel Kurulu sırasında IUK ile görüşen ABD Dışışleri Bakanı Madeleine Albright, IUK heyetiyle görüşmeyen Türkiye Dışışleri Bakanı İsmail Cem'e benzeri bir telkinde bulunmuştu.⁶³⁶ ABD, Türkiye'nin IUK ile masaya oturmasını ve Irak'ın geleceği konusunda muhatap almasını istiyordu.

Uzun yıllar Irak muhalefeti ile görüşmemiş, resmen tanıdığı bir rejimin 'teröristleri' ile 'resmi' görüşmeyi reddetmiş olan Türkiye, ABD'den gelen bu ve benzeri mesajları değerlendirmekte gecikmemişti. Türkiye, aslında ilk defa Körfez Savaşı sonrası, Özal döneminde Irak Kürtleri ile resmen görüşmüştü. Lakin Saddam Hüseyin'in yerine geçmesi beklenen Irak Arap muhalefeti ile görüşmeyi uzun süre reddetmişti. Türkiye, Irak Arap muhalefeti ile, IUK başkanı Ahmet Çelebi nezdinde, ilk defa Temmuz 1996'da Dublin toplantıları öncesinde görüşmüştü. Türkiye yine de Irak muhalefetine resmi planlarında yer vermiyordu.

Türkiye ilk defa dönemin Başbakanı Bülent Ecevit'in 26 Ocak 1999'da, 1995'te sunduğu bölgesel güvenlik planını gözden geçirerek yeniden, sunduğu bölgesel güvenlik planında başta Türkmenler olmak üzere Irak muhalefetine yer vermişti. Yeni plana göre, Irak Hükümeti *"tüm vatandaşlarına, etnik kökenlerine bakmaksızın insan haklarını garanti etmelidir ve Kürtlerin, Türkmenlerin ve Şiilerin temsilcileri ile bu konularda anlaşmaya varmalıdır."* Görüldüğü gibi Türkiye, Irak muhalefetini tanımakla yetinmemiş, Irak hükümetini muhalifleri ile görüşmeye de çağırılmıştı.⁶³⁷ Ki bu Türkiye'nin savunduğu 'teröristlerle masaya oturulmaz' tezine ters bir tutumdur. Türkiye daima tanıdığı rejimlerin muhalifleri ile açıktan ilişkiye girmeyi reddeden, bunu teröristlerle görüşmek olarak değerlendiren bir ülke olmuştur. Özellikle Ortadoğu'da her muhalif kendi ülkesinin makamlarınca 'terörist' olarak adlandırıldığı için bu tutum rejim muhaliflerinin tümüne uygulanmış idi. Şimdi ise Türkiye, eğer Şiilerin, Kürtlerin ve Türkmenlerin temsilcilerinden Baas'ın atadığı kişileri anlamıyorsa, Irak hükümetinden 'hainlerle, işbirlikçilerle' görüşmesini istemekteydi. Bu tutum, en azından Rusya Federasyonu içinde bir devlet olan Çeçenistan yetkililerini dahi teröristlerle görüşmemiş olmak adına resmi olarak kabul etmeyen Türkiye'nin geleneksel tavrından ciddi bir kopuşu temsil etmekteydi.

12 Temmuzda ABD'deki Türkiye büyükelçiliğini ziyaret etmiş olan ABD'li diplomat Frank Ricciardone'un Türkiye'den Irak'taki bir toplantı için isteklerine

636 Yasemin Çongar, "ABD'den Irak Mesajları", *Milliyet*, 25 Ekim 1999.

637 Kemal Balcı, "Ecevit Modifies 'Regional Security Plan'", *Turkish Daily News*, 27 Ocak 1999, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/01_27_99/dom.htm#d3 19.Eylül.2003.

yukarıda değinmiştik. ABD, Türkiye'den toplantının güvenliğini sağlanmasını istemişti. ABD'nin toplantının güvenliğini sağlama çabaları sonuç vermemiş olacak ki, toplantı New York'ta yapılmıştı. Irak muhalefetine Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'i devirme stratejisini belirlemek amacıyla 1992'den beri gerçekleştirdiği en geniş toplantı 19'a yakın dinsel ve etnik grubu temsil eden 300-350 civarı temsilci ile Irak Ulusal Kongresi liderliğinde 30 Ekim 1999'da New York'ta başlamıştı. Dört günlük toplantıya KDP, KYB, Türkmenler, Şiiler, IUK, Kralcılar yani neredeyse tüm gruplar katılmıştı. Toplantıya Celal Talabani şahsen katılırken, Mesut Barzani kendisine yakın kişilerden bir heyet göndermişti. Toplantının esas amacı IUK'nin liderliğinin ve yürütmesinin seçilmesi olarak tasarlanmıştı.⁶³⁸ Toplantıya katılmayan Irak İslam Devrimi Yüksek Konseyi (SCIRI) toplantıya "Saddam'ı devirmek için net bir gündem belirleyin" mesajı göndermişti.⁶³⁹

ABD'nin Irak muhalifleri içinde en çok sorunlu olduğu topluluk Şiilerdi. ABD, İran'a sempati duydukları için Irak Şii hareketlerinden uzak duruyordu. Irak Şii hareketleri de ABD'ye şüpheyle bakıyorlar, ABD'nin himayesindeki toplantıları çoğunlukla boykot ediyorlardı. ABD'deki kongrede her ne kadar Şiiler var denmişse de aslında en büyüğü SCIRI olan 11 Şii grup toplantıyı boykot etmişti.⁶⁴⁰

ABD, geleneksel her iki partisinden birer senatörü toplantıya göndermiş ve konuya verdiği önemi ortaya koymuştu. Her iki partinin de katılmasının anlamı muhaliflere destek politikasının o sıralarda iktidarda olan demokratların gitmesi ile bitmeyeceği, cumhuriyetçilerin de bu kanaatleri paylaştığı, yani bu politikanın bir 'devlet politikası' olduğu idi.⁶⁴¹

Toplantının Türkiye tarafından dikkatle izlendiği bilindiğinden, toplantının bir Kürt devleti kurmak gibi bir amacının olmadığı konusunda toplantı sonrası ve sonrasında hem ABD'liler hem de Kürtler, Türkiye'ye mesajlar vermişlerdi. ABD'li bir yetkili, ABD'nin Iraklı Kürtlerin Irak içinde kalmasını istediğini, 'Kürt Devleti' kurma çabası içinde olmadığını, bunu Irak'ın bütün komşularına da bildirdiğini söylemişti. ABD'li yetkili, *"Türkiye, Irak'ın bütünlüğünün tutulacak en iyi yol olduğu görüşünde. Biz de zaten bu görüşteyiz. Biz muhalefeti, uluslararası siyasi bir hareket olarak destekliyoruz. Çünkü uluslararası sesleri yok"* diye konuşmuştu.⁶⁴² ABD, Irak muhalefeti ile

638 " 'Saddam'ı Devirin' Çağrısı", *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1999.

639 "Hedef: Saddam'ı Devirmek", *Milliyet*, 31 Ekim 1999.

640 "Saddam'a Karşı Peşmerge Ordusu", *Hürriyet*, 1 Kasım 1999.

641 "Hedef: Saddam'ı Devirmek", *Milliyet*, 31 Ekim 1999.

642 "ABD, Iraklı Subayları Eğitecek", *Cumhuriyet*, 31 Ekim 1999.

ilişkisinden, Türkiye'nin rahatsız olmaması gerektiğini, temelde Türkiye ile aynı düşündüklerini belirtmiş oluyordu. Celal Talabani de toplantı sırasında, Ankara'dan gelecek muhtemel tepkileri önlemek için, Saddam Hüseyin sonrasında bir Kürt devleti ilan etmeyeceklerini söylemişti ⁶⁴³

Açıklamalardan görüleceği üzere Türkiye'nin temel korkusu Saddam Hüseyin sonrası Irak'ın nasıl yapılandırılacağı idi. Aslında Türkiye, ABD ve Kürtlerin federe bir Kürt devleti kurmayı tasarladıklarını düşünmekte ama başka bir ülkenin üniter veya federatif bir yapıda olup olmayacağına doğrudan karşı çıkmak mümkün olmadığı için Türkiye, Kürtlerin bağımsız bir Kürt devleti kurmayı düşündüklerini söylemekte ve Kürtlerin kurmayı düşündüğü Irak içi federe devleti bu şekilde engellemeye çalışmaktaydı. 'ABD Kürt devleti kurmak istiyor' sözleri daha ziyade iç kamuoyunu bu amaç doğrultusunda söylenmiş sözlerdi.

4.3.2 ABDULLAH ÖCALAN'IN YAKALANMASI VE BUNUN TÜRKİYE'NİN KUZEY IRAK POLİTİKALARINA ETKİSİ

Abdullah Öcalan'ın, Türkiye'nin baskıları sonucu Suriye'den çıkartılması ve akabinde bir süre bazı ülkeleri dolaştıktan sonra yakalanması başlı başına bir tez konusu olacak kadar derin ve çok yönlü bir konudur. Bu yüzden burada Abdullah Öcalan'ın yakalanması kısaca aktarıldıktan sonra, bu olayın Türkiye'nin Kuzey Irak politikalarına nasıl yansıdığı anlaşılmaya çalışılacaktır.

1998 sonbaharında Türkiye-Irak ilişkileri gelişirken, Türkiye-Suriye ilişkileri geriliyordu. Suriye, Kuzey Irak'ta İran-Talabani eksenine daha yakın idi ve Irak ile arası zaten eskiden beri iyi değildi. Bu durumda hem Irak, hem İsrail hem de ABD ile gelişkin ilişkileri olan bir Türkiye, Suriye'yi daha rahat sıkıştırabilirdi.

Türkiye, yıllardır Suriye'den PKK'nın, özellikle de örgütün lideri Abdullah Öcalan'ın, ülke dışına çıkarılmasını istemekteydi. Ancak her seferinde Suriye, PKK'nın ülkesi içindeki varlığını reddediyordu. 1998 Ekim başından itibaren Türkiye, ABD'nin de olur vermesi ile Suriye sınırına on binlerce asker yığmış ve sınır bölgesinde tatbikatlar yapmaya başlamıştı. Üst düzey askeri ve sivil yetkililer Suriye sınırında üst üste PKK Genel Başkanı Abdullah Öcalan'ın Suriye'den çıkarılmasına dair açıklamalar yapmışlardı. Suriye, Abdullah Öcalan'ın ülkesindeki varlığını hiçbir zaman kabul etmemişti ama 9 Ekim 1998'de Türkiye'nin savaş tehditleri de içeren baskısı sonucu

643 "Saddam'a Karşı Peşmerge Ordusu", *Hürriyet*, 1 Kasım 1999.

PKK lideri Abdullah Öcalan Suriye'yi terk etmişti. Böylece Türkiye için, Kuzey Irak politikaları anlamında da yeni bir dönem başlamış oldu.

Kısa bir süre Rusya'da kalan PKK lideri Abdullah Öcalan, 12 Kasım 1998'de, İtalya'ya gitmiş, Avrupa'daki PKK'lılar Öcalan'a bir Avrupa ülkesi tarafından sığınma hakkı verilmesi için büyük gösteriler yapmışlardı.⁶⁴⁴ Abdullah Öcalan'ın İtalya'ya sığınması başlangıçta PKK için askeri yenilgisini, liderinin AB üyesi bir ülkede sığınma hakkı alması ile, siyasi bir zafere çevirmek için büyük bir fırsat olarak görünmüştü de Öcalan'ın 16 Ocak 1999'da ABD'nin büyük baskıları sonucu Roma'dan ayrılması ile PKK yürüttüğü mücadeleyi siyasi alanda da kaybetmişti. Öcalan'ı İtalya'dan sınır dışı edildikten sonra Rusya, Hollanda ve İsviçre de kabul etmemişti.⁶⁴⁵

16 Şubat 1999'da Abdullah Öcalan; İtalya, Rusya, Yunanistan ve Kenya duraklarından sonra Türkiye tarafından Kenya'dan Türkiye'ye getirilmişti. 1970'lerin ortalarından beri PKK hareketinin liderliğini yapan, 15 yıldır da silahlı mücadele ile Türkiye'yi ciddi biçimde uğraştıran Öcalan artık yakalanmıştı.

Abdullah Öcalan, 27 Haziran 1999'da bölücülük ve vatana ihanet suçlarından idama mahkum edildi. İdam cezasının infazı için kararın Meclis onayından geçmesi gerekiyordu. Lakin Hükümet, ülke içi büyük çaplı karışıklıklardan ve ülke dışı büyük tepkilerden çekindiği için idam dosyasını onaylanması için Meclis'e sevk etmedi. Abdullah Öcalan'ın avukatları idam kararını AİHM'e götürmüş olmaları da Hükümete AİHM kararını açıklayana kadar dosyayı erteleme imkanı sunmuş, Türkiye Hükümeti 12 Ocak 2000'de, AİHM kararını verene kadar idam kararını askıya almıştı.⁶⁴⁶

4.3.2.1 PKK'nın Öcalan'ın Yakalanmasına Tepkisi ve Yeni Politikaları

Öcalan'ın yakalandıktan sonraki 'hizmete hazırım' sözleri ile başlayan süreçte PKK çok ciddi bir değişim sürecine girmiş, ateşkes ve silah bırakma kararları birbirini izlemişti. Bu yeni süreç çok boyutlu ve kapsamlı olduğu için, PKK'nın yeni dönemdeki faaliyetlerinin kısa bir özeti ile yetinilip, yeni PKK'nın Kuzey Irak'a yansısı üzerinde durulmaya çalışılmıştır.

Öcalan yakalandıktan sonra, kendisine sorulan sorulara *"Ben ülkemi severim. Annem de Türk'tü. Eğer bir hizmet gerekirse yaparız. Onun dışında bana bir şey*

644 "Three Killed in Kurdish Protest", BBC World Service, 17 Şubat 1999.

<http://news6.thdo.bbc.co.uk/hi/english/world/europe/newsid%5F281000/281370.stm> 6 Haziran 2002.

645 Gunter, M. Michael, "The Continuing Kurdish Problem In Turkey After Ocalan's Capture", *Third World Quarterly*, 2000, Vol 21, No 5, syf: 8.

646 Nick P. Colosimo, "The Kurds", *Human Rights Committee*, <http://www.cowac.org/2001studyguide6.htm> 14 Mart 2002.

sormayın. ... Türkiye'ye dönünce hizmet edeceğim. Fırsat verirsiniz ederim" diyerek cevap vermişti.⁶⁴⁷ Öcalan ayrıca militanları ile devlet arasında barış için çalışabileceğini ancak kendisinin asılması durumunda ortalığın kan gölüne döneceğini belirtmişti.⁶⁴⁸

Öcalan'ın yakalanmasından sonra, PKK lidersiz kalmış örgüt bu boşluğu doldurmak amacı ile sekiz kişiden oluşan bir "Başkanlık Konseyi" kurmuştu. Örgüt Abdullah Öcalan'ın yerine tek bur kişiyi geçirmek yerine yönetimi bir konseye vermiş, Öcalan'ın siyasi liderliğinin ise devam ettiğini açıklamıştı.⁶⁴⁹

Öcalan'ın yakalanması ile başlayan sürecin ilk günlerinde PKK basını, taraftarlarını ve hareketi daha da radikal olmaya çağırıyor, 'Kürtler için cehenneme dönen dünyanın Türkler ve batılı müttefikleri için de cehenneme çevrilmesi gerektiğini' yazıyordu.⁶⁵⁰

PKK, liderinin idamını engellemek amacıyla Temmuz 1999'da süresiz tek yanlı ateşkes kararı almıştı. Daha sonra 3 Ağustos 1999'da Abdullah Öcalan yaptığı bir duyuru ile bir nevi Türkiye içi silah bırakma çağrısı yaparak, örgütünden Türkiye sınırlarını bir an önce terk etmesini istemişti.⁶⁵¹ PKK'lılar çağrıya uyarak Türkiye içindeki silahlı faaliyetlerini durdurmuş, militanların hemen hepsi Kuzey Irak'taki üslere çekilmişti. Sadece askeri açıdan çok önemli, çıkılırsa bir daha girilemeyecek, bazı ülke içi kamplarda 500 civarında militan bırakılmıştı.

Kuzey Irak'a çekilen PKK'nın burada da işi zor olacak gibi görünüyordu. Çünkü Türkiye'nin dışında ABD de PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığına karşı çıkıyordu. ABD Dışişleri Bakanlığı'nın Yakınoğu İşlerinden Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Elizabeth Jones, Washington'da verdiği brifingde, PKK'nın Türkiye'den çekilebileceği ve Kuzey Irak'a geçebileceği yolundaki haberlere karşılık, 'bu terör örgütünün Kuzey Irak'ta kesinlikle bulunmaması gerektiğini' söylemişti.⁶⁵²

PKK, Kuzey Irak'ta rahatlamak için 9 Ağustos 1999'da, 1 Eylül 1999 tarihinden itibaren tek taraflı olarak KDP'ye karşı ateşkes ilan edebileceğini duyurmuştu. PKK

647 "Bant Kaydı", *Hürriyet*, 17 Şubat 1999, <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/99/02/17/html/sondakika.htm> 23 Temmuz 2003. Öcalan'ın 'Türkiye'ye hizmet'ten söz etmesi örgüt içinde ayrılıkları başlatan olay olmuştur. PKK'dan birkaç grup ayrılmış bunların dağda silahlı faaliyet gösteren ikisi Türkiye ve PKK'nın saldırıları ile yok edilmiştir. Geri kalan unsurlar PKK-DÇS adında yeni bir örgüt kurmuştur. Bkz: dipnot: 805.

648 Robert Fisk, "Psychopathic Killer ...", *Independent*, 17 Mart 1999.

649 "Pangalos Milli Düşman", *Radikal*, 20 Şubat 1999, <http://www.radikal.com.tr/1999/02/20/turkiye/06pan.html> 21. Tem 2003.

650 Kendal Nezan, "No Justice For The Kurds", *Le Monde Diplomatique*, 3 Mart 1999, İngilizce Çevirisi: <http://www.kurdish.com/articles/kwr-article-39.htm> Mayıs 2002.

651 T.C.Dışişleri Bakanlığı Haftalık Olağan Basın Toplantısı, 4 Ağustos 1999, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupcc/1999/08/04.htm> 23 Temmuz 2003.

652 "ABD: PKK Kuzey Irak'ta Barınamaz", *Hürriyet*, 14 Ağustos 1999.

Başkanlık Konseyi üyelerinden Mustafa Karasu, Medya TV’de 9 Ağustos akşamı yaptığı bir konuşmada, geçmişte ilan ettikleri ateşkeslerin provokasyon eylemleri ile sabote edildiğini söylemiş, buna örnek olarak 1993’te birinci ateşkes sırasında Bingöl’de silahsız 33 askerin ve Şırnak’ın Güçlükönak İlçesi yakınlarında 1995’te 11 korucunun öldürülmesi gibi eylemleri göstermişti. Karasu, konuşmasında siyasi ve diplomatik alanda mücadeleye hız vereceklerini söylemiş, sorunu Türkiye ile çözmek istediklerini, araya çok fazla gücün girmesine karşı olduklarını ancak, Almanya ile ABD’nin bu konuda etkin rol oynayabileceğini söylemişti. Karasu, Kuzey Irak’ta Barzani güçleri ile çatışmak istemediklerini, Türkiye’nin yanı sıra Kuzey Irak’ta da savaşı durdurma kararında olduklarını söylemişti.⁶⁵³

KDP, PKK’nın ateşkes önerisini şüpheyle karşılamıştı. KDP’nin Londra temsilcisi Dılşad Miran; PKK’nın, bu sefer ciddi ise, savaşçılarını Kuzey Irak’tan çekmesi gerektiğini belirtmişti.⁶⁵⁴ KDP adına yayın yapan bir radyonun “PKK Kuzey Irak’a bulaşmasın” şeklindeki açıklamasında, KDP sözcüsü, PKK’dan “içişlerine müdahale etmemesini” istemişti. KDP sözcüsü, radyodaki açıklamasında, “*Bölgemizi daha fazla yıkmaya çalışıyorlar. PKK unsurları bölgedeki güvenliği tehdit ettikleri gibi, istikrarsızlığın da kaynağı oldular*” demişti. Bu arada, KDP’nin Ankara temsilcisi Sefin Dızai, yaptığı açıklamada: “*Ateşkes önerilerinde samimi olmalarını umarım, ancak bu topraklarımızı Türk güvenlik güçlerine yönelik saldırılarda üs olarak kullanabilecekleri anlamına gelmiyor*” demişti.⁶⁵⁵ Böylece KDP, PKK’ya Türkiye’ye saldırmamak kaydı ile topraklarımızda kalabilirsiniz demiş oluyordu.

Eylül 1999 başlarında, PKK Başkanlık Konseyi üyelerinden Osman Öcalan, PKK’nın silah bırakıp, bundan böyle siyasi bir örgüt olarak çalışacağını açıklamıştı. Bunu müteakiben 29 Eylül 1999’da Abdullah Öcalan bir grup militanın, barışa bağlılıklarını göstermek amacıyla silahları ile birlikte Türkiye’ye teslim olması çağrısı yapmıştı. Aynı gün PKK’lılar Türkiye’den Kuzey Irak’a çekildiklerini açıklamışlardı.⁶⁵⁶

Bu dönemden sonra PKK yeni taktiği gereği, fiilen silahlı mücadeleyi bırakıp militanlarını siyasi mücadele doğrultusunda eğitmeye başlamıştı.⁶⁵⁷ PKK, 1998’den

653 “PKK’dan Barzani’ye Ateşkes”, **Hürriyet**, 10 Ağustos 1999.

654 “Iraqi Kurds Doubt Rival’s Peace Offer”, **BBC World Service**, 11 Ağustos 1999
<http://news6.thdo.bbc.co.uk/hi/english/world/europe/newsid%5f417000/417397.stm> 6 Haziran 2002.

655 “PKK’ya Kuzey Irak’ta Yer Yok”, **Milliyet**, 12 Ağustos 1999.

656 “Turkey Sends Forces Into Iraq”, **BBC World Service**, 29 Eylül 1999
<http://news6.thdo.bbc.co.uk/hi/english/world/europe/newsid%5f461000/461308.stm> 6 Haziran 2002.

657 PKK, baştan beri şiddete en çok meyilli yer altı Kürt partisi olmuştu. Bu yüzden siyasi alanda PKK hareketi ciddi anlamda kadro sıkıntısı çekmekteydi. Türkiye içinde bu kadro açığını kapatamayan Örgüt, siyasi alandaki kadro açığını daha ziyade Avrupa’ya yerleşmiş Türkiye Kürtleri arasından karşılamaktaydı.

itibaren yıllardır dile getirdiği "Bağımsız-birleşik Kürdistan" veya "Türkiye içinde federasyon" tezlerinden de zaten vazgeçmişti. PKK, lideri Türkiye'nin eline geçtikten sonra taleplerini daha da azaltmış, taleplerini 'bazı kültürel açılımlar' ile sınırlayabileceğini belirtmişti.⁶⁵⁸

4.3.2.2 Öcalan'ın Yakalanması Sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak'ta PKK'ya Yönelik Faaliyetleri ve Sınır Ötesi Operasyonları

Öcalan'ın yakalanması sonrası Türkiye'de bir süre zafer havası yaşanmış, bazı kesimler önceki Kürt isyanlarında olduğu gibi isyan lideri yakalanınca isyanın biteceğini sanmışlardı. O güne kadar 'terör bittikten sonra konuşulabilir' denen konular hemen rafa kaldırılmıştı. 19 Şubat 1999 günkü Milliyet'e konuşan dönemin Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, Kürtlere kendi dillerinde eğitim ve basın-yayın hakkı verilmesinin söz konusu olmadığını, bunun ülkeyi böleceğini söylemişti. Başbakan Bülent Ecevit'e göre, Öcalan'ın yakalanması "sözde Kürt sorununun" kesinlikle sonunu getirecekti.⁶⁵⁹

Türkiye, Öcalan'ı yakaladıktan sonra bir yandan da PKK'nın sesi konumunda olan Med-TV'yi kapattırmaya çalışıyordu. Türkiye'nin televizyonun yayın yaptığı İngiltere nezdinde yaptığı girişimler başarılı olmuş ve İngiltere hükümeti Med-TV'nin lisansını iptal etmeyi görüşmeye başlamıştı. Neticede Med-TV'nin yayınları 22 Mart'tan itibaren üç haftalığına durdurulmuştu.⁶⁶⁰ Daha sonraları ise Med-TV'nin yayınları tümünden durdurulmuş, yayın lisansı iptal edilmişti.

Böylece PKK'nın hem lideri yakalanmış hem de sesi kısılmıştı. Bunun örgüt üzerinde yaratacağı psikolojik etkiden yararlanmak isteyen Türkiye Kuzey Irak'a operasyonlar düzenleyerek PKK'yı kesin olarak bitirmeye çalışmıştı.

Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonları

Türkiye, PKK'nın silahlı varlığına son vermek amacıyla ilk operasyonu Öcalan'ın yakalandığı günlerde Kuzey Irak'ta düzenlemiş, 17 Şubat 1999'da TSK'nın Kuzey Irak'a geçtiğine dair haberler basında yer almıştı.⁶⁶¹ Bu operasyonlardan kaçan PKK'lıların, İran gizli servisinin yardımı ile İran'a geçtiği de iddia edilmişti.⁶⁶²

658 "Turkey Sends Forces Into Iraq", **BBC World Service**, 29 Eylül 1999.

659 Kendal Nezan, "No Justice For The Kurds", **Le Monde Diplomatique**, 3 Mart 1999.

660 Stephen Kinzer, "Only Kurdish TV Station May Be Shut Down", **New York Times**, 5 Nisan 1999.

661 "Three Killed in Kurdish Protest", **BBC World Service**, 17 Şubat 1999

<http://news6.thdo.bbc.co.uk/hi/english/world/europe/newsid%5F281000/281370.stm> 6 Haziran 2002.

662 "PKK'nın Yeni Hamisi İran", **Radikal**, 15 Aralık 1999, <http://www.radikal.com.tr/1999/12/15/turkiye/pkk.shtml> 10 Haziran 2002.

27 Eylül 1999'da Abdullah Öcalan'ın silâhları bırakıp Türkiye sınırları dışına çıkın talimatı sonrası Türkiye dışına çıkmaya çalışan PKK'lılara yönelik büyük bir operasyon başlatılmıştı. Şırnak'ın Uludere ve Hakkari'nin Çukurca ilçelerinden zırhlı araçlar ve 5.000 askerle başlayan operasyon sırasında birlikler 10 kilometre içeri girmişti. PKK'lıların Kuzey Irak topraklarına girmesini engellemek için KDP peşmergelerinin de TSK operasyonlarına destek verdiği bildirilmişti. İlk birkaç günde gazetelere göre 8 PKK'lı, 1 asker, 3 korucu, 3 KDP'li ölmüştü.⁶⁶³ Bu operasyon uzun sürmüş, Aralık ayında da çatışmalar devam etmişti. Aralık başında PKK'nın Kuzey Irak'taki önemli karargahlarından biri olan Sinaht kampı TSK'nın eline geçmişti.⁶⁶⁴

Atruş ve Mahmur Kampları

Türkiye'den giden Kürtlerin kaldığı Atruş ve Mahmur kampları da Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında belli bir yer tutuyorlardı.

Mart 1994'te Şırnak'ın Kumçatı, Sapanca ve Gever köylerinin sakinlerinden oluşan birkaç bin insan çatışmalardan kaçarak Kuzey Irak'a sığınmıştı. Kamplar resmi olarak BM Mülteciler Yüksek Komiserliğinin denetiminde ama gayri-resmi olarak PKK'nın denetiminde idi.⁶⁶⁵ PKK, bu kamplarda kalan insanlara resmi olarak mülteci sıfatı verilmesi için uğraşmış ama BM tarafından kamp sakinlerine mülteci statüsü tanınmamıştı.

Aralık başında bu kamplarda kalan 10 bin kişi, Birleşmiş Milletler'e başvurarak, Türkiye'ye dönmek istediklerini bildirmişlerdi. Kamplarda kalan aileler, Türkiye ve KDP'den baskı gördüklerini de söylemişlerdi.⁶⁶⁶ Fakat neticede Türkiye'ye küçük gruplar halinde bile dönen olmamıştı.

Atruş ve Mahmur kamplarındaki insanlar Türkiye vatandaşları oldukları için Türkiye'nin Kuzey Irak politikasında çözülmesi gereken bir sorun olarak ileriki yıllarda da yerlerini koruyacaklardı.

4.3.2.3 ABD ve İsrail'in Öcalan'ın Yakalanmasındaki Roller

İsrail ile askeri-stratejik ittifakından sonra Türkiye, Amerika'nın Irak'a karşı önemli stratejik müttefiklerinden biri olmuştu. 1998 Ekim ayında Öcalan'ın Suriye'den

663 "Kuzey Irak Sınırında Büyük Operasyon", *Milliyet*, 30 Eylül 1999.

664 "PKK Kampı TSK Kontrolünde", *Radikal*, 11 Aralık 1999, <http://www.radikal.com.tr/1999/12/11/turkiye/04pkk.shtml> 10 Haziran 2002.

665 "Turkey and War in Iraq...", *Human Rights Watch*, syf:10.

666 "PKK Kampı TSK Kontrolünde", *Radikal*, 11 Aralık 1999, <http://www.radikal.com.tr/1999/12/11/turkiye/04pkk.shtml> 10 Haziran 2002.

bir uçağa bindirilerek Moskova, İtalya ile doğu ve batıdaki bazı yerlere gönderilmesinden sonra ABD, PKK liderinin gittiği her ülkeden Türkiye'ye iadesini istemişti.⁶⁶⁷

1996'da KDP ve Irak'ın ortak Erbil saldırısı sonrası tüm ajanlarını bölgeden çekmek zorunda kalmış olduğundan beri Saddam Hüseyin'i devirmek için yeni yollar arayan ABD'nin, NATO üyesi olan Türkiye'ye ve Türkiye'deki İncirlik üssüne çok fazla ihtiyacı vardı. ABD, bu nedenle Türkiye'yi memnun etmek için, kendisine karşı hiçbir saldırı düzenlememiş olduğu halde PKK'yı terörist örgütler listesine almıştı. PKK, ABD için aynı zamanda 17 Eylül 1998'de imzalanmış olan Washington Anlaşması için de büyük bir engeldi. ABD'ye göre İran ve Suriye, ABD barışını engellemek için PKK'yı kullanıyorlardı. Bu yüzden ABD için PKK, kendisinden kurtulunması gereken bir hareketti.⁶⁶⁸

İsrail ise Öcalan'ın yakalanmasında doğrudan rol almadığını açıklamıştı ama MOSSAD, Ekim 1998'de Öcalan'ın Moskova'ya gittiğini Ankara'ya bildirmişti ve İsraililer Türkiye'nin özel kuvvetlerini PKK'ya karşı savaşması için eğitmişlerdi. Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından iki hafta önce, 4 Şubat 1999'da, New York Times yazarı William Safire, ABD ve İsrail istihbaratları arasında Öcalan'ın yakalanması için bir işbirliği olduğunu yazmıştı.⁶⁶⁹ Öcalan'ın yakalanmasından sonra PKK'lıların saldırılarına hedef olan İsrail'in Avrupa'daki tüm diplomatik temsilcilikleri, Öcalan'ın yakalanmasından bir gün sonra kapatılmıştı.⁶⁷⁰

Öcalan yakalandıktan sonra PKK, hem ABD hem de İsrail'e karşı tepkili idi. MED TV'de Öcalan'ın yakalanmasıyla ilgili olarak "PKK Başkanlık Konseyi" imzalı bir yazılı açıklamaya yer verilmişti. ABD ve İsrail'in de Kürtlere düşmanlık ettiği belirtilen açıklamada, *"Bu düşmanlığa sessiz kalacak kadar omursuz değiliz"* denilmişti.⁶⁷¹

Robert Fisk'e göre de Abdullah Öcalan'ın yakalanmasında Türkiye'nin bir özel operasyonundan daha geniş çaplı bir durum vardı: *"Amerikan entrikası, Kürtlerin ihanete uğraması, ve bir süper gücün bir Müslüman ülkeye, İsrail'in Ortadoğu'daki en yeni müttefiki olan, Türkiye'ye yardım etmesi."*⁶⁷²

667 Robert Fisk, "Psychopathic Killer ...", **Independent**, 17 Mart 1999.

668 Kendal Nezan, "No Justice For The Kurds", **Le Monde Diplomatique**, 3 Mart 1999.

669 Kendal Nezan, "No Justice For The Kurds", **Le Monde Diplomatique**, 3 Mart 1999.

670 Son Dakika, **Hürriyet**, 17 Şubat 1999, <http://arsiv.hurriyetim.com.tr/hur/turk/99/02/17/html/sondakika.htm> 23. Temmuz.2003.

671 "Pangalos 'Milli Düşman' ", **Radikal**, 20 Şubat 1999.

672 Robert Fisk, "Psychopathic Killer ...", **Independent**, 17 Mart 1999.

Görüldüğü gibi ABD ve İsrail, doğrudan veya dolaylı Abdullah Öcalan'ın yakalanması sürecinde rol almışlardı. ABD'nin Ortadoğu denkleminden PKK'yı çıkarmak için düzenlediği bu hamle ilerideki çok kapsamlı planları için bir ön temizlik gibi görünmekteydi. ABD, ayrıca Türkiye'yi ileride gerektiğinde hatırlatmak üzere çok ağır bir diyet borcu altına da sokmuş oluyordu.

4.3.2.4 Washington Anlaşması ve Abdullah Öcalan'ın Yakalanması Sonrası Türkiye'nin Bölgesel Güçlerle İlişkileri

Türkiye'nin 1998 sonu ve 1999 yılı Kuzey Irak politikalarını anlamak için Türkiye'nin Kuzey Irak siyasetinin belirlenmesinde etken olan belli başlı güçlerle birebir ilişkilerine bakmakta fayda vardır.

Kuzey Irak'ta siyaseti etkileyen neredeyse sayısız güç olmasına rağmen, Türkiye'nin Kuzey Irak politikaları anlamında belli başlı güçler şunlardı: Türkiye, İran, Suriye (Kürt nüfus barındıran komşu devletler olarak), Irak (Kuzey Irak'ın resmen parçası olduğu devlet olarak), KDP, KYB (bölgeyi yöneten yerel güçler olarak), Türkmenler (bölgenin, bir kesimi Türkiye'yle yakın ilişkili yerel unsuru olarak), PKK (bölgeye girmiş Türkiyeli Kürt örgütü olarak) ve en son da ABD (bölgeye egemen olmaya çalışan bölge dışı süper güç olarak).

Bölgedeki tüm bu güçlerin siyaseti aslında iç içe geçmiş durumdaydı. Ortadoğu'da oldukça önemli olan 'su' örneğinden yola çıkılarak karmaşık bağlantılara basit bir örnek verilebilir. Türkiye'nin, Irak ve Suriye'nin can damarları olan Fırat ve Dicle'nin yukarı sularını kontrol ediyor olması bu ülkeler üzerinde Türkiye'ye bir nevi ölüm-kalım kontrolü sağlayabilirdi. Öcalan'ın yakalandığı günlerde New York Times yazarı Robert Kaplan, Türkiyeli bir baraj görevlisinin birkaç yıl önce kendisine şöyle dediğini aktarmıştı: *"Biz, Arapların siyasi davranışlarını düzenlemek amacıyla Irak ve Suriye'ye su akışını, barajlarımızı taşırmadan, sekiz ay süreyle durdurabiliriz."* Kaplan'a göre Türkiye'nin generalleri bu suları ancak, Türkiye'nin güneydoğusundaki barajlar bölgesinde nüfus olarak egemen durumda olan, Kürtleri kontrol edebildikleri sürece kontrol edebilirlerdi.⁶⁷³

Su örneğinde de görüldüğü üzere devletler zayıfladıkça, dış müdahalelere daha açık hale geliyorlardı. Kürt nüfus barındıran ülkelerin hemen hepsinde Kürtlerin merkezi yönetimle sorunları olduğu için Kürtler dışarıdan müdahale etmek isteyenler için hazır koz durumundaydılar. Bu devletlerin zayıflaması da Kürtleri daha önemli hale

⁶⁷³ Robert D. Kaplan, "Redrawing The Mideast Map", New York Times, 21 Şubat 1999.

getiriyordu. Saddam Hüseyin'in düşüşünün Irak'ı Arap ve Kürt parçalarına bölebileceği düşünüldüğü için bu özellikle Irak için geçerliydi.

4.3.2.4.1 Washington Anlaşması Sonrası Türkiye-Irak İlişkileri

Yukarıda Türkiye'nin Irak ve Suriye'nin suyu üzerindeki etkisine değinmiştik. Washington Anlaşması sonrası Türkiye, Irak'a yakınlaşmaya başlayınca Irak vakit geçirmeden su konusunu gündeme getirmiş, 25 Eylül 1998'de Türkiye'yi su paylaşımı konusundaki sorunları çözmek için işbirliğine çağırmıştı. Irak resmi ajansı INA'nin haberine göre, Irak Sulama Bakanı Mahmud Diab el Ahmed, muadili Suriye'li Bakan İbrahim Makhul ile görüşmesinden sonra yaptığı açıklamada, *"Su paylaşımına eşit bir çözüm bulunması amacıyla, Türkiye'nin, Irak-Suriye ortak teknik komitesi ile işbirliğinin önemini anlamış olmasını diliyorum"* diye konuşmuştu. El Ahmed, Türkiye'nin her yıl düzenli olarak bu ortak komite toplantılarına çağrılmasına rağmen, bu toplantıları boykot etmeyi sürdürdüğünü söylemişti.⁶⁷⁴

Türkiye'nin Irak'a yakınlaşma politikasında Washington Anlaşması'nın büyük rolü olmuştu. Başbakan Vekili Bülent Ecevit, Washington Anlaşması'ndan sonra 26 Eylül 1998'de yaptığı yazılı açıklamada, Washington'da imzalan bildiriyle Irak'ın fiili bölünmüşlüğüne pekiştiren ayrı bir siyasal yapılanmanın hızlandırıldığını belirtmişti. Bu bildiri ile ABD yönetiminin Ankara sürecini dışladığını belirten Ecevit, *"Irak'ın bütünlüğünün korunacağı görüşüne yer verilmesine rağmen, ilk kez ülke bütünlüğünün federatif temele dayandırılması gereği"*nden de söz edildiğini belirtmişti. Ecevit, Türkiye'nin Irak yönetimi ile ilişkilerini yeniden değerlendirdiğini belirterek, bu bağlamda, Türkiye'nin, Bağdat'taki temsilciliğini Büyükelçilik düzeyine yükseltmek için Irak yönetiminden, Irak hükümetinin de Ankara Büyükelçiliği için Türkiye'den onay istediğini belirtmişti.⁶⁷⁵

Irak ise Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit'in açıklamalarına temkinli yaklaşmıştı. Baas Partisi'nin yayın organı El Tavra'da 27 Eylül 1998'de başyazar Sami Mehdi imzasıyla ve "Türkiye geç anladı" başlığıyla çıkan yazıda, *"Türkiye'nin bu ani kaygısının Irak'ın bütünlüğüne ve milli güvenliğine değil, Türkiye'nin kendisine ilişkin kaygılarından kaynaklandığı"* belirtilmişti. Yazıda, ABD'de varılan mutabakatın, *"Türkiye'nin kendi iç politikasıyla çeliştiği, bu nedenle Türk yöneticilerinin"*

674 "Irak'tan Su İçin İşbirliği Mesajı", **Zaman**, 26 Eylül 1998, <http://arsiv.zaman.com.tr/1998/09/26/dunya/13.html> 21.Tem.2003.

675 "Irak ve Libya ile İlişkilerde Gelişme", **Milliyet**, 27 Eylül 1998, <http://www.milliyet.com.tr/1998/09/27/index.html> 21.Tem.2003.

kaygılandıkları ve böyle açık demeçlerde bulundukları” ifade edilmiş, “Biz, Türk yetkililerin kendi ulusal güvenliklerinden endişe duymalarına karşı değiliz. Ancak, hatırlatmak istiyoruz ki, onlar Kürt kozunun Irak’a karşı kullanılmasına yardım ettiler. ABD, İngiltere ve İsrail ajanları, Irak’ın milli birliği ve bölgesel esenliğine karşı komplo yapmak için Türkiye toprağını kullandılar” denmişti. Yazar, ABD ve İngiltere’nin, Türkiye’nin milli güvenliğini düşünmediklerinin ve Irak’a yaptıkları gibi Türkiye üzerinde de gizlice komplo kurduklarının birçok kere Türk yöneticilerine iletilildiğini ifade etmişti.⁶⁷⁶

Irak, Türkiye karşıtı faaliyetlerini de sürdürüyordu. Saddam Hüseyin’in, zaman zaman sınır ötesi operasyonlar için Kuzey Irak’a giren Türk askerlerine karşı koymak amacıyla Kasım başında özel bir birlik oluşturduğu haberi basında yer almıştı. “Müthiş Karşılık” adı verilen birliğin kaç askerden oluştuğu konusunda bilgi verilmemiş, Saddam Hüseyin’in bu özel birliğin başına, diğer bir çok özel birlikte olduğu gibi, 33 yaşındaki küçük oğlu ve güvenlik şefi Kusay’ı getirdiği belirtilmişti.⁶⁷⁷

Türkiye, Şubat 1999’da Washington Anlaşması sonrası aldığı Irak ile ilişkileri geliştirme kararı uyarınca Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz’i, ABD ve İngiliz uçaklarının Batman ve İncirlik’teki hava üslerine inme haklarının geri çekilmesini görüşmek üzere Türkiye’ye davet etmişti. Tarık Aziz, Ankara’ya 14 Şubat 1999’da Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit’in misafiri olarak gelmiş fakat geldiğiyle kalmıştı. Çünkü iki gün sonra PKK lideri Abdullah Öcalan, CIA’in Afrika’daki üssü olarak bilinen Nairobi’de ABD ve İsrail’in yardımı ile yakalanmıştı. Türkiye yetkilileri, kendi çağırdıkları Aziz’e bu nedenle alt düzeyde ilgi göstermişler, kendisine birkaç gün sonra da isteklerinin reddedildiği bildirilmişti. Cumhurbaşkanı Demirel ise Aziz ile görüşmeyi bile reddetmişti.⁶⁷⁸ Tarık Aziz’in terslenmesinden sonra Irak Başkan Yardımcısı Taha Yasin Ramazan, “Çekiç Güç’ün operasyonlarına devam etmesi durumunda Irak’ın İncirlik üssünü hedef alabileceğini” açıklamış lakin bu açıklama da Aziz’e yardımcı olmamış,⁶⁷⁹ kızgınlıkla yapılmış, siyasi yaptırımı olmayan bir açıklama olarak kalmıştı.

⁶⁷⁶ “Ecevit’in Kaygısına Irak Temkinli”, **Radikal**, 28 Eylül 1998 <http://www.radikal.com.tr/1998/09/28/dis/ece.html> 21 Temmuz 2003.

⁶⁷⁷ “Irak’ta ‘Türk Karşısı’ Birlik”, **Cumhuriyet**, 22 Kasım 1999.

⁶⁷⁸ Robert Fisk, “Psychopathic Killer ...”, **Independent**, 17 Mart 1999.

⁶⁷⁹ Barkey, “Koşulların Zorladığı İlişki ...”, syf:41, dipnot:21.

4.3.2.4.2 Washington Anlaşması Sonrası Türkiye-KDP İşbirliği

Kürt partileri arasında Türkiye'nin en çok KDP ile arası iyiydi. Özellikle 1995'ten beri ilişkiler sürekli gelişmekteydi. Ama Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra en çok KDP ile ilişkiler bozulacaktı.

KDP'ye bağlı aşiretlerin Türkiye Kürtleri arasında akraba aşiretleri vardı. Gerek bu aşiretler, gerekse sınırın Türkiye tarafını kontrol ettiği için KDP, iktisaden Türkiye'ye bağımlı durumdaydı. KDP'nin asıl gelirleri Habur gümrüğü ve Türkiye ile ticaretten geliyordu.

Eylül 1999 sonunda FP milletvekili Cemil Çiçek, Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti kurulacağı ve ABD'nin de buna destek vereceği şeklinde bir meclis araştırması istemişti. Aynı günlerde KDP'nin daveti üzerine Kuzey Irak'ta temaslarda bulunan 5 kişilik milletvekili grubu, bölgede bir Kürt Devleti kurma girişimi olmadığını, KDP lideri Mesut Barzani'nin bu konuda kendilerine güvence verdiğini söylemişti. ANAP Hakkari milletvekili Mecit Piruzbeyoğlu, Barzani'nin bölgelerinde PKK'lıların bulunmadığını söylediğini aktarmıştı. DSP Mardin milletvekili Mustafa Tuğmaner de *"Mesut Barzani'nin ifadesine göre KDP üç yıl içinde PKK ile mücadelede 3 bin 900 civarında kayıp vermiş. PKK'dan dolayı boşaltılan köyleri gördük"* diyerek⁶⁸⁰ bir nevi KDP'nin PKK'ya karşı savaştığına dair Türkiye'ye güvence vermişti.

Heyetten Haşim Haşimi, bağımsız Kürt Devleti ile ilgili söylentileri Barzani'ye sorduklarını ve Mesut Barzani'nin *"Aklımıza bile getirmiyoruz. Çünkü bizim coğrafyamız buna aykırı, bünyemize uygun değil. ABD, İran, Suriye ve Türkiye'nin böyle bir statüyü benimseyeceğinin ötesinde bizim böyle bir amacımız yok"* dediğini aktarmıştı. Haşimi, Kuzey Irak'ta otorite boşluğu olmadığını belirttikten sonra *"Barzani'nin PKK ile mücadele konusunda ABD'de yapılan anlaşmaya sadık olduğunu vurguladığını"* anlatmıştı.⁶⁸¹

Washington Anlaşması, görüşmelerin bir kısmının Ankara'da da devam etmesini öngörüyordu. Bu görüşmeler kapsamında iki Kürt liderin Ankara'da buluşması öngörülmüştü. Washington'daki temaslarından sonra Fransa, Belçika, Almanya ve İngiltere'de temaslarda bulunan Barzani, 'Washington Anlaşması' ile ilgili bilgi vermek amacıyla 3 Kasım 1998'de, Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit, Dışişleri Bakanlığı, Genelkurmay ve MİT'te görüşmelerde bulunmak üzere Ankara'ya gelmişti. Türkiye

680 Habur'dan Türkiye'ye giriş yapan milletvekilleri: ANAP Diyarbakır milletvekili Sebgetullah Seydaoğlu, Nurettin Dilek, Hakkari milletvekili Mecit Piruzbeyoğlu, Fazilet Partisi Diyarbakır milletvekili Haşim Haşimi ve DSP Mardin milletvekili Mustafa Tuğmaner. *"Barzani'den PKK İçin Güvence"*, *Milliyet*, 27 Eylül 1999.

681 *"Barzani Garantisi: Devlet Kurulmaz"*, *Milliyet*, 30 Eylül 1999.

Dışışleri yetkilileri, ziyaret öncesinde, Barzani'ye sert mesajlar verilmeyeceğini belirtmişlerdi. Barzani, Washington Anlaşması'nın öngördüğü şekilde Talabani, İngiliz ve Amerikalı yetkililerle Ankara'da bir araya geleceğini söylemişti. Lakin Türkiye Dışışleri yetkilileri Talabani ve Barzani'yi bir araya getirmek gibi bir planları olmadığını açıklamışlardı. Türkiye, Kürt liderleri ayrı ayrı davet etme yolunu seçmiş, Talabani'nin Barzani'den dört gün sonra gelmesi tasarlanmıştı.⁶⁸²

Barzani, ziyaret sırasında Washington'da imzalanan anlaşmanın Ankara'yı dışlamadığını, Bağdat yönetimiyle diyalogun devam ettiğini, PKK'ya izin verilmeyeceğini vurgulamıştı. 4 Kasım 1998 günü Başbakan Mesut Yılmaz, Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit ve Dışışleri Bakanlığı yetkilileriyle bir araya gelmiş olan Barzani, *"Barış görüşmelerinde Türkiye'yi görmezden gelemeyecekleri"*ni, Washington Anlaşması'nın, Ankara sürecinin devamı olduğunu söylemişti. Ecevit de, Washington anlaşmasında federatif bir çözüme yönelik ifadelerin olduğunu, ancak Barzani'nin bu konuda Türkiye'nin kaygılarını büyük ölçüde gideren açıklamalar yaptığını söylemişti. Ecevit, *"Barzani, Ankara sürecinin dışında ve Türkiye'yi dışarıda bırakacak herhangi bir oluşumu asla düşünmediklerini, herhangi bir çözümün Irak'ın toprak bütünlüğü bağlamında olması gerektiğini söyledi. Bunlar zaten bizim de düşüncelerimiz"* demişti. PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığı konusu da görüşmelerde ele alınmıştı. Suriye ile yapılan anlaşmadan sonra, PKK'nın burada barınmayacağı için Kuzey Irak'a geçme olasılığının da Barzani ile görüşmelerinde gündeme geldiğini belirten Ecevit, Barzani'nin, KYB lideri Talabani'nin de PKK'ya izin vermeyeceğini söylediğini vurgulayarak, *"Umarız Talabani samimidir"* demişti. Başbakan Yılmaz da, PKK ile mücadelede işbirliğinin sürmesi konusunda mutabık kaldıklarını söylemişti.⁶⁸³

7 Kasım 1998 günü Ankara'da Başbakan Mesut Yılmaz, Başbakan Yardımcısı Bülent Ecevit ve Dışışleri yetkilileri ile görüştüktan sonra bir basın toplantısı düzenleyen Mesut Barzani, Washington'da KYB lideri Celal Talabani ile imzaladığı anlaşmanın Irak Kürdistanı'ndaki iç çatışmaları sonlandırdığını ve hiçbir ülkeye karşı olmadığını belirterek, *"Ancak anlaşma açıklandığında Türkiye'nin bazı kaygıları oluştu"* demişti. Bu kaygılara yanıt verdiklerini belirten Barzani, Türkiye'nin federalizm ile ilgili kaygılarını yanıtlarken, *"Federalizm insanlarımızın arzusudur. 1992'de Bölgesel Kürt Parlamentosu bunu açıklamıştı. Bu, Irak'taki Kürt sorununun çözümüne ilişkin*

682 "Kuzey Irak İçin Üçlü Deklarasyon", **Radikal**, 4 Kasım 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/11/04/dis/kuz.html> 21.Tem.2003.

683 "Barzani Kaygıları Giderdi", **Radikal**, 5 Kasım 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/11/05/dis/03bar.html> 21.Tem.2003.

görüşümüzdi ve bu sadece Bağdat'taki merkezi otoriteyle birlikte sağlanabilir. Tek taraflı değil, Irak'ta serbest seçimlerle oluşturulmuş bir parlamentonun onaylamasıyla gerçekleşir" dedikten sonra Irak'ta yaşadıklarını ve bu nedenle Irak'la diyaloglarının önemli olduğunu, bu diyalogun sürmesi gerektiğini söylemişti. Türkiye'de var olan bağımsız Kürt devleti endişesine de değinen Barzani, bölgesel bir parlamentonun kurulması gerektiğini belirttikten sonra *"Ama ne biz, ne de ABD bir bağımsız Kürt devleti istemiyor. Bu gerçekçi bir yaklaşım değil"* demişti. Barzani, Ankara'nın ikinci endişesinin Washington Anlaşması ile ilgili rolünün hiçe sayılması olduğunu belirterek, *"Türkiye'nin barış sürecindeki rolü çok önemlidir, reddedilemez. Bu anlaşmanın gerçekleşmesi Türkiye'nin desteğine bağlıdır. Washington Anlaşması, Ankara Barış Süreci'nin devamıdır"* diye konuşmuştu. Türkiye'nin Kuzey Irak'ta yapılması planlanan seçimler ile ilgili kaygılarına da değinen Barzani, *"Seçimler bütün politik farklılıkların sivil ve demokratik bir yolla katılmasıyla yapılacak. Biz Ankara Barış Süreci'nin destekçisi olan Türkiye, ABD ve Britanya'nın gözlemciliğini memnuniyetle karşılayacağız"* demişti. Türkiye'nin asıl endişesinin güvenlik olduğunu vurgulayan Barzani, Ankara'da her türlü konuyu tartışılabileceklerini de söylemişti.⁶⁸⁴

Ankara'da bir ortak payda bulduklarını belirten Barzani, *"Türk hükümetiyle işbirliğimiz sürecektir"* demişti. Anlaşmada PKK konusunda açık ifadeler bulunduğunu anımsatan Barzani, KYB'nin de PKK'nın Kuzey Irak'ta barınmaması konusunda hemfikir olduğunu belirtmişti. O günlerde PKK lideri Abdullah Öcalan Rusya'da idi ve Suriye'nin PKK'yı yasaklamasıyla PKK'lılar Kuzey Irak'a geçmeye başlamışlardı. Bu haberlerin anımsatılması üzerine bu göçün ilk olmadığını ifade eden Barzani, *"Suriye ile 20 kilometre sınırımız vardır. Buradan PKK unsurları bizim bölgemize giremez, ama diğer bölgeler bizim sorumluluğumuzda değil. PKK bizim bölgemizde varoldukça, savunmasız çocuk ve kadınları öldürdükçe Türkiye ile işbirliğimiz sürecektir"* diye konuşmuştu. Barzani, Talabani ile Türkiye arasındaki ilişkinin düzelmesini memnuniyetle karşıladıklarını da ifade etmişti.⁶⁸⁵

7 Kasım 1998 akşamı KYB lideri Celal Talabani de Türkiye'ye gelmişti. Celal Talabani, bir sonraki gün, federasyon temennisinde bulunduğu için Türkiye'yi kızdıran Washington Anlaşması'na ilişkin endişeleri gidermek için temaslarına başlamıştı. Talabani, 8 Kasım günü Mesut Barzani ile bir araya gelmiş, görüşmeden

684 "Barzani: Türkiye'siz Olmaz", Radikal, 8 Kasım 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/11/08/dis/01bar.html> 21.Tem.2003.

685 "Barzani: Türkiye'siz Olmaz", Radikal, 8 Kasım 1998.

sonra iki lider adına yapılan ortak açıklamada, *"Yaklaşık bir saat süren görüşmede iki lider, Türkiye ile ilişkilerini güçlendirmek için neler yapılabileceğini görüştü"* denilmişti. Washington Anlaşması, Talabani-Barzani toplantısına Türk yetkililerin de katılmasını öngörüyordu, ancak Türkiye, Washington Anlaşması hakkındaki endişeleri tamamıyla giderilmeden böyle bir toplantıda yer almayacağını açıklamıştı. Bu yüzden iki lider Ankara'da baş başa görüşmüşlerdi.⁶⁸⁶

4.3.2.4.3 Washington Anlaşması Sonrası Türkiye-KYB İlişkileri

8 Kasım günü Ankara'da Talabani-Barzani görüşmesinden sonra, gazetecilerin sorularını yanıtlayan KYB Washington Temsilcisi Bahram Salih, Irak'ın toprak bütünlüğünden yana olduklarını, ancak bunu korumanın yolunun da, 'federasyondan geçtiğini' vurgulamıştı. Salih, *"Biz, federal bir yapının Irak'ı böleceğini değil, toprak bütünlüğünü pekiştireceğini düşünüyoruz. Bugün, ABD'de, İsviçre'de, dünyanın elliye yakın ülkesinde federal yapılar var. Bu bizim kültürel, siyasi sorunlarımıza yanıt verebilir, ancak bu Irak halkının gelecekte karar vereceği bir komudur"* demişti. Salih, Türkiye'ye büyük önem verdiklerini ve güvenlik endişelerini de anladıklarını belirterek, bu kaygılara Washington Anlaşması'nda açıkça çözüm getirildiğini belirtmişti. Washington Anlaşması'nda Kuzey Irak'ın, PKK için üs olamayacağını belirtildiğini hatırlatan Salih, *"PKK'nın Kuzey Irak'ta yer edinmemesi de, KDP-KYB ilişkilerinin gelişmesine bağlı. Bölgede istikrar ve barış sağlandığında başka unsurlar bölgede barınamazlar"* diye konuşmuştu. Ancak, Salih Türkiye basının ısrarına rağmen PKK'yı terörist olarak tanımlamaktan kaçınmıştı. Salih, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta yaptığı askeri operasyonlardan rahatsızlık duyduklarını, ancak bölgede barış tam anlamıyla sağlandığında buna gerek kalmayacağını belirterek, *"Türkiye'yi ikna etmek zor bir görev olmamalı"* diye konuşmuştu.⁶⁸⁷

4.3.2.4.4 Washington Anlaşması Sonrası Türkiye'nin Türkmenler ile İlişkileri

Talabani, Washington Anlaşması'ndan bir hafta önce El Hayat gazetesine yaptığı açıklamada, *"Türkiye'nin, Türkmenleri bahane ederek Kuzey Irak'ı işgal etme tehlikesi olduğunu"* söylemişti. Talabani: *"Irak'a tehlikeli bir Türk müdahalesi var, bu müdahale, Irak'ın egemenlik ve ulusal birliğini tehdit ediyor... Türk operasyonları*

686 "Talabani Federasyonda Israrlı", Radikal, 9 Kasım 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/11/09/dis/tal.html> 21.Tem.2003.

687 "Talabani Federasyonda Israrlı", Radikal, 9 Kasım 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/11/09/dis/tal.html> 21.Tem.2003.

sürerse, kötü sonuçlar ortaya çıkar" diyerek, Ankara'nın, Kuzey Irak'a girmek için "Türkmen kartı'nı kullandığını" ifade etmişti. Talabani, "Türkiye'nin Kuzey Irak'ta ikinci bir Kıbrıs yaratmak için bu durumu suiistimal etmesinden korkuyoruz" diyerek Türkiye'yi suçlamıştı. Türkiye'nin, Türkmen nüfusunun 3-4 milyon olduğunu iddia ettiğini, oysa bu sayının ancak 300-400 bin civarında olduğunu belirten Talabani, "Türklerin dağıttıkları haritalarda, bazı Kürt köyleri, Irak Türkmenistanı'nda gösteriliyor. Hatta Türkler, Türkmenler için özerklik istiyorlar" ifadesini kullanmıştı.⁶⁸⁸

Washington Anlaşması, Irak Türkmen Cephesi çevresindeki Türkmen siyasetçileri tarafından federal bir Irak çerçevesinde bir Kürdistan, hatta bağımsız bir Kürdistan yaratma girişiminin temeli olarak algılanmıştı. ITC çevresi bu nedenle Türkiye'nin Washington Anlaşması'ndan dışlandığını düşünüyor, Washington Anlaşmasına şüphe ve endişeyle yaklaşıyordu.⁶⁸⁹

Türkiye'nin bu konudaki endişelerini gidermek için üst üste açıklamalar yapan ABD yönetimi Türkmenleri de unutmamıştı. Amerikalı üst düzey bir yetkili, Washington Anlaşması gereği bölgesel mekanizmaların işleyişinde Türkmenler ve diğer azınlıkların 'aktif birer rol oynamayı sürdüreceklerini söylemişti.⁶⁹⁰

Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit, Ocak 1999'da sunduğu yeni bölgesel güvenlik planında ilk defa Türkmenlere yer verilmiş, Irak Hükümeti "...Kürtlerin, Türkmenlerin ve Şiilerin temsilcileri ile ... anlaşmaya varmalıdır" denilmişti. Doğrudan Türkmenleri ilgilendiren ikinci bir madde de *"Dünya Irak'taki Türkmen varlığının farkında olmalıdır. Bağdat bu varlığın bilincinde olmalı ve Türkmenlere, ülkenin bölünmüşlüğüne son verilmesine yardımcı olması amacıyla, bazı haklar ve garantiler sağlamalıdır"* denilmişti.⁶⁹¹ Son maddede Türkiye'nin Türkmenlere atfettiği Irak'ın toprak bütünlüğünü koruyucu rol açıkça kendini belli etmekteydi. Fakat Türkiye kendi merkezci anlayışını burada da bırakamıyor, Bağdat'tan Türkmenlerin merkeze bağlı kalmasının sağlanması için Irak'ın o gün içinde bulunduğu durum itibarıyla küçük sayılacak açılımlar yapmasını istiyordu. Türkiye, Türkmenlerin koruyuculuğu adına konuşurken bile Irak'ın toprak bütünlüğü konusundaki sıkıntısından dolayı ne istediğini net ifade edemiyor muğlak bir şekilde 'bazı haklar ve garantiler'den bahsediyordu. Bu

688 "Talabani'nin 'İşgal' Suçlaması", **Radikal**, 11 Eylül 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/09/11/dis/04tal.html> 21 Temmuz 2003.

689 10 Ocak 1999'da Ankara'da düzenlenen, Kuzey Irak'tan ITC'nin katılımcılar arasında olduğu bir panelin konuşmacılarının genel kanaati aktarılmıştır. Nissman, "The Iraqi Turkomans ...", 5 Mart 1999.

690 "Kürt Liderlerden PKK Taahhüdü", **Zaman**, 19 Eylül 1998, <http://arsiv.zaman.com.tr/1998/09/19/dunya/3.html> 21.Tem.2003.

691 Nissman, "The Iraqi Turkomans ...", 5 Mart 1999.

politikanın somut haklar isteyen Türkmenleri de, hiçbir hak vermek istemeyen Irak'ı da memnun etmeyeceği açık idi.

4.3.2.4.5 Washington Anlaşması Sonrası Türkiye'nin İran ve Suriye ile İlişkileri

ABD'nin bölgede egemen olmasını istemeyen Suriye ve İran da, Türkiye gibi Washington Anlaşması'ndan rahatsız olmuşlardı. Her üç ülkede de Kürt nüfus vardı ve Kuzey Irak Kürtleri'nin 'federatif' bir hak kazanması hepsini yakından ilgilendirmekteydi. Bu üç ülke anlaşma sonrası birbirine daha da yakınlaşmaya başlamıştı.

Türkiye ile İran arasında, PKK ve Halkın Mücahitleri eksenli güvenlik sorunu ve Türkiye'nin İsrail ile ilişkileri sorunu vardı. Washington görüşmelerinin hemen öncesinde, 12 Eylül 1998'de, Türkiye Dışişleri Bakanı İsmail Cem, İran'ı ziyaret etmişti. Haftalık basın toplantısında konuşan Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Sermet Atacanlı, *"Türkiye'nin İran sınırında güvenlik endişeleri var. Bu endişelerimizi İran'a da bildirdik. Dışişleri Bakanı Cem'in İran ziyareti sırasında da Türkiye'nin sınır hassasiyeti İran'a bildirilecek"* demişti. Atacanlı, Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini geliştirme arzusunun hiçbir ülkeye karşı olmadığını da ifade ederek bu konuda tepki veren İran'a, *"Türkiye'nin hiçbir ülkeye cevap verme yükümlülüğü yok"* demişti. Atacanlı, *"Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin mahiyetini en yetkili ağızlardan defalarca ifade ettik. Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerini geliştirme arzusu bölgede hiçbir ülkeye yönelik değildir"* diye konuşmuştu. İsrail tarafından 8 Eylül 1998'de resmi olarak açıklanan Türk-İsrail tatbikatının ikincisinin yapılacağı haberlerine ilişkin olarak Atacanlı, "Bu konuda bakanlığımıza intikal eden resmi bir bilgi yok" yanıtını vermişti. Atacanlı, Türkiye-İsrail işbirliğinin bölgede barışa ve istikrara katkı sağlayacağını söylemişti.⁶⁹² Atacanlı, özet olarak İran'a İsrail ile ittifakın kendisine karşı olmadığını mesajını iletmışti.

İsrail konusunda anlaşamayan Türkiye ve İran, güvenlik konularında daha fazla mesafe almışlardı. Nisan 1999 başlarında İran'la PKK'ya eşzamanlı operasyon yapılması kararlaştırılmış ve Salmas Qal'e Reş bölgesine eşzamanlı operasyon yapılmıştı. Ancak basına göre İran, bölgedeki militanları Kuzey Irak ve İran'ın diğer bölgelerine kaydırmıştı. İran ile Türkiye arasında Ağustos 1999'da PKK'yı hedef alan yeni bir anlaşma yapılmıştı. Anlaşma çerçevesinde İran, Qal'e Reş ve Urumiye PKK

692 "İran'la Sınır Güvenliği Sorunu", **Radikal**, 10 Eylül 1998, <http://www.radikal.com.tr/1998/09/10/dis/01iranla.html> 21 Temmuz 2003.

kamplarını 18-21 Ağustos 1999 arasında bombalamıştı. Ancak Türkiye basınına göre her iki kampın bombalanması öncesinde PKK liderlerinden Ali Sapan çağrılmış ve kampın bombalanacağı kendisine iletilmişti. 13 Eylül 1999'da ikinci kez Türkiye ve İran PKK'ya karşı eş zamanlı operasyon yapmış ancak basına göre İran yine PKK'yı operasyon öncesinde uyarmış ve diğer operasyon yerlerini ve tarihlerini vermişti. Bir yandan PKK'ya karşı operasyonlar yapan İran, diğer yandan Eylül 1999'da, Türkiye'den çekilen PKK'lıların topraklarında yeni kamplar açmasına izin vermişti. Basına göre Türk istihbaratı, İran'ın 1999'da PKK'ya verdiği desteğin portresini çıkarmıştı. Bu konuda hazırlanan detaylı raporda, KYB bölgesinde bulunan PKK kamplarında PKK militanlarına 25 İranlı subayın eğitim verdiği, İran'ın gerek lojistik gerekse silah yardımı yaptığı kaydedilmişti.⁶⁹³

Basının iddiaları pek akla yatkın görünmemektedir. İran ve Türkiye birbirlerinin gözlerini bu şekilde boyayamayacaklarını bilecek kadar eski devletlerdir. Basında Türkiye ve İran ile ilgili çıkan haberlerin istihbarat örgütleri tarafından yönlendirme kastıyla yapıldığı düşünülmektedir.

İşin özü, Türkiye, ABD ve İsrail'in Ortadoğu'da İran ile giriştikleri güç mücadelesidir. Bu mücadelede taraflar birbirlerinin zayıf taraflarını mümkün olduğunca kullanmakta idiler. İran, PKK'nın ülkesindeki faaliyetlerine göz yumarken; Türkiye, Halkın Mücahitleri'nin faaliyetlerine göz yumuyordu.

4.3.3 21 MART 2000 KDP RESEPSİYONU SONRASI TÜRKİYE'NİN KUZAY IRAK POLİTİKALARI

21 Mart 2000'de KDP Ankara Temsilciliğinin verdiği Nevroz resepsiyonu Türkiye'nin Kuzey Irak politikalarında, Abdullah Öcalan'ın yakalanması ile netleşen değişimin iyice açığa çıktığı bir kırılma noktası olmuştu.

2000 başına kadar Türkiye'nin KDP ile ilişkileri gayet iyi görünüyordu, Türkiye'nin Kuzey Irak'taki müttefiki olarak KDP gösteriliyordu. Fakat aslında Washington Anlaşması ile belli belirsiz bir uzaklaşma başlamış, Abdullah Öcalan'ın yakalanması ile Türkiye'nin KDP'ye ihtiyacı da eskisi kadar kalmamıştı. Söz konusu resepsiyon krizi ile Türkiye, KDP'ye artık eskisi gibi yaklaşmayacağını açıkça belli etmişti. Bu tarihten sonra Türkiye ile KDP'nin arası açılmaya başlamıştı.

Washington Anlaşması sonrası Kuzey Irak'ta bir devlet mi kuruluyor diye endişelenen Türkiye, KDP'nin Ankara temsilciliğinin Nevroz kabulünü, bir

⁶⁹³ "PKK'nın Yeni Hamisi İran", *Radikal*, 15 Aralık 1999.

büyükelçilik gibi davranmaya çalışma, yani devletleşme temayülü olarak algılamış ve buna tepki olarak bir KYB heyetini aynı ay içinde Ankara'ya davet etmişti. Bu tarihten sonra Türkiye ve KDP birbirinden yavaş yavaş uzaklaşırken, Türkiye ile KYB ise yavaş ve temkinli yakınlaşmışlardı.

4.3.3.1 Türkiye'nin KDP ve KYB ile İlişkileri

Washington Anlaşması sonrası Türkiye'de Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurulacağı korkusu iyice artmıştı. Hatta bazı yazarlara göre Kürt devleti çoktan kurulmuştu. 2000 Nevrozundan sonra Doğan Heper, Milliyet'teki köşesinde "Ankara uyuyor mu" başlıklı yazısına şöyle başlamıştı: *"Türkiye gözlerini Batı'ya çevirdi, Doğu'yu unuttu. (...) Kuzey Irak'ta Kürt devleti dönüşü olmayacak bir şekilde kuruldu bitti. Bir resmen ilanı kaldı."*⁶⁹⁴

Diğer yandan Türkiye'deki silahlı faaliyetlerini durdurmuş, neredeyse tüm militanlarını Kuzey Irak'a çekmiş olan PKK, Türkiye için güncel bir silahlı tehdit olmaktan çıkmıştı. Yeni durumda neredeyse Kuzey Irak'taki tüm politikasını PKK'yı çevrelemeye göre ayarlamış olan Türkiye'nin KDP'ye eskisi kadar ihtiyacı kalmamıştı. Bu durum Kürt devleti korkusu ile de birleşince Türkiye'nin o güne kadar müttefiki olan KDP ile ilişkileri gerilmeye başlamıştı.

PKK askeri ve siyasi olarak yenildiği için artık Kuzey Irak'ta PKK sorunu ikincil bir sorun sayılabilirdi. Bu zamandan sonra Türkiye'nin birinci önceliği PKK'nın çevrelenmesi değil, Kuzey Irak Kürtlerinin bağımsız veya Irak içinde federal bir Kürt devleti kurmasını engellemek olacaktı. Yalnız, Türkiye'nin bunun için dahi yerel güçlerle ilişkiye girmesi gerekiyordu. Kuzey Irak'taki güçlerin Türkiye'nin istemediği rotalara yönelmemeleri için Türkiye ile diyalog halinde olmaları gerekiyordu. Bu nedenle Türkiye, KDP'den uzaklaşmaya başlayınca, KYB'ye yaklaşmaya başlamıştı. KYB, Washington'da KDP ile barış anlaşması imzalamış olsa da henüz KDP'nin 'dostu' olmamıştı. Bu nedenle KYB, KDP'nin askeri üstünlüğünü dengelemek amacıyla Türkiye'nin çabalarına olumlu yanıt vermişti. Bu yakınlaşma ve uzaklaşmalar 2000 yılı boyunca devam etmiş, yıl boyunca Türkiye'nin KDP ile yoğun ilişkileri de devam etmişti.

Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları da, PKK her ne kadar Türkiye'ye yönelik eylem yapmamak üzere militanlarını Türkiye'den çekmişse de, son kalan PKK'lıları

694 Özgen Acar, "Ankara Uyuyor (mu)?", *Cumhuriyet*, 28 Mart 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/03/28032000.htm> 6 Ağustos 2003.

etkisiz hale getirmek amacıyla bu dönemde de devam etmişti. PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığının artık Türkiye için ciddi bir tehdit olmadığı göz önüne alınırsa Türkiye'nin bu operasyonlardaki örtülü amacının, Kuzey Irak'ta kurulmakta olduğunu düşündüğü Kürt federasyonu veya devletine engel olmak olduğu düşünülebilir. Zaten bazı operasyonlarda yerel Irak Kürtlerinin öldürülmüş olması da Türkiye'nin Irak Kürtlerine gözdağı vermek amacıyla bazı operasyonlar yaptığı kanaatini güçlendirmekteydi.

Bu anlamda en önemli olay 15 Ağustos 2000'de Türk Hava Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'ta Türkiye-İran-Irak sınır bölgesinde, Erbil'in Kendaxor bölgesi yakınlarındaki KDP denetimindeki alanı bombalamaları idi. Bombardımanda o bölgede bulunan Kürt göçerleri, çobanları ve ailelerinden toplam 38 kişinin ölmüş, 11 kişi yaralanmış ve 4 kişi de kaybolmuştu.⁶⁹⁵ Irak Dışişleri Bakanlığından bir sözcü Türk ordusuna ait uçaklar tarafından gerçekleştirilen saldırının *"40 kişinin ölümüne, onlarca kişinin de yaralanmasına"* neden olduğunu, Türk savaş uçaklarının, Kuzey Irak'ın Erbil bölgesindeki, Lolan, Kazna ve Kanbara köylerini vurduğunu açıklamıştı. Bir KDP sözcüsü de Türk savaş uçaklarının PKK'ya ait olduğu öne sürülen bir kampı yanlış bir istihbarat üzerine bombaladığını söylemişti.⁶⁹⁶

Bu anlamda önemli sayılabilecek bir başka olay da Mayıs 2000'de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin, 1995 Nisan ayında Kuzey Irak'ta 7 Kürt çobanın ölümü⁶⁹⁷ ile ilgili Kuzey Iraklı Halim Musa ve diğerlerinin şikayetini kabul etmiş olması idi. Türkiye, mahkemenin bu kabulü ile Kuzey Irak'taki bir olaydan dolayı sanık olarak yargılanacaktı.

KDP tarafından, Ağustostaki bombalama sonrası yapılan açıklamada sivillerin ölümüne neden olan bombalama olayının hayal kırıklığı ile karşılandığı belirtilirken konunun araştırılması ve ölenlerin yakınlarına tazminat ödenmesi istenmiş, ayrıca parti televizyonunda bombalama olayı sonrasında çekilen görüntülere yer verilmişti. Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Hüseyin Diriöz, bu olay ile ilgili olarak, Kuzey Irak'ta PKK'ya yönelik olarak 15 Ağustos'ta gerçekleştirilen operasyonda sivillerin zarar gördüğü iddialarının araştırıldığını belirtmişti. Kuzey Irak'ta zaman zaman operasyonlar düzenlendiğinin bilinen bir konu olduğunu söyleyen Diriöz, bu tür operasyonlarda sivil

695 BBC Dünya Servisi, 17 Ağustos 2000, <http://www.bbc.co.uk>

696 *"Bağdat'tan Sert Çıkış"*, *Yeni Binyıl*, 22 Ağustos 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/08/22082000.htm> 6 Ağustos 2003.

697 Olay sonrası Kürt çobanların cesetlerini almaya giden köylüleri ile yolda karşılaştıkları Kızılay aracının, MİT mensubu oldukları sanılan görevlileri arasında çatışma çıkmış, çatışmada her iki taraftan toplam 12 kişi hayatını kaybetmişti. *"Dohuk'ta Vahşet"*, *Hürriyet*, 6 Nisan 1995 ve *"Kızılaycıların Cenazesini MİT'çiler Kaldırdı"*, *Hürriyet*, 8 Nisan 1995.

halkın zarar görmemesi için gerekli önlemlerin alındığını, 15 Ağustos'taki operasyonda da gerekli önlemlerin alındığını, sivil kaybı olup olmadığının araştırılacağını belirtmişti.⁶⁹⁸ Görüldüğü üzere Türkiye ilk açıklamasında olayda sivil kaybı olduğunu kabul etmemişti. Ama daha sonra 4 Ekim 2000'de Avrupa ziyareti öncesinde Ankara'ya gelerek temaslarda bulunan Mesut Barzani, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 15 Ağustos'ta Kuzey Irak'ta gerçekleştirilen hava operasyonunda hayatını kaybeden KDP'li 38 sivil için tazminat ödemeyi kabul ettiğini ve ödemeyi yaptığını açıklayacaktı. Barzani, ciddi bir soruşturma yürütüldüğünü, soruşturmanın sonunda saldırıda "kasıt" bulunmadığını kaydetmişti. Ödeme maddi olarak yapılmış ama rakam açıklanmamıştı. Türkiye ilk defa böyle bir olayda Kürtlere tazminat ödüyordu. Daha önceden İran'a benzeri bir olay sonrası tazminat ödenmiş ama Kürt partilerine benzeri olaylar önce de yaşanmış olmasına rağmen böyle bir ödeme yapılmamıştı.⁶⁹⁹

Ağustos bombalaması hızla gelişmekte olan Türkiye-Irak ilişkilerini de olumsuz etkilemişti. Körfez Savaşı'ndan beri Türkiye'nin sivillere yönelik benzeri saldırılarına tepki göstermeyen Bağdat yönetimi bu olaydan sonra ilk kez Türkiye'nin hava saldırılarına karşı, 'gereken yanıtı' verebileceğini açıklamıştı. Irak resmi haber ajansının bildirdiğine göre, Bağdat'ta Dışişleri Bakanlığı'ndan bir sözcü, *"Irak, Türk birlikleri tarafından gerçekleştirilen bu saldırı ve ihlali kınıyor. Bağdat'ın bu şiddet olayına gerekli yanıt vermek için uygun zamanı belirlemek ve gerekli yöntemi seçme hakkı vardır"* demişti.⁷⁰⁰

Bu ve benzeri olaylar, son on yılda Türkiye ile Kuzey Irak halkı arasındaki gerginlik konularından birini teşkil etmişlerdir. Türkiye güvenlik güçlerinin, Kuzey Irak'a yapılan operasyonlarda yerel halka karşı insan haklarını ihlal ettikleri yaygın bir kanaat idi ve bu durum Türkiye'nin Kuzey Irak'ta işini güçleştiriyordu.⁷⁰¹

KDP ile KYB, Washington Anlaşması'nda öngörüldüğü gibi PKK'yı terörist örgüt olarak kabul eden bir bildiri yayınlamışlardı. Washington Anlaşması bir çok konuda olduğu gibi bu konuda da geç uygulanmıştı. 20-21 Ocak 2001 tarihlerinde iki parti bir toplantı düzenlemiş ve toplantı sonunda bir bildiri yayınlamışlardı. Bildiride,

698 *"İKDP tazminat istedi: 'Hava operasyonunda 38 sivil öldü' iddiası"*, Cumhuriyet, 21 Ağustos 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/08/21082000.htm> 6 Ağustos 2003.

699 *"İraklı Kürtlere Türklerden Tazminat"*, Yeni Binyıl, 5 Ekim 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/10/05102000.htm> 6 Ağustos 2003.

700 *"Bağdat'tan Sert Çıkış"*, Yeni Binyıl, 22 Ağustos 2000.

701 *"Turkey and War in Iraq..."*, Human Rights Watch, Mart 2003.

her iki tarafın da PKK'yı terörist bir örgüt olarak kabul edeceği belirtilmişti.⁷⁰² PKK'nın iki parti tarafından da 'terörist' örgüt olarak kabul edilmiş olması Türkiye açısından önemli bir adımdı.

Lakin Türkiye, PKK'yı askeri açıdan yenmişti ve artık Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulması PKK'dan daha büyük bir tehlike idi. Bu nedenle Türkiye, KDP ve KYB'nin Kuzey Irak'taki federasyonu sağlamlaştırma çabalarını yakından izliyordu. Yine bu çerçevede olmak üzere Türkiye, 13 Mayıs 2001'de Başbakan Bülent Ecevit'in yayınladığı bir iç genelge ile Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti kurulmasını askeri müdahale nedeni, yani savaş sebebi sayacağını açıklamıştı. Genelge, Türkiye'nin Irak politikasının kısa, orta ve uzun vadeli hedefleriyle, bu çerçevede uygulamaya konulabilecek öncelikli önlemlere ilişkin olarak yayınlanmıştı ve *"Kuzey Irak'ta Kürt devletinin ilanı tarafımızdan müdahale nedeni sayılmalıdır"* denilmekteydi.⁷⁰³

4.3.3.1.1 Türkiye-KDP İlişkileri

Washington Anlaşması'nda federalizme vurgu yapılmasın sonra KDP ve KYB de federal Irak'a daha fazla vurgu yapmaya başlamışlardı. KYB zaten 1988'den beri federasyon tezini işlemekteydi, hatta federasyon tezinin bayraktarlığı KYB'de idi denebilir. KDP de Körfez Savaşı sonrası sık sık federasyon istemeye başlamış ama dışarıdan hep otonomi veya genişletilmiş özerkliği kabul edebilecek parti olarak görülmüştü. Fakat artık KDP federalizme daha sık vurgu yapıyor, bu durum da Türkiye'yi rahatsız ediyordu. Halbuki Türkiye'de KDP ve KYB arasında Türkiye'ye yakınlık açısından yapılan bir çok kıyaslamada KDP'nin federalizmde çok ısrarlı olmamasının altı çizilmekte, bu nedenle KDP'nin Türkiye'ye daha yakın olduğu belirtilmekteydi. Türkiye-KDP yakınlaşmasını savunanların temel tezlerinden biri de bu idi.

25 Şubat 2000'de Türkiye Dış Ticaret Müsteşarı başkanlığında 140 kişilik bir ticari heyet Türkiye-Irak Karma Ekonomik Komisyonu Toplantısı için Irak'a gitmişti. Hava ambargosunu delmemek için karayolu ile Irak'a giden heyette Devlet Bakanı Edip Saftır Gaydalı, bürokratlar ve işadamları vardı. Türkiye heyeti Habur'u geçince KDP peşmergeleri, heyeti durdurup pasaport kontrolü yapmış, vize istemişti. Peşmergelerin

702 T.C Dışişleri Bakanlığı Dışişleri Güncesi, Ocak 2001, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hk/01/1/03.htm> 7 Ağustos 2003.

703 *"Kürt Devleti İlanı Müdahale Nedeni"*, *Milliyet*, 14 Mayıs 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/05/14052001.htm> 25 Ağustos 2003.

vize istemesi Türkiye’de kızgınlık yaratmış, bu tutum, Türkiye basını tarafından Kuzey Irak’ta ayrı bir devletin doğmaya başladığının göstergesi olarak kabul edilmişti.⁷⁰⁴

Bu olay ile birlikte Washington Anlaşması sonrası dile getirilen Kuzey Irak’ta bir Kürt devleti kurulacağı iddiaları tekrar gündeme gelmiş, neticede Türkiye-KDP ilişkileri biraz daha gerilmişti. Türkiye açısından KDP’nin devlet gibi davranması kabul edilemezdi ve KDP’nin davranışlarını bu bakış açısı ile değerlendirenlere göre bardağı taşıran son damla 21 Mart 2000’de Ankara’daki KDP resepsiyonu olmuştu. 21 Mart 2000’de KDP Ankara Temsilciliği Nevroz nedeniyle bir kokteyl vermiş, kokteyle Avrupa devletlerinin büyükelçilikleri büyük katılım göstermişlerdi. 8 yıldır Ankara’da bürosu bulunan KDP, ilk defa böylesi bir kokteyl vermişti. Daha önceki Nevrozlarda Sefin Dizayi, dar bir çevrenin davetli olduğu gece toplantıları düzenlemekle yetinmişti. Kokteyle, Türkiye’den sivil veya askeri hiçbir temsilci katılmazken, çeşitli partilerden bazı Kürt milletvekilleri kokteyle katılmışlardı.⁷⁰⁵

Yoğun ilgi, KDP Hükümetinin dört bakanının davetlilere takdim edilmesi⁷⁰⁶ ve kokteyl sonrası dağıtılan bildiride Nevroz nedeniyle Kürt mitolojik tarihine vurgu yapılması Türkiye’yi kızdırmıştı. Türkiye Dışişleri Bakanlığı yetkilileri ilk gün basının soruları üzerine rahatsızlık duymadıklarını belirtmiş ancak ikinci gün ‘Genelkurmayın baskısı ve hassasiyeti üzerine’, KDP Ankara temsilcisi Sefin Dizayi’yi çağırarak, ‘haddi aştığı’ için uyarmıştı. Dizayi’ye Kuzey Irak’ın tümünü temsil etmedikleri söylenmiş, Nevroz bildirisinde kullanılan ifadeler de eleştirilmişti. Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Büyükelçi Sermet Atacanlı, 22 Mart günü haftalık olağan basın toplantısının büyük kısmında KDP resepsiyonu ile ilgili soruları cevaplandırmıştı. Atacanlı, Türkiye’de resepsiyon ile ilgili oluşan hassasiyete dair soru üzerine: “... *Söylediğim gibi biz de bu hassasiyeti dikkate alıyoruz, değerlendiriyoruz ve bu değerlendirmemizi KDP İrtibat Görevlisi’ne bildireceğiz*” demişti. Atacanlı, Avrupa ülkelerinin büyükelçilerinin katılmalarına dair soru üzerine ise, “... *Bizim bakımımızdan bu davet adı geçen şahsi hüviyetiyle yapılmıştır. Dolayısıyla şahsi hüviyetiyle yapıldığı anlaşılan bir davete kimlerin katılacağını da onlar kendileri bilirler*”; Genelkurmay sıkıntısını dışişlerine bildirdi mi sorusu üzerine de, “*Öyle bir sıkıntı dile getirildiğinden haberim yok. Ama*

704 “Kuzey Irak’ta Skandal”, **Sabah ve Hürriyet**, 28 Şubat 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-Enformasyon Dairesi Başkanlığı-Türk Basınından Haberler-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/02/28022000.htm> 6 Ağustos 2003.

705 “KDP’nin Kulağı Çekildi”, **Zaman**, 23 Mart 2000 <http://arsiv.zaman.com.tr/2000/03/23/dunya/2.html> 23.Temmuz.2003.

706 “Barzani’nin Gövde Gösterisine Tepki”, **Sabah ve Cumhuriyet**, 22 Mart 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/03/22032000.htm> 6 Ağustos 2003.

gayet tabii ki bizim Dışışleri Bakanlığı olarak konuya ilgi duyan diğer yetkili Türk makamlarıyla istişarelerimiz her zaman mevcuttur. Gün içinde, hafta içinde. Bunun ötesinde spesifik bir bilgi verebilecek bir konumda değilim. İsterseniz bu konuyu bırakalım, diğer konulara geçelim” demişti. Atacanlı’nın ‘bu konuyu bırakıp’ diğer konulara geçmek istemesi bir anlamda Genelkurmayın baskısını doğrulamaktadır. Atacanlı, gazetecilerin o günlerde Türkiye’nin KDP ile birlikte yeni bir sınır ötesi operasyona hazırlandığı ve KDP’nin PKK’ya karşı Türkiye ile işbirliğinden cesaret alarak mı resepsiyonu verdiği sorusu üzerine de: “Bu iki konu arasında bir bağ kurulmasının doğru olduğunu zannetmiyorum. Kuzey Irak’ta yuvalanmış terör gruplarına karşı mücadele etmek bizim herkesten beklediğimiz bir husustur. KDP’den de beklentimiz budur. Kendileriyle bu konuda çok çeşitli defalar görüş alışverişi de yapılmıştır. Bunun değiştiğine ilişkin bir izlenim olması için bir sebep yok.” demişti.⁷⁰⁷ Atacanlı’nın açıklamasından anlaşılabacağı üzere Türkiye ile KDP arasında PKK merkezli işbirliği sürüyordu. Ama KDP’nin artık PKK kozunu kullanamayacağı açıkça belirtilmişti.

Türkiye, 27 Mart günü Türkiye’ye gelen KDP Hükümetinin Başbakanı Neçirvan Barzani’ye resepsiyon verilmesi ve Türk heyetine pasaport sıkıntısı yaşatılmasından duyduğu rahatsızlığı da dile getirmişti. Görüşmelerde taraflar Nevroz krizi dışında sınır güvenliği ile ilgili konuları da ele almışlardı.⁷⁰⁸

KDP’nin sekiz yılın ardından böylesi yüksek katılımlı ve büyükelçilik resepsiyonlarını andıran bir kokteyl vermiş olması Türkiye basınında genelde ‘gövde gösterisi’, ‘ne cüret’, ‘cesaret eden’ gibi ifadelerle anılmıştı.⁷⁰⁹ Hatta Cumhuriyet gazetesinden Özgen Acar, bu ‘cesaretin’ kaynağını Kuzey Irak’ta bir Kürt devleti kurulmasında alınan mesafeye bağlayarak, Türkiye’nin ‘uyuduğu’nu yazmıştı. Acar, KDP’ye o kadar kızgındı ki Türkiye-ABD ilişkilerini de KDP ekseninde sorgulamıştı: “Bir başka olgu da ABD’nin, Barzani’nin KDP’sini Türkiye’ye finanse ettirmesidir. Irak’a akaryakıt almak için giden Türk şoförlerinin gümrük, pasaport ve vergi denetimlerini Barzani yapmakta, (rüşvetler dahil) yılda 200-300 milyon dolar gelir

707 “Dışışleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Sermet Atacanlı’nın Haftalık Olağan Basın Toplantısı”, 22 Mart 2000, <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/gruph/hk/00/03.htm> 7.Ağustos.2003.

708 “Türkiye IKDP’yi Uyardı”, Bütün gazeteler, 28 Mart 2000, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/03/28032000.htm> 6 Ağustos 2003.

709 22-23 Mart tarihli Sabah, Zaman ve Cumhuriyet gazeteleri.

sağlamaktadır. Türkiye, bu ticaretten vergi almazken Barzani yönetimine vergi adı altında haraç ödemektedir. ”⁷¹⁰

Bu gerginliğe rağmen Türkiye-KDP görüşmeleri en üst düzeyde sürmeye devam etmişti. KDP lideri Mesut Barzani, ‘sürpriz’ bir ziyaretle 2 Ekim 2000’de Avrupa’ya giderken Ankara’ya uğramıştı.⁷¹¹ Barzani, temaslarına ilk olarak MİT ile başlamış, daha sonra ABD ve İngiltere Büyükelçiliği yetkilileriyle görüşmüştü.⁷¹² Dışişleri Bakanlığı ve Genelkurmay Başkanlığı’nda da temaslarda bulunan Barzani’ye Irak’ın toprak bütünlüğünün ve siyasi birliğinin korunmasının Türkiye için vazgeçilmez olduğu söylenmişti. Gazetecilerin sorularını yanıtlayan Barzani ise Türkiye ile işbirliğini sürdürmek niyetinde olduklarını belirtmişti.⁷¹³ Barzani, 6 Ekim 2000 günü Başbakan Bülent Ecevit ile görüşmüştü. Kuzey Irak’ta bazı gelişmelerin yaşandığını belirten Ecevit, *"Talabani'nin başkanlığındaki KYB de, PKK ile çatışmalara girdi. Böylelikle Barzani ile Talabani'nin partisi arasında önemli bir fark ortadan kalkma sürecine girdi. Bu yeni durumu Sayın Barzani ile değerlendirdik"* demişti. Mesut Barzani ise yaptığı açıklamada Başbakan Ecevit’in de bölgedeki güvenlik ve istikrara büyük önem verdiğini ifade etmiş, *"Irak konusunda çözüm, Irak’ın bütünlüğü çerçevesinde olacak"* demişti.⁷¹⁴ Barzani’nin temasları sırasında hem Türkiye’den hem de İngiltere ve ABD’nin Ankara büyükelçileriyle yaptığı görüşmelerde bu ülkelerden, ilan edecekleri federasyon formülü konusunda bilgi vererek, Irak içinde Kürdistan Federasyonu kurulması için destek istediği belirtilmişti. Ankara’dan ayrılmadan önce Bilkent Üniversitesi’nde bir davet veren Barzani, Irak’ın 1974 anayasasında yer alan Kuzey Irak için Kürtlere tanınan özerklik statüsünün geliştirilerek yeniden düzenlenmesini önermişti. Kuzey Irak’taki oluşumun kendi ayakları üzerinde durması gerektiğini dile getiren Barzani’nin Başbakan Bülent Ecevit, Genelkurmay, MİT ve Dışişleri’nden de destek istediği ileri sürülmüştü. Basında çıkan haberlere bakılarak Barzani’nin Türkiye karar vericilerini Kuzey Irak için düşünülen federasyon yapısının Ankara’nın ‘Irak’ın toprak bütünlüğünün bozulmaması’ ilkesine ters düşmediğine ikna etmeye çalıştığı düşünülebilir. Barzani, Ankara’nın Kürtlerin Bağdat’la sağlıklı ilişkiler kurulması yönündeki telkini ile kendisinin önerisinin örtüştüğünü belirtmişti. Barzani’nin Bilkent’teki davetine Mart ayındaki

710 Özgen Acar, *"Ankara Uyuyor (mu)?"*, *Cumhuriyet*, 28 Mart 2000.

711 *"Barzani Ankara'ya Geldi. Türkiye, Türkmen Rahatsızlığını Dile Getirecek"*, *Cumhuriyet*, 4 Ekim 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/10/04102000.htm> 6 Ağustos 2003.

712 *"Iraklı Kürtlere Türklerden Tazminat"*, *Yeni Binyıl*, 5 Ekim 2000.

713 *"Barzani'nin Ankara Temasları"*, *Cumhuriyet*, 6 Ekim 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/10/06102000.htm> 6 Ağustos 2003.

714 *"Barzani: Irak Bölünmemeli"*, *Radikal*, 7 Ekim 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/10/07102000.htm> 6 Ağustos 2003.

davette olduğu gibi çeşitli partilerden bazı Kürt milletvekilleri katılmış; Barzani, ayrıca değişik Kürt gruplarını temsil eden tanınmış isimlerle de bir araya gelerek görüş alışverişinde bulunmuştu.⁷¹⁵

Türkiye'yi rahatsız eden ama pek gündeme gelmeyen bir başka konu da KDP'nin Türkiye Kürtleri arasında artan faaliyetleri idi. Mesut Barzani'nin Türkiye Kürtlerinin en azından bir kısmınca kanaat önderi olarak kabul edilen bazı isimlerle görüşmesi daha ziyade Kuzey Irak'ta kurulacak bağımsız Kürt devletinin Türkiye Kürtleri üzerinde gözü olduğu şeklinde yorumlanmaktaydı. KDP'nin özellikle sınır bölgelerindeki bazı aşiretler üzerindeki etkinliği zaten yıllardan beri bilinen bir konu idi. Bazı iddialara göre bazı ilçelerde, kimi ağalar son 10 yılda üç kere Barzani'ye göndermek üzere asker toplamışlardı.⁷¹⁶ Bunun dışında Türkiye-KDP de toparlanmaya çalışıyor ve Türkiye'ye siyasi söylem bakımından sert muhalefet ediyordu.⁷¹⁷

Nisan 2001'de Türkiye'de yeni bir Kürt örgütünün 80 silahlı militanı yakalanmıştı. Bu kişilerin, PKK'nın silahlı eylemleri askıya almasından sonra eski Kürt örgütlerinin Kuzey Irak'ta kurdukları PŞK adlı örgüte mensup oldukları ve örgütün arkasındaki ismin Mesut Barzani olduğu iddia edilmişti. Bu haberler Türkiye'yi kızdırmış ve Türk Silahlı Kuvvetleri ile Dışişleri Bakanlığı, Barzani'den Kuzey Irak'taki örgüt kamplarının derhal kapatılmasını istemişti.⁷¹⁸

Bu haberlerden yaklaşık 20 gün sonra 7 Mayıs 2001 akşamı ise KDP lideri Mesut Barzani Türkiye'ye gelmişti. Barzani, 8 Mayıs günü önce Dışişleri Müsteşarı Faruk Loğoğlu başkanlığındaki heyetle ardından Başbakan Bülent Ecevit ile görüşmüştü. Görüşmeler sırasında Türkiye, Barzani'ye PKK'nın gerek Türkiye gerekse Kuzey Irak için tehdit oluşturmaya devam ettiği, bölgede çok sayıda militanı olan PKK ile mücadelenin kesitsiz sürdürülmesi gerektiğini bildirmiş, Barzani de cevaben, PKK'yı bir tehdit olarak görmeye devam ettiklerini belirtmişti. Barzani, basına yaptığı açıklamada da PKK'ya yönelik tutumlarında bir değişiklik olmadığını kaydederek, *"PKK bölgede varlığını sürdürdüğü sürece, PKK'yı bölgeden atmak için mücadelemiz sürecektir"* demişti. Ancak PKK konusunda Türkiye ile KDP arasında ayrışma noktaları da vardı. Türkiye, bölgedeki PKK'lılara yönelik sınır ötesi kapsamlı bir harekat isterken,

715 "Barzani, Federasyon Peşinde", *Zaman*, 9 Ekim 2000
<http://212.154.21.40/2000/10/09/dishaberler/dishaberlerdevam.htm> 23 Temmuz 2003.

716 Azer Bortaçına, "Aklı TRT'de Kaldı", *Milliyet*, 28 Mart 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/03/28032000.htm> 6 Ağustos 2003.

717 Türkiye-KDP hakkında bilgi için bkz. <http://www.pdk-bakur.com>.

718 "KDP Lideri Barzani'den Türkiye'ye Hançer. Apo'ya Özendi", *Milliyet*, 18 Nisan 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/04/18042001.htm> 25 Ağustos 2003.

Barzani, çok sayıda Türk askerinin uzun süreliğine bölgede kalmasının kendi halkını tedirgin edeceğini belirterek "nokta atışa" dayalı bir müdahalede bulunulmasını tercih etmişti.⁷¹⁹ Barzani, ayrıca PKK'den ayrılan bir grubu desteklediklerine ilişkin iddiaları da yalanlamıştı.⁷²⁰

Türkiye ile gelişen Celal Talabani, KDP'den yıllardır alamadığı Habur parasını Türkiye vasıtasıyla almaya çalışmıştı. Talabani, Ocak 2001'de Türkiye'yi ziyaret etmiş ve Ankara sürecinin canlandırılmasını ve bu çerçevede KDP denetimindeki Habur'dan elde edilen gelirden Ankara sürecine göre kendilerine ayrılan payın da verilmesi istemişti.⁷²¹

Türkiye ile KDP arasındaki bir ayrışma noktası da Irak'ın toprak bütünlüğü ve Türkmen konuları idi. Mesut Barzani, düzenlediği basın toplantısında 'başarılı' geçen görüşmelerde, Türkiye'nin kaygılarını ilettiğini söylemiş ve *"Türkiye'nin kaygılarından biri Irak'ın toprak bütünlüğüydü. Diğer konu da Türkmen konusuydu. Bizim Türkmen kardeşlerimizle hiçbir sorunumuz yok ve onlara karşı herhangi bir hassasiyetimiz yok"* demişti.⁷²²

Barzani, Irak'ın toprak bütünlüğünü savunduklarını ve böyle bir tehdit yaratmadıklarını söylemiş olsa da Türkiye tatmin olmamıştı. Türkiye'nin Barzani'ye eskisi gibi ihtiyacı olmadığı için de, Barzani Ankara'dan ayrıldıktan hemen sonra, 13 Mayıs 2001'de Başbakan Bülent Ecevit yayınladığı bir iç genelge ile Kuzey Irak'ta bir Kürt Devleti kurulmasını askeri müdahale nedeni, yani savaş sebebi sayacağını açıklamıştı.⁷²³ Türkiye, KDP ve KYB ile PKK konusunda anlaşmış olmasına rağmen onlara sert bir uyarı göndermişti. Bu tarihten itibaren PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığı Türkiye için 'ortadan kaldırılması gereken' bir sorun olmaktan çıkmıştı. Hatta tam tersine PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığı Türkiye için gerekli hale gelmişti denebilir. Bu konuya ayrıca 'PKK'nın Kuzey Irak'taki Faaliyetleri ve Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonları' bölümünde değinilecektir.

Türkiye ile Irak arsında açılması düşünülen Irak'a ikinci sınır kapısı konusu ise tüm yıl boyunca sürüncemede kalmıştı. Türkiye bu konuda KDP'yi devre dışı bırakmak istiyor ama fiili olarak da bir adım atmıyor ya da atamıyordu. Türkiye Dışişleri Sözcüsü,

719 "Barzani'den PKK Sözü", *Milliyet*, 9 Mayıs 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/05/09052001.htm> 25.Ağustos.2003.

720 "Türkiye'nin Kaygıları Yersiz", *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/05/11052001.htm> 25.Ağustos.2003.

721 "Barzani Ankara'ya Geliyor", *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/05/07052001.htm> 25.Ağustos.2003.

722 "Türkiye'nin Kaygıları Yersiz", *Cumhuriyet*, 11 Mayıs 2001.

723 "Kürt Devleti İlanı Müdahale Nedeni", *Milliyet*, 14 Mayıs 2001.

Hüseyin Dirîöz 20 Haziran 2001’de, KDP ile ikinci sınır kapısı konusunu görüştünüz mü sorusuna cevaben: *“Her zaman söylediğimiz gibi; bu ikinci sınır kapısı, Irak’la Türkiye arasında olacaktır. Bu konuda basında çeşitli yorumlar yapılmaktadır. Bunlara ikinci bir yorum getirmek istemiyorum”*⁷²⁴ demişti. Böylece Türkiye, bu konunun tarafının KDP olmadığını, KDP’nin bir taraf olamayacağını söyleyerek KDP’nin o bölgedeki fiili otoritesini tanımadığını göstermiş oluyordu.

4.3.3.1.2 Türkiye-KYB İlişkileri

KYB ve Türkiye’nin ilişkileri, KYB-PKK yakınlığından dolayı uzun bir süredir soğuk idi fakat Türkiye, Nevroz resepsiyonundan sonra KYB’ye yanaşmaya başlamıştı. Mart 2000’de Bir KYB heyeti, Türkiye Dışişleri Bakanlığı’nın daveti üzerine Türkiye’yi ziyaret etmişti. Bu ziyaretten sonra Türkiye’nin iktisadi desteğini almak amacıyla üst-düzyer bir KYB heyeti daha Türkiye’ye gelmişti.⁷²⁵ Böylece, Türkiye-KDP ittifakı yavaş yavaş çözülürken yerine Türkiye-KYB işbirliği kurulmaya çalışılıyor gibi görünmekteydi.

Kuzey Irak’ta Türkiye’ye yakın duran Türkmenler de Nevroz resepsiyonu olayından sonra KYB’ye yanaşmaya başlamışlardı. Türkiye’nin teşvikinin dışında onları bu yakınlaşmaya iten başka pratik sebepler de vardı. KDP ve Saddam Hüseyin ortak düşmanları idi. Ayrıca Kerkük bölgesindeki Türkmenler ve Kürtlerin, Baas yönetimince KYB denetimindeki Süleymaniye’ye sürülerek yerlerine Filistinli Arapların yerleştirilmesi ikisinin de ortak sorunu idi. Talabani, bu politikanın önüne geçebilmek için Kürt ve Türkmen kardeşliğinin yeniden güçlendirilmesi gerektiğini açıklamıştı.⁷²⁶

Türkiye-KYB yakınlaşması etkisini KYB-PKK ilişkilerinde çok geçmeden göstermiş Mayıs ayında PKK kendilerine karşı yapılan bir operasyonda KYB’yi Türkiye’ye yardım etmekle suçlamıştı. KYB suçlamayı reddetmişti ama bu olay iki partinin arasının açılmakta olduğunun da göstergesi olmuştu. PKK’ya göre Mayıs ayında iki parti arasında görüşmeler yapılmış ama sonuç alınamamıştı.⁷²⁷ Öyle görünmektedir ki Celal Talabani, bir yandan PKK ile diğer yandan Türkiye ile görüşerek Türkiye’den koparabileceğinin en fazlasını almaya çalışmıştı.

724 V.Hüseyin Dirîöz, T.C.Dışişleri Bakanlığı Haftalık Olağan Basın Toplantısı, 20 Haziran 2001 <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hk/01/6/02.htm> 25.Ağustos.2003.

725 Bengio, MECS, 2000, syf: 265.

726 Bengio, MECS, 2000, syf: 265.

727 “YNK’ye Yine Çağrı”, *Yeniden Gündem*, 1 Ekim 2000, <http://www.yenigundem.com> 8.Temmuz.2003.

Haziran 2000'de KYB Liderlik Konseyi Süleymaniye'de yaptığı toplantıda Türkiye ve İran ile iyi olan ilişkileri her alanda daha da geliştirme kararı aldı.⁷²⁸ Türkiye-KYB ilişkileri bu karar uyarınca yaz aylarında daha da ivme kazanmıştı. KYB Lideri Celal Talabani, iki yıl aradan sonra 25 Temmuz 2000'de Ankara'ya geldi. Dışışleri yetkililerinin yanı sıra, Başbakan Bülent Ecevit'le de görüşen Talabani, PKK'yla mücadelesine destek olarak başta silah olmak üzere askeri malzeme yardımı istemişti. Talabani, görüşmelerinde PKK'ya karşı aldığı önlemlerle ilgili bilgi verirken, basına yaptığı açıklamada da, *"PKK'yu bölgemizden temizledik. Tüm askeri kamplarını ve siyasi bürolarını kapattık. Dağlarda bazı PKK'lılar kaldı. Onların da bölgemize inmesini önlemek için güvenlik kuşağı oluşturduk"* demişti. Türkiye ise Talabani'ye, PKK'ya karşı benimsediği çizgiyi sürdürmesi gerektiğini vurgularken, *"Bu durumun somut sonuçlarını görmek istiyoruz"* mesajını iletmişti.⁷²⁹ Bir başka kaynakta ise Talabani'nin Ecevit'e: *"Bölgemizde PKK kamplarını temizledik. Sadece Kandil Dağı'nda bazı silahlı PKK'lılar var. Bunların dağdan inip teslim olmaları için Kuzey Irak'a yönelik operasyonların durması gerekir"* dediği ancak Talabani'nin geçmişte Türkiye'ye verdiği sözleri tutmamasını dikkate alan Ecevit'in dinlemeyi tercih ederek, Talabani'yi duymazlıktan geldiği ifade edilmişti. Talabani, ayrıca Genelkurmay Başkanlığı ve Ankara'da bulunan Irak Türkmen Cephesi temsilcileriyle de görüşmüştü. Genelkurmayda, Kuzey Irak'taki PKK'lılar hakkında detaylı istatistiki bilgiler veren Talabani, Türkiye'den silah ve para yardımı talebini burada da tekrarlamıştı.⁷³⁰

Talabani, görüşmeler sırasında Başbakan Bülent Ecevit'e Kuzey Irak'taki PKK militanlarının haklarında işlem yapılmayacağı garantisi karşılığında silah bırakmaya hazır oldukları mesajını da iletmişti. HADEP de bu açıklamayı desteklemiş, Genel Başkanı Ahmet Demir, *"... genel af ile birlikte PKK militanlarının silahlarını bırakıp normal hayata karışmalarının sağlanması Türkiye'de kalıcı barışın yolunu açacaktır... Sayın Ecevit, Talabani'nin mesajı dikkate alınmalıdır. Bu ülkenin başka çaresi kalmamıştır"* demişti.⁷³¹ Lakin yukarıda da belirtildiği üzere Ecevit bu talebi duymazlıktan gelmişti.

728 "PUK Leadership Council Meeting", **Kurdistan Newslıne**, KYB Uluslararası İlişkiler Bürosu, Sayı:31, 17 Haziran 2000 <http://meltingpot.fortunecity.com/hastings/894/news131.htm> 14 Mart 2000.

729 "Talabani Silah İstedi", **Milliyet**, 26 Temmuz 2000, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/07/26072000.htm> 6 Ağustos 2003.

730 "Ecevit, Talabani'yi Duymazlıktan Geldi", **Hürriyet**, 27 Temmuz 2000, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/07/27072000.htm> 6 Ağustos 2003.

731 "HADEP'den Ecevit ve Sezer'e Çağrı", **Yeni Binyıl**, 28 Temmuz 2000, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/07/28072000.htm> 6 Ağustos 2003.

Talabani, Türkiye'den KDP'yi 1996 yılında başlayan Ankara Sürecinin tüm maddelerini kabul etmesi için ikna etmesini de istemişti. Türkiye Dışışleri Bakanlığı, Kuzey Irak'taki Kürt grupların temsilcileri ile yapılan görüşmelerin Irak'ın toprak bütünlüğünü savunan Türkiye'nin bu politikası ile çelişip çelişmediğine dair: *"Bu görüşmeler Irak'ın toprak bütünlüğü, siyasi birliği ve egemenliğine saygı çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Türkiye, bölgedeki sorunların uygun bir zamanda tüm grupların katılımı ile demokratik bir şekilde ve Irak içinde çözümlenmesi gerektiğini düşünmektedir"* açıklamasını yapmıştı.⁷³² Böylece Türkiye hem Irak'a bir mesaj göndermiş hem de kendi politikası ile çelişmediğini ifade etmiş oluyordu.

Turkish Daily News'e göre Türkiye, bilhassa KDP'nin bağımsız devlet çağrısını yapan unvanlar kullanmasından rahatsız oluyordu ve bu görüşme Türkiye'nin KDP'nin faaliyetlerinden artan rahatsızlığının sinyali idi. Celal Talabani ise KDP ile arasındaki güç dengesini değiştirmek ve KYB'nin durumunu geliştirmek için Türkiye ile ittifaka girmek zorunda olduğunu düşünmekteydi. Bunun anlamı PKK ile savaşıyordu. Nitekim Celal Talabani'nin Ankara'yı ziyaretinin üzerinden iki ay geçtikten sonra Ağustos-Eylül aylarında PKK ile KYB arasında şiddetli çatışmalar çıkmıştı. Her iki parti de şiddetten yekdiğerini sorumlu tutmuştu. KYB, Bağdat'ı PKK'yi desteklemekle suçlarken; PKK, Türkiye'yi KYB'yi desteklemekle suçluyordu. Böylece PKK'ya silahlı düşmanlık KDP'den KYB'ye geçmiş görünüyordu.⁷³³ Çatışmalar Aralık ayında da sürmüştü. KYB 7 Aralık 2000'de, Süleymaniye bölgesinde PKK'lılara karı askeri operasyon başlattığını duyurmuştu. PKK'nın yayın organlarında, KYB'nin operasyon sırasında çok sayıda kişinin öldüğü ifade edilmiş, Talabani, *"Kürt davasına ihanet etmekle"* suçlanmıştı.⁷³⁴ Bu saldırıdan bir süre sonra ise çatışmalar bitmişti.

Celal Talabani, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'a sınır ötesi operasyon yapıp yapmadığının tartışıldığı bir dönemde, 8-10 Ocak 2001 tarihleri arasında tekrar Ankara'ya gelmişti. Türkiye, görüşmenin Talabani'nin istemi üzerine yapıldığını açıklamıştı.⁷³⁵ Talabani, görüşmelerde PKK'ya karşı sürdürmekte olduğu mücadele konusunda destek istemiş, aynı zamanda Ankara Süreci'nin canlandırılmasını tekrar

732 *"Talabani Destek Peşinde"*, **Cumhuriyet**, 27 Temmuz 2000, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/07/27072000.htm> 6 Ağustos 2003.

733 *"Talabani in Ankara To Put Relations Back On Track"*, **Turkish Daily News**, 26 Temmuz 2000,
http://www.turkishdailynews.com/old_editions/07_26_00/for.htm#f3 24 Ağustos 2003.

734 *"Talabani 'den PKK'ya Karşı Operasyon"*, **Milliyet**, 8 Aralık 2000,
<http://www.milliyet.com.tr/2000/12/08/dunya/dun02.html> 24 Ağustos 2003.

735 *"Talabani Ankara'da, Barzani Bekleniyor"*, **Cumhuriyet**, 10 Ocak 2001, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD,
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/01/10012001.htm> 25.Ağustos.2003.

talep etmişti.⁷³⁶ Talabani, ziyareti sırasında daha önceki ziyaretlerinde olduğu gibi, Ankara Süreci'nin canlandırılması çerçevesinde, KDP denetimindeki Habur'dan elde edilen gelirden Ankara sürecine göre kendilerine ayrılan payın verilmesini de tekrar istemişti.⁷³⁷ Talabani, Dışişleri Bakanlığı'na bir istekler listesi de bırakmıştı. Öğretmen, Kürt öğrencilerin bursları, doktor ve sair gibi. Türkiye, bu istekleri incelemeye almıştı.⁷³⁸

PKK ile o sıralarda bir çatışma yaşanmadığını, Türkiye'den askeri destek isteminde bulunmadığını belirten Talabani, *"Bölgede ihtiyacımız olan tek şey barış ve istikrardır. Bu hem Türklerin, hem Kürtlerin hem de Iraklıların lehinedir"* demişti. Bölgedeki PKK'lı sayısını tam olarak bilemediğini ancak *"çok sayıda"* olduklarını belirten Talabani, bir soru üzerine, *"Her türlü yolu kullanarak onları bölgemizi terk etmeye zorlayacağız"* diye konuşmuştu. Talabani, Türkiye'den askeri destek istemediklerini belirtirken de: *"Türkiye'deki kardeşlerimizden, Türk firmalarını Irak'ın yeniden inşası çalışmalarında yer almaları yönünde teşvik etmelerini istedik. Kültürel ve siyasi destek istedik"* demişti. Dışişleri Bakanlığı'ndan bir yetkili ise Talabani'nin güven verip vermediği sorusuna, *"Bizim için önemli olan güven verip vermediği değil; biz onun sahada ne yaptığına bakarız. Sahaya baktığımızda da PKK'ya karşı çok ciddi bir mücadele verdiğini görüyoruz. IKYB daha doygun ve daha yoğun bir konuma geldi"* yanıtını vermişti.⁷³⁹ Talabani'ye güven konusunda Ortadoğu'dan Sorumlu Müsteşar Yardımcısı Büyükelçi Uğur Ziyal de benzer görüşler belirtmiştir: *"KYB lideri Talabani ülkemizde yararlı görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerde K.Irak'taki durum ve Irak'ın bütünlüğü ve geleceği çerçevesinde ülkemiz ile KYB arasındaki bağlar üzerinde kapsamlı görüş alışverişinde bulunulmuştur. KYB Türkiye'ye verdiği önemi ve duyduğu güveni vurgulamış ve PKK ile mücadele bağlamında Türkiye ile işbirliğinin devam edeceğini teyid etmiştir. Bu çerçevede Türkiye de KYB'ye olan desteğinin süreceğini bildirmiştir. Talabani ülkemizden teknik ve ekonomik yardım talebinde bulunmuş ve isteklerini ifade etmiştir. Bu talepler olumlu yönden incelenmektedir halihazırda."*⁷⁴⁰

736 T.C Dışişleri Bakanlığı Dışişleri Güncesi, Ocak 2001, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hk/01/1/03.htm> 7.Ağustos.2003.

737 "Barzani Ankara'ya Geliyor", **Cumhuriyet**, 7 Mayıs 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupe/cb/2001/05/07052001.htm> 25.Ağustos.2003.

738 V.Hüseyin Diriöz, T.C.Dışişleri Bakanlığı Haftalık Olağan Basın Toplantısı, 12 Ocak 2001 <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupe/cc/2001/01/03.htm> 7.Ağustos.2003.

739 "Talabani'den PKK Güvencesi", **Cumhuriyet**, 10 Ocak 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupe/cb/2001/01/10012001.htm> 25.Ağustos.2003.

740 V.Hüseyin Diriöz, T.C.Dışişleri Bakanlığı Haftalık Olağan Basın Toplantısı, 12 Ocak 2001 <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupe/cc/2001/01/03.htm> 7.Ağustos.2003.

Ziyal, Talabani'nin Türkiye'ye duyduğu güvenden bahsetmiş ama Türkiye'nin Talabani'ye duyduğu güvenden bahsetmemiştir. Sadece 'desteğimiz sürecektir' demiştir.

Buradan da anlaşılacağı üzere Türkiye-KYB ilişkileri, hâlâ geçmişteki KYB-PKK yakınlığının gölgesi altında idi.

Türkiye, KYB ile yakınlaşmasına KDP'yi dengelemek için başlamıştı. Ve yine KDP ile ilişkilerde olduğu gibi ilişkiler PKK'ya karşı işbirliği çerçevesinde geliyordu. KYB, PKK ile çatıştıkça Ankara'da kredisi artıyordu. Fakat Türkiye'nin PKK artık Türkiye'nin birinci önceliği olmadığı için sırf 'PKK ile çatışma' ortak noktası Türkiye-KYB ilişkilerini önceki yıllarda Türkiye-KDP arasında gelişmiş olan seviyeye çıkaramıyordu. KYB, Türkiye'den istediği desteği tam olarak alamıyordu.

4.3.3.2 2000-2001 Yılları Türkiye-Irak İlişkileri

2000 başlarında Irak, ABD'nin bir askeri saldırısı ile neticelenecek kışkırtmalarda bulunmamaya dikkat ediyor, buna karşılık da bir çok ülke Irak ile diplomatik ilişkilerin yeniden iyileştiriyordu. 2000 başlarından itibaren böylece başlayan yumuşama sonucu BM, Irak'a daha geniş bir gıda karşılığı petrol satışı programı sundu. ABD'nin muhalefet etmediği yeni planda Irak'ın petrol satışı önündeki sınırlamalar fiilen kaldırılmış oluyordu. Fiil durumda Irak zaten Türkiye, Suriye ve İran üzerinden gittikçe daha fazla miktarda petrol kaçırmakta idi.

Türkiye Washington Anlaşması sonrası, Kuzey Irak Kürtlerini kontrol altına alabilmek amacıyla Irak ile ilişkileri daha da geliştirmeye karar vermiş, Irak'a büyükelçi atamaya karar vermişti. Yumuşama ortamı Türkiye'nin işini daha da kolaylaştırmıştı. Türkiye, Irak ile yakınlaşma politikası çerçevesinde 2000 yılı başında Irak'ta BM yaptırımlarının kaldırılması için çabalamıştı. Dışişleri Bakanı İsmail Cem, 16 Şubat 2000 tarihli Alman Die Welt gazetesinde yayınlanan açıklamasında, Türkiye'nin Suriye, Irak ve İran'la ilişkilerinin son üç yılda "olumlu" gelişmeler kaydettiğini; özellikle Şam ile terörizmle mücadele konusunda yakınlaşma sağlandığını; BM'nin "Kuzey'den Keşif" Komuta Merkezi'nin Türkiye'de bulunduğunu ve bunun Bağdat'ta doğal olarak hoş karşılanmadığını; ancak, Irak'la geleneksel bir dostluğun mevcut olduğunu; Türkiye'nin, Irak'ın BM Güvenlik Konseyi kararlarına uyması şartı ile, BM yaptırımlarının kaldırılması için çaba harcadığını belirtmişti.⁷⁴¹

741 "AB Üyeliği 15 Sene İçinde-Türk Dışişleri Bakanı Cem, Ankara'nın Geleceğini AB'de Görüyor", Die Welt Gazetesi, 16 Şubat 2000, Makalenin Almanca'dan Çevirisi: Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı-Dışişleri Güncesi - Şubat 2000, <http://www.mfa.gov.tr/Turkce/grup/hk/00/02.htm> 6.Ağustos.2003.

Türkiye, ilişkileri geliştirmek amacıyla her fırsatı değerlendirmek istiyordu. BM Güvenlik Konseyi'nin 1284 nolu Irak'ın gıda karşılığı petrol satabilmesine dair kararının kabulünü müteakip 25 Şubat 2000'de Türkiye Dış Ticaret Müsteşarı başkanlığında 140 kişilik bir ticari heyet 27 Şubat'ta Bağdat'ta yapılacak Türkiye-Irak 12. Dönem Karma Ekonomik Komisyonu Toplantısı için Irak'a gitmişti.⁷⁴² Hava ambargosunu delmemek için karayolu ile, beş otobüsle, Irak'a giden heyette Devlet Bakanı Edip Safer Gaydalı, bürokratlar, işadamları, bankacılar, önde gelen holdinglerin temsilcileri vardı. Amaç Irak'a ihracatın artırılması için sözleşmeler imzalamaktı. Türkiye ile Irak arasında Körfez Savaşı öncesi iki milyar dolar olan ticaret hacmi o günlerde ancak 100 milyon doları buluyordu.⁷⁴³

2000 yılına geldiğimizde Irak, Türkiye'nin politikalarından genelde hoşnut idi. Her iki ülke de Kuzey Irak'ta kurulacak bir devlet veya yarı-devlet anlamına gelebilecek bir federe yapıdan korkuyordu. 1974'te Kürtlere sınırlı bir özerklik vermiş olsa da Baas yönetimi için Kürtlerin Irak içinde federe olmaları kabul edilemezdi. Baas, zaten 74 yasasını bile hiçbir zaman tam olarak uygulamamıştı.

Irak ve Türkiye'nin bir başka ortak çıkarı petrolün Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattından düzenli akması veya petrol kaçakçılık rotalarının düzenli işlemesi idi.

Türkiye ve Irak bu dönemde üç ortak proje geliştirmişlerdi. Bunlardan ilki artan ticaretten Kürt bölgesinin de zenginleşmesini engellemek amacıyla Kürt bölgesini dışlayacak yeni bir sınır kapısı açmak, ikincisi doğalgaz çıkarmak ve nakletmek üzere ortak bir Türk-Irak konsorsiyumu oluşturmak, üçüncüsü ise Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattına paralel yeni bir boru hattı döşemek idi.⁷⁴⁴ Üç proje de bir şekilde Kuzey Irak ile ilgili idi. Bu projelerin gerçekleştirilmesi için ya Türkiye ve Irak Kürt partileri ile iyi geçineceklerdi ya da Kuzey Irak'a hakim olacaklardı.

Irak'a İkinci Kapı

Türkiye ve Irak, Habur'u devre dışı bırakacak ikinci bir sınır kapısı açarak, Kürt bölgesini ve Türkiye ile ticareti kontrolü altında tutan Barzani'yi by-pass etmeye hazırlanıyordu. Projeye göre, ikinci kapı Habur sınır kapısı ile Suriye sınırı arasındaki Fiş bölgesinde yer alacaktı. Buradan doğrudan Türkmen bölgesine ulaşılacak ve Barzani'nin Kuzey Irak'taki nüfuz alanı kısıtlanmış olacaktı. Türk araçları, Bağdat'a

⁷⁴² Dışişleri Güncesi, - Şubat 2000, Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı.

⁷⁴³ *Milliyet*, 26 Şubat 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-Türk Basınından Haberler-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grup/cb/2000/02/28022000.htm> 6 Ağustos 2003.

⁷⁴⁴ Bengio, *MECS*, 2000, syf: 275.

ulaşmak için Türkmen bölgesinden geçecek, Fiş-Ayn Zalah-Musul güzergahını kullanacak ve KDP, her yıl 300 milyon dolarlık geçiş parasından mahrum kalacaktı. Açılması planlanan yeni güzergahta, sınırdan içeri doğru 25-30 km'lik bölgenin güvenliği, Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Irak topraklarında oluşturacağı bir "güvenlik koridoru" ile sağlanacaktı.⁷⁴⁵ Bir başka kaynağa göre ise bu mesafe daha da kısaydı. Türkiye ve Irak kuvvetleri sınırda Fiş yerleşim noktasında birbirlerine 5-6 km kadar yakın idiler.⁷⁴⁶ Yalnız bu sınır kapısı için düşünülen bölgedeki bu 25-30 km de KDP denetiminde idi ve kendi rızası olmadıkça ancak bir sıcak çatışma ile KDP oradan çıkarılabilirdi. Bunu ABD'ye kabul ettirmek kolay olmayacaktı. KDP'nin kendisini milyonlarca dolar gelirden mahrum bırakmak üzere planlanmış bir projeye yardımcı olmayacağı da açıktı.

Türkiye Dışişleri Bakanlığı Sözcü Yardımcısı Hüseyin Diriöz, 11 Ekim 2000'de yaptığı açıklamada ikinci kapı ile ilgili olarak şöyle konuşmuştu: *"Irak'taki durumun normalleşmesiyle birlikte Türkiye-Irak ticaretinde hareketlilik beklenmektedir. Bu hususu göz önünde tutarak ticaretin kolay bir şekilde yürütülebilmesi için de gerekli tedbirler düşünülmekte, bu çerçevede esasen üzerinde daha önceki yıllarda da durulan ikinci kapının sağlayacağı imkanlar seçeneği üzerinde değerlendirmeler devam etmektedir. Öte yandan iki ülke arasında yeni bir hudut kapısı açılması konusunda bir mutabakata varılırsa gayet tabii gereği yapılır. Ama şu anda böyle bir mutabakatı teyid edebilecek durumda değilim."* Diriöz'ün açıklamasında söylediği gibi bu konu henüz 'düşünülmekte' idi. Yani Türkiye ile Irak arasında bu konuda atılmış bir somut adım yoktu. Diriöz, o günlerde ABD Temsilciler Meclisi'nde görüşülmekte olan 'Ermeni tasarısına misilleme mi yapılıyor' sorusuna ayrıntılı bir 'hayır' cevabı vermiş ama 'Barzani by-pass mı edilmek isteniyor' sorusuna: *"Birincisi sorduğumuz kadar ayrıntıya giremeyeceğim bu sorunun cevabında. Takdir edersiniz"* diye cevap vermişti. Bu açıklama(n)ın zımni bir kabul olarak görülmesi mümkün görülmektedir.⁷⁴⁷

Dışişleri Bakanı İsmail Cem, 7 Haziran 2001'de TRT 2'de yayınlanan bir haber programda, Irak'la yeni bir sınır kapısı açılıp açılmayacağı konusunda, 2. kapının açılacağını söylemişti. Dışişleri Bakanı Cem, *"Biz, bunu doğrudan doğruya Türkiye'mizin menfaati olarak görmekteyiz. Çok ciddi çalışmalarla, ilgili bütün*

⁷⁴⁵ "ABD'ye Kapı Misillemesi", **Hürriyet**, 10 Ekim 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/10/10102000.htm> 6.Ağustos.2003.

⁷⁴⁶ Özgen Acar, "Ankara Uyuyor (mu)?", **Cumhuriyet**, 28 Mart 2000.

⁷⁴⁷ V.Hüseyin Diriöz, T.C.Dışişleri Bakanlığı Haftalık Olağan Basın Toplantısı, 11 Ekim 2000 <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cc/2000/10/02.htm> 24.Ağustos.2003.

kuruluşlarla temas ederek, sonuçta bu karar alındı ve karar şu anda uygulamaya girmiş vaziyette. Yani, ikinci sınır kapısı açılacak" demişti. Sınır kapısının 1.5 ya da 2 yıl içinde açılabilceği tahminleri olduğunu belirten Cem, ancak bunun ilgili bakanlıkların, onların koordinasyonunun konusu olduğunu, karar alındığını, çalışmalar yapıldığını kaydetmişti. ABD'nin bu konuya soğuk olup olmadığı konusunda da Cem, Türkiye-İrak ilişkilerinde zaman zaman "ABD buna çok karşı, her olayda müdahale ediyor, özel haberler yolluyor" gibi izlenimlerin olduğunu, ancak bunun doğru olmadığını belirterek, Türkiye'nin Irak ve Ortadoğu ilişkilerinde ABD'nin hassasiyetini dikkate aldığını, ancak Türkiye'nin kendi politikası ve menfaati bulunduğunu söylemişti.⁷⁴⁸

Türkiye ve Irak'ın görüşmeleri sürüyordu. Irak Petrol Bakanı Amir Muhammed Raşid, Türkiye-İrak Karma Ekonomik Komisyonu toplantısına katılmak üzere 24-26 Temmuz 2001 tarihleri arasında Türkiye'ye gelmişti. Bayındırlık ve İskan Bakanı Koray Aydın, Raşid ile görüşmesinden sonra 26 Temmuz 2001'de Türkiye ile Irak arasında ikinci bir sınır kapısı açılması konusunda ortak irade oluştuğunu söylemişti. Aydın, *"İkinci sınır kapısının açılması için ortak çalışma başlatılması konusunda irademizi ortaya koyduk ve bu konuda karar vardık"* demişti.⁷⁴⁹ Amir Raşid de, Irak-Türkiye sınırında ikinci sınır kapısının açılmasını, iki ülke ticaret hacminin de 2,5-3 milyar dolar düzeyine çıkarılmasını istediklerini belirtmişti.⁷⁵⁰

Türkiye, Eylül ayında ikinci sınır kapısının ismini bile belirmişti. Gümrüklerden Sorumlu Devlet Bakanı Mehmet Keçeciler, 4 Eylül 2001'de Irak'a açılacak ikinci kapıya Atatürk'ün babası Ali Rıza Efendi'nin adının verileceğini açıklamıştı. Keçeciler, Ovaköy mevkiinde açılacak ikinci kapıyı incelemek için 3 Eylül günü beraberindeki bir heyetle bölgeyi ziyaret etmişti.⁷⁵¹

Türkiye ve Irak'ın tüm görüşmelerin ve mutabakatlarına rağmen ikinci sınır kapısı ancak ABD ve KDP'nin izin vermesi ile açılabilirdi. KDP'nin kendisine karşı yapılan bu eyleme sıcak bakmayacağı açık idi. Bu durumdu Türkiye'nin ABD'yi ikna etmesi gerekecekti. Ama ABD'deki yeni yönetim, Irak'a yönelik uygulanacak "akıllı yaptırımlar" kapsamında sınır ticaretinin daha sıkı denetlenmesi için Irak'ın komşularına

748 "Dışişleri Bakanı İsmail Cem Dış Politika Konularını TRT-2'ye Değerlendirdi", *Anadolu Ajansı*, 8 Haziran 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/06/09062001.htm> 25.Ağustos.2003.

749 "Irak'a İkinci Kapı", *Türkiye*, 27 Temmuz 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/07/27072001.htm> 25.Ağustos.2003.

750 "Irak: Ticareti Arttırmak İstiyoruz", *Milliyet*, 25 Temmuz 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/07/25072001.htm> 25.Ağustos.2003.

751 "Irak'a İkinci Kapı 'Ali Rıza Efendi'", *Hürriyet*, 5 Eylül 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/09/05092001.htm> 25.Ağustos.2003.

2001 başından itibaren baskı uygulamaya başlamıştı. ABD, sınır ticaretinin uzmanlarca denetlenmesini, Türkiye'nin 2. sınır kapısını açmamasını ve Habur konusunda daha yoğun bir işbirliğini istiyordu.⁷⁵² Neticede Saddam Hüseyin yönetimini devirmeye kararlı olan ABD'nin izin vermediği proje konuşulduğu ilk iki yıl boyunca hayata geçirilememişti.

Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattının Yeniden Açılması

Diğer iki proje ise temelde aynı alana 'petrol' endüstrisine dayanıyordu. Bu yüzden birbirleri ile bağlantılı idiler. İkinci proje olan doğal gaz çıkarmak ve nakletmek konularında somut adımlar çabuk atılmıştı. Ağustos 2000'de Irak, 20 adet petrol kuyusu açılması için düzenlediği ihaleyi, TPAO'nun yan kuruluşu olan TPIC'e (Turkish Petroleum International Company) vermişti. TPAO, ihaleyi aldıktan sonra Bağdat yönetiminin, bu ihaleye ek olarak TPIC'e 2 milyon varil petrolü, dağıtımını yapmak üzere düşük fiyatla tahsis etme kararını aldığını da açıklamıştı.⁷⁵³

Üç projenin üçüncüsü olan, 1990 Ağustosunda BM kararı ile kapatılan Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı üzerindeki ambargonun kırılması için hazırlıklar da yapılmaya başlanmıştı. Enerji Bakanı Cumhur Ersümer, 10 Ekim 2000'de petrol boru hattının tam kapasite kullanıma hazır hale getirilmesi için BOTAS'a talimat vermişti.⁷⁵⁴

Fakat bu alanda da işler ABD'nin ve KDP'nin rızasına bağlı olduğu için işler istenildiği gibi gitmemişti. Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Diriöz, 11 Ekim 2000 tarihindeki basın açıklamasında bu konuda umutlu olmadığını söylüyordu: *"Kerkük-Yumurtalık boru hattının açılmasından bahsetmek zor. Boru hattı zaten şu anda belli bir ölçüde kullanılmakta. Bildiğiniz gibi BM Güvenlik Konseyi'nin 1999 Aralık ayında aldığı 1284 sayılı kararla Irak'ın petrol ihracatı üzerindeki miktar kısıtlaması kalkmıştır. Dolayısıyla Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının kullanım kapasitesi bu hattan gönderilecek petrolle ilgili olarak yapılan veya yapılacak olan satış bağlantılarıyla orantılıdır."*⁷⁵⁵ Anlaşılan Türkiye, bir süre daha gıda karşılığı petrol anlaşması gereği Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattından bırakılan petrol ile yetinmek zorunda kalacaktı.

⁷⁵² "Washington'dan Habur Atağı", **Cumhuriyet**, 16 Nisan 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/04/16042001.htm> 25.Ağustos.2003.

⁷⁵³ "Türkiye, Irak'ta 20 Petrol Kuyusu Açacak", **Hürriyet**, 22 Ağustos 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/08/22082000.htm> 6 Ağustos 2003.

⁷⁵⁴ "Kerkük-Yumurtalık Devreye Girebilir", **Sabah**, 11 Ekim 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/10/11102000.htm> 6 Ağustos 2003.

⁷⁵⁵ V.Hüseyin Diriöz, T.C.Dışişleri Bakanlığı Haftalık Olağan Basın Toplantısı, 11 Ekim 2000 <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cc/2000/10/02.htm> 24.Ağustos.2003.

Netice itibarı ile Irak ile Türkiye arasındaki projelerin gerçekleşmesi iki ülke dışındaki güçleri, bilhassa ABD ve Kürtleri de ilgilendirdiği için, başta ABD ve Kürtler olmak üzere bu güçlerin rızası gerekiyordu. Kürtler, kendilerini devre dışı bırakacak bir sınır kapısına izin vermeyeceklerini açıklarken, ABD zaten devirmeyi düşündüğü Saddam Hüseyin ile Türkiye arasındaki her türlü yakınlaşmaya karşı çıkıyordu. Her üç proje de yanlış bir zamanda, ABD'nin Irak rejimini devirmeye iyice kararlı olduğu bir devirde yürürlüğe konulmaya çalışılmış ama başarısız olmuştu.

Ama Türkiye, Irak ilişkilerini geliştirmek amacıyla, Ekim başından itibaren bir çok ülkenin Irak'a uygulanan hava ambargosunu delmeye başlamış olmasını göz önüne alarak, 10 Ekim 2000'de ilaç ve çocuk maması taşıyan bir uçağı, BM Yaptırımlar Komitesi'ni bilgilendirdikten sonra Bağdat'a göndermişti.⁷⁵⁶ Bir gün sonra ikinci bir uçak daha Bağdat'a gönderilmişti.⁷⁵⁷

Türkiye'nin ikinci sınır kapısı ve Irak'a uçak gönderme, Irak'a büyük elçi atama(aşağıda değinilecektir) gibi davranışlarının ardında Kürtlere karşı Irak ile yakınlaşma dışında bir başka neden de o günlerde Amerikan Temsilciler Meclisi'nde oylanması beklenen Ermeni soykırımı iddiaları yasa tasarısı idi. Türkiye, ikinci sınır kapısı, Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının tekrar açılması ve Bağdat'a uçak gönderme ile bir anlamda yasanın geçmemesi için ABD'ye uyarıda bulunmuştu.⁷⁵⁸ Hatta kimine göre Kongre'den Ermeni lobisinin istediği karar çıkarsa, İncirlik'ten Kuzey Irak'a karşı yapılan hava operasyonlarının durdurulması gibi başka radikal adımlar da düşünülecekti.⁷⁵⁹ 10 Ekim 2000'de Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattının yeniden açılmaya hazırlanması için BOTAS'a talimat vermiş olan Enerji Bakanı Ersümer, *"Ermeni karar tasarısı Türkiye'nin çıkarına zarar veriyor. Bakanlar Kurulumuz Irak petrol hattını yeniden tam kapasiteyle işletmeye almayı düşünebilir. Çalışmalara başladık. Ekiplerimiz her iki ülkede teknik çalışmalarını sürdürüyorlar"* demişti.⁷⁶⁰ Bağdat'a inen ilk Türkiye uçağında bulunan eski milletvekili Lütfü Akdoğan *"Uçuşumuzun, Ermeni tasarısına karşı bir misilleme olarak görülmesi son derece*

756 *"Türk Uçağı Bağdat'a İndi"*, **Cumhuriyet**, 10 Ekim 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/10/10102000.htm> 6 Ağustos 2003.

757 *"İkinci Türk Uçağı Irak'a Gidiyor"*, **Cumhuriyet**, 11 Ekim 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/10/11102000.htm> 6 Ağustos 2003.

758 *"ABD'ye Kapı Misillemesi"*, **Hürriyet**, 10 Ekim 2000.

759 Sami Kohen, *"Irak Politikası Değişiyor"*, **Milliyet**, 12 Ekim 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/10/12102000.htm> 6 Ağustos 2003.

760 *"Kerkük-Yumurtalık Devreye Girebilir"*, **Sabah**, 11 Ekim 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/10/11102000.htm> 6 Ağustos 2003.

yanlıştır"⁷⁶¹ diyerek reddiye yapmış ise de uçuşun zamanlaması itibariyle amacın ABD'ye gözdağı vermek olduğu düşünülmektedir.

Sami Kohen de o günlerde bu konuya değinmiş ve bir anlamda Türkiye'nin o dönemdeki politikasının ABD boyutunun bir özetini çıkarmıştı: *"Ankara'nın aldığı veya almayı düşündüğü kararların bir kısmı direkt olarak ABD Kongresi'nin tutumu ile bağlantılı değil. Örneğin Türk hükümeti bir süredir Irak'la diplomatik ve ekonomik ilişkilerini normalleştirmeye yönelik girişimlerde bulunuyordu. Büyükelçinin atanması nerede ise üç ay önce kararlaştırılmıştı. Ancak Ankara, ABD'nin bu konudaki hoşnutsuzluğunu dikkate alarak kararı derhal yaşama geçirmekten çekiniyordu. Şimdi ABD'den, Ermeni tasarısı vesilesi ile gelen çatlak sesler karşısında, Türk diplomasisi manevra kabiliyetini daha serbestçe kullanmaya kararlı."* Diğer bir deyişle, Ankara bir yandan Irak'la ilişkilerde kendi inisiyatifini kullanmak zamanının geldiğine karar veriyor, bir yandan da Ermeni meselesinde Türkiye aleyhinde tavır alan ABD'ye karşı bir misillemede bulunduğunu gösteriyordu.⁷⁶²

Kohen'in de belirttiği gibi Türkiye'nin Irak'a yakınlaşması zaten uzun süre önce, bilhassa Washington Anlaşması'ndan sonra, başlamıştı. Ancak Ermeni karar tasarısı bu süreci hızlandıran bir rol oynamıştı. ABD'nin 'ne diyeceğinden' çekinen Türkiye, atmaktan çekindiği bazı adımları ABD'ye gözdağı vermek adına atabilir olmuştu.⁷⁶³

Türkiye'nin, Irak ile diplomatik ilişkilerini geliştirme kararı çerçevesinde Irak'a büyükelçi ataması yapması bekleniyordu ama bu karar ABD'nin tepkisi nedeniyle bir türlü alınamıyordu. Bir ara formül olarak, daimi maslahatgüzar olarak büyükelçi düzeyindeki Selim Karaosmanoğlu görev yapmakta idi. Ama Türkiye Ocak 2001'de nihayet Irak'a büyükelçi atamıştı. Aslında atama daha önce, Kasım 2000'de imzalanmış gizli bir kararnameyle yapılmıştı. Türkiye, Bağdat'taki temsilcilik düzeyini daha önce Washington Anlaşmasına tepki olarak 1998'de yükseltmişti ama Körfez Savaşı'ndan bu yana ilk kez Irak'a büyükelçilik düzeyinde atama yapılmıştı.⁷⁶⁴

Irak'a yönelik "akıllı yaptırımların" masaya yatırıldığı ve ABD'nin Saddam Hüseyin rejimiyle ticareti sıkı denetim altına almaya çalıştığı dönemde Türkiye, Bağdat

⁷⁶¹ "Türk Uçağı Bağdat'a İndi", *Cumhuriyet*, 10 Ekim 2000.

⁷⁶² Sami Kohen, "Irak Politikası Değişiyor", *Milliyet*, 12 Ekim 2000.

⁷⁶³ "ABD Başkanı Clinton'un "ABD'ye büyük zarar verir" diyerek uyarısından sonra 19 Ekim 2000'de, Temsilciler Meclisi Başkanı, soykırım tasarısını son anda geri çekti. ABD Başkanı Bill Clinton'ın, Temsilciler Meclisi Başkanı ve tasarının destekçisi Dennis Hastert'e yazdığı son dakika mektubu, Ermeni soykırımı tasarısını arşivlere kaldırdı. Tasarıdan "derin kaygı" duyduğunu belirten Clinton, "Gündeme alırsanız Amerikan çıkarları zarar görebilir" diye uyarınca Hastert, Ermenilerin hevesini kursağında bıraktı." "Ermeni Tasarısı Düştü", *Milliyet*, 20 Ekim 2000, Dışişleri Bakanlığı ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/10/20102000.htm> 6 Ağustos 03.

⁷⁶⁴ "Türkiye'den Saddam'a Büyükelçi", *Milliyet*, 8 Ocak 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı- ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/01/08012001.htm> 25.Ağustos.2003.

yönetimiyle ilişkilerini her alanda geliştirmek istediğini açıklamıştı. Bu minvalde Türkiye ile Irak arasında siyasi görüşmeler üst düzeyde devam etmekteydi. Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Faruk Loğoğlu, danışmalarda bulunmak amacıyla, Irak Dışişleri Kıdemli Müsteşarı Nuri El-Weis'in davetlisi olarak 11 Haziran 2001'de Bağdat'a gitmiş, heyetler arasında yapılan görüşmelerde ikili ve bölgesel konular ele alınmıştı.⁷⁶⁵ Loğoğlu'nun iki ülke arasında açılacak ikinci sınır kapısının önemini de dile getirdiği bildirilmişti.⁷⁶⁶ Irak Başbakan Yardımcısı Tarık Aziz, Loğoğlu'na, Türkiye'nin 'akıllı yaptırımlardan uzak durması gerektiğini, Irak'ın Türkiye ile ilişkileri korumak istediğini belirtmişti.⁷⁶⁷ Aziz, daha önce de Mayıs ayında akıllı yaptırımlarda işbirliğine gitmesi durumunda Türkiye ve Ürdün ile ticari ilişkilere son verilebileceğini belirtmişti.⁷⁶⁸ Irak'ın BM'deki Daimi Temsilcisi Muhammed El-Duri de benzer bir açıklamada bulunarak, *"Eğer tasarının uygulanmasında diğerlerine katılırlarsa, Türkiye ve Ürdün ile petrol alışverişini keseceğiz. Tasarının uygulanması halinde, komşularımızla bütün ilişkilerimizi keseceğiz"* demişti.⁷⁶⁹ Irak, o güne kadar yurt dışına çıkışını sağlamış olan her iki ülkeyi de ABD planından uzak tutmak için elindeki son kozları oynamaya çalışıyordu.

Türkiye ile Irak Arasındaki Anlaşmazlık Konuları

Bazı konularda da Irak'ın Türkiye'den rahatsızlığı vardı. Irak'ı rahatsız eden iki temel nokta vardı. Biri Türkiye'nin Irak'a karşı müttefikler arasında olması, ki bunu Dışişleri Bakanı İsmail Cem de ifade etmişti, diğeri ise İsrail ile stratejik bir ittifaka girmiş olması idi. Irak, ABD ve İngiltere'nin sık saldırılarından bu ülkelere üs imkanı sağlamış olan Türkiye, Suudi Arabistan ve Kuveyt'i de sorumlu tutuyordu.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin ise Irak'ı rahatsız eden iki önemli boyutu vardı. Birincisi Türkiye ile İsrail'in, Türkiye için bir casus uydu yapımında anlaşmış olmaları, ikincisi ise Manavgat Çayı'nın suyunun İsrail'e satılması meselesi idi. Irak, Temmuz ayında yaptığı bir açıklamada casus uydunun olumsuz bir adım olarak algılanacağını, bunun Arap ülkelerini izlemek için kullanılacağını düşündüğünü belirtmişti. Irak, için

765 T.C Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Güncesi, Haziran 2001, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hk/01/6/02.htm> 25.Ağustos.2003.

766 *"Ankara ve Bağdat'ın Flörtü"*, **Radikal**, 14 Haziran 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/06/14062001.htm> 25.Ağustos.2003.

767 *"Irak'tan Yine "Akıllı" Uyarı"*, **Radikal**, 12 Haziran 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/06/12062001.htm> 25.Ağustos.2003.

768 *"Ankara BM'yi Beklemesin"*, **Cumhuriyet**, 17 Mayıs 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/05/17052001.htm> 25.Ağustos.2003.

769 *"Irak'tan "İlişkileri Keseriz" Tehdidi"*, **Cumhuriyet**, 19 Haziran 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/06/19062001.htm> 25.Ağustos.2003.

su sorunu da çok önemli idi. Hatta Irak muhalefeti bile bu konuya çok önem veriyordu. Muhalefet, Türkiye'nin Irak'ın zayıflığından faydalanıp su konusunda Irak'ın aleyhine bir şey yapmaması için "Irak'ın Su Haklarını Müdafaa Komitesi" kurmuştu.

Irak'ın bir başka rahatsızlık duyduğu konu da Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları idi. Ama Irak, bu operasyonlara karşı kınama açıklamaları yayınlamaktan başka bir şey yapamıyordu. Irak, ayrıca Türkiye'nin Irak Türkmenleri ile olan yakın ilişkisinden de rahatsız idi.⁷⁷⁰

Kuzeyden Keşif Gücü

Irak'ın Türkiye'den en büyük rahatsızlık kaynağı olan Kuzeyden Keşif Gücü'nün görev süresinin 17 Aralık 2000'de, Irak'ın aksi yöndeki isteğine rağmen, 31 Aralık 2000 tarihinden itibaren altı ay daha uzatılmasına ilişkin Başbakanlık Tezkeresi, TBMM Genel Kurulu'nda kabul edilmişti.⁷⁷¹ Harekât, Körfez Savaşı sonrasında ABD ve İngiltere hava unsurlarının katılımıyla, TBMM'nin 25 Aralık 1996 tarihli kararıyla yürürlüğe konulmuş ve sadece keşif ve gerektiğinde önleme uçuşlarıyla sınırlı bir hava harekatı olması planlanmıştı.⁷⁷²

Kuzeyden Keşif Gücü'nden sadece Irak rahatsız değildi, Türkiye'de de rahatsız olanlar vardı. Tıpkı selefi Çekiç Güç gibi, Kuzeyden Keşif Gücü'ne de şüpheyile bakılıyor, Güç'ün bağımsız Kürt devletinin kuruluşuna hizmet ettiği dile getiriliyordu.⁷⁷³ TBMM'deki görüşmeler sırasında da muhalefet milletvekilleri, Kuzeyden Keşif Harekâtı'ndan ABD, İngiltere ve başka ülkelerin çıkarı olduğunu belirterek hükümeti eleştirmişlerdi. Bu eleştiriler üzerine Milli Savunma Bakanı Sabahattin Çakmakoglu, "*Kuzeyden Keşif Harekâtı herkesten çok Türkiye'nin menfaatinedir*" diyerek; söz konusu harekâtın, PKK'nın yuvalanmasına engel olacağını, yeni bir göç hareketine imkan vermeyeceğini, sınır güvenliğini sağlayacağını, petrol boru hattının kısmen açılması ile gıda ve insani yardıma imkan verdiğini dile getirmişti.⁷⁷⁴

Çakmakoglu'nun açıklamasından Türkiye'nin Kuzeyden Keşif Gücü'nden beklentileri net bir şekilde anlaşılmaktadır. Kuzey Irak'ta PKK'ya karşı hareket edilmesi, yeni bir mülteci akınının önlenmesi, bu gücün faaliyetleri karşılığı ABD'nin

⁷⁷⁰ Bengio, *MECS*, 2000, syf: 274.

⁷⁷¹ "Kuzeyden Keşif'e Devam", <http://www.ntvmsnbc.com> 17 Aralık 2000.

⁷⁷² "Görev Süresi", *Cumhuriyet*, 20 Aralık 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/12/20122000.htm> 6 Ağustos 2003.

⁷⁷³ Özgen Acar, "Ankara Uyuyor (mu)?", *Cumhuriyet*, 28 Mart 2000.

⁷⁷⁴ "Kuzeyden Keşif'e Devam", <http://www.ntvmsnbc.com>, 17 Aralık 2000.

Türkiye'nin Irak ile resmi-gayri resmi ticaretine ve Kuzey Irak'ta faaliyet göstermesine ses çıkarmaması gibi.

Kuzeyden Keşif Gücü'nün süresinin TBMM tarafından uzatılmasının hemen ardından 19 Aralık 2000'de Türkiye-Irak siyasi görüşmeleri Ankara'da başlamıştı. Görüşmeler sırasında Irak Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Nuri El Veis, Keşif Güç operasyonlarının Türkiye'den Irak topraklarına yönelik bir saldırı olduğunu belirtmişti. Türkiye, Irak'a yönelik yaptırımların kalkması ve Irak'ta durumun normalleşmesi için Bağdat yönetiminin BM kararlarına uyması gerektiğini bildirmişti.⁷⁷⁵ Görüşmeler sonrası Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Faruk Loğoğlu, Irak'ın görüşmelerde "eteğindeki tüm taşları" dökerken Keşif Güc'ün görev süresinin uzatılmamasını istediğini söylemişti. Loğoğlu, Kuzey Irak'taki durumun Türkiye için ciddi tehditleri gündeme getirdiğini belirtmiş ve Bağdat'a *"Bugünkü geçici olağanüstü koşullarda bu isteğin karşılanması mümkün olmadığı"* mesajının iletiliğini söylemişti. Loğoğlu, Bağdat'ın Kuzeyden Keşif Güç, Kuzey Irak'taki Kürt hareketleri ve Türkmenler konularında sıkıntılarını dile getirdiğini söylemişti.⁷⁷⁶

Türkiye'nin de Irak'a dair çekinceleri vardı. Bunların en önemlisi Türkiye'nin, Irak'ın PKK'yı desteklediğini düşünmesiydi. 27 Temmuz 2000'de Milliyet'te çıkan bir habere göre İran, Suriye ve Irak 'Üç Sinsi Komşu' idi ve istihbarat birimleri MGK'ya bu üç ülke ile ilgili olarak bir rapor sunmuşlardı. Söz konusu rapora göre İran, Suriye ve Irak PKK'yı desteklemeye devam ediyorlar, PKK'lılar Iraklı subaylarca sabotaj ve suikast konusunda eğitiliyorlardı. Aynı gün Irak, Türkiye'nin sınır bölgesinde yığınak yaptığını ve bunun yeni bir sınır ötesi harekata işaret ettiğini ileri sürmüş ve bu olası operasyona BM nezdinde karşı çıkmıştı.⁷⁷⁷

Irak lideri Saddam Hüseyin, 2001 Mart ayında Türkiye'yi "kavmiyetçi" davranmakla suçlayarak, *"Türkler, İslam parolasıyla 400 yıl egemenlikleri altında tuttukları Arapların milliyetlerini değiştirmek isterken, Araplar direndiler"* demişti. Saddam Hüseyin, *"Arap ulusu ile Türkiye ve İran arasında tarihsel sorunlar vardır. Biz bunlardan sorumlu değiliz"* diye konuşmuştu. İlginç olan Saddam Hüseyin'in bu konuşmayı Rusya Duma Başkanı Gennadi Selezniyov'u kabulü sırasında yapmış olması

775 "Irak Müsteşarı Ankara'da. Bağdat'la 'Keşif Güç' Gerginliği", **Cumhuriyet**, 20 Aralık 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD- <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/12/20122000.htm.htm> 6 Ağustos 2003.

776 "Bağdat, Eteğindeki Taşları Döktü", **Cumhuriyet**, 21 Aralık 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD- <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/12/21122000.htm> 6 Ağustos 2003.

777 "Üç Sinsi Komşu", **Milliyet**, 27 Temmuz 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD- <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/07/27072000.htm> 6 Ağustos 2003.

idi.⁷⁷⁸ Saddam Hüseyin, Rusya'nın İran ve Türkiye ile olan tarihi çekişmesini göz önüne alarak, en azından basın önünde, Rusya ile bu alanda bir benzerlik kurmaya çalışmıştı.

Irak'ın Toprak Bütünlüğü'nün Korunması

Türkiye'nin Irak konusundaki temel kaygısı Irak'ın toprak bütünlüğünün korunması olmaya devam ediyordu. Hatta Kürtler federasyon konusunda belli ilerlemeler kaydettiği için bu konunun önemi daha da artmıştı. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer, 22 Mart 2001'de Tunus Devlet Başkanı ile görüşmesinden sonra yaptığı açıklamada Irak'ın toprak bütünlüğünün ve ulusal birliğinin korunmasına büyük önem verdiklerini ifade etmişti.⁷⁷⁹ Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Büyükelçi Faruk Loğoğlu, 20 Mayıs 2001'de TRT'de Türkiye'nin Irak politikasını değerlendirirken Irak'ın toprak bütünlüğünün Türkiye için "esas" olduğunu söylemişti. Loğoğlu: *"Türkiye Irak'ın bölünmesine müsaade etmez. Türkiye Kuzey Irak'ta bir Kürt devletine, hükümeti ve parlamentosuyla izlediği politika itibarıyla izin veremez"* demişti.⁷⁸⁰

Türkiye-Irak Ticari İlişkileri

Savaştan önce 2.5 milyar dolarlık hacmiyle Türkiye'nin en büyük 4 ticaret ortağından biri olan Irak⁷⁸¹ ile Türkiye arasındaki ticari ilişkiler de gelişmekteydi. Bu çerçevede Türkiye, Irak'a uygulanan ambargonun kaldırılması için çabalamaktaydı.

Irak'la ekonomik ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi bağlamında, Türkiye-Suriye-Irak transit demiryolu hattı 3 Ocak 2001'den itibaren tekrar faaliyete geçmişti.⁷⁸² Tam 19 yıllık aradan sonra Nusaybin'den hareket eden ilk tren 5 Mayıs'ta Nusaybin'den hareket etmişti. Bağdat treni önce Suriye'nin Kamışlı kentine, oradan da Bağdat'a varmıştı. Terende gazeteci, işadamları ve devlet yetkililerinden oluşan 41 kişilik bir heyet vardı.⁷⁸³ 20 Temmuz 2001'de de Antep ile Bağdat arasında demiryoluyla yolcu taşımacılığı başlatılmıştı.⁷⁸⁴

778 "Türkiye'ye Dil Uzattı", **Milliyet**, 20 Mart 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/03/20032001.htm> 25.Ağustos.2003.

779 "Tunusla Dört Yeni Anlaşma", **Sabah**, 23 Mart 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/03/23032001.htm> 25.Ağustos.2003.

780 "Loğoğlu'ndan Irak Yaklaşımı: Toprak Bütünlüğü Esastır", **Zaman**, 21 Mayıs 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/05/21052001.htm> 25.Ağustos.2003.

781 "Irak'la Yeniden", **Türkiye**, 24 Temmuz 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/07/24072001.htm> 25.Ağustos.2003.

782 T.C Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Güncesi, Ocak 2001.

783 "Bağdat Treni Cimbom Cimbom Diye Karşılandı", **Hürriyet**, 7 Mayıs 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/05/07052001.htm> 25.Ağustos.2003.

784 T.C Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Güncesi - Temmuz 2001 <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hk/01/7/02.htm> 7.Ağustos.2003.

11 Eylül'e yaklaşılrken Türkiye, yoğun girişimleri neticesinde Irak ile ticaretinde hayli mesafe almıştı. Dış Ticaret Müsteşarı Kürşad Tüzmen 2 Eylül 2001'de Türkiye'nin Irak'ın ithalatı içinde 8. sıradan 5. sıraya doğru çıktığını vurgulayarak hedefin, bu ülkenin en fazla ithalat yaptığı ilk üç ülke arasında girmek olduğunu söylemişti. Tüzmen, Irak tarafından yapılan düzenlemelerle, Türkiye'nin bu ülkeyle ticarete payının giderek arttığını söylemişti.⁷⁸⁵

Türkiye-Irak-Suriye İlişkileri

Bu dönemde Irak ve Suriye arasında da gelişmeler olduğu gözlenmiş, Irak Cumhurbaşkanı Yardımcısı Taha Yasin Ramazan Şam'ı, çeşitli Suriyeli bakanlar ise Bağdat'ı ziyaret etmişti.⁷⁸⁶

Fırat ve Dicle'nin suları nedeniyle Türkiye ile sorunları bulunan Irak ve Suriye kendi aralarında suların paylaşımı konusunda anlaşmaya varmışlardı. Iraklı bir yetkili Suriye Sulama Bakanı Mahmud Diyab el-Ahmed ve Iraklı meslektaşı Taha Atrâş'ın önceki gün Bağdat'ta suların paylaşımı konusunda bir anlaşmaya imza attıklarını ve Türkiye'yi bu konuda görüşmeye davet ettiklerini açıklamıştı. Anlaşma Türkiye'yle yapılacak su görüşmelerine temel teşkil edecek, ayrıca iki ülke serbest ticaret bölgesi de oluşturalacaktı.⁷⁸⁷

Suriye ile Irak arasındaki yakınlaşma sadece su ile sınırlı kalmamış devam ederek artmış, Ağustos 2001 ortasında ülke arasında bir dizi anlaşma imzalanmıştı. Bu anlaşmalar, iki ülkenin, İsrail ve Türkiye arasındaki yakın ve stratejik ilişkilere karşı attığı birer adım olarak nitelenmişti. ABD'ye göre Irak ya da Suriye'nin herhangi biri İsrail'in saldırısına uğrarsa diğeri askeri destek verecekti. İki ülke arasında, savunma ve istihbarat alanları dahil yaklaşık on ayrı anlaşmanın imzalandığı ifade edilmekteydi. Irak ve Suriye, Bağdat ve Şam'da askeri komuta merkezleri kuracak, her iki ülkenin hava kuvvetleri koordineli olarak faaliyet gösterecek ve istihbarat paylaşımına gidilecekti.⁷⁸⁸ Bu kadar kapsamlı anlaşmalar ancak ittifak düzeyinde olabilirdi ve Suriye ile Irak'ın birbirine köklü husumeti göz önüne alındığında anlaşmaların kapsamının bu iki ülkeyi aynı kefeye sokarak sıkıştırmak isteyen ABD tarafından abartıldığı sonucu çıkarılabilir.

⁷⁸⁵ "İhracattaki Yeni Hedef Irak", **Cumhuriyet**, 3 Eylül 2001, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/09/03092001.htm> 25.Ağustos.2003.

⁷⁸⁶ T.C Dışışleri Bakanlığı, Dışışleri Güncesi, Ocak 2001.

⁷⁸⁷ "Ankara'ya Su Davetiyesi", **Radikal**, 1 Şubat 2001, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/02/01022001.htm> 25.Ağustos.2003.

⁷⁸⁸ "Saddam İle Esad'dan Türkiye ve İsrail'e Karşı Anlaşma", **Hürriyet**, 20 Ağustos 2001, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/08/20082001.htm> 25.Ağustos.2003.

Nitekim bu anlaşmalar sadece Irak ile Suriye arasında kalmamıştı. Türkiye ile Suriye arasındaki Adana mutabakatının ardından, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın Suriye'nin kontrolündeki bölgeden çıkarılmasıyla devam eden süreçte başlayan yakınlaşma, ilişkilerin en önemli konusu olan güvenliğe de yansımıştı. Suriye yönetiminin bu konuda Ankara'nın istediği tutumu göstermesinin yanı sıra, iki ülke arasında son yıllarda askıya alınan İçişleri bakanları düzeyindeki görüşmeler, eski bakan Sadettin Tantan'ın girişimleriyle yeniden canlanmıştı. Suriye İçişleri Bakanı Muhammed Harba, 1995'ten bu yana Ankara'ya resmi ziyaret yapan ilk Suriye İçişleri Bakanı olmuştu. Türkiye, bu ziyaret sırasında Suriye ile bakan düzeyinde "güvenlik işbirliği anlaşması" imzalamanın zemini hazırlamıştı. Harba başkanlığındaki heyetle başlatılan görüşmelerin ardından, Haziranda teknik bir heyet, anlaşma için hazırlık yapmıştı. İçişleri Bakanı Rüştü Kazım Yücelen, anlaşmayı imzalamak için 9 Eylül 2001 günü Şam'a gitmişti. Görüş birliğine varılan anlaşma metninin en önemli konusunu "terörle ortak mücadele" oluşturuyordu.⁷⁸⁹

4.3.3.3 PKK'nın Kuzey Irak'taki Faaliyetleri ve Türkiye'nin Sınır Ötesi Operasyonları

1999 sonbaharından itibaren askeri gücünü Kuzey Irak'a çekmiş olan PKK'nın, lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından sonra, Türkiye'ye karşı taleplerinde ciddi bir yumuşamaya gittiğine daha önceki bölümlerde değinilmişti. PKK, bu süreci 2000 yılı başlarında daha da ileri götürmüş, Şubat 2000'de Kuzey Irak'ta İran sınırına yakın bir yerde yaptığı 7. kongresinde 'Kürdistan' kelimesini adından çıkarma kararı almıştı. PKK, silahlı kanadı ARGK(Arteşa Rızgariya Gellê Kurdistan-Kürdistan Halk Kurtuluş Ordusu) ve siyasi kanadı ERNK'nın (Eniya Rızgariya Neteweya Kurdistan-Kürdistan Ulusal Kurtuluş Cephesi) adlarından bu sözcüğü çıkarma kararı almıştı. ARGK'nin adı HPG (Hêzên Parastina Gel-Halk Meşru Savunma Kuvveti), ERNK'nin adı ise 'Demokratik Halk Birlikleri' olarak değiştirilmişti. Yeni isimler ile 'ordu' ve 'cephe' sözcükleri de yan kollardan çıkarılmış oluyordu. Abdullah Öcalan'ın kardeşi ve PKK Başkanlık Konseyi üyesi Osman Öcalan, PKK'daki 'Kürdistan' sözcüğünün kalıp kalmayacağına ilişkin ise "Bir geçiş sürecindeyiz. Bu nedenle örgütün adındaki Kürdistan sözcüğü şu aşamada semboliktir" diyerek ileride örgüt isminden de

⁷⁸⁹ "Suriye İle Tarihi Anlaşma", *Milliyet*, 9 Eylül 2001, <http://www.milliyet.com.tr/2001/09/09/siyaset/siy04a.html> 9 Temmuz 2003.

'Kürdistan' sözcüğünün çıkarılabileceğinin sinyali vermişti. PKK, kongrede kademeli olarak silah bırakmaya da karar vermiş, Abdullah Öcalan'ı yeniden lider seçmişti.⁷⁹⁰

Yalnız bu kararlar örgütün 'Kürdistan'lılıktan dan vazgeçtiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Örgüt, kongrede "*Başkan Apo'ya siyasal çalışma özgürlüğü ve Kürdistan'a barış*" adlı bir siyasi proje hazırlama kararı da almıştı.⁷⁹¹ Bu kararlar örgütün belli bir coğrafyayı 'Kürdistan' olarak nitelemekten vazgeçtiği şeklinde yorumlanmamalıdır. Bu kararların anlamı Abdullah Öcalan'ın daha sonraki açıklamalarından da anlaşılacağı üzere örgütün yerellikten, belli bir coğrafyaya has milliyetçilikten kurtulma çabası idi. PKK, artık 'milliyetçilik'ten uzaklaşıp Abdullah Öcalan'ın 'demokratik cumhuriyet' olarak isimlendirdiği bir projenin peşinde gidecekti.

PKK, Türkiye içinde silahlı hareketlerini her ne kadar durdurmuşsa da Kuzey Irak'ta bazen KDP bazen de KYB ile çatışmaktaydı. 2000 yaz aylarında KYB-PKK çatışmaları patlak vermişti. Bu çatışmalar sonbaharda da sürmüştü. PKK, kendisine karşı lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanması ile başlayan uluslararası komplonun bu kez KYB eliyle sürdürülmek istendiğini açıklamıştı. PKK liderlerinde Kani Yılmaz KYB(YNK) ile ilişkilerini şöyle açıklıyordu: "*99'da Soran bölgesindeki ilişkilerimize sınırlamalar getirildi. Görüşmelerde Türk devletinin baskısı altında olduklarını söyleyerek, bazı kurumlarımızı kapatma gibi istemlerini dile getiriyorlardı. Faaliyetlerimizi, gidiş gelişlerimizi sınırlandırmak için uyarıyorlardı. Bunun üzerine gidiş gelişleri kestik, hastanemiz başka yere verildi, ses çıkarmadık. Bir süre sonra bulunduğumuz yere ağır silahlarla donatılmış 3 bin peşmergeyi konumlandırıdılar. Israrla savaştan kaçınarak diyalog istedik, bunun üzerine mayıs ayın başlarında YNK yetkilileriyle görüştük. Ancak görüşme maddelerini çarpıtarak kamuoyuna sundular ve metni imzalamadılar.*" Yılmaz, ayrıca Türkiye'nin de helikopterlerle sınıra yığınak yaptığını KDP'nin ise savaşı tırmandıracak bir tutum takınacağını sanmadıklarını belirtmişti.⁷⁹²

PKK, sanmasa da KDP 'savaşı tırmandıracak tutum' takınmıştı. Mesut Barzani 21 Aralık 2000'de Erbil'de yaptığı konuşmasında Kürtlere, "PKK'ya karşı birleşin"

790 Bütün Gazeteler, 10 Şubat 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-Enformasyon Dairesi Başkanlığı-Türk Basınından Haberler- <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/02/10022000.htm> 6 Ağustos 2003.

791 Taha Akyol, "PKK Nereye?", 11 Şubat 2000, **Milliyet**, T.C Dışişleri Bakanlığı-Enformasyon Dairesi Başkanlığı-Türk Basınından Haberler-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/02/11022000.htm> 6 Ağustos 2003.

792 "YNK'ye Yine Çağrı", **Yeniden Gündem**, 1 Ekim 2000, <http://www.yenigundem.com> 8 Temmuz 2003.

çağrısı yapmış, PKK'nın Ortadoğu'da Avrupa'nın temsilciliği gibi etkinlik gösterdiğini ve hem bölgeye hem de Kuzey Irak halkına büyük zarar verdiğini söylemişti.⁷⁹³

PKK-KYB çatışmaları yıl sonunda hâlâ sürmekteydi. KYB, Aralık başında PKK'ya karşı Kuzey Irak'ın Süleymaniye bölgesinde operasyon başlatmıştı. PKK'nın yayın organlarında çıkan yazılarda da, KYB'nin operasyonu sırasında çıkan çatışmalarda çok sayıda kişinin öldüğü ifade edilirken, Talabani, "Kürt davasına ihanet etmekle" suçlanmıştı.⁷⁹⁴

PKK ne kadar zayıflamış olsa da Türkiye, Kuzey Irak'taki PKK varlığını kendisi için daima bir tehdit kaynağı olarak görmeye devam etmişti. Başbakan Ecevit, 11 Haziran 2000'de gazetecilerin sorusu üzerine Türkiye içinde güvenlik sorununun büyük ölçüde çözüldüğünü belirtiyor; ancak: *"Teröristler sınır ötesinde, büyük ölçüde Kuzey Irak ve İran'da silahlı olarak pusuda bekliyorlar. Bunlara karşı çok dikkatli olmalıyız."* diyordu.⁷⁹⁵

Türkiye 2000 yılının son günlerinde yeniden Kuzey Irak' a girmişti. Sınırı geçen 10 bin asker, KYB kontrolündeki Süleymaniye kenti yakınlarında konuşlanmış, planlanan büyük operasyon için kilit noktalar tutulmuştu.⁷⁹⁶ Operasyonun gerçekten yapıp yapılmadığı konusunda ise ilginç açıklamalar yapılmıştı. Türkiye Genelkurmayı Türk Silahlı Kuvvetleri'nin 10 bin kişilik güçle Kuzey Irak topraklarına girdiği ve büyük bir operasyona hazırlandığı yolundaki haberleri yalanlamıştı. Genelkurmay kaynakları, 7 Ocak 2001'de yaptıkları açıklamada, bu boyutta bir kuvvetin Kuzey Irak topraklarına girmediğini, herhangi bir operasyon hazırlığı içinde olunmadığını, münferit olaylar nedeniyle zaman zaman Kuzey Irak topraklarına girilmiş olsa da şu anda bu boyutta bir kuvvet bulunmadığını belirtmişlerdir. Genelkurmay kaynaklarına göre olası bir operasyon için zaten mevsim koşulları da müsait değildi ve Kuzey Irak operasyonu iddiası da PKK propagandası idi.⁷⁹⁷ Ama Başbakan Ecevit, Genelkurmay ile aynı saatlerde TSK'nın Kuzey Irak'a yönelik operasyonunu doğrulamıştı. Başbakan Bülent Ecevit, Talabani ve Barzani güçlerine teknik yardım yapıldığını belirterek: "PKK

793 *Hürriyet*, 25 Aralık 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/12/25122000.htm> 6 Ağustos 2003.

794 "Talabani'den PKK'ya Karşı Harekat", *Milliyet*, 8 Aralık 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/12/08122000.htm> 6 Ağustos 2003.

795 Fikret Bila, "Ecevit: Bölücülük Siyasallaşıyor", *Milliyet*, 12 Haziran 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/06/12062000.htm> 6 Ağustos 2003.

796 "10 Bin Asker K.Irak'ta", *Milliyet*, 8 Ocak 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/01/08012001.htm> 25 Ağustos 2003.

797 "Başbakan Ecevit Doğruladı, Genelkurmay Yalanladı", *Evrensel*, 8 Ocak 2001.

sınırlarımızın hemen ötesinde silahlı olarak pusuda" demişti.⁷⁹⁸ Ecevit, TRT-1'de katıldığı bir programda da: "Talabani, PKK ile çatışıyor. Biz teknik yardımda bulunuyoruz. Güvenliğimiz açısından bu zorunlu" demişti.⁷⁹⁹ Ayrıca bu açıklamalardan bir-iki gün önce, HADEP Van İl Başkanı ile 9 yönetici, yılbaşı gecesi halkı Kuzey Irak'taki operasyonları protesto etmek için tahrik ettikleri gerekçesiyle tutuklanarak cezaevine konulmuştu.⁸⁰⁰ Olmayan bir operasyona karşı halkı kışkırtmak mümkün olmayacağına göre tutuklamayı yapan savcı da operasyonu doğrulamış oluyordu.

Ayrıca Irak da operasyona karşı çıkmıştı. Türkiye'nin Irak ile Bağdat'a büyükelçi atamayı kararlaştırdığı günlerde Irak, Türkiye'yi Arap Birliği'ne, Kuzey Irak'a asker göndermiş olmasından ötürü şikayet etmişti.⁸⁰¹

Bu operasyondan sonra PKK da belli bir sertleşme görülmüş, Abdullah Öcalan'ın, Kuzey Irak'ta üzerlerine gidilir ise çatışmaların Türkiye'ye sıçrayacağını söylediği batı basınında yer almıştı.⁸⁰²

Bu arada PKK içinde de karışıklıklar yaşanıyordu. Abdullah Öcalan'ın İmralı'da takip ettiği çizgiyi kabul etmeyen bir grup örgüt içi muhalefet başlatmıştı. 1 Şubat 2001 tarihli Hürriyet gazetesine göre örgütün Avrupa'daki yayın organı olan Özgür Politika Gazetesi, Öcalan'dan "İmralı sakini" diye bahsetmiş, Öcalan'ı "Genelkurmay'ın ajanı" ilan etmişti. Abdullah Öcalan'ın PKK başkanlık konseyine yazdığı mektup "Apo'dan inciler" başlığıyla verilmişti.⁸⁰³ Özgür Politika gazetesinde böyle bir haberin çıkmış olmasının doğruluk derecesi müphem olmakla beraber⁸⁰⁴ örgütten ayrılan bir grubun PKK-DÇS (Devrimci Çizgi Savaşçıları) adıyla yeni bir örgüt kurduğu ve bu grubun KADEK için 'İmralı partisi' veya benzeri ifadeler kullandığı bilinmektedir.⁸⁰⁵

798 "Genelkurmay: Operasyon Yok", **Sabah**, 8 Ocak 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/01/08012001.htm> 25 Ağustos 2003.

799 "ABD Bizi Feda Edemez", **Aksam**, 8 Ocak 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/01/08012001.htm> 25 Ağustos 2003.

800 "HADEP'li Başkan Tutuklandı", **Aksam**, 6 Ocak 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/01/08012001.htm> 25.Ağustos.2003.

801 V.Hüseyin Dirioz, T.C.Dışişleri Bakanlığı Haftalık Olağan Basın Toplantısı, 12 Ocak 2001 <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cc/2001/01/03.htm> 7.Ağustos.2003.

802 "Tehdit Etmemiş Değerlendirme Yapmış", **Hürriyet**, 29 Ocak 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/01/29012001.htm> 25.Ağustos.2003.

803 "Apo'ya Darbe: Kendi Gazetesi Ajan İlan Etti", **Hürriyet**, 1 Şubat 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/02/01022001.htm> 25.Ağustos.2003.

804 Özgür Politika, Avrupa'da yayınlandığı için ancak internet sitesine erişim mümkün olabilmektedir. Bu yolla erişim imkanı da maalesef Türk Telekom tarafından engellenmektedir. Bu nedenle haberin doğru olup olmadığı teyid edilememiştir.

805 Örgüt, internet sitesinden anlaşıldığı kadarı ile tahminen 1999 yılı başlarında, Abdullah Öcalan'ın yakalanmasından kısa bir süre sonra kurulmuştur. Kuruluşu sırasında PKK'nın tüm cezaevleri eski sorumlusu M.Can Yüce, önce Tunceli sonra da Diyarbakır bölgesinin ARGK bölge sorumluluğunu yapmış olan Dr. Süleyman, Diyarbakır eski ERNK bölge sorumlularından Çekdar gibi eski PKK liderlerinin başını çektiği bir örgüttü. Liderlerinin ve üyelerinin bir kısmı daha sonra PKK tarafından öldürülmüştür. Çekdar ismini 1994'te belli başlı tüm

Yaz sonuna doğru Türkiye Dışışleri Bakanı İsmail Cem'e göre PKK, Kuzey Irak'ta marjinal konumdaydı ve artık örgütte çözölme başlamıştı.⁸⁰⁶ Fakat buna rağmen Türkiye'nin sınır ötesi operasyonları 'kökünü kazımak' amaçlı olmasa da devam etmekteydi. Irak, 1 Eylül 2001'de Türkiye'yi topraklarında yeni bir operasyona girişmekle suçlamıştı. Irak Dışışleri Sözcüsü, Kürdistan Demokrat Partisi'nin peşmergeleri desteğindeki Türk birliklerinin 25-26 Ağustos'ta Kuzey Irak'ta operasyona giriştiğini açıklamıştı. Operasyonun "PKK'lıları kovalama bahanesiyle" yapıldığını belirten sözcü Ankara'dan *"birliklerini hemen çekmesini, uluslararası hukuk ve BM kararlarına aykırı düşmanca hareketlere son vermesini"* istemişti.⁸⁰⁷

Türkiye, 2000-2001 yılları boyunca KDP'yi kapsamlı operasyonlara ikna edemediği için, Kuzey Irak'a sık sık nokta operasyonları yapmıştı. Bu operasyonlarda birlikler belli bir hedefi vurup geri çekiliyorlardı. Bir örnek olarak yukarıda zikredilen, Eylül 2001 başında Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak'ın Haftanın bölgesine düzenlediği nokta operasyonlarda 15 PKK'lının öldürüldüğü, 4 askerin de yaralandığı belirtilmişti⁸⁰⁸

Artık Türkiye'nin PKK konusundaki bir değişim de göze çarpıyordu. Türkiye KDP ve KYB ile PKK konusunda anlaşmış olmasına rağmen onlara Kürt devleti konusunda sert uyarılar gönderiyor, Kürt devleti kurulmasını savaş sebebi sayıyordu, çünkü artık PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığı Türkiye için 'ortadan kaldırılması gereken' bir sorun olmaktan çıkmıştı. Tam tersine PKK'nın Kuzey Irak'taki varlığı Türkiye için bir noktada 'gerekli' hale gelmişti. KDP ve KYB'ye askeri olarak gözdağı vermek isteyen Türkiye'nin Kuzey Irak'taki askeri varlığını meşru kılan tek araç PKK'nın varlığı idi. Bu nedenle Türkiye, artık fiili olarak PKK'nın üzerine 'kökünü kazımak' üzere gitmiyor, Kuzey Irak Kürtlerini buna davet ediyor ama onlar yanaşmayınca eskiden olduğu gibi 30-40 bin asker ile de Kuzey Irak'a girmiyordu.

Diğer yandan PKK'nın varlığı KDP ve KYB için de gerekliydi çünkü Türkiye'nin hâlâ 'PKK tekrar silahlı faaliyete başlarsa' korkusu vardı. Bu yüzden KDP, PKK'ya yönelik kapsamlı bir operasyona yanaşmıyor Türkiye'yi ancak küçük çaplı sayılabilecek kısa süreli 'nokta atışları' tabir edilen operasyonlarda destekliyordu.

ulusal gazetelerin Güneydoğu müdürlerini Diyarbakır kırsalına götürmesi ile tüm Türkiye'ye duyurmuş, olay uzun süre Türkiye gündemine oturmuştu. Web adresi: <http://www.d-cizgi-savascilari.com>

806 "Cem de Uyardı: Gecikiyoruz", **Sabah**, 10 Ağustos 2001, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/08/10082001.htm> 25.Ağustos.2003.

807 "Irak Ankara'ya Sert Çıktı", **Radikal**, 3 Eylül 2001, T.C-Dışışleri Bakanlığı-ENFD,
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/09/03092001.htm> 25.Ağustos.2003.

808 "Kuzey Irak'ta 15 Terörist Öldürüldü", **Cumhuriyet**, 3 Eylül 2001, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD-
<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/09/03092001.htm> 25.Ağustos.2003.

PKK, bu ortamda kimse için ciddi bir tehdit olmadan, iç karışıklarını da bir şekilde atlatarak varlığını korumayı başarmıştı. Lakin PKK, Türkiye ile Kuzey Irak Kürtleri arasındaki denklemdaki başat belirleyici rolünü de bu süreçte kaybetmiş, biraz ikinci plana düşmüştü.

4.3.3.4 Türkiye'nin Türkmenler İle İlişkileri

KDP, Türkiye ilişkilerinin gerilemesinden KDP-ITC ilişkileri de etkilenmiş, KDP'nin ITC çevresindeki Türkmenler ile arası iyice açılmıştı. Mart 2000'de ITC, KDP'yi Türkmen halkının amaç ve isteklerine karşı durmakla suçlamıştı. ITC, KDP'nin Türkmen okullarına engeller çıkarttığını, Türkmenleri gözaltına aldığını belirtmiş; KDP ise bu iddiaları reddetmişti. KDP, ITC'nin suçlamalarına Türkmenlerin düşüncüyü ifade ve örgütlenme özgürlüğüne sahip olduğunu, hatta KDP hükümetinde bir bakanları olduğunu belirterek cevap vermişti. İki parti tansiyonu düşürmek amacıyla 2000 Mayıs ayında görüşmelere başlamışlardı.⁸⁰⁹

Lakin görüşmeler istenilen sonucu vermemiş, gerginlik sürekli artmıştı. sonunda KDP güçleri 11-12 Temmuz 2000 gecesi Erbil'deki Irak Türkmen Cephesi başkanlık binasına saldırmıştı. ITC, olaydan sonra yayınladığı bildiride henüz insan kaybı konusunda tespit yapamadıklarını söylerken,⁸¹⁰ Cephe üyelerinden Türkmen Halk Partisi, yayınladığı bildiride KDP özel güçlerinin binayı ele geçirip yağmaladığını, iki ölü üç yaralıları olduğunu açıklamıştı. ITC, nihayetinde BM'yi olaya müdahale etmeye çağırmıştı.⁸¹¹ Cephe, ayrıca KDP'yi 2,5 milyon Türkmen halkını yok etmeye çalışmakla da suçlamış, Barzani'nin Saddam Hüseyin'den daha kötü olduğunu savunmuştu. Cephe, Türkiye'yi Türkmenleri KDP'ye karşı savunmaya çağırmıştı. Bu olaydan sonra Türkiye Dışişleri Bakanlığı KDP yetkililerini çağırarak uyardı. Fakat KDP, 20 Ağustosta, Irak Türkmen Cephesi'ne bağlı Türkmeneli Spor Ocağı'na da saldırmıştı.⁸¹² Saldırı sonrası konuşan ITC Ankara temsilcisi Dr. Mustafa Ziya, Mesut Barzani'nin tek güç haline gelmeye çalıştığını belirterek, hedefinin Türkmen milislerin ortadan kaldırılması olduğunu söylemişti. Ziya'ya göre, KDP'nin ITC'ye düzenli saldırıları, KDP'nin 'kulağının çekilmesi'nin yeterli olmadığını gösteriyordu. Ziya şöyle devam etmişti:

809 Bengio, MECS, 2000, syf: 265.

810 Irak Türkmen Cephesi Basın Bildirisi, Erbil, 12 Temmuz 2000, <http://www.angelfire.com/tn/halk/cephe.html> 15 Nisan 2003.

811 Türkmen Halk Partisi-Bildiri, Erbil, 12 Temmuz 2000, <http://www.angelfire.com/tn/halk/kdp.html> 15 Nisan 2003.

812 "Barzani Militanları Tekrar Türkmenleri Vurdular", Amerika ve Kanada'da Yaşayan Irak Türkleri Topluluğu, <http://www.angelfire.com/tn/halk/ihsan.html> 14.Eylül.2003.

*“IKDP ile diplomatik kurallar çerçevesinde ilişki kurmak istiyoruz. Ankara daha fazlasını yapabilir. Karşısında bir devlet değil, parti bulunuyor.”*⁸¹³ ITC, Ziya’nın sözlerinden de anlaşılacağı üzere Türkiye’nin KDP’ye fiili baskı yapmasını istiyordu.

Türkiye, Türkmenleri destekleyerek KDP’nin artan gücünü dengelemek istiyordu. Lakin önceden belirtildiği gibi Türkmen nüfusunun sadece %10’u Kuzey Irak’ta idi ve bu Türkmenlerin tamamı da Türkiye’yi desteklemiyordu. ITC çevresi doğrudan Türkiye ile ilintili idi ve bu çevredeki Türkmenler, bu olaylardan sonra KYB’ye yanaşmaya başlamışlardı. Yukarıda da belirtildiği gibi KDP ve Saddam Hüseyin ortak düşmanları idi. Kerkük bölgesindeki Türkmenler ve Kürtlerin KYB denetimindeki Süleymaniye’ye sürülerek yerlerine Filistinli Arapların yerleştirilmesi de iki grubun da ortak sorunu idi. Talabani, Araplaştırma politikasının önüne geçebilmek için Kürt ve Türkmen kardeşliğinin yeniden güçlendirilmesi gerektiğini açıklamıştı.⁸¹⁴

Tüm bunlara rağmen Türkiye-KDP ilişkileri sürdüğü gibi, ITC-KDP ilişkileri de kopmamıştı. 20-22 Kasım 2000’de II. Türkmen Kurultayı, KDP denetimindeki Erbil’de toplanmıştı. Kurultayda, Temel İlkeler Deklarasyonu ile ITC’nin tüzüğüne tadil edilmiş hali kabul edilmiş, Türkmen Şurası üyeleri ve ITC Yürütme Kurulu üyeleri seçilmişti. Bu kurultayda ITC başkanlığına Sanan Ahmet Ağa seçilmişti.⁸¹⁵

Sanan Ahmet Ağa 19-26 Ocak 2001 tarihleri arasında Türkiye’yi ziyaret etmiş ve Başbakan Bülent Ecevit⁸¹⁶ ve Dışişleri Bakanı İsmail Cem ile görüşmüştü. Cem ile görüşmede, Kuzey Irak, Türkmenleri’nin durumu ve Irak’ın geneli ile ilgili fikir alışverişi yapılmış; Cem, Türkiye’nin her zaman Türkmenler ile beraber olduğunu ve haklarını savunduğunu söylemişti. Temmuz 2000’den beri Türkmenlerin Irak’taki durumu ile ilgili bazı iyileşmeler olduğunu kaydeden Cem, ancak bunun kendileri için yeterli olmadığını bildirmişti. Sanan Ahmet de yaptığı konuşmaya, Bakan Cem’e ITC ve Irak Türkmenleri adına teşekkür ederek başlamış ve ITC’nin bütün talebinin Irak’ın bütün vatandaşları ile eşit olmak olduğunu vurgulamıştı. Ahmet, Türkmenlerin Irak’ın toprak bütünlüğüne saygılı olduğunu ve sınırların değişmezliği ilkesini savunduğunu da belirtmişti.⁸¹⁷

813 *“Kuzey Irak Durulmuyor”, Zaman, 25 Ağustos 2000, <http://212.154.21.40/2000/08/25/Dishaberler/dishaberlerdevam.htm#6> 16.Eylül.2003.*

814 Bengio, MECS, 2000, syf: 265.

815 *“2’nci Türkmen Kurultayı”, http://www.irakturkleri.8m.com/ikinci_turkmen_kurultayi.htm ayrıca Temel İlkeler Deklarasyonu için bkz: <http://www.iraqiturkman.org.tr/turkmen17.htm> 14.Eylül.2003.*

816 T.C Dışişleri Bakanlığı Dışişleri Güncesi, Ocak 2001.

817 *“Türkiye Türkmenler’in Yanında”, Türkiye, 23 Ocak 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/01/23012001.htm> 25.Ağustos.2003.*

4.3.3.5 Türkiye'nin ABD ile İlişkileri

Türkiye-ABD ilişkileri tarihsel olarak genelde iyi bir seyir izlemiş, Kıbrıs ve Afyon krizi haricinde hatırdakalacak çok fazla çatışma yaşanmamıştı. Lakin 90'lı yıllar ile birlikte Türkiye'de PKK'nın etkisi ile Kürt sorunu gündeme oturmuş ve bu alanda Türkiye ile ABD'nin farklı düşündüğü gözlemlenmiştir. Farklılığa, bazı raporlardaki eleştirilere rağmen, ABD, fiilen Türkiye'nin politikalarını olduğu gibi desteklemiştir.

Bununla bağlantılı bir başka ayrışma noktası ise Irak konusunda ortaya çıkmıştı. Irak konusundaki ayrılığın da temelinde Türkiye'nin Kürt sorunu vardı. ABD ve Türkiye'nin Irak Kürtlerine yönelik politikaları uyuşmuyor bu Bağdat ile ilişkilere de yansiyordu. Türkiye, Irak Kürtlerini kontrol edebilecek, Irak'ın üniter yapısını koruyabilecek güçlü bir Baas iktidarına hayır dememekte, Baas ile her türlü ilişkiyi geliştirmeye çalışmaktaydı. ABD için ise kendisini tanımayan bir diktatörün yaşam hakkı yoktu. Bu nedenle Baas iktidarı ayakta kalamazdı. Baas sonrasında ise federasyon yapısı, kendisi de bir federasyon olan ABD'ye ters gelmemekte, Kürtlerin bu konudaki talepleri resmi olarak pek fazla desteklenmese de, bu taleplere karşı da çıkılmamaktaydı. Hatta Irak'ın geleceği konusunda federasyona atıfta bulunan Washington Anlaşması'na ABD, gözlemci sıfatıyla da olsa imza atmıştı.

Körfez Savaşı sonrası Türkiye'nin Kuzey Irak bağlamında ABD ile ilişkileri çok yönlü ve dalgalı bir seyir izlemişti. Bir yandan ABD, İncirlik'in kullanımı karşılığında TSK'ye PKK'nın konuşlanmasını gösteren hava fotoğraflarına ek olarak, gece görüş aygıtları sağlamış, Türkiye'nin PKK'ya karşı sınır ötesi operasyonlarına ve yaptırımını delen akaryakıt taşımacılığına da göz yummuştu. En önemlisi PKK lideri Abdullah Öcalan'ı, bir anlamda, paketleyip Türkiye'ye teslim etmişti.

Buna rağmen Türkiye'de ABD'nin Kuzey Irak'ta bir Kürt devleti kurdurmak istediği kanaati hayli yaygındı. Bu görüştekilerden birine göre ABD önderliğindeki Kuzeyden Keşif Gücü'nün Musul ve çevresindeki bombardımanlarının amacı, Arapları bu bölgeden aşamalı olarak güneye göçe zorlamak, dağlara sıkışmış Kürtleri sadece Dicle'nin verimli ovalarına yerleştirmek ve bu petrol alanlarını da bağımsız Kürt devletine kazandırmaktı.⁸¹⁸

2000 yılı sonlarında bir de Ermeni yasa tasarısı sorunu çıkmıştı ki yukarıda Türkiye-Irak ilişkileri bahsinde Türkiye'nin bu dönemdeki politikalarına değinilmişti.

⁸¹⁸ Özgen Acar, "Ankara Uyuyor (mu)?", *Cumhuriyet*, 28 Mart 2000.

2001 yılına ise ABD yeni bir yönetimle girmişti. ABD seçimlerini George Walker Bush başkanlığındaki Cumhuriyetçiler kazanmış, yönetimi demokratlardan devralmışlardı. Türkiye de bir çok ülke gibi ABD'nin yeni liderine mesajlar göndermişti. Başbakan Bülent Ecevit, 7 Ocak 2001'de TRT-1'deki bir programda, henüz iktidarı resmen devralmamış olan Bush yönetimine yönelik olarak *"değerimizi anlayacaklardır. Washington, Türkiye'yi feda etmeyi göze alamaz."* demişti.⁸¹⁹

Türkiye'nin Irak ile yakınlaşması 2001 başında iyice artmış, Türkiye Ocak ayında Bağdat'a büyükelçi atamıştı. ABD bu atamaya tepki göstermiş, Türkiye Başbakanı Bülent Ecevit de ABD'ye hitaben: *"Bu Irak'ı tuttuğumuz, ya da tavır değişikliğine gittiğimiz anlamına gelmez"* demişti. Ecevit, gerçekler anlatıldığında Amerika'nın anlayacağını söylemişti.⁸²⁰ Oysa gerçekler aynen ABD'nin anladığı gibi görünmekteydi. Türkiye, Saddam Hüseyin'in yeniden ülkenin hakimi olması umudunu yitirmemişti. Özellikle Ecevit'in bu konuda özel bir tutumu vardı. Ecevit, Irak Kürtleri'nin frenlenmesinin tek yolu olarak Baas iktidarının ayakta tutulmasını görüyordu.

ABD'nin Şubat 2001 Bağdat Saldırısı

Irak, bir yandan dış ilişkilerini geliştirme çabalarını sürdürüyor, bu çerçevede siyasi ve ticari nitelikli birçok heyet Bağdat'ı ziyaret ediyordu. Irak diğer yandan ise ABD'yi kışkırtacak adımlar atıyordu. Saddam Hüseyin'in oğlu, Irak Milli Meclis üyesi Uday Hüseyin'in Irak Meclisi'nde yaptığı bir konuşmada, Irak Milli Meclis amblemindeki haritanın Kuveyt'i de Irak haritasına dahil edecek şekilde değiştirilmesini önermesi, başta ABD, Kuveyt ve Suudi Arabistan olmak üzere genel bir endişe yaratmıştı.⁸²¹ Bu açıklama ile Uday, Irak'ı Körfez Savaşı sonrası yaptığı anlaşmaları yırtmaya çağırmış oluyordu. Çünkü Irak, savaş sonrası anlaşmalarında Kuveyt'i bağımsız bir devlet olarak kabul etmiş ve sınırlarını bir daha sorgulamayacağını kabul etmişti.

ABD ve İngiltere, 16 Şubat akşamı Irak'a yönelik bir ortak hareket düzenleyerek, Bağdat civarındaki bazı hedefleri bombalamışlardı. ABD, uçuşa yasak bölgede görev

⁸¹⁹ "ABD Bizi Feda Edemez", **Akşam**, 8 Ocak 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/01/08012001.htm> 25 Ağustos 2003.

⁸²⁰ "ABD Bizi Feda Edemez", **Akşam**, 8 Ocak 2001.

⁸²¹ T.C Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Güncesi, Ocak 2001.

yapan koalisyon uçakları için giderek artan tehdit nedeniyle harekatı yapıldığını açıklamıştı. ABD ve İngiltere harekat öncesinde hiçbir ülkeye haber vermemişlerdi.⁸²²

Dışişleri ve Genelkurmay yetkilileri de ABD'nin ön bildirimde bulunmadığını açıklamışlardı. ABD Başkanı Bush saldırıyı uçaksavar bataryalarına yapılan saldırılara benzeterek "Rutin bir misyon" olarak açıklarken,⁸²³ ABD'nin Ankara Büyükelçisi Robert Pearson, Türkiye Dışişleri Bakanlığına bombardımanın meşru savunma amacıyla gerçekleştiği ve kendi açılarından operasyonun tamamlandığını söylemişti.⁸²⁴

Türkiye Dışişleri Bakanlığı saldırının ertesi günü 17 Şubat 2001'de yaptığı açıklamada: *"ABD ve İngiltere savaş uçakları tarafından 16 Şubat Cuma günü Bağdat civarındaki bazı hedeflerin vurulmuş olması ciddi bir gelişmedir. Olayın sivil kayba yol açmış bulunmasını üzüntüyle karşılamaktayız. Söz konusu olay Irak'ın güneyindeki Uçuşa Yasak Bölgede cereyan etmiştir. İncirlik Hava Üssündeki müttefik uçakları bu operasyonda kullanılmamıştır. ... Olay ve gelişmelerle ilgili olarak ABD yönetimiyle temaslarımız sürmektedir. Bu gelişme Irak sorununun biran önce BM Güvenlik Konseyi kararları zemininde çözüme kavuşturulmasının önem ve önceliğini bir kez daha göstermiş bulunmaktadır. Bu itibarla, önümüzdeki günlerde Irak yönetimi ile BM Genel Sekreteri arasında yapılması beklenen görüşmelerin olumlu sonuç verebilmesi için gereken özen ve gayretin gösterilmesini beklemekteyiz."*⁸²⁵ denmişti.

Dışişleri Bakanı İsmail Cem de ABD Büyükelçisi Pearson'a, operasyonun Irak'ın Birleşmiş Milletler ile temaslara başlaması öncesinde yapılmasının Bağdat'ın dünya ile ilişkilerinin normalleşmesine katkı getirmeyeceğini iletmisti. Cem, Irak'ın BM ile temaslarna da dikkate alarak ABD'nin yeni yönetiminin bu tür harekatlara girişirken daha sorumlu davranmasını istemişti.⁸²⁶

Başbakan Bülent Ecevit, saldırıdan sonra ABD'nin operasyon öncesinde Ankara'yı bilgilendirmemesini eleştirirken yeni yönetimin 10 yıldır çözülemeyen Irak sorununu Türkiye ile biran önce görüşmesi gerektiğini söylemişti. Ecevit, 18 Şubat 2001'de yaptığı yazılı açıklamada şunları kaydetmişti: *"Dün gece Amerikan ve İngiliz uçaklarının Irak'a askeri harekatını dikkatle ve kaygı ile izledik. Böyle bir harekata*

822 T.C Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Güncesi, Şubat 2001, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grup/hk/01/2/03.htm> 7.Ağustos.2003.

823 "Bush:2 Saddam:0", Milliyet, 19 Şubat 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grup/cb/2001/02/19022001.htm> 25.Ağustos.2003.

824 "Ankara, Televizyondan Öğrendi", Milliyet, 19 Şubat 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grup/cb/2001/02/19022001.htm> 25.Ağustos.2003.

825 T.C Dışişleri Bakanlığı Açıklaması, 17 Şubat 2001, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grup/cb/2001/02/19022001.htm> 25.Ağustos.2003.

826 "Cem, Pearson ile Görüştü", Cumhuriyet, 19 Şubat 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grup/cb/2001/02/19022001.htm> 25.Ağustos.2003.

gerek duyulmuş olması, o arada, askeri hedeflerin yanı sıra sivillerin de zarar görmüş olması üzücüdür. Harekatta Körfez bölgesindeki uçakların ve tesislerin kullanıldığı anlaşılmaktadır. Harekatla ilgili olarak İncirlik'ten veya genel olarak Türkiye'den herhangi bir istem veya katkı söz konusu olmamıştır. Çünkü harekat gösteriyor ki, Körfez Savaşı'nın üzerinden 10 yıl geçtiği halde, Irak'ta henüz barış, huzur ve istikrar sağlanamamıştır. Doğal olarak bu durum, Irak'la sınır komşusu olan Türkiye'yi de yakından ilgilendirmekte ve etkilemektedir. O nedenle yeni Amerikan yönetiminin Irak sorununu Türkiye ile ilk fırsatta yeniden değerlendirmesi yararlı olacaktır.”⁸²⁷

Ecevit ve Cem'in açıklamalarındaki 'kaygı' ve 'sorumluluk' ifadeleri Türkiye'nin olayı onaylamadığını ABD'ye biraz sertçe iletmesi anlamına geliyordu ve ABD ile Türkiye arasındaki soğukluk ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell'ın Ortadoğu ve Körfez'e yapacağı ziyarete Ankara'yı eklememesi ile daha da belirgin hale gelmişti. ABD Başkanı George Bush'un dış politika danışmanı Richard Perle, ABD Dışişleri Bakanı Powell'ın Ortadoğu gezisine Türkiye'nin dahil edilmemesine gerekçe olarak: *“Powell, Ortadoğu gezisine çıkıyor. Türkiye ise bir Avrupa ülkesi, Arap dünyasına dahil değil”* demişti. Irak konusundaki yaklaşım farklılıklarının Türkiye ile ABD arasında bir gerginliğe yol açıp açmayacağına ilişkin olarak Perle, *“Umarım, yol açmaz. Bu tür farklılıklar müttefikler arasında meydana gelebilir. Evli çiftler bile her zaman anlaşılamayabilir”* demişti.⁸²⁸

İsmail Cem, Colin Powell ile 27 Şubat günü Brüksel'de ABD Dışişleri Bakanı NATO Bakanlar Konseyi toplantısı çerçevesinde görüşmüştü. Her iki taraf birbirleri hakkındaki şikayet ve isteklerini birbirlerine iletmişlerdi. Powell, Cem'le yaptığı görüşmede Ankara'ya ABD desteğinin artarak devam edeceği garantisini vermiş, Türkiye ile krizin aşılması yönünde yakın istişare içinde çalışacaklarını belirtmişti. Cem ise Irak'a yönelik politikaya taze bakış gerektiğini, uygulanan politikanın sonuç vermediğini, iki ülkenin bu bölgede ortak çıkarlara sahip olduğunu, birbirlerine danışarak bu politikanın yürütülmesi gerektiğini belirtmişti.⁸²⁹

Türkiye ve ABD arasında Irak konusunda beliren görüş ayrılıklarıyla ilgili unsurlar şöyle sıralanabilir. İlk olarak Türkiye, ABD'nin Cumhuriyetçi yönetiminin Irak'a uygulanacak yeni ambargo rejiminin Irak halkının refahı kadar zarar gören komşu

⁸²⁷ “Cem, Pearson ile Görüştü”, *Cumhuriyet*, 19 Şubat 2001.

⁸²⁸ “Irak Sancısı”, *Zaman*, 21 Şubat 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/02/21022001.htm> 25.Ağustos.2003.

⁸²⁹ “Bir Teşekkür İki Sitem”, *Hürriyet*, 28 Şubat 2001, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/02/28022001.htm> 25.Ağustos.2003.

Ülkelerin de yararına olmasını istemekteydi. Körfez Savaşı'ndan bu yana zararı on milyarlarca doları bulan Türkiye, yeni yaptırımların kendisine de danışılarak şekillendirilmesini istemekteydi. Irak Ticaret Bakanı Muhammed Mehdi Salih, Irak'a uygulanan ambargonun çeşitli ülkelere verdiği zararın 20 milyar doları aştığını; Türkiye'nin zararının ise 30 milyar dolar düzeyinde olduğunu açıklamıştı.⁸³⁰

İkinci olarak Türkiye, ABD'nin yeni yaklaşımının eskiye oranla daha gerçekte olduğunu düşünmekteydi. Yeni yaptırımların Irak'ın silahlandırılmasının nlenmesine yönelik olması Türkiye'yi memnun etmekteydi.

nc farklılık olarak da ABD, Türkiye'den Irak'a yönelik özellikle sınır ticareti ve diğer yollarla yapılan ticaretten Irak'ın milyarlarca dolar elde ettiğini, BM denetiminden geçmeyen bu parayla Bağıdat yönetiminin silahlanma çabalarını sürdürdüğünü belirtiyordu. Türkiye ise özellikle sınır ticareti konusunda hiçbir kısıtlama istemiyordu.⁸³¹

Türkiye ile ABD arasındaki görüşmeler karşılıklı ziyaretler ile sürmüş benzer görüşler bu ziyaretlerde de dile getirilmiş, taraflar hem farklarını hem de birbirleri için önemlerini dile getirmişlerdir.

Bu ziyaretlerden ABD Savunma Bakanı Donald Rumsfeld'in 4 Haziran günü Türkiye'ye yaptığı gezi, tarafların farklı kaygılarını ortaya koymaları açısından basın tarafından "süper önemli" olarak nitelenmişti.⁸³² Rumsfeld ile görüşmeler sırasında Başbakan Ecevit, "*Türkiye 35 milyar dolar kaybetti, daha fazlasını kaybedemez*" demişti. Rumsfeld, Cem'le görüşmesinde, "*Saddam akıllı, bölgeyi akıllıca manipüle ediyor. Filistin-İsrail atışması yüzünden Arap lkelerinde Irak siyasetimize destek bulamıyoruz*" demişti. Cem ise Rumsfeld'e Türkiye'nin sınır ticaretinin Gneydoğ Anadolu için önemli olduğunu anlatmış ve akıllı yaptırımların Irak'ın komşularını etkilememesi gerektiğini söylemişti.⁸³³ Türkiye, ticari zararını ön plana çıkarmış ABD ise Türkiye'yi tatmin edecek açıklamalar yapmamıştı. Neticede görüşmeler, genel olarak soğuk bir hava içinde geçmişti.

Irak, Rumsfeld'in ziyaretine tepkisini hemen aynı gün ortaya koydu. BM'nin gıda karşılığı petrol programının süresini kısa bir süre için uzatması üzerine bunu

830 "*Türkiye'nin "Irak" Zararı: 30 Milyar Dolar*", *Milliyet*, 2 Mart 2001, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/03/02032001.htm> 25 Ağıstos 2003.

831 "*Ankara'dan Irak Mesajı*", *Cumhuriyet*, 2 Mart 2001, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/03/02032001.htm> 25 Ağıstos 2003.

832 "*Saddam'a Karşı AGSK Pazarlığı*", *Hürriyet*, 28 Mayıs 2001, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/05/28052001.htm> 25 Ağıstos.2003.

833 "*ABD'yle İki Sıkıntı*", *Radikal*, 5 Haziran 2001, T.C Dışışleri Bakanlığı-ENFD, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2001/06/05062001.htm> 25 Ağıstos.2003.

hemen kullanan Irak, petrol ihracatını gerçekleştirdiği Mina Al-Bakr Limanı'ndan ve Kerkük-Yumurtalık Boru Hattı'ndan petrol satışını 4 Haziran itibarıyla durdurmuştu.⁸³⁴ Rumsfeld, bu konuda *"Irak'ın petrol ihracatını kesmesinin çok olumsuz etkisi olacağını sanmıyorum"* sözleriyle Türkiye'ye güvence vermeye çalışmış; Suudi Arabistan, Kuveyt gibi ülkelerin Irak'ın açığını kapatma vaatlerini hatırlatmıştı. Fakat OPEC bu eğilimi göstermediği için Suudi Arabistan ve Kuveyt Irak'ın açığını kapatmak için fazla üretim yapmamışlardı.⁸³⁵ Lakin, Irak bir ay sonra petrol akışını yeniden başlatmıştı. ABD ile İngiltere'nin "akıllı yaptırımlar" projesi çabaları sonuç vermemiş ve 4 Temmuz'da kabul edilen 1360 sayılı Güvenlik Konseyi kararıyla halihazırdaki program beş aylığına uzatılmıştı. Bunun ardından Irak, 4 Haziran'da durdurduğu petrol satışlarına yeniden başlamıştı. Irak Ticaret Bakanı, konuyla ilgili olarak yaptığı açıklamada, "akıllı yaptırımlar" konusunda izledikleri tutumdan dolayı Rusya, Suriye, Ürdün ve Türkiye'yle ticari ilişkilerinin daha da gelişeceğini, ancak BM'deki çalışmalar sırasında bu ülkelerinkine benzer bir tutum izlemeyen Fransa için bunun mümkün olamayacağını belirtmişti.⁸³⁶

Türkiye bu tarihten itibaren genel olarak BM'nin Irak ile ilgili alacağı yaptırım kararlarında etkin olmaya çalışmış, herhangi bir kararın kendi görüşü de alınarak alınmasına çalışmıştı.

4.3.3.6 Kuzey Irak'ta İç Gelişmeler

Bu dönemde Irak Kürt bölgesi ile Irak merkezi yönetiminin kontrolü altındaki bölgeler arasındaki siyasal fark iyice açılmıştı. Merkezde siyasi parti faaliyeti Baas hariç tümünden yasakken, kuzeyde siyasi parti bolluğu yaşanmakta idi. Bağdat'ta tüm basın-yayın Baas tekelinde iken, kuzeyde birbirinden çok farklı yayın organları, bir çok televizyon ve radyo istasyonu var idi. Bağdat'ta internet erişimi ve uydu bağlantısı halka yasakken; kuzeyde hemen her köyde uydu antenleri ve teknik imkanın bulunduğu yerlerde sınırsız internet erişimi vardı. BM denetimindeki gıda karşılığı petrol programı kuzeyde daha etkin bir şekilde uygulanıyordu. Bunun sonucu olarak ekonomik anlamda sıradan bir kuzeyli sıradan bir orta veya güneyli Iraklıdan daha iyi durumda idi.⁸³⁷

834 T.C Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Güncesi – Haziran 2001 <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hk/01/6/02.htm> 7.Ağustos.2003.

835 "ABD'yle İki Sıkıntı", *Radikal*, 5 Haziran 2001.

836 T.C Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Güncesi – Temmuz 2001 <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hk/01/7/02.htm> 7.Ağustos.2003.

837 Bengio, *MECS*, 2000, syf: 262.

Bağdat ve Kuzey Irak Kürtleri birbirlerine düşmandılar ama karşılıklı bağımlı oldukları konular da az değildi. Kuzey Irak, Irak'ın ticari olarak dünyaya başlıca çıkış noktalarından biri idi. Ayrıca Bağdat, su ve petrolün akışı konusunda Kürt idaresine bağımlı idi. Bağdat'ın kuzeybatısına düşen Derbendikan ve Dokan barajlarını KYB kontrol ederken, Irak petrolünü Akdeniz'e akıtan Kerkük-Yumurtalık petrol boru hattı da KDP bölgesinden geçiyordu. Kürtler ise elektrik ve ticaret konularında Bağdat'a bağımlı idiler. Bu karşılıklı bağımlılık durumu Irak'ın çekindiği, KDP'nin ise savunduğu federal Irak fikrini daha da beslemişti. Çünkü bağımsız bir Kürdistan'ın bazı yaşam kaynakları Bağdat'ın elinde olacaktı ki bu durumda zaten bağımsızlıktan söz edilemezdi. Bunun yerine federal bir yapı Kürtlere daha uygun görünmekteydi. Kürtlerin güneyde güvenebilecekleri, istikrarlı bir Irak'a ihtiyaçları vardı.⁸³⁸

Kuzey Irak'ta bazı küçük radikal İslami örgütler de faaliyetlerini arttırmışlardı. Bu tip örgütler daha ziyade birkaç yüz kişilik küçük ama sert, radikal örgütlerdi. Bölgedeki bir çok sabotajdan ve patlamalardan bu küçük İslami gruplar sorumlu tutuluyordu. Saddam Hüseyin'in onları destekleyerek Kuzey Irak'ta iç istikrarsızlık yaratmaya çalıştığına inanılıyordu. 2000 başından itibaren KDP ve KYB bölgedeki bazı İslami örgütlere karşı harekete geçmişlerdi. Ağustosta KDP, İslami Tevhid grubu ile çatışmış 21 kişiyi öldürmüştü. Bu arada PKK de çatışmalara karışmış İslami Mücahidin Hareketine saldırıp 30 kişiyi öldürmüştü.⁸³⁹

Normalleşme çabaları da sürüyordu. Şubat 2000 sonunda KYB bölgesinde yerel seçimler yapılmıştı. Celal Talabani'ye göre belediye seçimleri halkı bölgenin yönetimine katılmaya teşvik edecekti. KDP bölgesinde ise yerel seçimler hiç yapılmamıştı.⁸⁴⁰

KDP ve KYB arasında Washington Anlaşması'nın uygulanması amacıyla yapılan toplantılar hızla devam ediyordu. Partiler pek bir sonuç alamasalar da sık sık bir araya geliyorlardı. İki parti arasında görüşmeler için kurulmuş olan Yüksek Koordinasyon Komitesi 18 Nisan 2000'de Köysancak'ta 50. toplantısını yapmıştı. KDP ve KYB'den üst düzey temsilcilerin (KDP adına Sami Abdurrahman, KYB adına Feridun Abdülkadir) katıldığı toplantıda KYB'nin ilişkilerin normalleştirilmesi için geliştirdiği yeni öneriler ele alınmıştı. Öneriler, Eylül 1998 Washington Anlaşması ve Haziran 1999 toplantılarında üzerine anlaşılmış olan temel noktalardan kaynaklanmıştı.

838 Salah Hemeid, "Dreaming Of Independence", *Al-Ahram Weekly*, 2 - 8 Mart 2000, <http://www.ahram.org.eg/weekly/2000/471/index.htm> 14 Mart 2002.

839 Bengio, *MECS*, 2000, syf: 266.

840 Salah Hemeid, "Dreaming Of Independence", *Al-Ahram Weekly*, 2 - 8 Mart 2000.

Irak Kürdistanı'nda durumun normalleştirilmesini esas alan kapsamlı bir program hazırlandıktan sonra geçici bir meclis toplanması kararlaştırılmıştı.⁸⁴¹ Yani 1994'te başlayan iç çatışmalar sonucu ikiye ayrılmış olan Irak Kürt Milli Meclisi'nin yeniden tek çatı altında toplanması için bir geçici meclis kurulacaktı. Ama bu kararlar temenniden öteye bir anlam taşımıyordu. Toplantıların somut önemi iki tarafın çatışmak yerine görüşmeyi tercih etmesi ve 50 sonuçsuz toplantıya rağmen görüşmeyi devam ettiriyor olmaları idi.

Partiler bu arada kendi bölgelerinde yönetimlerini sağlamlaştırma faaliyetlerini sürdürüyorlardı. 6 Haziran 2000'de KYB Liderlik Konseyi Süleymaniye'de toplanmıştı. KYB, toplantıda bir çok kararın yanı sıra Peşmerge güçlerini modern ve örgütlü bir güce dönüştürme kararı almıştı. KYB toplantıda ayrıca Türkiye ve İran ile iyi olan ilişkileri daha da geliştirme kararı da almıştı. Ayrıca parlamenter, federal, birleşik ve demokrat bir Irak için Irak'taki her türlü muhalefet ile ilişkilerin geliştirilmesi kararlaştırılmıştı.⁸⁴² Bu toplantı sonrası KYB'nin Türkiye ile ilişkilerinde belirgin gelişmeler görülmüş, Celal Talabani Türkiye'ye gelmişti.

2000 Aralık ortasında Irak Kürdistanı Milli Meclisi 1996'dan beri ilk toplantısını yapmıştı. 4 Haziran 1992'de üç yıllık bir süre için kurulan Meclis, iç çatışmalar nedeniyle ikinci seçimler yapılamayınca 23 Aralık 1994 ve 15 Eylül 1996'da iki kez görev süresini uzatmak üzere toplanmıştı. Daha sonra bir daha toplanamamıştı. Meclis'in açık olduğu sürede aldığı en önemli karar 4 Ekim 1992'de aldığı Irak ile Kürt bölgesi arasında Federal Birlik Kararı Deklarasyonu idi. Bunun dışında hükümetin işleyişi, adalet sistemi, yerel yönetimler vb ile ilgili bazı kanunlar da çıkarılmıştı.⁸⁴³

KDP ile KYB arasındaki uyuşmazlık konuları 2001 yılında da devam etmişti. KYB lideri Celal Talabani, Ocak ayında Ankara'ya gelmeden önce ve Ankara dönüşünde KDP lideri Barzani'yle görüşmüş ve iki parti arasında yumuşama bu şekilde devam etmişti. Bilahare KDP ile KYB, 20-21 Ocak 2001 tarihlerinde bir toplantı düzenlemiş ve bir bildiri yayınlamışlardı. Bildiride, iki parti yayın organlarının barış için gerekli çabayı göstereceği, her iki tarafın da PKK'yı terörist bir örgüt olarak kabul edeceği, KDP ve KYB sınırlarının normal hale getirileceği belirtilmişti.⁸⁴⁴ İki partinin yayın organları iç çatışmalar boyunca takındıkları karşı tarafa hakaret dolu, militan

841 *Kurdistan Newslıne*, Sayı: 26, 23 Nisan 2000, KYB Uluslararası İlişkileri Bürosu, <http://meltingpot.fortunecity.com/hastings/894/news126.htm> 14 Mart 2002.

842 "PUK Leadership Council Meeting", *Kurdistan Newslıne*, 17 Haziran 2000.

843 Alex Atruşi, "The Most Prominent Achievements of The Assembly", 17 Aralık 2000, <http://www.kdp.pp.se>

844 T.C Dışişleri Bakanlığı Dışişleri Güncesi, Ocak 2001, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hk/01/1/03.htm> 7 Ağustos 2003.

tutumları ile iç çatışmaların bitmemesinde önemli rol oynamışlardı. PKK'nın iki taraf tarafında 'terörist' örgüt olarak kabul edilmiş olması ise Türkiye açısından önemli bir adımdı.

Özetle 2000-2001 yıllarında Irak Kürtleri iktisadi ve medeni durumlarını geliştirmişler ve bir dereceye kadar kendilerini ve sorunlarını uluslararası arenaya taşımayı başarmışlardı. Ama hâlâ en büyük sorunları kendi iç bütünleşmelerini başaramamış olmaları, partiler arasındaki güç mücadelesi idi. Diğer bir büyük sorun da Kuzey Irak'ta istikrarlı bir yapı oluşmasını istemeyen komşu ülkelerin Kuzey Irak'a yaptığı müdahalelerdi.

4.3.3.7 Bölgesel Güçlerin Kuzey Irak'a Müdahaleleri

Bölgesel güçler olarak Suriye ve İran'ın Kuzey Irak'taki etkinliklerine kısaca değinilmesinde yarar görülmüştür. Bu iki ülke Kuzey Irak'ta federal da olsa bir Kürt devleti kurulmaması konusunda Türkiye ile hem fikirdiler ve bazen bu konuda Türkiye ile beraber çalışıyorlardı.

Kuruluşundan beri KYB'yi destekleyen Suriye genel olarak Kuzey Irak'ta Türkiye veya İran ile kıyaslandığında çok aktif olmamayı tercih ediyor gibi görünmekteydi. Eskiden beri Suriye ile yakın ilişkileri olan KYB lideri Celal Talabani 13 Haziran 2000 Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın cenazesine katılmıştı. KYB hükümeti bir günlük yas ilan etmişti. Talabani, Esad'ın ölümünün "*Suriye halkı Arap ulusu için büyük bir kayıp olduğunu*" söylemişti.⁸⁴⁵

İran ise kendi rejim muhaliflerinin izini sürmek amacıyla sınır ötesi operasyonlar yapmaya devam ediyordu. Ayrıca İran sınır bölgesinde konuşlanmış İslami örgütlerin bazıları ile İran arasında sıkı bağlar olduğu da belirtilmekteydi. Fakat İran ile ilişkileri için KYB'nin 'mükemmel'⁸⁴⁶ sözcüğünü kullandığı göz önüne alınır ise daha ziyade KYB'ye saldıran bu örgütleri Saddam Hüseyin yönetiminin destekliyor olması akla daha uygun gelmektedir.

Bölgedeki bombalamalar 2001 yılında da hız kesmeden devam etmişti. 20 Haziran 2001'de 36. paralelin kuzeyindeki, Türkmen çoğunluklu Telafer kentinde bir bombanın patlaması sonucunda 23 kişi yaşamını yitirmişti. Irak bombanın Kuzeyden Keşif Harekatı'na bağlı uçaklardan atıldığını belirtirken; ABD ve İngiltere ise, belirtilen tarihte iddia edildiği gibi bir bombalama faaliyetinde bulunulmadığını ve patlamaya,

⁸⁴⁵ Kurdistan Newslıne, 17 Haziran 2000.

⁸⁴⁶ "PUK Leadership Council Meeting", Kurdistan Newslıne, 17 Haziran 2000.

Irak'ın KKH'ye bağılı uçakları vurmak için kullandığı bir füzenin söz konusu bölgeye düşmesinin yol açtığını açıklamışlardı.⁸⁴⁷

Irak, bir yandan sabotajlar yoluyla Kuzey Irak'ta istikrarı bozmaya çalışıyor diğerk yandan da Kürtler ile diyalog yolları arıyordu. Saddam Hüseyin, 17 Temmuz'da yaptığı bir açıklamayla Kuzey Iraklı Kürt liderlere diyalog çağrısında bulunmuştu. KDP ve KYB konuyla ilgili olarak 29 Temmuz'da yaptıkları ortak bir açıklamada, diyalogun başlatılabilmesi için öncelikle Bağdat yönetiminin zorla göç ettirme politikasını sona erdirmesi gerektiğı ve böyle bir diyalogun Kürdistan parlamentosunun 4 Ekim 1992 tarihinde yaptığı açıklama çerçevesinde, federalizm esas alınarak başlatılabileceğini belirtmişlerdi.⁸⁴⁸ Kürtler artık daha cesur davranıyorlardı. Artık, görüşmelerin başlamasının birinci şartı Kürt Meclisi'nin aldığı federasyon kararının Irak tarafından kabul edilmesi idi. Önceleri ise Kürtler bu isteklerini görüşmeler sırasında dile getiriyorlardı.

4.3.3.8 Irak Kürtlerinin ABD ile İlişkileri

ABD'de 2000 sonuna kadar iş başında olan Clinton yönetimi genelde Saddam Hüseyin'i devirme konusunda aceleci görünmüyordu. Bu yüzden Irak politikaları zamana yayılmış bir yıpratma savaşı görüntüsündeydi. Kürtler bu dönemde ABD'nin korumasından faydalanmaya devam ettiler. Ama bekledikleri Saddam Hüseyin'in devrilmesi girişimi de gerçekleşmiyordu. Bu nedenle İran, Suriye ve Irak merkezi hükümeti gibi ABD'nin istemediğı odaklar ile de ilişkilerini sürdürüyorlardı. Kürtler ABD'nin kendilerini bir kez daha yüzüstü bırakması ihtimalini akıllarından çıkarmıyorlar ve Saddam Hüseyin'e karşı ihtiyatlı davranıyorlardı.

ABD başkanlık seçimleri de ABD'nin Irak politikasını doğrudan etkiliyordu. ABD yönetimi Kürtlerin yanında olduğunu daha bir kamuoyuna hissettirmek istiyordu. ABD'den Kuzey Irak'a heyetler gitmeye devam ediyordu. 11-17 Haziran 2000 arasında ABD Dışişleri Bakanlığı'ndan bir heyet Kuzey Irak'ı ziyaret etmişti. Heyette ABD'nin Ankara Büyükelçiliğinden Siyasi-Askeri Büro'nun başkanı olan Stuart Brown ve Kuzeyden Keşif Gücü'nün Siyasi Danışmanı David Bame vardı. Heyet bölgede belli başlı Kürt liderleri ile görüşmüş, yayınladığı açıklamada hem KDP hem de KYB'nin barış sürecine bağlılıklarını ifade ettiklerini ve aralarındaki sorunları Washington ve

847 T.C Dışişleri Bakanlığı Dışişleri Güncesi – Haziran 2001, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hk/01/6/02.htm> 25.Ağustos.2003.

848 T.C Dışişleri Bakanlığı Dışişleri Güncesi – Temmuz 2001, <http://www.mfa.gov.tr/turkce/gruph/hk/01/7/02.htm> 7.Ağustos.2003.

Ankara Anlaşmalarında öngörüldüğü şekilde çözmeye kararlı olduklarını belirtmişti. Heyet, Irak'ın toprak bütünlüğüne ve egemenliğine bağlı olduklarını da açıklamasına eklemişti. KYB'nin Arapça yayın organı olan El-İttihad'a konuşan Bame *"barışa ulaşmak Washington Anlaşması'nın uygulanmasına bağlıdır. Ki bu anlaşma Ankara'da üzerinde anlaşmış olanlarla aynıdır. Biz işte bu konuda size yardıma geldik. KDP ile bir anlaşma sağlamış olmanız Kürtlerin en iyi çıkarlarıdır. Biz KDP ve KYB'nin kendilerini Washington Anlaşması'nın uygulamaktan alıkoyan dış baskılara maruz kaldığını biliyoruz... ama biz liderliğin(KDP-KYB) bu baskılara karşı direnmeye çalıştığının da farkındayız. İşte bu nedenle biz iki liderle temas halindeyiz"*⁸⁴⁹ demişti.

Ama KDP ve KYB'ye, onları anlaşmayı uygulamaktan alıkoyacak dış baskıları yapanlar arasında Türkiye de vardı ve ABD bu konuda her iki partiyi de desteklemeye geldiğini söylüyordu. Görüldüğü gibi ABD, bir yandan Kürtler ile görüşürken diğer yandan Washington Anlaşması'ndan son derece rahatsız olmuş olan Türkiye'yi, bu anlaşmanın Ankara Süreci'nin devamı olduğu konusunda ikna etmeye çalışıyordu. ABD'nin Kürtlere desteği herhalde Türkiye'nin ikna edilmesi olacaktı.

ABD'de 2000 sonbaharında yapılacak genel seçimler öncesinde her iki başkan adayı da Irak'a yönelik politikalarını gittikçe sertleştirerek Iraklı Muhaliflerle teması arttırmıştı. Cumhuriyetçiler Irak muhalefetine Saddam Hüseyin'in devrilmesi konusunda sıcak mesajlar verirken iktidarda olan Demokratlar da atağa kalkmışlardı. Demokrat Parti Başkan adayı ve ABD Başkan Yardımcısı Al Gore, Haziranın son haftası Washington'da üst düzey Irak muhalefet heyeti ile görüşmüştü. Heyet aralarında Celal Talabani, Mesut Barzani'nin yeğeni ve KDP hükümetinin başbakanı Neçirvan Barzani, Irak Kraliyet ailesinden Şerif Ali, IUK başkanı Ahmet Çelebi'nin de bulunduğu dokuz kişiden oluşuyordu. Gore, basına kapalı toplantıda *"Saddam iktidardan uzaklaştırılmalıdır. Saddam iktidarda olduğu sürece Irak'ın komşuları ve Orta Doğu için barış ve istikrar söz konusu olamaz"* mesajını vererek, böylece bir süredir Saddam Hüseyin'i askeri bir operasyonla görevden uzaklaştırmak yerine *"kutuya koyarak"* izole etmek politikasını savunan Clinton yönetiminden farklı bir tutum takınmış ve muhaliflere *"kişisel olarak Saddam'ın görevden uzaklaştırılmasına bağlı"* olduğunu söylemişti.⁸⁵⁰ Gore, yaptığı konuşmada ayrıca ABD'nin Kuzey'den Keşif

849 Kurdistan Newslane, KYB Uluslararası İlişkiler Bürosu, 17 Haziran 2000.

850 Aslı Aydıntaşbaş, *"Washington'da Saddam Savaşları"*, Yeni Binyıl, 28 Haziran 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD- <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupcb/2000/06/28062000.htm> 6 Ağustos 2003.

Gücü ve güneydeki müttefik uçuş programına desteğinin tam olduğunu belirtmişti.⁸⁵¹ Muhafızlar ise Irak Devlet Başkanı Saddam Hüseyin'in Kuzey Irak'taki denetimine tamamen son verilmesi için bölgedeki Kürt gruplarına ABD tarafından tanksavar silahlarının verilmesini istemişler anca ABD bu isteği reddetmişti. Ahmed Çelebi, 2000 Mayıs ayında Saddam Hüseyin'in Kuzey Irak'a saldırmak üzere bölgeye asker yığdığını belirterek *"Kuzey Iraklı Kürtlere istediğimiz tanksavarlar verilmiş olsaydı, Saddam bölgenin kontrolünü kaybedecekti"* demişti. Çelebi, Başkan Bill Clinton yönetiminin her türlü silah ve silahlı eğitim verilmesine karşı çıktığını söylemişti.⁸⁵²

Seçimleri Bush ekibinin kazanması ile Irak'ta yeni bir dönem başlayacaktı.yeni yönetim, Clinton'un uzun vadede Saddam Hüseyin'in yıkılması politikasını terk edip daha aktif bir politikaya yönelecekti. 20 Ocak 2001'de resmen göreve başlayan yeni ABD yönetiminin Dışişleri Bakanı Powell, yaptığı ilk açıklamada, Irak'ın Amerikan dış politikasının öncelikli konularından biri olmaya devam edeceğinin işaretlerini vermiş; yaptırımların uygulanmasında kararlı bir tutum sürdüreceklerini belirtmişti.⁸⁵³ Bu önceliğin bir parçası olarak 2001 Şubat başında G. W. Bush yönetimindeki yeni Amerikan yönetimi Irak muhalefetini Washington'da bir araya getiren bir toplantı yapmıştı. 2 Şubat 2001'de günü KDP, KYB ve Türkmen Cephesi temsilcileri bir araya gelmişlerdi.⁸⁵⁴

851 *"Irak Muhalefeti ABD'de"*, Bütün gazeteler, 28 Haziran 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/06/28062000.htm> 6 Ağustos 2003.

852 *"Irak Muhalefeti Silah İstiyor"*, Bütün gazeteler, 30 Haziran 2000, T.C Dışişleri Bakanlığı-ENFD-<http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cb/2000/06/30062000.htm> 6 Ağustos 2003.

853 T.C Dışişleri Bakanlığı, Dışişleri Güncesi – Ocak 2001.

854 V.Hüseyin Diriöz, T.C.Dışişleri Bakanlığı Haftalık Olağan Basın Toplantısı, 2 Şubat 2001 <http://www.mfa.gov.tr/turkce/grupc/cc/2001/02/01.htm> 7.Ağustos.2003.

SONUÇ

Türkiye'nin Kuzey Irak'a yönelik politikası genel çizgileriyle ele alındığında köklü değişim öngören bölgesel dinamikleri denetim altına almayı amaçlayan, statüko yanlısı bir politika olduğu görülür. Söz konusu politikanın yansımaları gerek Kuzey Irak'ta statükoyu değiştirmeyi amaçlayan gruplarla ilişkisinde, gerek PKK'yı etkisizleştirmeye yönelik çabalarında, gerekse ABD ve öteki bölge ülkelerine yönelik tutumlarında görülmektedir. Önemli bir bölge ülkesi olarak Türkiye'nin statükocu bir politika izlemesi ve bölgedeki 'merkezkaç' güçleri etkisizleştirecek politikalara yönelmesi, ayrılıkçı hareketlere karşı askeri yönü öne çıkan kararlı politikalar izlemesi anlaşılabilir bir durumdur. Ancak bu yöndeki politikaların, değişimi yönlendirmek yerine, bir refleks olarak, değişime karşı çıkan bir öze sahip olduğu, değişimin köklü sonuçlara yol açtığı durumlarda, yeni koşullara ayak uydurmakta zorlandığı, kapsamlı açılımlara yönelerek ön almak yerine, tepkisel önlemlerle yetinmek durumunda kaldığı gözlemlenmiştir. Özellikle ilk iki evrede alınması gereken askeri önlemleri tamamlayıcı nitelikte siyasal açılımların yapılmadığı, yaratıcı diplomasinin olanaklarından yeterli ölçüde yararlanılmadığı görülmüştür.

1992-1993 yıllarını kapsayan ilk evre Türkiye'nin Kuzey Irak politikaları açısından en sıkıntılı dönem olarak nitelendirilebilir. Öncelikle, Kürt güvenli bölgesinin oluşturulmasını izleyen aylarda ivme kazanan gelişmeler sonucunda yerel seçimler yapılmış, bölgesel Kürt yönetimi kurulmuş ve akabinde Kürt federe devleti ilan edilmiştir. İkinci olarak, PKK birimlerinin Kuzey Irak'taki güvenli bölgede konuşlanmaya başlamasıyla birlikte Türkiye'ye saldırıların artmaya başladığı görülmüştür. Ankara, bütünüyle değişen stratejik ortama uyum sağlamaya çalışmış, PKK'nın etkisini sınırlamak üzere Iraklı Kürt gruplarla işbirliği içine girmek zorunda kalmıştır. Böylelikle Türkiye, ayrılıkçılıkla mücadeleye öncelik tanımış, uzun erimde ulusal güvenliği ve çıkarları açısından sakıncalı gördüğü bir oluşuma destek vermek zorunda kalmış, bu oluşumla değişik alanlarda işbirliği yapmıştır. Mesela, Ekim 1992'de, Kürt federe devletinin ilan edildiği günlerde Türkiye ve Irak Kürtleri PKK'ya karşı ortak bir askeri harekât yapmış, Kasım 1992'de de Jandarma Genel Komutanı Eşref Bitlis Silopi'de Barzani ve Talabani ile sınır güvenliğinin sağlanmasında işbirliği öngören bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşma neticesinde sınırın Irak tarafına masrafları Türkiye tarafından karşılanan karakollar kurulacak, bu karakollara KDP'ye bağlı askeri güçler yerleştirilecektir.

Türkiye, ilk evrede Kuzey Irak'ta üslenmeye başlayan PKK'yı etkisizleştirmek için Iraklı Kürt gruplarla ilişkilerini geliştirecek, bu grupların oluşturduğu yapıyı, ayakta kalması bakımından en yaşamsal olan dönemde destekleyecektir. İkinci evrede, kurulan yapının iç çatışmalar yüzünden çökmesi Türkiye'nin Iraklı Kürtlerle ilişkilerini bir aşama daha ileri götürmesine yol açmıştır. Ankara, bu kez KDP ile KYB arasındaki çatışmalara taraf olmuş, bu gruplar arasında anlaşma sağlamak üzere düzenlenen konferanslara katılmış, bu konferanslarda alınan kararların uygulamasını gözetmek gibi görevler üstlenmiştir. Üçüncü evrede izlenen gelişmelere, Türkiye açısından bakıldığında, Abdullah Öcalan'ın yakalanması, Iraklı Kürtler açısından yaklaşıldığında ise, ABD'nin Saddam Hüseyin rejimini devirmek konusunda daha kararlı politikalara yönelmesi damgasını vurmuştur. Öcalan'ın yakalanması, PKK'nın etkisizleştirilmesi sürecinin ivme kazanmasına neden olmuştur.

Ancak bu durum, Türkiye, Iraklı Kürt gruplar ve ABD arasındaki değişik işbirliği biçimleri oluşturan temel dinamiğin ortadan kalkması anlamına da gelmiştir. Özellikle Şubat 1999 sonrası dönemde Türkiye'nin Iraklı Kürt grupların işbirliğine duyduğu gereksinimin azalması ve yeniden *status quo ante*'ye dönme girişimlerine başvurduğu gözlemlenmiştir. Bu girişimlerin en tipik örneğini sözkonusu dönemde Bağdat ile ilişkilerde yakınlaşma çabaları oluşturacaktır. Bu dönemde Türkiye'nin politikalarında iki unsur dikkat çekicidir. Birinci unsur, Türkiye'nin, PKK'nın etkisizleşmesinden sonra, örgütün güç kazanmasına yol açan sosyal ve siyasal dinamikleri göz ardı ederek, her şeye kaldığı yerden devam etmek çabasıdır. İkinci unsur ise, ABD'nin Irak konusundaki politikasındaki değişim belirtileri yeterince değerlendirilememiş, Ankara, 'eski günlere dönüleceği' düşüncesine dayanan yaklaşımlarını sürdürmüştür. Buna karşın, başta Kürt gruplar olmak üzere, Irak'taki tüm muhalif unsurlar rejimin değişeceği varsayımı uyarınca politikalar geliştirmiştir. Değişimi göz ardı eden bu politikalar sonucu gerek ülke içinde, gerekse ülke dışında oluşan yeni koşullara uyumlu politikalar için gerekli esneklik sergilenememiştir. Iraklı Kürt gruplar ya da bunlardan birisiyle ilişki düzeyi korunamazken, bu gruplarla gerginliklerin önü alınamamıştır. Buna karşılık, Türkmen grupların korunmasına öncelik veren açılımlar sergilenmiştir. Türkiye'nin Irak'ın bütünlüğünün korunmasını önceleyen tutumu, öteki nedenlerin yanı sıra, çeşitli Iraklı etnik gruplarla girdiği ilişkilerin taşıdığı çelişkiler yüzünden inandırıcılığını yitirmiştir.

Türkiye ile geleceğin Irak'ı arasındaki ilişkilerin nasıl bir yörüngeye oturacağını tam olarak kestirmek mümkün olmayabilir. Ancak, bu politikaların sürdürülmesi

durumunda daha esnek bir etnik/dinsel yapının egemen olacağı geleceğin Irak'ında Türkiye'nin başka siyasal açmazlarla karşılaşacağını söylemek kehanet olmayacaktır. Bu durumun ülke içinde PKK'nın etki kazanmasına yol açan dinamikler üzerinde ne türden etkiler yaratacağına ilişkin bir tartışma bu çalışmanın sınırları dışında kalmaktadır. Buna karşılık, Iraklı Kürtlerle ilişkilerin gelecekte nasıl bir siyasal/diplomatik ekseninde geliştirileceği sorusuna verilecek yanıtlar, Türkiye'de yurttaşlık tartışmalarını yakından ilgilendiren siyasal sonuçlar ortaya koyacaktır.

KAYNAKLAR-KİTAPLAR

1. Aydın, Ahmet. **Üçgündeki Tezgâh**, Ankara, Kiyap Yayın-Dağıtım, 1993.
2. Aytar, Osman. **Kurdistana bi Fifti Fifti**, İstanbul, Nujen Yayınları, 1995.
3. Ballı, Rafet. **Kürt Dosyası**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1993.
4. Barlas, Mehmet. **Turgut Özal'ın Anıları**, İstanbul, Sabah Kitapları, 1996.
5. Bayrak, Mehmet. **Kürdoloji Belgeleri**, Ankara, Özge Yayınları, 1994.
6. Bilgin, M. Sıraç. **Barzani**, İstanbul, Fırat Yayınları, 1992.
7. Bruinessen, Martin Van. **Agha, Shaikh and State, The Social and Political Structure of Kurdistan**, 1992, Zed Books, Londra.
8. Bruinessen, Martin Van. **Kürdistan Üzerine Yazılar**, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002.
9. Canatan, Yaşar. **Türk-Irak Münasebetleri (1926-1958)**, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
10. Çolpan, Rıza. **Hiroşima Duwem Halepçe**, Diyarbakır, Weşanên Dilan(Dilan Yayınları), 1993?.
11. Dağlı, Faysal. **Birakuji (Kürtlerin İç Savaşı)**, İstanbul, Belge Yayınları, 1994.
12. Gstrein, Heinz. **Avukatsız Halk Kürtler**, İstanbul, Akyüz Yayınları, Eylül 1991.
13. Hilmi, Refik. **Anılar, Şeyh Mahmut Berzenci Hareketi**, İstanbul, Nujen Yayınları, Temmuz 1995.
14. Kaftan, Dr. Kaws. **Baban, Botan, Soran; 19. Yüzyıl Bölgesel Kısa Kürt Tarihi**, İstanbul, Nujen Yayınları, 1996.
15. Mihemed Emin Zeki Beg. **Diroka Kurd û Kurdistanê**, İstanbul, Avesta Yayınları, 2002.
16. Oran, Baskın. **Kalkık Horoz, Çekiç ve Kürt Devleti**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Şubat 1996.
17. Soysal, İsmail. **Türkiye'nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990) Kesim A (Çok Taraflı Bağlılar)**, Ankara, Türk Tarih Kurumu yayınları, 1991.
18. Sönmezoğlu, Faruk (Der.), **Türk Dış Politikasının Analizi**, İstanbul, Der Yayınları, 1998.
19. Torumtay, Necip, **Orgeneral Torumtay'ın Anıları**, İstanbul, Milliyet Yayınları, 1993.
20. Torumtay, Neçip, **Değişen Stratejilerin Odağında Türkiye**, İstanbul, Milliyet Yayınları (Ad Yayıncılık), 1996.

21. Yalçın, Soner, **Binbaşı Ersever'in İtirafları**, İstanbul, Kaynak Yayınları, 1994.

MAKALELER

1. Bağcı, Hüseyin. "Demokrat Parti'nin Ortadoğu Politikası", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, syf:101-134.
2. Barkey, Henri J.. "Koşulların Zorladığı İlişki: Körfez Savaşı'ndan Bu Yana Türkiye ve Irak", **Avrasya Dosyası**, Sonbahar 2000, cilt:6, syf:29-49.
3. Bengio, Ofra. "Iraq", **Middle East Contemporary Survey (MECS)**, Cilt: XXIV (2000), The Moshe Dayan Center For Middle Eastern and African Studies, The Shiloah Institute, Tel Aviv University, İsrail.
4. Boyne, Sean. "Arguments in Favour of Turkey's Continuing Support For Operation Northern Watch", **Perceptions**, Aralık 1997-Şubat 1998, <http://www.mfa.gov.tr>
5. Bozarslan, Hamit. "Research Guide: Kurdish Studies", **MERIA News**, Sayı 3, Ocak 2000, <http://www.biu.ac.il/SOC/besa/meria/research-g/kurds.html#>
6. Bruinessen, Martin van. "The Kurds and Islam", Working Paper no. 13, **Islamic Area Studies Project**, Tokyo, Japonya, 1999, Paris: INALCO, 1998, pp. 13-35], <http://www.let.uu.nl/~martin.vanbruinessen/personal/publications/Kurds%20and%20Islam.htm> 29 Mayıs 2003.
7. Bruinessen, Martin van. "Kurds, States, and Tribes", Utrecht Üniversitesi, <http://www.let.uu.nl/~martin.vanbruinessen/personal/publications/Kurds,%20states,%20tribes.htm> 29 Mayıs 2003.
8. Colosimo, Nick P.. "The Kurds", **Human Rights Committee**, <http://www.cowac.org/2001studyguide6.htm> 14 Mart 2002.
9. Cordesman, Anthony H., Hashim, Ahmed. "Opposition Movements and Ethnic and Sectarian Issues", **Iraq: Sanctions and Beyond**, Westview Press, Mayıs 1997.
10. Çakar, Nezihi. "A Strategic Overview of Turkey", **Perceptions**, Haziran-Ağustos 1998, <http://www.mfa.gov.tr>
11. Çakar, Nezihi. "Turkey's Security Challenges", **Perceptions**, Haziran-Ağustos 1996, <http://www.mfa.gov.tr>
12. Çeçen, Anıl. "Güney Komşumuz Irak", **Avrasya Dosyası**, Sonbahar 2000, cilt:6, sayı:3, syf: 13-28.
13. Gunter, M. Michael. "The KDP-PUK Conflict in Northern Iraq", **The Middle East Journal**, Vol:50; Sayı:2, Bahar 1996, syf:225-241.

14. Gunter, Michael M. "The Continuing Kurdish Problem In Turkey After Ocalan's Capture", **Third World Quarterly**, Vol 21, No 5, pp 849– 869, 2000. internet.
15. Günay, Mehmet. "İrak'ta Türk Varlığı", **Harp Akademileri Bülteni**, Temmuz 1999
16. Güngör, Nasuhi. "Kuzey Irak'ta Neler Oldu?", **Avrasya Dosyası**, Kış 1996, syf:313-325.
17. Kirişçi, Kemal. "Huzur Mu Huzursuzluk Mu: Çekiç Güç ve Türk Dış Politikası (1991-1993)", **Türk Dış Politikasının Analizi**, Der. Faruk Sönmezoğlu, İstanbul, Der Yayınları, 1998, syf: 195-212.
18. Leezenberg, Michiel. "Gorani Influence on Central Kurdish" , ILLC - Amsterdam Üniversitesi Felsefe Bölümü,
<http://www.cogsci.ed.ac.uk/~siamakr/Kurdish/Papers/Leezenberg93/sec1.html> 29 Mayıs 2003.
19. Nissman, David. "The Iraqi Turkomans: Who They Are and What They Want", **RFE-RL Irak Raporu**, 5 Mart 1999, Cilt 2, Sayı: 9
<http://www.globalsecurity.org/wmd/library/news/iraq/1999/9-050399.html> 15 Nisan 2003.
20. O'Leary, Carole. "Iraqi Regime Change Must Consider Kurdish, Turkoman Concerns", **Roll Call Daily**, 13 Eylül 2002, <http://www.krg.org/docs/articles/oleary-RollsCallDaily-sep-2002.asp> 15 Nisan 2003.
21. Över, Kıvanç Galip. "İrak'ta Bütünleşmeye Doğru", **Avrasya Dosyası**, Sonbahar 2000, cilt:6, sayı:3, syf:146-160.
22. Salih, Barham. "A Kurdish Model For Iraq", **Washington Post**, 9 Aralık 2002, <http://www.kurdmedia.com/reports.asp?id=1180> 19 Aralık 2002.
23. Semenov, A.A. "Küçük Asya Yezidilerinin Şeytana Tapması", syf:311-324, (Der.) Mehmet Bayrak, **Kürdoloji Belgeleri**, Ankara, Özge Yayınları, 1994.
24. Ülman, Burak. "Türkiye'nin Yeni Güvenlik Algılamaları ve 'Bölücülük'", **Türkiye'nin Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Gündeminde Doksanlı Yıllar-En Uzun On Yıl**, Der. Gencer Özcan, Şule Kut, Boyut Kitapları, Kasım 1998, İstanbul, syf:101-133.
25. Yıldız, Yavuz Gökalep. "Orta Doğu'da Güç Dengesi ve Yeni Stratejik Tercihler", **Silahlı Kuvvetler Dergisi**, Ocak 2000, syf:37-47.
26. Yılmaz, Bekir Ata. "İrak ve Bölgedeki Yardım Kuruluşları", **Avrasya Dosyası**, Kış 1996, syf:289-301.

27. Yılmaz, Hasan. "Irak'ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler", Nisan 2003, Sayı:36, <http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestran137.htm> Eylül 2003.

KAYNAK-CD

1. **"Iraq", Middle East Contemporary Survey (MECS)**, Cilt: I-XXII (1976-1998), The Moshe Dayan Center For Middle Eastern and African Studies, The Shiloah Institute, Tel Aviv University, İsrail. (Ofra Bengio'nun 1991-1998 Yıllarının işlendiği sekiz makalesi)

SIK KULLANILAN İNTERNET SİTELERİ

1. <http://www.mfa.gov.tr> (Türkiye Dışişleri Bakanlığı)
2. <http://www.angelfire.com/tn/halk> (Türkmen Halk Partisi)
3. <http://www.iraqitürkman.org.tr> (Ankara'daki Türkmeneli İşbirliği ve Kültür Vakfı)
4. <http://www.kdp.pp.se/> (KDP)
5. <http://www.kurdinfo.com/>
6. <http://www.kerkuk-kurdistan.com> (KDP'ye yakın bir site.)
7. <http://www.kurdmedia.com>
8. <http://www.puk.org> (KYB)
9. <http://www.bbc.co.uk>
10. Turkish Daily News, Zaman, Radikal ve Milliyet gazetelerinin internet arşivleri

GAZETELER

1. Yeni Yüzyıl
2. Milliyet
3. Hürriyet
4. Cumhuriyet
5. Radikal
6. Turkish Daily News
7. Yeniden Gündem

RAPORLAR

1. *"Turkey and War in Iraq: Avoiding Past Patterns of Violation"*, Human Rights Watch Briefing Paper, **Human Rights Watch**, Mart 2003, <http://hrw.org/europe/turkey.php> 2 Nisan 2003

EKLER

Ek-1 KUZHEY IRAK'TAKİ PARTİLER

KÜRT PARTİLERİ⁸⁵⁵

ESKİ PARTİLER: HÊVÎ (Umut), RIZGARÎ (Kurtuluş) ve KAJYK- (Komelayê Azadi û Jiyanewey û Yekitiya Kurdistan - Kürtlerin Özgürlük, Diriliş ve Birlik Partisi)

SAĞ PARTİLER

KDP (Partiya Democratya Kurdistan-El-Hizb El-Demoqrat El-Kurdistan-Kürdistan Demokrat Partisi)

Molla Mustafa Barzani başkanlığında 1946'da kuruldu. İlk başlarda sol bir görünüm kazandıysa da, aslında baştan beri milliyetçi ve gelenekselci bir yapısı vardı. İdeolojisi, ulusal eşitlik ve federasyon biçiminde kendi kendini yönetme hakkıdır. 1979'da Molla Mustafa Barzani'nin ölümünden sonra iki oğlu İdris ve Mesud tarafından yönetildi. İdris'in 1987'de kalp krizinden ölmesinden sonra Mesut Barzani liderliği tek başına sürdürdü.

KÜRDİSTAN MUHAFAZAKAR PARTİSİ

Hizb-ül Muhafazin El Kürdistan-Kürdistan Muhafazakar Partisi

Surçi Aşiretinin liderliğindeki bir aşiretler konfederasyonudur. Bir şura tarafından yönetiliyor, içinde Asuriler, Araplar, Kürtler, Yezidiler ve Türkmenler var.⁸⁵⁶ İlk lider Ömer Surçi idi. 65 aşiretten oluşuyor. Kürdistan Muhafazakar Partisi'nin de başkanı idi. Kürdistan Muhafazakar Partisi'nin İngiliz desteği ile kurulduğuna dair haberler Türk basınında çıkmıştı.

Ömer Surçi liderliğindeki Muhafazakar Parti, Süleymaniye'deki KYB önderliğindeki koalisyon hükümetinin küçük ortağıdır. Parti aşiret liderlerini temsil etmektedir, ve Surçi ailesinin hakimiyeti altındadır. 1996'da KDP kuvvetleri Surçi ailesinin köyünden olan savaşçılarla çarpışmış ve Ömer Surçi'nin kardeşini öldürmüştür. KYB kısa süren çatışma sırasında Muhafazakar Parti'yi desteklemişti, bu da Muhafazakar Parti'nin açık bir şekilde KYB ile ittifaka girmesiyle sonuçlanmıştı.⁸⁵⁷

⁸⁵⁵ Tüm Kürt partileri hakkında geniş bilgi için bkz: Rafet Ballı, **Kürt Dosyası**, İstanbul, Cem Yayınevi, 1993.

⁸⁵⁶ **Almanya'nın Sesi Radyosu Türkçe Servisi**, <http://www.dwelle.de/turkish/oezel/368845.html> 29 Mayıs 2003.

⁸⁵⁷ Uğur Akıncı, "**KDP Denounces Treasonous Kurdish Chiefs**", **Turkish Daily News**, 21 Haziran 1996 Cuma, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/06_21_96/for.htm#f2 16.Eylül.2003.

Haziran 1996 ortasında KDP ve taraf değiştirip KYB tarafına geçmiş gibi görünen Surçi aşireti arasında çatışmalar çıktı.⁸⁵⁸ KDP, bölgede hakimiyetini kurmak için, 1999'da düzenledi bir saldırıda Ömer Surçi ve ele geçirdiği aile fertlerini öldürmüştür.⁸⁵⁹

Kürdistan Muhafazakar Partisi, İngiltere'ye yakın bir parti olarak bilinmektedir.⁸⁶⁰

KDHP (Kürdistan Demokratik Halk Partisi)

1981'de kurulan küçük bir parti. Sami Abdurrahman liderliğindedir. KDP'ye muhalefet eden ve İran devrimini destekleyenlerin KDP'den kopmaları üzerine kuruldu. Kürtlerin kendi kendini yönetme hakkını savunuyor.

SOL PARTİLER

YNK-KYB (Yekitiya Nıştımānpervê Kurdistan – El-İttihad El-Vatani El-Kurdistani – Kürdistan Yurtseverler Birliği)

Molla Mustafa Barzani ile görüş ayrılıkları nedeniyle KDP'den ayrılan Celal Talabani tarafından 1975'te kuruldu. Feodal ve aşiret ilişkilerine karşı. Radikal bir tarım reformunu savunuyor. Kürt toplumunda merkezci eğilimler ve solcu gruplarla ittifakı var. Ana sloganı KDP gibi ulusal eşitlik ve federasyon biçimi altında kendi kendini yönetme hakkı. Genel Sekreteri Celal Talabani.

PSK (Kürdistan Sosyalist Partisi)

1979'da YNK'den ayrılan Kürdistan Sosyalist Hareketi tarafından kuruldu. Milliyetçi bir yapısı var. Talepleri KDP ve KYB ile aynı. Genel Sekreteri Resul Mamend. 1996 başında 500 kadar silahlı adamı vardı.⁸⁶¹

ZEHMETKEŞAN (Kürdistan Emekçiler Partisi)

Sol görüşlü küçük bir parti. PKK ile sosyalist çizgide yakınlığı var. 1992 seçimlerine KYB ile ittifak halinde girmişti.

858 Bengio, **MECS**, 1996, syf: 339.

859 <http://www.strategyocean.com/dosya/irak/> 29 Mayıs 2003.

860 Ayşe Karabat, "Kurdish Infighting Can Spread in Northern Iraq", **Turkish Daily News**, 21 Haziran 1996 Cuma, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/06_21_96/for.htm#f3 16.Eylül.2003.

861 Cordesman, Hashim, "Opposition Movements ...", syf:87.

IRAK KOMÜNİST PARTİSİ – KÜRDİSTAN SEKSİYONU

1934'ten beri var olan IKP tarafından 1940'larda kuruldu. Kürtlerin yasal olarak tanınmasını destekler. Sloganı, KDP ile aynıdır, "Irak için demokrasi, Kürdistan için tam otonomi". Genel Sekreteri Aziz Muhammed.

KÜRT SOSYALİST PARTİSİ (PASOK)

1959'da sol görüşlü Kürt kesimi tarafından kurulan KAJYK (Kürtlerin Özgürlük, Diriliş ve Birlik Partisi) dışında kalan unsurlar tarafından 1976'da kuruldu. Yalnızca Irak Kürdistanı'nda varolan Pankürdist küçük bir partidir. Kürdistan Cephesinin bir üyesi olarak federasyon veya otonomi düşüncesini kabul eder.

PSDK

Partiya Sosyalistê Demokratîya Kurdistan-Kürdistan Demokratik Sosyalist Partisi

Muhammed Heci Mahmud (Heme Heci) liderliğindedir. İran sınır bölgesinde kendi etkinlik alanı vardır. Mart 2002 başında ABD'nin kendi bölgesinde Irak rejimi aleyhinde yayın yapacak bir radyo kurma önerisini reddetti. ABD'den bölgenin güvenliğinin sağlanacağına dair garanti istediler.⁸⁶²

İSLAMCI PARTİLER

Kuzey Irak'ta 8 ayrı İslamcı grup vardır. Bunların başlıcaları:

KİH-KÜRDİSTAN İSLAM HAREKETİ⁸⁶³

Tümüyle Sünni olan⁸⁶⁴, Irak Kürdistanı'ndaki İslami siyasi güçlerin çoğu, Şeyh Osman Abdulaziz önderliğinde 1987(1988)⁸⁶⁵ yılında kurulan, Kürdistan İslam Hareketi'nde temsil edilmektedir. KİH, kuruluşunda, bir kısmı 1980'lerde Afganistan'da savaşmış olan, bir çok grubu bir araya getirdi. Esas olarak üç gruptan oluşuyordu. Şeyh Osman'ın başkanlığındaki grup en ılımlısı ve diğer Kürt hareketlerine en yakın olanı idi.

862 "1993 Sonbaharı, Kürt İç Çatışmalarının Başlaması" bölümünde Heme Heci ile ilgili dipnotta da bu grup ile ilgili bazı bilgiler bulunmaktadır.

863 (Kürtçesi:Hareketa İslamiya Kurdistan) (Arapçası: El-Hereke El-İslamiyye Fi Kurdistan), Bu parti ile ilgili yazı önceki bir çalışmamdan alınmıştır. Bu yüzden diğer partilere göre daha detaylıdır.

864 "Ansar Al-Islam in Iraqi Kurdistan", Human Rights Watch Basın Açıklaması, <http://hrw.org/backgrounder/mena/ansarbk020503.htm> .

865 Farklı kaynaklarda farklı tarihler var.

Şeyh Osman, Nakşibendi molla bir aileden gelmektedir. Babasının medresesinde eğitim görmüştür ve 1950'lerde mollalığa başlamıştır.⁸⁶⁶ Şeyh Osman, Irak İhvan-ı Müslimin Cemaatının liderlerinden biri idi. Daha sonra Irak İhvan'dan ayrıldı ve Kürdistan İslam Hareketi'ni kurdu. Türkiye'ye gelişinde başta Refah Partisi çevresi ve Kürt İslam çevreleri olmak üzere bir çok İslami kesim ile görüşür, geniş kabul ve saygı görürdü. Şeyh Osman Abdülaziz amaçları konusunda şöyle diyor: "Bizim amacımız, Kuzey Irak'ta İran'dakine benzer bir islami devlet kurmaktır... Bağımsız Kürdistan'a eğer Türkiye Kürtlerini de aldığımızda büyük bir İslam devleti kuracağız."⁸⁶⁷

KİH, 12 Mayıs 1988'de kurulan Kürdistanı Cephe'de diğer Kürt partileri ile birlikte yer aldı.⁸⁶⁸ 1990'larda KİH, Irak Kürdistanı'ndaki üçüncü büyük siyasi, silahlı hareket olarak kabul ediliyordu. 19 Mayıs 1992'de yapılan seçimde KİH % 5.1 oy alarak üçüncü parti oldu ancak %7 seçim barajının altında kaldı ve Meclis'e milletvekili sokamadı. Bundan sonra KİH, kendi bölgesi olan Şehrezor⁸⁶⁹ ve Hewreman bölgelerinde, birleşik Kürdistan yönetimi idaresi dışında, ayrı bir idari, askeri ve siyasi yapı geliştirmeye ve bu yapıyı güçlendirmeye odaklandı.⁸⁷⁰ KİH bölgesi YNK bölgesinin hemen güneydoğusunda yer alıyordu. Dolayısıyla YNK, KİH'in kendi hükümet kontrollerini kabul etmesini istiyordu. Fakat KİH başlarda bunu kabul etmedi.

Ağustos 1993'te YNK ile Süleymaniye ve Kerkük vilayetlerinin çeşitli muntikalarında çatıştılar ve yenilgiye uğradılar. KİH, İran sınır bölgesine çekilmek zorunda kalırken, Şeyh Osman'a KDP sığınma tanıdı. KİH liderliği birkaç ay boyunca Selahaddin kentinde KDP himayesinde kaldı. Daha sonra YNK-KDP çatışmasında KİH, KDP safında yer aldı. KİH liderliği daha sonra Şehrezor ve Hewreman'a dönerek karargahlarını Halepçe'de kurdular.

Kürtler, 1 Mayıs 1994 sonrası büyük iç çatışmalara düşmüşler ve zaman içinde Kürt hükümeti ve meclisi ikiye ayrılmış, Irak Kürdistanı'nda ikili bir yönetim ortaya çıkmıştır. Bu dönemde yer yer KİH ve PSDK(Kürdistan Sosyalist Demokrasi Partisi?) de kendi yönetim bölgelerini kurmuşlardır. Bu nedenle olsa gerek Hareket, Kürt iç çatışmalarının sona ermesi için yapılan çeşitli görüşmelere temsilci göndermiştir.

866 Aytar, **Kurdistana bi Fifti Fifti**, syf:189.

867 Gunter, "The KDP-PUK Conflict ...", syf:232, dipnot:23.

868 Baskın Oran, **Kalkık Horoz, Çekiç ve Kürt Devleti**, Ankara, Bilgi Yayınevi, Şubat 1996, syf:29, dipnot:14. Baskın Oran burada KC üyesi parti sayısını 9 olarak vermiş ancak Cephe üye sayısını 8 olarak veren kaynaklarda KİH cephe üyesi sayılmamaktadır.

869 Şehrezor, Nakşibendiliğin Halidiye kolunun kurucusu olan Mevlana Halid-i Şehrezori'nin (Türkiye'de "Halid-i Bağdadi" olarak bilinir) memleketidir ve Nakşiliğin güçlü bir yayılma merkezidir.

870 "Ansar al-Islam ...", **HRW Basın Açıklaması**.

Mesela Mart 1995 Washington görüşmelerine KDP-YNK ve KİH temsilci göndermişlerdir.

Şeyh Osman 6 Nisan 1994'te Selahaddin'de yapılmış bir röportajda hareketin bir çok konudaki görüşünü açıklamaktadır. Şeyh Osman, o dönemde Türkiye'de RP'nin Çekiç Güç karşıtı sert çıkışları hatırlatılınca, Çekiç Güç'ü sevmediğini ama bu güç giderse Kürdistan'da zaten kötü olan durumun daha da kötü olacağını, kendilerinin normal savaşta Irak'ı yenebileceğini ama kimyasal silahlara karşı bir şey yapamayacaklarını ve Saddam'a güvenilemeyeceğini söylemektedir. Ayrıca bağımsız, uluslararası gözlemciler nezaretinde yapılacak bir seçimde halkın seçeceği birinci partiye saygılı olacaklarını, herkesin de saygılı olması gerektiğini söylemektedir. YNK ile anlaşmalarına dair ise "İnşallah iyi gidiyor. Kurdistan Hükümeti onu yerine getirmelidir." demektedir.⁸⁷¹ Buradan da anlaşılacağı üzere Şeyh Osman artık Kürdistan Hükümeti'ni tanımaktadır. Bu tanıma sonrası gelişecek ilişkiler sonrasında KİH, YNK Hükümeti'nde Vakıf ve İslami İşler Bakanlığını üslenecektir.

YNK-KİH işbirliği sonrası KİH içinde ihtilaflar ortaya çıkmış hareketten bazı ayrılmalar olmuştur. Daha radikal çizgide bulunan bazı gruplar hareketin 1997'de? YNK Hükümeti'ne katılma kararına, "laik güçlerle işbirliği olmaz" gerekçesi ile, muhalefet etmiş ve denetim altındaki bölgelerde şeriatın daha katı uygulanmasını istemişlerdir. Neticede bu gruplar hareketten ayrılmıştır. Bu gruplar kısaca Soran Güçleri, İslami Birlik Hareketi (El-Tewhid) ve Hamas'tır.⁸⁷²

KİH eski komutanlarından, Ali Bapir başkanlığındaki bir grup da partiden ayrıldı ve Mayıs 2001'de Bapir, Irak Kürdistanı İslami Grubu'nun kuruluşunu ilan etti.⁸⁷³ Bapir'in grubu hem İran'a hem de Baas'a yakınlığı ile biliniyordu.⁸⁷⁴

871 Aytar, a.g.e, syf:189-193.

872 Temmuz 2001'de Tevhid, Hamas'a katıldı ve birlikte İslami Birlik Cephesini oluşturdular. Bir sonraki ay Soran Güçleri de bu partiye katıldı. 1 Eylül 2001'de İslami Birlik Cephesi çözüldü ve üç katılımcı partinin üyeleri Cündül İslam'ı kurdular. Aralık 2001'de bu grup da çözüldü ve Ensar El-İslam adını aldı. Eski bir KİH komutanı olan Necmeddin Ferac Ahmet (Molla Krekar) partinin emiri oldu. <http://hrw.org/backgrounder/mena/ansarb020503.htm> Molla Krekar Norveç'te siyasi sığınmacı olarak yaşıyor ve Norveç vatandaşı. Irak savaşı sırasında Norveç Hükümeti sınır dışı edilmesi amacıyla hakkında dava açtı. Grubun Afganistan ile bağları olduğu söyleniyor. Bu parti Halepçe'nin kuzeydoğusundaki dağlık sınır arazisinde Biyara ve Tewalada örgütlüdür. Tewala önemli bir Nakşibendi merkezidir. Mevlana Halid'in Halifelerinden birinin ikamet merkezidir. Bkz: Bruinessen, Agha, Shaikh and State ..., syf:224-225 ve syf:322.

873 "Ansar al-Islam ...", HRW Basın Açıklaması. Bu grubun Kürçe adı Komela İslamiye Kurdistana İraq'tır, Bu yüzden gruba kısaca Komela(Grup) da denir. Yalnız bu Komela'yı İran Kürt Komünist Partisi "Komela" ile karıştırmamak gerekir.

874 Irak Savaşı sırasında ABD Ensar El-İslam üsleri dışında Komela üslerini de vurdu ancak Komela çatışmalardan uzak durmayı tercih etti. Savaş sırasında KYB güçleri Ensar El-İslam'a saldırırken Komela'ya saldırmamışlardır. KYB ile Komela arasında bir nevi saldırmazlık anlaşması vardır.

Şeyh Osman öldükten sonra, hareketin liderliğini kardeşi Şeyh Ali Abdülaziz devralmıştır. Hareket bugün Halepçe ve çevresinde etkilidir. Halepçe hareketin ana üssü konumundadır.

Ensar El-İslam-YNK (bazen Komela-YNK) çatışmalarında arabuluculuk yapmaktadır.

KÜRDİSTAN İSLAM BİRLİĞİ –YEKGİRTİN

Muhammed Karadağlı liderliğindeki hareket daha çok hayır işleri ile uğraşan silahsız bir harekettir.

HİZBULLAH ŞOREŞGERİ KURD (KÜRT DEVRİMCİ HİZBULLAHİ)

Şeyh Ethem Barzani liderliğinde bir parti. Adındaki Hizbullah ve Devrimci sıfatlarının aksine gevşek İslami anlayış ve uygulamaları ile tanınırlar. Dört bin civarında silahlı adamı vardır.

Mesut Barzani'nin amcası Şeyh Muhammed Halid de partinin önde gelen isimlerindendir.⁸⁷⁵

CUNDÜL-İSLAM

2002 başlarında YNK ile girdiği çatışmalar ile adını duyurdu. YNK'ye göre El-Qaide ve Taliban'ın Afganistan'dan kaçan unsurları Irak rejiminin ve KİH hareketinin yardımıyla bölgede üslenmeye başlamışlardı.

ASURİ PARTİLER

ASURİ DEMOKRATİK HAREKETİ

Lideri Niros Bituyuf.

Web sitesi: <http://www.zowaa.com>

⁸⁷⁵ Bengio, MECS, 1994, syf: 345.

TÜRKMEN PARTİLERİ

IMTP (Irak Milli Türkmen Partisi)

Irak Milli Türkmen Partisi. Muzaffer Arslan. Türkiye güdümünde bir parti olarak bilinir.

11 Aralık 1988'de gizli olarak Ankara'da kuruldu. Bu partinin kuruluş temelleri bir grup arkadaşı ile 1974'te Bağdat'ta idam edilen Doktor Necdet Koçak'a dayandırılır. IMTP 1991 yılında kendini ilan etti. Önce Şeklava'da büro açtı, daha sonra bu büroyu Erbil'e taşıdı. Partinin birinci kongresi 17-18 Nisan 1993'te Ankara'da, ikinci kongresi 17-18 Ağustos 1996'da Erbil'de yapıldı.⁸⁷⁶

IRAK TÜRKMEN CEPHESİ (ITC)

Türkmen parti ve teşkilatları arasında birlik ve beraberliği temin etmek ve koordinasyonu sağlamak için 1992 yılından beri çeşitli tarihlerde toplantılar yapıldı. Bu çerçevede ilk sonuçlar Türkmen Cephesi'nin, 24 Nisan 1995 tarihinde kurulmasıyla alınmıştır. Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmeneli Partisi, Türkmen Bağımsızlar Hareketi ve Türkmen Kardeşlik Ocağı, Cephe'de yer almıştır. 5 Temmuz 1997 tarihinde İstanbul'da yapılan 3. Türkmen İstişare Toplantısı için bir araya gelen Irak Milli Türkmen Partisi, Türkmeneli Partisi, Türkmen Bağımsızlar Hareketi, Türkmen Kardeşlik Ocağı, Irak Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği ve Türkmeneli temsilcileri ve Iraklı Türkmen aydınlar Kuzey Irak'ta bir Türkmen Kurultayı'nın yapılması tavsiye kararı almışlardır. Bu çerçevede 4-7 Ekim 1997 tarihleri arasında Erbil'de Türkmen Kurultayı düzenlenmiştir... Kurultayın açılışına KDP'nin Adalet Bakanı Kadir Cebari katılıp bir konuşma yaparken, kurultay da Barzani'ye kurultayın toplanmasında gösterdiği kolaylık ve destekten dolayı teşekkür etti. Ancak salonda Barzani idaresinin hiçbir sembolüne yer verilmedi. Sadece Irak bayrağı kullanıldı... Kurultay salonunda "Hedefimiz Irak'ın toprak bütünlüğü içerisinde demokrasi, eşitlik ve insan haklarıdır" şeklinde bir döviz bulunuyordu. ... Bu toplantıda cephenin tüzüğü onaylandı. ... Tüzükten bazı ibareler: "Irak'ın toprak bütünlüğü içerisinde Türkmenlerin ve diğer milletlerin meşru haklarına kavuşması", "Irak'ta demokratik insan hak ve özgürlüklerine saygılı çoğulcu parlamenter bir sistemin kurulması", "siyasi ve idari yapının eşit haklar ilkesi esaslarına göre düzenlenmesidir." , "Türkmenlerin yazı dili İstanbul Türkçe'si, alfabesi yeni Latin Alfabesidir". "Türkmenlerin merkez şehri

⁸⁷⁶ Günay, "Irak'ta Türk Varlığı", syf:106.

Kerkük...” Cephe’nin merkezi Erbil...” ... Türkmen Kardeşlik Ocağı Başkanı Vedat Arslan seçimle Cephe’nin başına getirildi. Kurultaya Türkmen İslam Birliği katılmamıştır.⁸⁷⁷

TÜRKMEN İSLAM BİRLİĞİ

Irak’taki Şii Dava Partisi paralelinde görüşler benimseyen Irak Türkmenleri İslam Birliği 1991’de kuruldu. Partinin Suriye tarafından himaye edildiği kanaati yaygındır.⁸⁷⁸ ITC’ye katılmadı.⁸⁷⁹

IRAK TÜRKMENLERİ İSLAMİ HAREKETİ

Türkmen partileri içerisinde en son kurulanıdır. İran’ın himayesinde olduğu söylenir.⁸⁸⁰

TÜRKMEN HALK PARTİSİ

Türkmen Halk Partisi, 28 Şubat 1997’de Ankara’da yayınladığı bir bildiri ile kuruluşunu ilan etti. Parti, eski partileri siyasi bir hareketlenme başlatamamakla suçlamakla beraber ITC içinde yer alacağını açıklamıştı.⁸⁸¹

TÜRKMEN BİRLİK PARTİSİ / TÜKMENELİ PARTİSİ

1992 yılında kuruldu. 1996 yılında Türkmeneli Partisi adını aldı.⁸⁸²

TÜRKMEN BAĞIMSIZLAR HAREKETİ

11 Haziran 1995’te kuruldu. İlk kongresini 3 Eylül 1997 tarihinde Erbil’de yaptı. 1995’te Erbil’de kurulmuştur. Üyeleri Erbil şehrinde dir. Kenan Şakir Uzeyrağalı başkanlığındaki hareket ITC’ne üyedir⁸⁸³

877 ITC için ayrıntılı bilgi için bkz: Türkiye Temsilciliği’nin internet sitesi:<http://www.turkmencephesi.org> .

878 Günay, “Irak’ta Türk Varlığı”, syf:106.

879 Günay, “Irak’ta Türk Varlığı”, syf:109.

880 Günay, “Irak’ta Türk Varlığı”, syf:106.

881 “A New Turkmen Group: The Turkmen People’s Party”, *Turkish Daily News*, 1 Mart 1997, http://www.turkishdailynews.com/old_editions/03_01_97/for.htm#f4 14.Eylül.2003. Partinin pek de aktif olmayan bir internet sitesi var: <http://www.angelfire.com/tn/halk>

882 Günay, “Irak’ta Türk Varlığı”, syf:106.

883 Hasan Yılmaz, “Irak’ın Gizlenen Gerçeği: Türkmenler”, Nisan 2003, Sayı:36, <http://www.avsam.org/turkce/yayinlar/stratejikanaliz/makale/makalestranl37.htm> Eylül 2003.

TÜRKMEN KARDEŞLİK PARTİSİ

Necmettin Katayi liderliğinde Kuzey Irak'ın Saddam Hüseyin denetiminden çıkmasından sonra kuruldu. Tam kuruluş tarihi bilinmemekle beraber tahminen 1992-1993 yıllarında kurulmuştur. KYB'ye yakın bir partidir.⁸⁸⁴

KUZEY IRAK'TA BULUNAN IRAK DIŞI KÜRT PARTİLERİ

İran-KDP

PKK/KADEK

PKK lideri Öcalan'ın yakalanmasından adını KADEK olarak değiştirdi. Ana karargahları Talabani'nin kontrolü altında bulunan Süleymaniye yakınlarındaki Kandil dağında. Beş bin dolayında silahlı eylemciye sahip.⁸⁸⁵

⁸⁸⁴ Yalçın, Binbaşı Ersever'in İtirafı, syf: 111.

⁸⁸⁵ Almanya'nın Sesi Radyosu Türkçe Servisi, <http://www.dwelle.de/turkish/oezel/368845.html> 29 Mayıs 2003.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi 24.08.1976

Doğum yeri Diyarbakır

Lise 1987-1994 Diyarbakır Anadolu Lisesi

Lisans 1994-1999 Marmara Üniversitesi İİBF
Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü

Çalıştığı kurum

2000-Devam ediyor YTÜ İİBF Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler Bölümü Araştırma Görevlisi

